

М. ЗИЁЕВ, Ф. ОЛИМОВА, Б. ЗООЛИШОЕВА

ЗАБОНИ МОДАРӢ

**китоби дарсӣ барои синфи 4-уми
муассисаҳои таҳсилоти умумӣ**

**Вазорати маориф ва илми
Ҷумҳурии Тоҷикистон
тасдиқ кардааст**

**ДУШАНБЕ
МАОРИФ
2018**

ББК 81.2 тоҷик-4+74.261.4
УДК 373.167.1
3-57

3-57 Зиёев М., Олимова Ф., Зоолишоева Б. **Забони модарӣ**. Китоби дарсӣ барои синфи 4-ум. Душанбе: Маориф, 2018. 328 сах.

Хонандагони азиз!

Китоб манбаи донишу маърифат аст, аз он баҳравар шавед ва онро тоза нигоҳ доред! Кӯшиш кунед, ки соли таҳсили оянда ҳам ин китоб ҳамин гуна зебову ораста дастраси хонандагони дигар гардад ва онҳо низ аз он истифода баранд.

Ҷадвали истифодаи китоб:

№	Ному насаби хонанда	Синф	Соли таҳсил	Ҳолати китоб (баҳои китобдор)	
				Аввали сол	Охири сол
1					
2					
3					
4					
5					

АЛОМАТҲОИ РОҲНАМО

Хонед

Зебо, покиза ва беғалат нависед

Ичро кунед

Ҷавоб диҳед

Дар хотир нигоҳ доред

Бозӣ

Бежан ва Манижа

Корҳои гуруҳӣ

Луғат

Қоида

БОБИ 1. ВАТАН. ВАҲДАТ ВА ИФТИХОРИ МИЛЛӢ

1. ДАРСИ СУЛҲ

- Ассалом, ҳамсолони азиз!
- Биёед, шинос мешавем. Мо, Бежану Манижа – дӯстони шумо. Инак, соли нави таҳсил оғоз ёфт.
- Бале, – гуфт устод, – дарси аввали мо дарси сулҳ. Биёед, ба хотир меорем, ки дар бораи сулҳ чихоро медонем.
- Манижа гуфт:
- Ман дар бораи сулҳ шеърҳо медонам.
- Бежан гуфт:
- Кабӯтар рамзи сулҳ аст.
- Шумо дар бораи сулҳ шеър медонед? Гӯед.

Шеърро ифоданок хонед ва маънидод кунед.

СУЛҲ

Хонаи умеди дунё, кишварам,
Кишвари пахновару бахтоварам,
З-ин саодат сар ба гардунҳо барам,
Ҳофизи озодии баҳру барам.

Месароям сулҳро дар сози сулҳ,
То шавад дунё пур аз овози сулҳ.

Сулҳ чун хуршеди тобон ҳар сахар
Мешавад аз кишвари ман ҷилвагар.
Ҷумла оламро диҳад ӯ зебу фар,
Нур пошад бар сари навъи башар.

Месароям сулҳро дар сози сулҳ,
То шавад дунё пур аз овози сулҳ.

Баҳри олам сулҳ даркор аст, сулҳ,
Насли одамро ниғаҳдор аст сулҳ.
Чун шифои ҷони бемор аст сулҳ,
Модаронро баҳти бедор аст сулҳ.

Месароям сулҳро дар сози сулҳ,
То шавад дунё пур аз овози сулҳ.

Боқӣ Раҳимзода

Машқи 1. Дар ҷойи нуқтаҳо ҳарфи зарурӣ гузошта нависед.

Ба...ор, ро...гузар, машқ...о, мо...ӣ, шо..ӣ, ҷаво...ирот,
го...вора, шо...ин, ба...р, на...р, қа..р, ...урмат, тирамо... .

Машқи 2. Калимаҳои зеринро аввал дуруст талаффуз кунед,
баъд нависед.

Сулҳ, субҳ, моҳ, кӯҳ, коҳ, нуҳ, роҳ, роҳрав, даҳ, шоҳ, под-
шоҳ, маҷрӯҳ.

Машқи 3. Боз кадом калимаҳоро медонед, ки «х» доранд?
Нависед.

Машқи 4. Ибораҳои муқобилмаъноро навишта, бо пайкон
(тирча) ишора кунед.

парвози кабӯтар ҷанги хонумонсӯз

осмони соф хонаи вайрон

хандаи беғаш нолаи чуғз

дӯстии одамон дуди сиёҳ

манзили обод гирияи модарон

Ибораҳои сутуни якум маъноӣ сулҳро ифода мекунанд.

Ибораҳои сутуни дуюм-чӣ?

Машқи 5. Дар мавзӯи «Ман сулҳро чӣ хел мефаҳмам?»
шифоҳӣ ҳикояи хурд тартиб диҳед. Ҳангоми нақл кардан ба
меъёрҳои зерин аҳамият диҳед:

- пайдарпайии нақл;
- дар қолаби ҷумлаҳои дуруст баён кардан;
- риояи қоидаҳои забони тоҷикӣ.

Машқи 6. Дар бораи аҳамияти сулҳу оштии шеър, панду зарбулмасалҳоро нависед ва азёд кунед.

2. ТАЪТИЛИ ТОБИСТОНА ЧӢ ТАРЗ ГУЗАШТ?

– Таътили тобистона чӣ тавр гузашт, Бежан? – пурсид Манижа.

– Ман хуб истироҳат кардам. Ба истироҳатгоҳи тобистона рафтам ва дар он ҷо дӯстони зиёд пайдо кардам. Дӯстони ман аз ҳар гӯшаву канори Тоҷикистон буданд. Мо рӯзона ба варзиш ва бозиҳои гуногун машғул мешудем. Бегоҳӣ якҷоя чамъ омада, шеър суруд мехондем. Вале ман соли таҳсили навро бесаброна интизор будам, – гуфт Бежан.

– Ту-чӣ? – пурсид Бежан аз Манижа.

– Ман ҳам мактабамонро пазмон шудам.

Машқи 7. Дар бораи чӣ тарз гузарондани таътили тобистона шифоҳӣ хикоя кунед.

Нақша:

Дар таътили тобистона ба кучо рафтед?

Дар он ҷо ба чӣ кор машғул шудед?

Кадом лаҳзаҳои мактабхониро ёд кардед?

Чӣ тавр ба мактаб тайёри дидед?

Машқи 8. Қоидаҳои хондани шеърро дар хотир гиред.

1. Як маротиба шеърро (матнро) бодикқат мустақилона хонед. Тасаввур кунед, ки муаллиф чӣ гуна эҳсос дорад.

2. Матнро бори дигар бо овози баланд хонед. Шеърро хаёлан ба қисмҳо ҷудо кунед.

3. Дар ҳар қисмати шеър оҳанги махсус, калимаи асосӣ (задаи мантиқӣ)-ро чудо кунед (ин калимаҳо фикри асосиро ифода мекунанд).

4. Бо кадом оҳанг ҳар як қисми шеърро хонданӣ ҳастед? Ҳолати рӯҳии муаллифро муайян кунед. Барои ин мисраъҳои шеърро чанд маротиба бо овози баланд хонед ва оҳангро интиҳоб кунед.

Шеърро аз рӯйи қоидаҳои боло хонед.

МАКТАБИ МО

Ба тори кӯху бар домони сахро,
Бар оғӯши деху шаҳри дилоро*,
Ба сӯйи чашмаву рӯди мусаффо,
Ба ҳар ҷое, ки таътил бурд моро,
Ту будӣ ҳамраҳи мо.

Даме дар подара* гулҳо бичидем,
Ба фарқи кӯх* чун оху расидем,
Ба рӯйи сабзаи навхат* давидем,
Ба зери бурсу ирғай* орамидем,
Ту ро ҳамроҳ дидем.

Ту ҳарфи аввали гуфтор будӣ,
Барори* тозае дар қор будӣ,
Ба шодии дили мо ёр будӣ,
Ба ёрӣ доимо тайёр будӣ,
Аҷаб ғамхор будӣ.

Зи тори кӯху аз домони сахро,
Чу тифле, ки нагардад сер асло
Зи рӯйи шоду меҳри гарми момо
Ба наздат омадем, оғӯш бикшо,
Аё, эй модари мо, мактаби мо.

Убайд Раҷаб

шаҳри дилоро – шаҳри зебо
подара – поёни дара
фарки кӯх – тор, болои кӯх
сабзаи навхат – сабзаи навруста
бурс – арча
ирғай – як навъ дарахти буттагӣ
барор – пешрафт

1. Шоир ин шеърро аз номи кӣ навиштааст?
2. Барои чӣ гумон мекунед, ки аз номи мактаббачагон навиштааст?
3. Мактаббачагон дар вақти таътил ба кучоҳо рафтаанд?
4. Бачаҳо барои чӣ ба он ҷо рафтаанд?
5. Дар он ҷойҳо ба чӣ кор машғул шудаанд?
6. Кадом лаҳзаҳои мактабхониرو ёд кардаанд?
7. Мактабро чӣ хел пазмон шудаанд?
8. Мактабро ба кӣ монанд кардаанд?
9. Чаро шоир мактабро «модар» гуфтааст? Шумо дар бораи мактаб чӣ мегӯед?
10. Барои чӣ шоир «оғӯш бикшо» гуфтааст?
11. Оё мактаб ҳам ба оғӯш гирифта метавонад? Шарҳ диҳед.

Машқи 9. Таътили тобистонаи худ ва симоҳои матнро муқоиса карда, дар нақша (диаграммаи Венн) нишон диҳед.

Машқи 10. Қоидаҳои гӯш карданро хонед ва риоя намоед:

- суханони гӯяндаро бодикқат гӯш кунед;
- хангоми суҳбат ба гӯянда нигоҳ кунед;
- фикрхое, ки ба гӯш кардан ҳалал мерасонанд, ба як сӯ гузоред;
- ба садоҳои атроф ва гуфтугӯии дигарон аҳамият надиҳед;
- симои мувофиқ нишон диҳед, ки гӯш карда истодаед;

- қоматро рост ва кушода нигоҳ доред;
- аҳамияти риоя кардани қоидаҳоро ба дигарон шарҳ диҳед;
- дигаронро барои бодикқат гӯш кардан даъват намоед;
- кӯшиш кунед, ки мазмун ва мақсади гӯяндаро фаҳмед.

3. ВАТАН САР МЕШАВАД АЗ ГОҲВОРА

Шеърро ифоданок хонед.

ВАТАН САР МЕШАВАД...

Ватан сар мешавад аз гоҳвора,
 Зи шири поку аз пистони модар.
 Ватан сар мешавад аз он тавора*,
 Ки онро сохта дастони модар.
 Ватан беҳбудию беҳрӯзии мост,
 Ватан хушномию фирӯзии мост.

Ватан сар мешавад з-огарди* деҳқон,
 Зи «майдо»-ҳои хирманбодгарҳо*.
 Ватан сар мешавад аз бурдаи нон,
 Ки мо хӯрдем аз хони* падарҳо.

Ватан дилҷамъию озодии мост,
 Ватан хушбахтию ободии мост.

Ватан сар мешавад з-он остоне*,
 Ки бар дунёи равшан по ниҳодем.
 Ватан сар мешавад з-он пардабومه,
 Ки парвозӣ шудему пар кушодем.

Ватан имрӯзи мо, ояндаи мост,
 Паноҳи мурдаи мо, зиндаи мост.

Лоиқ Шералӣ

тавора – девор

з-огарди дехқон – аз чўякҳои дехқон

«майдо»-ҳо – сурудҳои, ки дар замони пеш ҳангоми кўфтани гандуму чав месуруданд

хирманбодгарҳо – дехқононе, ки дар ҷойҳои махсус (хирман) гандуму чавро мекуфтанд

хон – дастархон

з-он остон – аз он даромадгоҳи хона

Менависем

Ватан имрӯзи мо, ояндаи мост,
Паноҳи мурдаи мо, зиндаи мост.

Меҳонем

Ватан имрӯзи мо/ ояндаи мост/
Паноҳи мурдаи мо/ зиндаи мост//

Машқи 11. Ватан аз чӣ сар мешавад? Ин калимаҳоро аз матн муайян карда нависед.

Намуна: Ватан сар мешавад аз гоҳвора,, ...

Машқи 12. Шоир мегӯяд, ки Ватан аз гоҳвора сар мешавад. Шумо чӣ мегӯед? Ба ҷойи нуқтаҳо калимаҳои мувофиқро фикр карда нависед.

«Ватан сар мешавад аз ...»

Машқи 13. Ватан аз гоҳвора сар мешавад. Боз чӣ аз чӣ сар мешавад?

Ҷадвалро хонед ва монанди намуна ҷумлаҳо тартиб диҳед.

Намуна: Дарё сар мешавад аз ҷазира.

Дониш сар мешавад аз ...

Дарахт

Сол

Дарё

Хона

Машқи 14. Имлои дунафарӣ. Калимаҳоро бо шарики худ бо навбат хонед ва нависед. Дафтарҳои худро иваз карда, ғалатҳоро ислоҳ кунед.

Гоҳвора, беҳбудӣ, беҳрӯзӣ, хушномӣ, фирӯзӣ, деҳқон, хӯрдем, дилчамъӣ, хушбахтӣ, ободӣ, парвозӣ, имрӯз.

Машқи 15. Калимаҳоро бо шарҳашон мувофиқ гузошта дар дафтар нависед.

Хон	даромадгоҳи хона
Тавора	дастархон
Остон	ҷӯяк
Огард	девор

Машқи 16. Кӣ чумлаи дарозтарин менависад? Фикр кунед, ки Ватан боз аз чӣ сар мешавад. Ҷумларо пурра кунед:

Ватан сар мешавад аз,,,

4. ВАТАН

Устод ба синф даромад. Манижа ва Бежанро дид, ки бо ҳам баҳс мекарданд:

– Чӣ шуд, бачаҳо?

– Устод, Манижа мегӯяд, ки кӯчаи онҳо барояш Ватан аст. Наход кӯча ҳам Ватан бошад?

Бежан бо ҳайрат ба устод нигарист. Устод ба суҳанони онҳо гӯш кард ва ба саволхояшон чунин ҷавоб дод:

– Дуруст гуфтӣ, Маниҷачон. Ватан аз хонаҳои мо, аз кӯчаҳои мо иборат аст. Кӯчаи ту як пораи Тоҷикистон аст.

Бачаҳо, боз чиҳо гӯшаи Ватан шуда метавонанд? Нависед.

Шеърро ифоданок хонед.

Ватан дар синаам бо ин бузургӣ
Ба монанди диле маъво* гирифтаст,
Ки гӯё чун раги хун аз дили ман
Ба сахро роҳи нав дарё гирифтаст.

Сафи амвоч* ҳамчун сатри шеърам
Шавад иншо ба рӯйи дафтари дил.
Ситода* рост гӯё кӯҳсораш
Ба мисли посбоне бар дари дил.

Даруни синаи ман хуфта* гӯё,
Ҳама сарбозҳои ҷонсупурда.
Агарчи хуфта онҳо дар дили хок,
Валекин ёдашон дар дил намурда.

Даруни синаи ман бешазорест,
Даруни синаи ман кӯҳу саҳрост.
Даруни синаи ман кӯҳсорест,
Даруни синаи ман ними дунёст.

Ватан дар синаам бо ин бузургӣ
Ба монанди диле маъво* гирифтаст,
Ки гӯё чун раги хун аз дили ман
Ба сахро роҳи нав дарё гирифтаст.

Ҳабибулло Файзулло

маъво – ҷой, манзил, маскан

амвоч – мавҷҳо

ситода – истода

хуфта – хобида

– Барои чӣ баъзе калимаҳои шеър сиёҳтар чоп шудаанд?
– пурсид устод.

– Ба фикри ман, ин калимаҳо як пораи Ватанро ифода мекунанд, – ҷавоб дод Манижа.

– Ба фикрам, дар ин шеър боз якчанд калимаи дигар ҳам як пораи Ватанро ифода мекунанд, – гуфт Бежан.

Ин калимаҳоро аз матн ёфта, нависед.

Бо ин калимаҳо ҷумлаҳои нав тартиб диҳед.

Намуна: кӯҳсор – Тоҷикистон кишвари кӯҳсор аст.

1. Шеъри «Ватан»-ро бори дигар хонед.
2. Шоир Ватанро ба чӣ монанд кардааст?
3. Шумо Ватанро ба чӣ монанд мекунед?
4. Нависед ва шарҳ диҳед.

Машқи 17. Барои обод кардани Ватан шумо чӣ кор карда метавонед? Фикратонро бо якчанд ҷумла нависед.

Намуна: Ман кӯшиш мекунам, ки кӯчаи худро тозаву озода нигоҳдорам. Буттаву шохи дарахтонро нашиканам. Оби ҷӯро тоза нигоҳдорам.

Машқи 18. Калимаву ибораҳои зеринро хонед. Калимаҳоеро, ки нишонаҳои ватандӯстиро ифода мекунанд, ҷудо карда нависед:

вафодорӣ, дурӯғ гуфтан, хурмат кардани падару модар, дашном додан, ёрӣ расондан ба одамон, тоза нигоҳ доштани сарулибос, нигоҳубини рустаниҳо, сағу гурба ва мусичаву кафтарро озор додан, барои парандагон лона сохтан, бо ҳамсоияи худ дӯст будан.

Машқи 19. Ба фикри шумо, боз кадом калимаву ибораҳои нишонаҳои ватандӯстиро ифода мекунанд. Нависед.

Машқи 20. Имлои дунафарӣ. Гарзи навиштани шеър. Интихобан як банди шеърро ба ҳамнишастии худ хонед ва нависед. Дафтари ҳамдигарро санҷед ва ғалатҳоро ислоҳ кунед.

5. ТАСВИРИ ВАТАН АЗ НИҒОҶИ НАВИСАНДА

– Бачаҳо, шумо ҳимоятгарону муҳофизони ояндаи моед. Оё шумо шахсонеро, ки дар сафи Артиши миллӣ адои хизмат мекунанд, мешиносед? Онҳо дар кучо хизмат мекунанд?

– Онҳо, – гуфт Манижа, – дар минтақаҳои гуногуни ҷумҳуриамон хизмат мекунанд.

– Бале, – гуфт устод, – вале ман шоҳиди солҳое будам, ки фарзандони мо берун аз ҷумҳуриамон хизмат мекарданд. Ин матн аз ҳаёти аскарбачаҳои он солҳо ҳикоя мекунад.

Матнро хонед ва гӯед, ки чаро он «Бӯйи Ватан» ном дорад.

БҮЙИ ВАТАН

Пиразан – Қамарнисо аз наберааш – Мирзо хат гирифт. Шодии ӯ ҳадду канор надошт. Ин бесабаб набуд. Саҳл кам, як моҳ боз аз ӯ мактуб намеомад.

Чашми модаркалон ҳамеша ба дари кӯчаву роҳи хаткашон чор буд. Дар ин муддат, дурӯғ нашавад, хаткашон чор бор омад. Ҳар бор пиразан ба умеди номаи наберааш ба истикболи хаткашон мешитофт. Вале аз ӯ хабаре набуд.

Хайрият, рӯзи сию якум аз ӯ мактуб омад. Ӯ бо ҳаяҷон мактубро кушод. «Шукр, нури дидаи ман саломат будааст. Ин – хати вай», – гуфт худ ба худ ва мактубро ба чашмонаш молид. Бӯйи коғазу сиёҳӣ ба машоми ӯ гуворо расида, айнак ба чашм гузошт ва ба хондан сар карда буд ки, духтари ҳамсоя – Робия, аз дари кӯча даромада омад ва хатро аз ӯ гирифт, ки бихонад.

«Модарчони азизу меҳрубон! Медонам, ки шумо хеле хавотир шудед. Бисту панҷ рӯз ба шумо мактуб нанавиштаам. Моро ба Полша* бурда буданд. Дар он ҷо чанд рӯз машқ мекардем. Машқҳои ҳарбӣ.

Як рӯз – баъди машқҳо, дар вақти дамгирӣ ба ҳар тараф нигоҳ карда, ягон теппаи дигар ё иморати баланд мечустам, ки ба болои он барояму ба хоки худамон нигоҳ кунам. Ҳеч набошад, ягон деҳаю одамонашро бинам.

Ниҳоят чашмам ба як дарахти қоч* афтод, ки хеле баланд буд. Аз дил гузарондам, ки ба он бароям, тарафи худамонро мебинам. Ба ҳамин ният ба танай на он қадар ғафси қоч наздик шудаму даст ба танай он бурдам. Пӯстлохаш дурушт* буду поймонаки нағз мешуд. Танай бе шоҳу барг қариб ҳафт метр меомад. Ягон ду метри дигар боло баромада будам ки, тарафи мо бараъло намоён шуд.

Ин як деҳаи сабзу хуррам буду дар берунаш – кӯли калон. Одамҳо, кӯчаю хонаҳо, чорвои чаридагашта – ҳама нағз менамуданд. Шамол бӯии деҳаро ба димоғам овард.»

Раҳим Чалил

Полша – номи як давлат дар Аврупо
дурушт – ноҳамвор, дағал
қоч – дарахти сӯзанбарги ҳамешасабз

1. Дар матн сухан дар бораи кадом пиразан меравад?
2. Пиразан аз кӣ хат гирифт?
3. Чаро аз гирифтани хат шодии ӯ ҳадду канор надошт?
4. Оё пиразан хатро хонда метавонист? Чӣ тавр муайян кардед?
5. Наберааш дар мактуб чӣ навиштааст?

Шеър ва ҳикояҳои хондаро ба хотир оред. Фарқ ва умумияти онҳоро муайян кунед. Натиҷаи кори худро дар диаграммаи Венн тасвир кунед.

Намуна:

Шеър

Ҳикоя

Машқи 21. Имлои дунафарӣ. Калимаҳои *саҳл, моҳ, сиёҳ, роҳ, нигоҳ, машқоро* бо навбат ба ҳамнишастии худ гӯед ва нависед.

Машқи 22. Аз матни «Бӯи Ватан» номаи Мирзоро бори дигар хонед ва мазмунашро нақл кунед.

Шумо ҳам ба падар, модар ё бобою бибӣ нома нависед.
Мактубро ин тавр оғоз кунед:
Салом, модарчони азизу меҳрубон!

Машқи 23. Аз падару модар ё хоҳару бародар пурсед, ки хангоми аз Ватан дур будан чиро ёд мекарданд. Аз нақли онҳо хикояи хурд нависед.

Намуна: Падарам моҳе як маротиба ба сафар мебароянд. Он кас мегӯянд, ки вақти дар сафар будан хона, кӯча,.....ёд мекардам.

Саволнома (Ҷавобҳоро дар дафтар нависед)

1. Дар кадом қатор симоҳои асосии матн оварда шудаанд?

- А. Зайнабхола, Мирзо, Тоҳир
- Б. Таҳмина, Зайнабхола, Мирзо
- В. Қамарнисо, Мирзо, Робия
- Г. Робия, Мирзо, Зайнабхола

2. Кай мактуб омад?

- А. пас аз 3- рӯз
- Б. баъд аз 1- моҳ
- В. баъд аз 2- моҳ
- Г. баъд аз 30- рӯз

3. Мактубро кӣ хонд?

- А. Робия
- Б. ҳамсоя
- В. Қамарнисо
- Г. хаткашон

4. Мирзо дар кучо буд?

- А. дар хона
- Б. дар мактаб
- В. дар хизмати ҳарбӣ
- Г. дар сахро

6. ШАҲРУ НОҲИЯҲОИ ВАТАН

Машқи 24. Номи шаҳру ноҳияҳои Тоҷикистонро бо тартиби алифбо нависед.

Душанбе, Дӯстӣ, Ховалинг, Айнӣ, Дарвоз, Шахристон, Мурғоб, Норак, Балҷувон, Конибодом, Лахш, Варзоб, Носири Хусрав, Шамсиддини Шоҳин, Мастҷох, Ванҷ, Деваштич, Восеъ, Ёвон, Сангвор, Роштқалъа, Шаҳринав, Ҷалолиддини Балхӣ, Муъминобод, Кӯхистони Мастҷох, Рӯшон, Тоҷикобод, Леваканд, Темурмалик, Зафаробод, Хоруғ, Турсунзода, Абдурахмони Ҷомӣ, Фархор, Панҷакент, Ҳисор, Хуросон,

Кӯлоб, Ашт, Рашт, Ҷайхун, Данғара, Спитамен, Ишкошим, Рӯдакӣ, Бохтар, Бобочон Ғафуров, Файзобод, Шаҳритӯс, Хучанд, Шугнон, Истаравшан, Ваҳдат, Кӯшониён, Истиқлол, Ҳамадонӣ, Роғун, Ҷаббор Расулов, Вахш, Қубодиён, Бӯстон, Исфара, Панҷ, Гулистон.

Машқи 25. Ҷадвали зеро пур кунед.

Ному насаб Мамлакат Шаҳр (ноҳия) Деҳа (кӯча, маҳалла) №-и хона	
--	--

Машқи 26. Агар аз шумо пурсанд, ки дар бораи маҳаллаи худ ба мо ҳикоя кунед, чӣ мегӯед? Дар бораи деҳа, кӯча, ноҳия ё шаҳри худ монанди намунаҳои зер ҳикоя кунед.

ДЕҲАИ ГУЛИСТОН

Деҳаи мо Гулистон ном дорад. Гулистон дар доманаи кӯҳ ҷойгир аст

Деҳаи мо дар тарафи офтобрӯя ҷойгир аст. Субҳ офтоби ҷонбахш аз паси кӯҳ баромада, аввал ба деҳаи мо нурпӯшӣ мекунад. Аз тарафи чапи деҳа чашмаю дарёҳо ба сӯйи ҷангалзор ҷорӣ мешаванд. Дар ҷангалзор дарахтони хурдӯй мерӯянд. Дар ҷангалзор гулу гиёҳҳои шифобахш низ ҳастанд. Мо онҳоро чида ҳамчун доруворӣ истифода мекорем.

Ман деҳаамонро дӯст медорам. Мо рӯзи истироҳат ҳамроҳи аҳли хонавода ба тамошои ҷангалзор меравем.

ХИЁБОНИ РҶДАКӢ

Ман дар хиёбони ба номи Абӯабдуллоҳи Рӯдакӣ зиндагӣ мекунам. Хиёбони Рӯдакӣ калонтарин ва зеботарин хиёбони шаҳри Душанбе мебошад.

Хиёбони Рӯдакӣ дар маркази шаҳри Душанбе воқеъ аст. Мучассамаи асосгузори давлати тоҷикон Исмоили Сомонӣ,

Боги фарҳангии Устод Рӯдакӣ дар хиёбони Рӯдакӣ чойгиранд. Дар хиёбони ба номи Рӯдакӣ боз биноҳои серошона, муҷассамаҳо, донишгоҳҳо, театру гулгаштҳо мавҷуданд. Дар роҳҳои он мошинҳои гуногун ҳамеша дар равуоянд. Одамон доим дар гулгаштҳои ин хиёбон сайругашт мекунанд.

Мо бо аъзои хонавода ҳар шом ба тамошо мебароем. Тамошои хиёбони ба номи Рӯдакӣ дар ҳар фасли сол хотирмон аст. Ман фаҳр мекунам, ки дар хиёбони ба номи Рӯдакӣ зиндагӣ мекунам. Шуморо ҳам ба тамошои он даъват менамоем.

Машқи 27. Нақли шифоҳии худро нависед. Ҳар як қисмро бо сарҳат оғоз кунед.

Дафтари худро бо дафтари шарикатон иваз кунед. Навиштаҳои якдигарро хонед. Агар ғалатҳо бошанд, маънидод ва ислоҳ кунед.

Машқи 28. Масъалаҳоро хонед. Бо ҳамсинфон машварат намуда роҳ нишон диҳед.

1. Дар роҳ ҳамроҳи рафиқатон гурусна мондед. Бояд хӯрок хӯред. Аммо намедонед, ки ошхона дар кучост. Касе ҳам наменамояд, ки аз ӯ пурсед. Дар канори роҳ танҳо аломатҳоро мебинед. Ба расмҳо нигаред. Ба кучо меравед? Барои чӣ?

2. Шумо ҳамроҳи дӯстон ба саёҳат рафтед. Дар дуруҳае яке аз дӯстони шумо бемор шуд. Дар гирду атроф касе наменамояд, ки аз ӯ пурсед. Аммо дар канори роҳ ду аломат овезон аст. Шумо чӣ кор мекунед? Ба кучо меравед? Барои чӣ?

3. Аз сӯйи мактаб меомадед ки, ду нафар меҳмон дар кучо будани мактабро пурсиданд. Роҳро чӣ хел нишон медиҳед? Баён кунед.

Машқи 29. Боз кадом аломатҳоро медонед? Расми онҳоро тасвир кунед ва нависед, ки ин аломат чиро ифода мекунад.

7. САЙРУ САЁҲАТ БА ШАҲРУ НОҲИЯҲОИ ДИГАР

Машқи 30. Дар ин ҷумлаҳо калимаҳои ишорашуда чӣ маъно доранд?

Пули Меҳтарқосимро дар болои дарёи Зарафшон сохта буданд. Он шаб **осуда** хобидем.

Машқи 31. Тарзи навишт ва талаффузи калимаҳоро машқ кунед.

Менависем

соатҳои

аробаи

дарвозаи

Меҳонем

соатҳои

аробайи

дарвозайи

Машқи 32. Матнро хонед ва мазмунашро ба ҳамнишастии худ нақл кунед.

Сайри Бухоро ҳамеша дар хаёли ман буд. Инак, падарам ману бародарам, хоҳар ва модарамро ба Бухоро фиристодани шуд. Он бегоҳ ман аз хурсандӣ дер гоҳ хобида натавонистам. Саҳари барвақт ношто карда, ба ароба савор шуда, ба сӯи Бухоро ҳаракат кардем.

Меғуфтанд, ки байни Гиждувону Бухоро панҷ фарсангро аст. Ин панҷ фарсангро, ки ҳар фарсангаш шаш километр аст, мо қариб дар як рӯз тай кардем. Дар нимаи рӯз ба сари пули Меҳтарқосим расидем. Ин пули хиштине буд, ки дар болои дарёи Зарафшон сохта буданд. Дар гирду пеши пул дарахте, сабзае набуд, дашт буд. Вале аз пул ки гузаштед, дар соҳили тарафи Бухоро чойхонаҳо, ошхонаҳо, саройҳо ва як растачаи болопӯшидае буд.

Мо чойхонаи канори дарёро манзил кардем. Пас аз соате дам гирифта, боз ба роҳ баромадем. Дар соатҳои 4-5-и бегоҳ аробаи мо аз дарвозаи Самарқанди Бухоро (Бухоро дувоздаҳ дарвоза дорад, ки номи яке аз онҳо Самарқанд аст.) ба шаҳр дохил шуд. Ба ҳавлии дар гузари Дегрезӣ будаи ху-

дамон расидем. Ҳавлибудагон – наздикони мо хурсандона
моро пешвоз гирифтанд. Он шаб осуда хобидем...

Қалол Иқромӣ

пул – кӯпрук, нақдина

осуда – бофароғат, хотирчамъона

1. Дар ин матн суҳан дар бораи чӣ меравад?
2. Чанд нафар ба сафар баромаданд?
3. Бо чӣ ба сафар баромаданд?
4. Дар Бухоро чихоро диданд?

Машқи 33. «Байни Ғиждувону Бухоро панҷ фарсанг роҳ аст.»
– мегӯяд муаллиф. Агар як фарсанг шаш километр бошад,
панҷ фарсанг ба чанд километр баробар мешавад?

Машқи 34.

«Ин панҷ фарсангро, ки ҳар фарсангаш шаш километр
аст, мо қариб дар як рӯз тай кардем,» – мегӯяд муаллиф.
Агар ин масофаро замони пеш дар як рӯз бо ароба тай ме-
карда бошанд, ҳоло-чӣ?

Машқи 35. Дар давраҳои пеш барои аз як ҷо ба ҷойи дигар раф-
тан бештар аз ароба истифода мебарданд. Ҳоло-чӣ? Номҳои
нақлиётро навишта, бо онҳо ҷумла тартиб диҳед

Машқи 36. Аз рӯйи намуна ба исмҳои хос сетоӣ мисол оред.

- Кишварҳо: Тоҷикистон, ...
- Шаҳрҳо: Ваҳдат, ...
- Ноҳияҳо: Рашт, ...
- Кӯчаву хиёбонҳо: Саъдии Шерозӣ, ...
- Кӯлҳо: Сарез, ...
- Дарёҳо: Хингоб, ...
- Кӯҳҳо: Помир, ...

Машқи 37. Номи умумии калимаҳоро ёбед.

1. лола, садбарг, хайрӣ, бунафша – ...
2. Садбарг, Бунафша, Хайрӣ, Лола – ...

Ба ҷойи нуқтаҳо номҳои мувофиқ ёфта нависед.

1. Номҳои духтарона –
2. Номи гулҳо –

Машқи 38. Номи умумии калимаҳоро ёбед.

1. Соҳибчамол, Меҳрбону, Нозанин – ...
2. Раҳш, Полвон, Мошон – ...
3. Суғд, Хатлон, Бадахшон – ...
4. Бохтар, Турсунзода, Леваканд – ...
5. Бахтиёр, Шаҳбоз, Ҷамшед – ...

Машқи 39. Ба ҷойи нуқтаҳо номҳои мувофиқ фикр карда нависед.

1. Номҳои духтарона –
2. Лақаби ҳайвонот –
3. Номи вилоятҳои Тоҷикистон –
4. Шаҳрҳо –
5. Номҳои писарона –

Машқи 40. Ба суратҳо бодиккат назар кунед. Дар онҳо ёдгориҳои машҳури дунё – рамзи кишварҳои гуногун акс ёфтаанд. Аз поёни расмҳо номи онҳо омехта (пароканда) оварда шудааст. Онҳоро мувофиқи тартиби суратҳо нависед.

Девори бузурги Чин, Мучассамаи Исмоили Сомонӣ дар Тоҷикистон, бинои Точмаҳал дар Ҳиндустон, бинои Кремл дар Русия.

Машқи 41. Дарси имрӯзаро бо хонавода муҳокима намоед. Аз падару модар дар бораи сафари онҳо ба кишварҳо (шахру ноҳияҳои дигар) пурсон шавед. Аз рӯи нақшаи зер хикояи хурд нависед.

1. Кӣҳо сафар карданд?
2. Ба кучо сафар кардаанд?
3. Бо чӣ сафар кардаанд?
4. Дар он ҷо чӣхоро диданд?

Ҷумларо хонед: «Пули Меҳтарқосимро дар болои дарёи Зарафшон сохта буданд.» Калимаи «пул» чӣ маъно дорад?

- А. танга
- Б. кўпрук
- В. дирам
- Г. сомонӣ

8. ВАҲДАТИ МО

– Бачаҳо, Тоҷикистон Ватани мост ва ободию шукуфоии он ба ваҳдати мо вобаста аст, – гуфт устод.

Бежан, ки бодикқат суханони устодро гӯш мекард, пурсид:

– Лутфан бигӯед, ки ваҳдат чист?

– Шумо метавонед, шеъри Сайидалӣ Маъмурро хонда, ба саволатон ҷавоб ёбед, – гуфт бо табассум устод.

СУРУДИ ВАҲДАТ

Тоҷикему якдилу чонем,
 Партави* як субҳи тобонем.
 Шуълаи як моҳи шомафрӯз*,
 Нури як хуршеди тобонем.

Ваҳдати мо – иқтидори* мо,
 Ваҳдати мо – ифтихори мо.

Ҳамватан ҳастему хурсандем,
 Ҳамтанему решапайвандем*.
 Бо тамоми мардуми дунё
 Ҳамдаму ғамхору дилбандем*.

Ваҳдати мо – иқтидори мо,
 Ваҳдати мо – ифтихори мо.

Тоҷикистон, хоки аҷдодӣ*,
 Марзи бахту кишвари шодӣ,
 Аз парешонӣ ту эмин бош
 Дар қабои* сабзи озодӣ.

Ваҳдати мо – иқтидори мо,
Ваҳдати мо – ифтихори мо.

Сайидали Маъмур

партав – нур

ваҳдат – ягонагӣ, муттаҳидӣ

хоки аҷдодӣ – замини бобоён, гузаштагони мо

моҳи шомафрӯз – моҳе, ки шабро равшан мекунад

иқтидор – қувват; тавоноӣ

дилбанд – маҳбуб, азиз, меҳрубон

қабо – як навъ либоси рӯйпӯши дарози пешкушода; чома, челақ

1. Чаро шеър «Суруди ваҳдат» ном гирифтааст?
2. Чаро ваҳдат иқтидор ва ифтихори мо аст?
3. Кадом калимаю ибораҳо дар шеър маънои «ваҳдат»-ро ифода мекунанд.
4. Дар банди дуоми шеър кадом калима муқобилмаъноии «ваҳдат» аст?

1. Нависед ва фарқи калимаю ибораро гӯед.
Моҳ – моҳи шомафрӯз, хуршед – хуршеди тобон, ваҳдат – ваҳдати мо, мардум – мардуми дунё, хок - хоки аҷдодӣ.
2. Ибораҳои «ваҳдати мо», «моҳи шомафрӯз», «хоки аҷдодӣ»-ро шарҳ диҳед.

Машқи 42. Пандҳоро хонед, нависед ва маънидод кунед.

Ду дил як шавад, бишканад кӯхро,
Парокандагӣ орад андухро.

Низомии Ганҷавӣ

Парокандагӣ аз нифоқ хезад,
Пирӯзӣ аз иттифоқ хезад.

Низомии Ганҷавӣ

Ҳамдилӣ аз ҳамзабонӣ беҳтар аст.

Машқи 43. Дар ибораҳои «хоки аҷдодӣ», «кишвари шодӣ» ва «қабои сабзи озодӣ» ба тарзи талаффуз ва навишти «и» ва «ӣ» диққат диҳед ва фарқи онҳоро гӯед.

Машқи 44. Тарзи талаффуз ва навишти «и» ва «ӣ»-ро машқ кунед. Фарқи онҳоро гӯед.

кӯҳи баланд

пудинаи кӯҳӣ

тасвири табиат

санъати тасвири

дасти рост

соати дастӣ

Машқи 45. Монанди намуна боз чанд иборои дигар тартиб диҳед.

Намуна: фикри дуруст – кори фикрӣ

9. ВАҲДАТ

Субҳи рӯзи дигар устод ба синф даромада, Бежану Манижаро саргарми кор дид. Дар дасти Бежан бодбарак буд.

– Инро кӣ сохт?

– Ин – маҳсули дастони Бежан, – гуфт Манижа.

– Манижа ҳам ба ман ёрӣ расонд, – гуфт Бежан.

Устод бачаҳоро «Офарин!» – гуфта, хондани матни «Ангушт ва мушт»-ро таклиф кард.

Ҳикояро дар нақши симоҳои он хонед.

10. АНГУШТ ВА МУШТ

(мухтасар)

... Бачаҳо ба зудӣ ҷойи хуберо ёфта, ба ҳезумғундорию қолинпахнкунӣ шурӯъ намуданд ва оташдончае сохта, ба таги ҷойҷӯш оташ монданд.

– Акнун ба мо дар бораи киштиатон ҳикоя кунед, Шарифако, – хоҳиш карданд бачаҳо, вақте ки ҳама дар гирди ӯ чамъ омаданд.

– Хуб, хуб, – хандида розӣ шуд Шарифако, – лекин аввал гӯед, ки ин завракро кӣ сохт.

– Худамон! – бо як овоз ҷавоб доданд бачаҳо.
– Ростӣ?
– Ҳа, ҳа, – тасдиқ намуд Анвар, – ин тухфаи мо ба шумо!
– Офарин, офарин! – ба китфи ӯ тап-тап зада таҳсин намуд Шарифако.

Ин корро ту сар кардагистӣ-а?

– Не, Шарифако, – ҷавоб дод Анвар, – ин корро Инъом сар кард.

Аммо вай аввал...

– Чӣ «аввал»? – ба чизе сарфаҳм нарафта пурсид Шарифако.

– Ман, аҳо, аввал худам сохтанӣ шудам... – гӯён Инъом воқеаро сар то по ҳикоя кард.

Баъд аз гапи ӯ ҳама хомӯш монданд. Шарифако ғарқи фикру хаёл буд.

– Канӣ гӯед-чӣ, – бо симои ҷиддӣ ногоҳ ба бачаҳо рӯй овард вай, – ин чист? – ва мушташро нишон дод.

– Мушт! – ҷавоб доданд онҳо пас аз қадре ҳайронӣ.

– Дуруст. Ин-чӣ? – Шарифако як ангушташро нишон дод.

– Ангушт!

– Дуруст. Кадомаш зӯр? – бо диққат як-як аз назар гузаронда пурсид Шарифако.

– Мушт, албатта! – фарёд карданд ҳама.

– Дуруст гуфтед, – сар чунбонда тасдиқ кард Шарифако.

– Ҳар коре, ки ба як ангушт душворӣ мекунад, барои даҳ ангушт мушқил нест! Ана мисоли равшан: Инъом як моҳи дароз зӯр зада заврақро сохта натавонист, вале, ҳангоме ки ҳамаатон ба он часпидед, дар се рӯз пурра ба анҷом расонидед! Ин ба шумо дарси нағз шавад. Ҳеч вақт ангушти танҳо нашавед, балки мисли мушт бошед. Дуруст мегӯям?

– Дуруст, Шарифако! – бо як овоз насиҳати ӯро маъқул донистанд бачаҳо.

– Ана акнун, – бо табассум гуфт Шарифако, – ман ба шумо дар бораи киштии зеробиамон* ҳикоя мекунам...– ва ӯ дар бораи киштии худ ҳикоя кард.

Пӯлод Толис

киштии зеробӣ – киштие, ки дар қаъри баҳр шино мекунад

1. Симоҳои матн кихоянд?
2. Дар матн сухан дар бораи сохтани чӣ меравад?
3. Сохтани заврақро кӣ сар кард?
4. Кихо ба ӯ ёрӣ расонданд?
5. Дар кадом қисми матн сухан дар бораи «Мушт ва ангушт» меравад?
6. Барои чӣ Шарифако мушт ва ангуштро мисол овард?
7. Барои чӣ Шарифако ба бачаҳо офарин гуфт?
8. Бачаҳо аз Шарифако чиро хоҳиш карданд?
9. Барои чӣ матн «Ангушт ва мушт» ном дорад?
10. Фикри асосии матн дар кадом ҷумлаҳо оварда шудааст? Онро хонед.
11. Хонандагони синфи шумо тифоқанд? Дар бораи муттаҳид будани ҳамсинфони худ шифоҳӣ ҳикоя кунед.

Машқи 46. Зарбулмасал ва пандхоро хонед ва маънидод кунед.

Қувваи мушт дар панҷ ангушт.

Аз як даст садо намебарояд.

Машварат идроку хушёрӣ диҳад,
Ақлхоро ақлҳо ёрӣ диҳад.

Қалолӣдини Балхӣ

Дар хама қор машварат бояд,
Қори бемашварат наку н-ояд.

«Анвори Суҳайлӣ»

Машқи 47. Дар ибораи «киштии зериобӣ» ба тарзи талаффуз ва навишти «и» ва «ӣ» диққат диҳед ва фарқи онҳоро гӯед.

Машқи 48. Тарзи талаффуз ва навишти «и» ва «ӣ»-ро машқ кунед. Фарқи онҳоро гӯед.

тирамоҳи заррин	гандуми тирамоҳӣ
ҷони ширин	дӯсти ҷонӣ
модари меҳрубон	забони модарӣ
офтоби дурахшон	рӯзҳои офтобӣ

Машқи 49. Монанди намуна боз чанд ибораи дигар тартиб диҳед.

Намуна: оби зеризаминӣ

Машқи 50. Дар бораи тифокии хоҳарону бародарон шифохӣ ҳикоя тартиб диҳед.

Саволнома (Ҷавобҳоро дар дафтар нависед.)

1. Ба ҷойҳои холӣ калимаҳои мувофиқ гузошта нависед.

а) Ҳар коре, ки ба ___ ангушт мушқил аст, барои ___ ангушт мушқил нест.

б) Ҳеҷ вақт _____ танҳо нашавед, балки мисли _____ бошед.

2. Дар кадом ибораҳои зайл «и» ва «ӣ» дуруст навишта шудаанд?

- А. Дӯсти ҳақиқӣ
- Б. Дӯсти ҳақиқи
- В. Дӯстӣ ҳақиқи
- Г. Дӯстӣ ҳақиқӣ

3. Калимаҳои сутуни якуму дуюмро мувофиқ карда, ибора созед (Бо тирча ё пайкон ишора кунед).

тирамоҳи
дӯсти
давраи
кишти
офтоби

тирамоҳӣ
оламоро
зарнисор
ҷонӣ
бачагӣ

4. Дар кадом қатор симоҳои асосии матн оварда шудаанд?

- А. Шарифако ва Анвар
- Б. Инъом ва Анвар
- В. Шарифако ва Инъом
- Г. Шарифако ва бачаҳо

5. Кӣ заврақро сохт?

- А. Анвар
- Б. Анвару Инъом
- В. Ҳамаи бачаҳо
- Г. Шарифако ва бачаҳо

6. Фикри асосии матн дар кадом ҷумла омадааст?

- А. «Ин ба шумо дарси нағз шавад,» – гуфт Шарифако.
- Б. Ҳеч вақт ангушти танҳо нашавед, балки мисли мушт бошед.
- В. Ҳамаи бачаҳо дар се рӯз заврақро сохтанд.
- Г. Кори як ангушт барои даҳ ангушт мушқил нест.

11. НИЗОӢ БАДБАХТӢ МЕОРАДУ ДӢСТӢ МУӢЧИЗА МЕОФАРАД

Матнро дар нақши симоҳои он хонед.

ҶӢЙЧА ВА ОФТОБ

Боре офтоб ҳангоми аз болои замин гузаштан бозистоду назараш ба боғи зебои хурраме афтод, ки аз паҳлуяш ҷӢйчаи на чандон калони оби софу сард ҷорӣ буд. Ӣ ба зер нигариста ҳаловат бурд. Офтоб ба вачд омада нидо кард:

– Аҳсан ба ман, ки чунин боғи ачиберо парваридаам!
– Ту ба ин чӣ муносибат дорӣ? – бо ғзаб шилдиррос зад
Чӯйча, ки худситоии Офтобро шунида буд.

– Чӣ тавр? – хайрон шуд Офтоб. – Агар ман заминро бо
нурҳоям гарм намекардам, ин боғи ачиб сабзу хуррам намешуд.

– Қоҳ-қоҳ! – хандида дубора шилдиррос зад Чӯйча. – Агар
ман боғро обёрӣ намекардам, ҳатто гиёҳе намерӯйид.

Ҳар кадоми онҳо баҳскунон зарур будани худро исбот ме-
намуданд. Мунозираашон дер давом кард, то даме ки Чӯйча аз
Офтоб ранчида, оби худро дар тарқиши замин пинҳон намуд.

– Акнун боғатро бе ман сабзон! – гуфт ӯ пеш аз хайрухуш
бо Офтоби худсито.

– Ана мебинӣ, месабзонам! – оташин шуд Офтоб.

ӯ нурҳои гарми худро ба сӯйи боғ равон мекард. Вале да-
рахтон рӯз то рӯз аз гармии зиёд пажмурдаю хушк мешуданд.
Баргҳояшон зард шуда, гулҳояшон ҳатто ғӯра набаста мерех-
танд. Офтоб тарсид, ки мабодо тамоман боғро насӯзонад ва
дар паси кӯҳҳо пинҳон шуд. Он гоҳ аз зери замин Чӯйча зада
баромада чорӣ шуд.

– Ин беҳтар аст! – шод шуд ӯ, ки бар Офтоб ғолиб омада-
аст. – Акнун ин корро худам иҷро мекунам!

ӯ пайваста боғро обёрӣ менамуд.

Вале боғ, ки пас аз нурҳои сӯзони Офтоб акнун ба худ мео-
мад, мева овардан намехост. ӯ маъюсу торик буд. Ҳатто баъзе
дархтон аз бех пӯсиданд ва қариб буд, ки ба болои якдигар
афтанд.

Ин замон боғбон омад.

ӯ дид, ки боғи дӯстдоштааш дар ҳолати нобудшавист, ба
харос афтод.

Вақте ки аз низои Офтобу Чӯйча огаҳӣ ёфт, ба онҳо му-
рочиат намуд:

– Дӯстонам! Ҳар яки шумо ба таври худ тавоноед, ле-
кин танҳо дар муттаҳидӣ мо пуркудратему муъҷиза офарида
метавонем, то ки ба одамон хурсандӣ бахшем. Агар ман ин

ниҳолҳоро намешинондам, Ҷӯйча ба онҳо об намедоду Офтоб гармӣ, боғ сабзу хуррам намешуд. Дар танҳои мо ҳатто гиёҳро парварида наметавонистем. Низоъ бадбахти меораду дӯсти муъчиза меофарад.

Офтобу Ҷӯйча бо ҳам муросо карда ба кор шурӯъ намуданд, яке об медоду дигаре гармӣ, боғбон низ дарахтонро нигоҳубин карда ба онҳо ёри мерасонд. Ба зудӣ дарахтон ҳосил доданд: себҳои сурху зардолуҳои ширину гуворо пур аз шарбат.

1. Дар матн сухан дар бораи чӣ меравад?
2. Офтобу Ҷӯйча дар бораи чӣ баҳс мекарданд?
3. Боғ ба чӣ ҳол афтод?
4. Кӣ онҳоро оштии кард? Чӣ тавр?
5. Оё рафтори Ҷӯйча ва Офтоб дуруст аст? Чаро?
6. Агар ба чойи боғбон мебудед, Офтобу Ҷӯйчаро чӣ тавр оштии медорондед?
7. Фикри асосии матн дар кадом ҷумлаҳо оварда шудааст? Онро хонед.
8. Дар байни ҳамсинфони шумо ҳам нофаҳмиҳо рӯй медиҳанд? Онҳоро чӣ гуна бартараф мекунед?

1. Дар бораи аҳамияти оштии кардан шифоҳӣ ҳикоя кунед.
2. Матни «Ангушт ва мушт»-ро бо матни «Офтоб ва Ҷӯйча» муқоиса кунед. Натиҷаҳои муқоисаро дар диаграммаи Венн нишон диҳед.

Машқи 51. Ба чойи нуктаҳо ҳарфи зарурӣ гузошта нависед.

Низо..., ма...юс, му...чиза, шурӯ...

Машқи 52. Калимаҳои зеринро аввал дуруст талаффуз кунед, баъд нависед.

Аъло, шеър, даъво, таъна, баъд, суръат, шамъ, шуъла, муъчиза, наъл, Саъдӣ, санъат, маъруф, баъзе, раъду барқ,

аъзам, наъра, маърифат, мавзӯъ, тулӯъ, феъл, меъда, ручӯъ,
мавзеъ, манъ.

Машқи 53. Боз кадом калимаҳоеро медонед, ки «ъ» доранд?
Нависед.

Машқи 54. Аз матн калимаҳое, ки «ӯ» доранд, ёфта, нависед..
Боз кадом калимаҳоеро медонед, ки «ӯ» доранд? Нависед.

Машқи 55. Ба чойи нуктаҳо ҳарфи «у» ё «ӯ» гузошта нависед.
Б...нёд, р...з, фир...з, х...рмо, нил...фар, х...рок,
х...ша, қ...рбон, дур...д, каб...тар, ч...йбор, к...рсӣ,
д...рбин, м...й, буз...ргӣ, м...штарӣ, ч...й, к...за,
ш...навоӣ, к...ҳсор, б...лғорӣ.

Машқи 56. Боз кадом калимаҳоеро медонед, ки «ӯ» доранд?
Нависед.

Машқи 57. Монанди дарси имрӯза ду амал ё ашро бо ҳам
муқоиса кунед. Масалан, муқоиса кардани парандаҳои
хонагӣ ва даштӣ.

Саволнома (Ҷавобҳо дар дафтар нависед.)

1. Ба чойҳои ҳоли калимаҳои мувофиқ гузошта нависед:

а) Агар ___ ин ниҳолҳоро намешиндам, Ҷӯйча ба онҳо
___ намедоду Офтоб ____, боғ сабзу хуррам намешуд.

2. Дар кадом қатор калимаҳо дуруст навишта шудаанд?

А. Дурбин, бузургӣ, шунавоӣ, хӯрок

Б. Курси, марди, куза, у

В. ӯ, шурбо, танҳой, бузурги

Г. Дустӣ, ҳақиқи, гурба, хӯша

3. Дар кадом қатор симоҳои асосии матн оварда шудаанд?

- А. Офтоб, Қўйбор
- Б. Офтоб, Боғбон
- В. Офтоб, Қўйча ва Боғбон
- Г. Боғбон ва Боғ

4. Кӣ Офтобу Қўйчаро ошғи доронд?

- А. Офтоб
- Б. Қўйча
- В. Боғбон
- Г. Боғ

5. Фикри асосии матн дар кадом ҷумла омадааст?

- А. Боғбон аз низои Офтобу Қўйча оғағи ёфт.
- Б. Офтобу Қўйча бо ҳам муросо карда ба кор шурўъ на-
муданд.
- В. Ба зудӣ дарахтон ҳосил доданд.
- Г. Низоъ бадбахғи меораду дўсти муъғиза меоғарад.

БОБИ 2. ТИРАМОҶИ ТОЧИКИСТОН

1. ВАСФИ ТИРАМОҶ АЗ НИГОҶИ ОЛИМОН

1. Дарсҳои фанни табиатшиносиро ба хотир оварда, гӯед, ки барои чӣ тирамоҳ фаро мерасад.
2. Он кай фаро мерасад?
3. Хусусиятҳои тирамоҳ кадомҳоянд?
4. Чаро баргҳо дар тирамоҳ зард мешаванд?
5. Боз кадом нишонаҳои тирамоҳро медонед?

Матро хонед ва ба саволҳо ҷавоб гӯед.

ҲАСЛИ ТИРАМОҶ КАЙ ОҶОЗ МЕЌБАД?

Рӯзҳо ҳанӯз дароз ва ҳаво хеле гарм бошад ҳам, лекин номаълум, охиста-охиста ҳасли тирамоҳ меояд.

Агар аз рӯйи тақвим ҳисоб кунем, тирамоҳ якуми сентябр сар мешавад. Аз рӯйи ҳисоби астрономӣ* тирамоҳ 22-юми сентябр, вақте ки дар тамоми кураи замин рӯзу шаб баробар асту дувоздаҳсоатиरो ташкил медиҳад, оғоз меёбад.

Баъди ин рӯзҳо кӯтоҳ шудан мегиранду шабҳо баръакс дароз мешаванд. Офтоб рӯз аз рӯз бешитоб сӯйи зимистон ҳаракат мекунад. Агар тағйироти ҳуди табиатро ба назар гирем, тирамоҳ баъзан дер, баъзан зуд фаро мерасад.

Тирамоҳ нишонаҳои бисёр дорад: парандагони гармидӯст сӯйи кишварҳои гарм pariда мераванд, дар рафтори ҷонварон тағйирот пайдо мешавад. Лекин нишонаи аз ҳама маълуму зуд ба чашм бархӯранда дигар шудани ранги баргҳои дарахтон мебошад. Онҳо зарду арғувонӣ* ва бунафш* мешаванд.

Чаро дар тирамоҳ баргҳо зарду арғувонӣ ва бунафш мешаванд?

Дар таркиби баргҳо доначаҳои зиёди хурд-хурде ҳастанд, ки ранг доранд: сабз, зард, сурх. Ин доначаҳо зуд-зуд вайрон шуда, боз аз нав барқарор мегарданд. Дар тобистон бо сабаби рӯшноӣ ва гармии бисёр доначаҳои сабз зуд ва осон барқарор мегарданд, бинобар ин баргҳо тару тоза, сабз мешаванд. Ранги барг тағйир намеёбад, чунки донаҳои сабз онҳоро нигоҳ медоранд.

Рӯзҳо кӯтоҳ мешаванд. Рӯшноӣ торафт кам мегардад. Доначаҳои сабз мисли тобистони зудгузар барбод раванд ҳам, тухми нави онҳо суст инкишоф меёбад ва барг беранг мешавад.

Аммо дар ҳуҷайраи барг моддаи рангдор – зард вучуд дорад; фақат дар тобистон афзоиши доначаҳои сабз онҳоро паҳш мекунад. Дар тирамоҳ инкишофи доначаҳои сабз суст мешавад, доначаҳои зард ғолиб меоянд ва дурахшонтар мегарданд. Баргҳо зард мешаванд.

Баргҳо на фақат зард, балки акнун рангҳои сурху бунафшро низ ба худ мегиранд. Дар баргҳо боз як моддаи рангин паدید омада, он рангро тағйир медиҳад. Ин модда дар фасли тирамоҳ дар қисми зиёди баргҳо ҷой мегирад, зеро барои ба вучуд омадани он ҳаво бояд сард шавад ва ҳаёти рустаниҳо қатъ гардад. Ҳамаи ин дар фасли тирамоҳ ба амал меояд.

Ана барои чӣ баргҳо ранги худро тағйир медиҳанд.
Чаро ин тавр мешавад?

астрономӣ – ситорашиносӣ, нучум

арғувонӣ – сурх, сурхтоб

бунафш – ранги нофармон, ранги кабудӣ моил ба ранги гули бунафша

1. Фасли тирамоҳ кай оғоз меёбад?
2. Нишонаҳои тирамоҳ кадомҳоянд?
3. Дар фасли тирамоҳ кай шабу рӯз баробар мешавад?
4. Дар фасли баҳор-чӣ?
5. Баъд аз баробаршавии шабу рӯз кадомаш дарозу кадомаш кӯтоҳ шудан мегирад?

6. Барои чӣ дар тирамоҳ ранги баргҳо тағйир меёбад?

7. Ҷонварон тирамоҳро чӣ тавр мегузаронанд? Ба зимистон чӣ хел омодагӣ мебинанд?

Манижа аз Бежан пурсид, ки ҳангоми хондани матни «Тирамоҳ кай оғоз меёбад?» чиро мушоҳида кардааст.

Бежан чунин ҷавоб дод:

– Хондани матни «Тирамоҳ кай оғоз меёбад?» нисбатан осон аст. Ҳангоми хониши ин матн овоз пасту баланд, тезу оҳиста намешавад ва бомаром сурат мегирад. Дар он симоҳо иштирок намекунанд ва ифодаи ҳолати рӯҳӣ низ истифода намешавад.

Барои чӣ? – пурсид Манижа аз устод.

Устод ҷавоб дод:

– Матнҳо бадеӣ ва маърифатӣ мешаванд. Матнҳои бадеӣ: шеър, ҳикоя, афсона мебошанд. Дар ин гуна матнҳо симоҳо мавҷуданд ва дар он ягон воқеа ё саргузашт зикр мешавад. Ҳангоми нақл нависанда ё шоир аз калимаву ибораҳое, ки оҳанги шодию хурсандӣ ё ғаму андуҳро ифода мекунанд, истифода мебарад.

Матнҳои маърифатӣ дар бораи ягон ашё, ҳодисаи табиӣ ё кашфиёти олимони маълумот медиҳанд. Дар ин гуна матнҳо калимаву ибораҳое, ки оҳанги шодию хурсандӣ ё ғаму андуҳро ифода мекунанд, истифода намешаванд.

Шумо ҳам ҳангоми хондан инро ҳис кардед?

Матни ҳикоягӣ ва маърифатиро муқоиса намуда, фарқ ва умумияти онҳоро муайян кунед.

Бачаҳо, олимони фарорасии фасли тирамоҳро мушоҳида карда, тағйирёбии табиатро муайян кардаанд. Шумо ҳам ба гирду атроф нигаред. Чиро мебинед? Ҳамаи чизҳое, ки моро ихота кардаанд, чӣ ном доранд? Магар чизе ҳаст, ки ном надошта бошад? Бале, чунин чиз вучуд надорад. Ҳама мавҷудоти олам, хоҳ зинда бошад, хоҳ ғайризинда, ном дорад. Номро исм ҳам мегӯянд. Масалан: Номии шумо чист? Ё

исми шумо чист? як маъно доранд. Исмҳо ба саволҳои Чӣ? Чиҳо? Кӣ? Киҳо? ҷавоб мешаванд.

Чӣ? – китоб, гул, нон, шона, паланг, заррофа, абр, кӯх.

Чиҳо? – дарахтон, баргҳо, ҳайвонот, хазандаҳо, мурғон.

Кӣ? – модар, падар, Бежан, Манижа, муаллим, одам.

Киҳо? – одамон, варзишгарон, писарбачаҳо, хонандагон.

Машқи 58. Калимаҳоро ба гурӯҳҳо ҷудо карда нависед (қордар гурӯҳҳо):

Номи одамон: ..., ..., ..., ..., ...

Номи ҳайвонот: ..., ..., ..., ..., ...

Номи касбу қор: ..., ..., ..., ..., ...

Номи парандаҳо: ..., ..., ..., ..., ...

Номи меваҳо: ..., ..., ..., ..., ...

Номи сабзавот: ..., ..., ..., ..., ...

Номи ҳӯрокҳо: ..., ..., ..., ..., ...

Номи асбобҳои хониш: ..., ..., ..., ..., ...

Номи шириниҳо: ..., ..., ..., ..., ...

Номи гулҳо: ..., ..., ..., ..., ...

Номи воситаҳои нақлиёт: ..., ..., ..., ..., ...

Номи асбобҳои техникаӣ: ..., ..., ..., ..., ...

Рӯзнома, сиккабоб, бунафша, Ситора, хурмо, хайрӣ, торт, ош, муҳандис, картошка, дафтар, компютер, сабзӣ, духтур, наргис, чангкашак, Ҷамшед, асп, шалғам, гӯсфанд, кулчақанд, Шаҳбоз, товус, себ, шӯрбо, Фирӯз, қалам, автобус, мошин, тафдон, чадвал, соч, Шаҳноз, парасту, киштӣ, шоколад, омӯзгор, хурӯс, қанд, ҳавопаймо, шафтолу, гов, шер, бодом, манту, яхдон, бобуна, фил, китоб, зардолу, қурутоб, дарзмол, ёсуман, карам, телевизор, қатора, роҳсоз, Маҳваш, барномасоз, гунчишк, мармалод, турб.

Машқи 59. Дар бораи фасли тирамоҳ ҳикояи хурд нависед.

Ҳикояро ин тавр оғоз кунед:

Боз ба диёри мо тирамоҳи заррин ...

2. ВАСФИ ТИРАМОҶ АЗ НИГОҶИ ШОИР

Машқи 60. Озмуни «Кӣ бештар?» Номи меваҳо ва полезихоро дар ду қатор нависед.

Намуна:

Меваҳо: афлесун, ..., ...

Полезихо: каду, ...,

Матнро ифоданок хонед.

ХОНИ ЭҶСОН

Бо ханда рӯйи худ тофт
Хуршеди тирамоҳон.
Тасвири дигаре ёфт
Маҳбуб Тоҷикистон.
Рухсора шуст дар нур
Себу анори хушбӯ,
Рӯ тоза кард бодом
Бо pistaҳои хурӯ.
Ангур ранг овард
Дар навдаи хамаи тоқ.
Чун қанд гашт ширин
Анҷиру олуя ноқ.
Дар чӯяҳои полез
Бо об нур ҳал шуд.
Харбуза шуд шакаррез,
Тарбуза чун асал шуд,
Хурмои наврасида
Бо шуълаҳо даромехт.
Фарзанди офтоб аст,
Нури ҷаҳон ба ӯ рехт.
Дар субҳи тоза лимӯ
Ҷамранги барги тар буд.

Нуре дамид дар рӯ,
Хушрангу тозатар шуд.
Бо ханда рӯйи худ тофт
Хуршеди тирамоҳон,
Бикшод хони эҳсон
Маҳбуб Тоҷикистон.

Убайд Раҷаб

Машқи 61. Бо ибораҳои «хуршеди тирамоҳон», «анори шириндона», «пистаҳои хурӯй», «харбузаи шакаррез» ҷумлаҳои тартиб диҳед.

Машқи 62. Аз матн номи меваҳои поледиҳо ва таъми онҳоро ёфта нависед.

Намуна: олу – олуи ширин, анҷир – анҷири ширин, нок-ноки ширин, харбуза – харбузаи шакаррез, тарбуз – тарбузи чун асал

Машқи 63. Аз рӯйи намуна ба ҷойи нуқтаҳои калимаҳои мувофиқ ёфта нависед.

Намуна:

Себу ноки хушбӯй. Боз ҷиҳо хушбӯй мешаванд?,,

Пистаҳои хурӯй. Боз ҷиҳо хурӯй мешаванд?,,

Машқи 64.

1. Ҷуфти калимаҳои ҳамҷофияро муайян кунед.

Намуна: ток-нок, хушбӯй-хурӯй

2. Ба ҳар як ҷуфти калимаҳои ҳамҷофия боз як-ду калимаи ҳамҷофия ёфта, нависед.

Намуна: ток-нок-пок- хок

Машқи 65. «Кӣ зуд ва беҳато?» Ҳашт мисраи аввали шеърро зебо, тоза, беғалат ва босуръат нависед.

Машқи 66. Дар бораи тирамоҳи маҳаллаи худ ҳикояи хурд нависед.

3. ВАСФИ ТИРАМОҲ АЗ НИГОҲИ ШОИР

Шеърро хонед ва ба талаффузи калимаҳои ишорашуда диққат диҳед.

БАРГҲОИ ТИЛЛОӢ

Баргҳои сабз **тиллоӣ** шуданд,
Сурхрӯ гӯё ки аз **бойӣ** шуданд.
Лек аз сайри шамоли тирамоҳ
Зери по афтода, **ҳарчойӣ** шуданд.
Дар фироқи* боғ **савдоӣ** шуданд.

Меваҳоро чида чун дурдонаҳо*
Мардумон бурданд сӯйи хонаҳо.
Баргҳо монданд чун болу паре
Баъди кӯчи булбулон аз лонаҳо,
Дур аз сарманзили чононаҳо.

Боз фардо чун расад фасли баҳор,
Баргҳои тоза андар шохсор
Боз ҳам гаҳвораҷунбонӣ кунанд,
Дар сари гулҳо қатор андар қатор,
То шавад ҳар як ниҳоле сербор.

Боғҳо чун Ҳотами Тойӣ шаванд,
Меваҳои сабз **тиллоӣ** шаванд
Дида инро баргҳо боз аз ғурур*
Худписанду маст аз **бойӣ** шаванд.
Боз ҳам рӯзарду **ҳарчойӣ** шаванд.

Аминҷон Шукӯҳӣ

фирок – чудой, дурӣ
дурдонаҳо – чизҳои қиматбаҳо, гавҳарҳо
ғурур – ҳавобаландӣ

1. Дар шеър манзараи кадом фасли сол тасвир шудааст?
2. Чаро шоир «баргҳои сабз тиллоӣ шуданд,» – гуфтааст?
3. Ранги тиллоӣ чӣ гуна ранг аст?
4. Аз синфҳои дуҷум ва сеҷум матнҳои дар бораи «Ҳотами Той» хондаатонро ба ёд оварда, гӯед, ки ӯ бо кадом ва чӣ хислат машҳур гаштааст? Барои чӣ шоир боғҳоро ба Ҳотами Той монанд кардааст?

Машқи 67. Имлои дунафарӣ: Калимаҳои зеринро ба ҳамдигар хонед ва нависед. Дафтари ҳамдигарро санҷед. Агар ғалатҳо бошанд, фаҳмонда ислоҳ кунед.

Тиллоӣ, бойӣ, ҳарҷойӣ, савдой, Ҳотами Тойӣ

Машқи 68. Ба ҷойи нуқтаҳо ҳарфи зарурӣ гузошта нависед.

Танҳо..., чудо..., ҳаво..., доно..., тавоно..., таҳҷой..., раҳнамой....

Машқи 69. Калимаҳои сутуни якум ва дуҷумро муқоиса кунед. Фарқи онҳоро гӯед.

Барг – баргҳо
Мева – меваҳо
Дурдона – дурдонаҳо
Хона – хонаҳо.
Булбул – булбулон
Лона – лонаҳо
Гул – гулҳо
Боғ – боғҳо

Исмҳо танҳо ва чамъ мешаванд. Агар калима якто будани ашё ва одамонро фаҳмонад, исми танҳо аст. Мисол: хона, духтар.

Агар исм якчандто будани ашё ё одамонро фаҳмонад, исми чамъ аст. Мисол: *хонаҳо, духтарон*.

Пасвандҳои *-ҳо, -он, -гон* ба охири исми танҳо ҳамроҳ шуда, исми чамъ месозанд.

Машқи 70. Исмҳои зеро дар шумораи чамъ нависед.

Дарахт, себ, писар, шахр, гул, чашм, қалам, модар, роҳ, хоҳар, бародар, навозанда, кӯҳ, хонанда, бобо.

Машқи 71. Ба ҷойи нуқтаҳо пасвандҳои *-гон, -он, -ҳо* гузошта матро нависед.

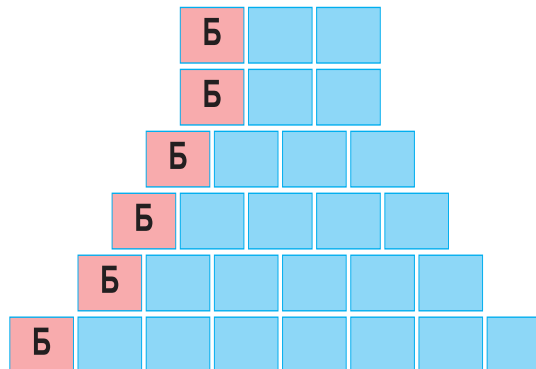
Хониши паранда... ва фаррос зада паридани кабк... шунида мешуд.

Алафи кӯҳ аз алафи дашт хеле баланд буда, пой...ямонро то ба зону аз шабнам тар мекард. Пушта...и сабзи дилфиреб дил...и моро ба сӯйи худ мекашиданд. Ҳавои ин ҷо ҳам дигар хел, софу беғубор буд ва кас бо ҳаловат нафас мегирифт.

Пӯлод Толис

Бозӣ. Исмҳои катакҷаҳо бо ҳарфи Б сар мешаванд. Онҳоро аз шеъри «Барғҳои тиллоӣ» ёфта ба дафтар нависед.

4. ТАШАККУР БАР ТУ БОДО, УСТОДАМ!

1. Дар бораи муаллим кадом шеърхоро медонед?
2. Аз ёд гуфта метавонед?
3. Барои чӣ шоирону нависандагон дар бораи муаллим шеър мегӯянд?
4. Кадоме аз шумо муаллим шудан мехоҳад? Барои чӣ?

ШОНИ МУАЛЛИМ

Баланд аст аз фалак* шони муаллим,
Бувад чонбахши мо чони муаллим.
Набошад неъмате* дар ҳар ду олам
Ҳалол аз пораи нони муаллим.
Бидон инро, ки вичдони ҳама халқ
Бувад аз рӯи вичдони муаллим.
Агар фардои меҳанро бичӯйӣ,
Биёб аз файзи эҳсони муаллим.
Агар армони* меҳанро бихоҳӣ,
Бидон аввал ту армони муаллим.
Каму беши замонро рост кардан
Тавон танҳо ба мизони* муаллим.
Кучо ояндаи рӯшан тавон дид,
Набошад нури чашмони муаллим.
Ягон ҳосил ба хоки мазраи таб
Магар рӯида бе дони муаллим?
Бидон парвозгоҳи миллати мо
Бувад дар рӯи дастони муаллим.

Камол Насрулло

шон – шараф, эътибор, кадр, мартаба

армон – орзу

фалак – осмон

неъмат – чизҳои зарури зиндагӣ ва рӯзгор, ризку рӯзӣ

мизон – тарозу, миқдор, андоза

мазраи таб – ҷойи кишт, замини зироат

Машқи 72. Имлои «Худамро месанчам!»

Муаллим, неъмат, биёб, оянда, рӯйида, марди роҳгузар, аллаи модар, чавонмардӣ, шиносӣ, гули худрӯй, либоси шоҳӣ, бихӣ, доноӣ, навои най, гандуми баҳорӣ, нони гандумӣ, дӯсти нонӣ, баҳои панҷ, барои некӣ, кадуи ширин, китоби нав.

Машқи 73. Муаллими худро бо иди касбиашон шифоҳӣ табрик намоед.

Машқи 74. Табрикнома нависед.

Машқи 75. Дар бораи дарси имрӯза бо аҳли хонавода суҳбат кунед. Аз онҳо хоҳиш намоед, ки дар бораи айёми таҳсил ва омӯзгорони худ ҳикоя кунанд. Ҳамроҳ сифатҳои беҳтарини омӯзгорро муайян кунед ва нависед.

5. НАВИСАНДА ТИРАМОҲРО ЧӢ ГУНА ТАСВИР МЕКУНАД ?

Матни «Сайри шоир»-ро хонед. Калимаҳои душвори матнро муайян кунед.

САЙРИ ШОИР

Шоир дар чорбоғ сайр мекард. Насими саҳаргоҳӣ нарм-нарм вазида, бӯйи бихиё себҳои ханӯз дар шоҳҳои дарахтон боқимондаро бо бӯйи хазону алафу хошоки шабнамзада омехта, ба ҳаво мефишонд. Биҳии тиллоранг, себҳои сурхгун ва нуқрафом ба гаронии худ шоҳҳои дарахтонашонро ҳам карда буданд. Зардию сурхии тирамоҳӣ саросари боғу бӯстонро пӯшонда, ба онҳо боз ҳусни дигаре бахшидааст. Шоир назди дарахти себи баланди паҳноваре истода, ба шоҳҳои пурбору анбӯҳи он менигарад. Он гуна себи ниҳоят ширину хушбӯй фақат дар ин вилоят бор меовард, бинобар ин бо номи себи Ғазнӣ машҳур аст. Гӯё ҳар донаи онро

то нисф ранги қирмизӣ молидаанду ба нисфи дигараш ранг камӣ кардааст. Ҳар пагоҳ хизматгори Моҳак аз ин себ ва меваҳои дигар як табақча барои Фирдавсӣ ба ҳучраи вай оварда мемонад. Хӯшаҳои вазнини ангури зарду сиёҳу обиранг аз байни баргҳои нимхазонзада худнамоӣ мекарданд. Инак, ангур, соҳибии Кобулистон, ки ҳамчунин ба ширинӣ дар Хуросон машҳур аст. Инак тоқзори кишмиши сурх ва кишмиши сабз – тоқзор дар ин фасл аз бор холист, ҳосилашро дар аввалҳои тирамоҳ канда, тамоми мекунад, меҳӯранд ва бештар меҳушконанд. Ин навъи ангур ҳам махсуси Ғазнӣ ва умуман Зобулистон аст. Аз саховати мизбон кишмишҳо доимо зеби дастурхони шоиранд. Меваи таре, ки шоир онро хуш мекунад, олуест бо номи олуи Бухоро, – шояд зоташро аз Бухоро оварда бошанд, – онро хушконида, дар як қисм хӯроқҳо мепазанд, хӯроқро хуштамъ ва дилкаш мекунад, хушкашро савдогарон ҷувол-ҷувол ба Ҳиндустон бурда, мефурӯшанд ва мусофирони хиндӣ дар бозгашт ба ватанашон аз вай ҳатман як халта мебаранд. Аҷаб ҳаловате дорад сайри боғу бўстон дар чунин саҳарии фараҳафзои равонбахш.

С. Улуғзода

Машқи 76. Расми себро тасвир кунед. Дар матн дар бораи себ чӣ гуфта шудааст? Аз матн он чумлаҳоро ёфта, ба зери расми себ нависед.

Машқи 77. Расми хӯшаи ангурро тасвир кунед. Дар матн дар бораи ангур чӣ гуфта шудааст? Аз матн он чумлаҳоро ёфта, ба зери расми хӯшаи ангур нависед.

Машқи 78. Дар матн чумлаҳое, ки ибораҳои «себи баланд», «шоҳи пурбор», «хӯшаҳои вазнини ангур», «меваи тар» доранд, ёфта, хонед.

Бо онҳо ибораҳои муқобилмаъно ёфта нависед. Интиҳобан бо ду ибори он чумла тартиб дода нависед.

Намуна: дарахти себи баланд – дарахти себи паст

Дар ҳавлии мо дарахти себи баланде ҳаст, ки меваи бисёр ме-
диҳад.

Машқи 79. Дар бораи тирамоҳ шифохӣ ҳикоя кунед.
Дар он нишонаҳои фасли тирамохро истифода баред.

Машқи 80. Манзараи фасли тирамоҳи боғро тасвир кунед ва
мазмунӣ онро нависед.

6. НАВИСАНДА ТИРАМОҲРО ЧӢ ГУНА ТАСВИР МЕКУНАД?

Ягон воқеаи дар фасли тирамоҳ рӯйдодаро ба хотир оварда, ҳи-
коя кунед.

**Матнро хонед ва мазмунашро муфассал ва мухтасар нақл
кунед.**

ЯК РӢЗИ ТИРАМОӢ

Фасли тирамоҳ буд. Ману ҳоҳаракам – Наргис, бо маслиҳа-
ти якдигар хостем, барои нокхӯрӣ ба ҳавлии бобоямон равем.
Кӯху теппа, дашту саҳро ранги дигар гирифта буданд. Ранги
зарди ҳар гуна рустаниҳо ва баргҳои дарахтон ба назар мера-

сиданд. Офтоби тира аз паси абрҳои сиёху хокистарранг гоҳ худро намоён мекард, гоҳе пинҳон мешуд. Бод беист мевазид. Баргҳои дарахтон аз таъсири бод аз шохчаю навдаҳо канда шуда, алвончзанон ба замин мерехтанд. Хунукӣ аллакай нишонаҳои худро намудор карда буд: одамон кайҳо либоси гарм ба тан карда буданд. Мардумони деҳаҳои Обгузар, Офтобрӯя, Чорбоғ, Навгилем ҳосили меваҳои дарахтонро чамъ мекарданд. Мо кори онҳоро бо завқ тамошо мекардем ва саргарми тамошои ин манзараи зебои табиат шуда рохро гум кардем.

Мо ҳар ду суҳбаткунон роҳ мепаймудем. Рӯз бегоҳ мешуд. Ҳеч не ки деҳаи бобоямон намоён шавад. Ба роҳи калон расидем. Гоҳ-гоҳ мошинҳо аз пешамон гузашта мерафтанд. Пул ки надоштем, мошинҳоро боз намедоштем.

Шаб шуд. Тарсу ваҳм дар диламон пайдо шудан гирифт. Мошинҳо дигар рафтуо намекарданд.

Танҳо аз дур ак-аки сагон ба гӯш мерасид. Ҳам монда ва ҳам гурусна шуда будем. Дигар роҳ рафта наметавонистем.

– Акаҷон, – гуфт Наргис гириякунон аз гарданам дошта, – ман метарсам, мабодо гург омада, моро хӯрад. Кошки Хайбарро ҳамроҳ меовардем.

– Наргис, натарс, – гуфтам ба ӯ, – ягон илоҷ меёбем.

Ҳарчанд дар дилам тарсу ваҳми зиёдтар ҷой гирифта бошад ҳам, хоҳаракамро тасалло медодам. Ҳардуямон аз тарс ба ҳаяҷон омада будем. Чӣ кор карданамонро намедонистем. Ҳамдигарро ба оғӯш гирифта зор-зор мегириестем. Баногоҳ сардои мошин ба гӯшамон расид. Аз гирия бозистода, ба канори роҳ гузаштем. Аз дур равшании ҷароғҳои мошин намоён шуд. Мо аз ҷой намечунбидем. Ронанда ба мо наздик шуда, суръати ҳаракати «Опел»-ро суст кард ва дар наздамон мошинро боздошт.

– Ҳа, бачаҳо, шумо дар ин бевақтии шаб аз кучо меоед? – хайрон-хайрон пурсид ронанда.

Мо чизе нагуфтем. Ман ронандаро шинохтам. Вай аз деҳаи Саричашма буд.

Ронанда ҳолати ногувори моро дида дари мошинро кушоду моро савор кард. Ў аз кадом деҳа будани моро пурсид. Мо якҷоя:

– Аз деҳаи Навобод, – гуфтем. Дар роҳ асли воқеаро ба ронанда, ки Дилшод ном доштааст, баён кардем.

– Ҳой, бачаҳо, магар намедонед, ки одам бе ичозат, бе пурсиш ба ягон ҷо намеравад, беҳуда ба ягон кор даст наме-занад, – насиҳаткунон гуфт ронанда.

– Шумо беҳабаред, вале падару модаратон, мумкин, бо сӯзу гудоз ва бо тарсу ҳарос ба чустучӯйи шумо баромада бошанд.

Ману Наргис боз ҳам дар хичолат мондем.

Ба деҳаи худ расидем. Дар равшании чароғҳои мошин дидем, ки ҳамсояҳо ва наздикон парешонҳолу боизтироб ба ҳар тараф нигоҳ карда истодаанд. Фаҳмидем, ки онҳо ба кофтукови мо баромадаанд.

Аз мошин фуромадем. Ҳама ба сӯйи мо давиданд. Модарам моро дидан замон ба оғӯш гирифтун аз ҳаяҷону хурсандӣ дигар чизе гуфта натавонист. Ашки шодӣ беист аз чашмонаш ба рухсорааш мешорид. Мо чизе намегуфтем.

Падарам расида омад. «Собирҷон, Наргисҷон!» гуфта моро оғӯш кард.

– Нодонакҳои ман, кучо будед? – гӯён дар чашмони падарам ҳам ашк ҳалқа зад.

– Падарҷон, модарҷон, – гуфтам, – моро бубахшед.

Аз ҷӣ буд, ки гирия гулугирам кард. Дидам, ки падару модарам хушҳол шуданд. Мо ҳам аз гирия бозмондем. Ҳамсояҳо падару модарамро табрик гуфта, ба хонаҳояшон рафтанд. Мо сӯйи хона равон шудем. Дар роҳ сабаби роҳгум заданамонро гуфтем.

М. Набиев

1. Дар матн сухан дар бораи кӣ меравад?
2. Воқеа аз номи кӣ баён мешавад?

3. Онҳо ба кучо рафтанд?
 4. Дар роҳ чиро тамошо карданд?
 5. Барои чӣ онҳо раҳгум заданд?
 6. Чаро Наргис гирия кард?
 7. Собирчон ва Наргис аз кадом деҳа буданд?
 8. Ба бачаҳо кӣ ёрӣ расонд?
 9. Вай чӣ тарз ёрӣ расонд?
 10. Онҳоро чӣ гуна пешвоз гирифтанд?
 11. Оё Собирчону Наргис кори дуруст карданд? Барои чӣ?
 12. Мазмуни асосии матн аз чӣ иборат аст?
 13. Оё бо шумо ё ҳамсинфон чунин воқеа рух додааст?
- Ҳикоят карда метавонед?

Машқи 81.

1. Собирчону Наргис ба кадом мошин савор шуданд?
2. Ин ҷумларо аз матн ёбед ва нависед.
3. Боз номи кадом тамғаи мошинҳоро медонед? Нависед.

Номи тамғаи мошинҳо исми хос буда, аввали онҳо бо ҳарфи калон ва дар дохили нохунак навишта мешавад.
Масалан: «*Mercedes*», «*Мазда*», «*Тойота*»....

Машқи 82. Озмуни «Ҷумлаи дарозтарин!» Номи тамғаи мошинҳоро нависед.

Намуна: Ман мехоҳам, ки мошинҳои «Опел», «Мерседес», «БМВ», «Ауди», «Лада», дошта бошам.

Машқи 83. Ба калимаҳои Обгузар, Офтобрӯй, Чорбоғ, Навиглем ҷумла тартиб дода нависед ва фаҳмонед, ки чаро бо ҳарфи калон навишта мешаванд.

Машқи 84. Калимаҳоро мувофиқи ҷадвал нависед.

Бед, хайрӣ, Гулдара, анор, тӯс, наргис, Лола, Чаноро, савсан, нок, чанор, сияхгӯш, Фарҳод, савсан, Саричашма, нок, насрин, анчир, Хуррамобод, лола, Садбарг, ёсуман, арча, Лола, Чортут.

Дарахт	Одам	Деҳа	Гул
арча	Фарҳод	Саричашма	савсан

Машқи 85. Расми мошини дӯстдоштаатонро тасвир кунед ва дар бораи он як хикояи хурд нависед.

Бозӣ. Ба матни «Як рӯзи тирамоҳ» нигариста, кроссвордро дар дафтар аз боло ба поён пур кунед.

1. Номи духтарона
2. Лақаби сағ
3. Номи деҳа
4. Номи писарона
5. Номи деҳа
6. Тамғаи мошин
7. Номи ронанда

Саволнома (Ҷавобҳоро дар дафтар нависед.)

1. Ба чойҳои холи калимаҳои мувофиқ гузошта нависед.
 - а) Собирчону Наргис барои нокхӯрӣ ба хавлии _____ рафтанд.
 - б) Ронанда ба мо наздик шуда, суръати ҳаракати _____-ро суст кард.

2. Дар қадом қатор номи тамғаи мошинҳо дуруст навишта шудаанд?
 - А. «Мерседес», «Форд», «Волво»
 - Б. Мерседес, Форд, Волво

- В. «Мерседес», «форд», Волво
- Г. «мерседес», «форд», «волво»

3. Дар кадом қатор симоҳои асосии матн оварда шудаанд?

- А. Наргис
- Б. Ронанда
- В. Падару модар
- Г. Наргис ва Собирҷон.

4. Наргис ва Собирҷон аз кадом деҳа буданд?

- А. Саричашма
- Б. Навобод
- В. Навгилем
- Г. Офтобрӯя

5. Чаро бачаҳо мошинро боз намедоштанд?

- А. Шаб шуда буд.
- Б. Пул надоштанд.
- В. Метарсиданд
- Г. Роҳро гум карданд.

6. Собирҷону Наргис ба кадом мошин савор шуданд?

- А. «Мерседес»
- Б. «Волга»
- В. «Мазда»
- Г. «Опел»

7. Фикри асосии матни «Як рӯзи тирамоҳ» дар кадом қатор дуруст оварда шудааст?

- А. Дар рӯзи тирамоҳ ба сафар набароед.
- Б. Бепул ба сафар набароед.
- В. Бе иҷозати падару модар ба сафар набароед.
- Г. Ба мошини бегона савор нашавед.

7. МУНОСИБАТИ МО БА ТАБИАТ

Матнро як бор бодикқат хонед.

Қисмҳои матнро бо тартиби муайян гузored.

ТАБИАТ НАМЕБАХШАД!

Соли дигар селai турнаҳо аз омадани баҳор мужда намерасонданд. Булбулон чаҳ-чаҳ намезаданд, парастуҳо дар шифти хонаҳо лона намесохтанд, кабӯтарон дар фазо парвоз намекарданд. Одамон ҳам аз омадани баҳор шод набуданд. Чанд рӯз боз дар шаҳр овоза паҳн шудааст. Баъдан ин овоза ба ҳақиқат мубаддал гашт. Шоҳи кишвар ба ваҳм афтада фармон медиҳад, ки шаҳрро аз ин офат муҳофизат намоянд. Мардум дар атрофи шаҳр хандакҳо канданд, ҳезуми хушк гирд оварданд, девор бардоштанд.

Роҳибон дуо мехонданд, занон тоҷи хурӯсонро хун мекарданд, сарватмандон ва ҳатто мӯйсафедон садақаҳо медоданд, то ки он офат ақаллан ба пойтахти кишвар наояд.

Аммо он омад. Омаду мардум фаҳмиданд, ки ибораи «чун мӯру малах» чӣ маъно доштааст. Села-селai малахҳо аз ҳар гӯшаву канори кишвар сар бардошта, киштзорон, барги дарахтон, алафзорҳо – хулоса, ҳар гиёҳе, ки аз замин мерӯид, хӯрда несту нобуд мекарданд. Дар кишвар воҳима паҳн шуд.

Боре подшоҳи кишваре аҳли дарборро ба назди худ хонда, гуфт, ки агар мо парандагони ғаллахӯрро нест кунем, халқ аз бенавоӣ мераҳад, анборҳои шоҳӣ пур карда мешавад, тичорати хориҷӣ метафсад, хулоса, кишвар дорову муқтадир мегардад. Бо фармони шоҳ мардум даст ба вайронкорӣ заданд. Онҳо корро аз хароб кардани лонаи парандаҳо оғоз карданд. Села-селai парандаҳоро нобуд сохта, ба халтаҳо меандозанд, ба ивази ҳар халта аз шоҳ як танга тилло мегиранд. Дар зарфи шаш моҳ дар кишвар дигар паранда намонд. Табиат ин бераҳмии одамонро набахшид.

Подшоҳи кишвар ба давлатҳои ҳамсоя номаҳо навишт, тухфаҳо пешкаш намуд, хоҳиш кард, ки ба кишвари ӯ паранда

биёранд. Подшоҳе, ки чанд моҳ қабл ба ивази як халта гунчишк як танга медод, тайёр буд, барои танҳо як гунчишки зинда як тангаи тилло диҳад. Ба кишвар бо роҳи баҳру хушкӣ қафас-қафас парандаҳо меоварданд. Киштиҳову корвонҳо ба ҷойи моли воридот гунчишк мекашонданд. Аммо гунчишкон барои несту нобуд кардани ин миқдор ҳашарот қудрат надоштанд. Дар тамоми кишвар касалиҳои сирояткунанда авҷ гирифтанд. Одамони кишварро хатари нест шудан таҳдид мекард. Аммо баръакси одамон табиат он қадар ҳам бераҳм, қасдгир набуд. Вай гӯё намехост, ки одамон маҳв шаванд. Аз осмон жолаву борон борид. Се шабу се рӯз борид. Ҳаво аз бӯй, замин аз ин махлуқоти нопок тоза шуд. Одамон зинда монданд.

(Мазмун аз асари Баҳманёр «Соли мӯру малах»)

1. Чаро подшоҳ парандагонро несту нобуд кард?
2. Оё аз нест кардани парандагон подшоҳ фоида дид? Исбот кунед.
3. Агар шумо вазир мебудед, барои бартараф кардани чунин вазъият ба подшоҳ чӣ маслиҳат медодед?
4. Дар маҳаллаи худ кадом ҳашароти зараррасонро мушоҳида кардаед?
5. Бо чунин зараррасонҳо шумо чӣ тарз мубориза мебаред?

Супориш барои гурӯҳи 1.

1. Қисмҳои матро ҷобачо гузошта, хонед ва мазмунашро нақл кунед.
2. Ба саволҳои пас аз матн ҷавоб гӯед.
3. Ҳашароти зараррасони маҳаллаи худро аввал дар шумораи танҳо, баъд дар шумораи ҷамъ нависед.

Супориш барои гурӯҳи 2.

1. Қисмҳои матро ҷобачо гузошта, хонед ва мазмунашро нақл кунед.
2. Исмҳои танҳо ва ҷамъро ба ёд оред. Аз матн исмҳои ҷамъро нависед.

а. Исмҳое, ки пасванди **-хо** доранд – ...

б. Исмҳое, ки пасванди **-он** доранд – ...

Супориш барои гурӯҳи 3.

1. Қисмҳои матнро ҷобачо гузошта, хонед ва мазмунашро нақл кунед.

2. Аз рӯйи намуна мисолҳо оред.

Намуна: Зеби табиат парандагон, дарахтон, рустаниҳо мебошанд.

Зеби боғ – меваҳо,,,,,

Зеби шаҳр –,,,,

Зеби одам –,,,,

Зеби хона –,,,,

Зеби дарсхона –,,,,

.....

Супориш барои гурӯҳи 4.

1. Қисмҳои матнро ҷобачо гузошта, хонед ва мазмунашро нақл кунед.

2. Табиатро бе парандагон тасаввур кунед. Табиат бе парандагон зеб дорад? Боз бе ҷиҳод зеб надорад? Аз рӯйи намуна чанд мисол оред.

Намуна:

Табиат бе гулҳо, баҳрҳо,, ... зеб надорад.

8. ҶАШНИ МЕҲРГОН

Хонед ва дар бораи ҷашни Меҳргон маълумот диҳед.

Аз рӯйи солшумории ниёғони мо 22-юми сентябр оғози моҳи Меҳр аст. Рӯзи шонздаҳум – рӯзи Меҳрмоҳро эронӣ-ни қадим муборак шумурда ид мекарданд ва ин рӯзро Меҳргон меномиданд.

Меҳрубонӣ кун ба ҷашни Меҳргону рӯзи меҳр,

Меҳрубонӣ бех аз рӯзи меҳру ҷашни Меҳргон.

Масъуди Саъди Салмон

Ин мохро аз он сабаб Меҳрмоҳ мегӯянд, ки мардумон ба якдигар дар ин моҳ бештар меҳрубонӣ мекунанд. Аз ҳосили ғаллаву меваҳо ба ҳамдигар ҳадя медиҳанд.

Дар замони мо чашни Меҳргонро ҳамчун чашни ҳосил кайд мекунанд. Дар рӯзҳои чашни Меҳргон зироати ғалладона пухта мерасад. Сабзавоту меваҳо ҳосили фаровон медиҳанд. Рӯии дастархонро ҳама гуна дастранчи деҳқонунону боғдорон зебу зинат мебахшанд.

Меҳргонро, аз рӯии ривоятҳо, аз рӯзи ғалаба ё пирузии Фаридун бар Захҳок чашн мегиранд.

1. Барои чӣ ин чашнро Меҳргон мегуфтаанд?
2. Барои чӣ ин мохро Меҳр мегуфтаанд?
3. Дар чандуми моҳи Меҳр онро чашн мегиранд?
4. Ба солшумории мо Меҳрмоҳ кай оғоз мешавад?
5. Агар моҳи Меҳр 22-юми сентябр оғоз шавад, 16-уми Меҳр ба чӣ баробар аст?
6. Ин чашн кай пайдо шудааст?

Машқи 86. Дар маҳаллаи шумо Меҳргонро чӣ тарз чашн ме-
гиранд? Ҳикоя кунед.

Машқи 87. Имлои «Худамро месанчам!»

Меҳрубонӣ кун ба чашни Меҳргону рӯзи меҳр,
Меҳрубонӣ беҳ аз рӯзи меҳру чашни Меҳргон.

Машқи 88. Монанди намуна ду ҷумла тартиб дода нависед:

Ман ба модарам, падарам, хоҳаронам, бародаронам ва
ҳамсинфонам меҳрубонӣ мекунам.

Хоҳарам, бародарам, модарам, падарам, бобоям ва би-
биям ба ман меҳрубонӣ мекунам.

Машқи 89. Баҳшида ба чашни Меҳргон ҳамсинфон, дӯстон,
падару модар ва хоҳару бародари худро аввал ба тарзи ши-
фохӣ, баъд хаттӣ табрик кунед. Аввал сохтор ва мазмуни
табрикнома ро бо ҳамдигар муҳокима намоед.

Намуна:

Ҳамсинфони азиз!

*Шуморо бо фарорасии чашни Меҳргон табрик мегӯям. Ҳа-
меша бо ҳам меҳрубон бошед.*

Бо таманниёти нек, Бехрӯз

Машқи 90. Дар бораи замон ва макони баргузории чашнгирии
Меҳргон эълон нависед.

Намуна:

Диққат! Диққат!

*Рӯзи 07.10.2018 соати 13:00 дар саҳни мактаб баҳшида ба
чашни Меҳргон намоиши калон баргузор мегардад.*

Шитобед ба тамошо!

Машқи 91. Аз рӯи мазмуни расми " Чашни Меҳргон" ҳикояи
хурд нависед.

БОБИ 3. ДҶУСТӢ

1. ДҶУСТОНИ ЧОНӢ, НОНӢ ВА ЗАБОНӢ

Машқи 92. Матро хонед ва муайян кунед, ки сухан дар бораи кадом дӯст меравад?

Собир ном бача қалами худро дар мактаб баноҳост шикаст. Қалами дигар нашофт. Ба Аҳмадҷони шарикдарсаш гуфт: «Агар қалами зиёдатӣ дошта бошӣ, ба ман амонат бидеҳ, ки хат нависам».

Аҳмадҷон хурсанд шуда қаламдони худро во карда, панҷ дона қалам бароварда, гуфт: «Аз инҳо кадомаш ки даркор бошад, бигир. Коғаз ҳам, чӣ қадар даркор бошад, медиҳам. Ману ту шарик ҳастем. Ҳар чиз ки ман дошта бошам, мисли чизи худ гирифта, сарф нам».

Садрӣддин Айнӣ

Машқи 93. Матро хонед ва муайян кунед, ки сухан дар бораи кадом дӯст меравад?

Гавазне дар наздикии сабзозоре бемор буд. Дӯстону ази-зон ҳама ба дидани вай омаданд, то аз вай ҳолпурсӣ кунанд. Вақте дӯстон ба дидани вай меоманд, аз алафи сабзозор барои хӯрдани худ истифода мекарданд ва тамоми сабзозоро хӯрданд. Дар охири кор гавазни бечора ҷон дод, на аз беморӣ, балки аз гуруснагӣ.

Зарари дӯстони бад нисбат ба фоидашон бештар аст.

Машқи 94. Таркибҳоро хонед ва аз рӯи намуна ба се гурӯҳ ҷудо карда нависед.

Намуна:

Дӯстони ҷонӣ – сирри дилашро мегӯяд, ...

Дӯстони забонӣ – ҳушомад мегӯяд, ...

Дӯстони нонӣ – фоида мечӯяд, ...

Ҳушомад мегӯяд, фоида мечӯяд, дар наздат як чӣ ме-

гӯяду дар ақиб дигар чӣ, сирри дилашро мегӯяд, сиррашро пинҳон мекунад, то иҷро шудани кораш хубӣ мекунад, чизе-ро дарег намедорад, ҳамеша дӯст буданро таъкид мекунад, ғалатхоро нишон медиҳад, баҳона мекобад, суханҳои туро ба дигарон хабар медиҳад, ваъдаҳои хушку холи медиҳад, агар пул надошта бошӣ, ба дигарон дӯст мешавад.

Машқи 95. Имлои дунафарӣ. Панди зеринро бонавбат ба ҳамнишастии худ гӯед ва нависед. Дафтарҳои худро иваз карда, ғалатҳои ҷойдоштаро ислоҳ кунед.

Ҳеч шодӣ нест андар ин ҷаҳон
Бартар аз дидори рӯи дӯстон.
Ҳеч талхӣ нест, дар дил талхтар
Аз фироқи дӯстони пурхунар.

Абӯабдуллоҳи Рӯдакӣ

Машқи 96. Дар бораи дӯстӣ ҳикояи хурд нависед.

2. ДҶУСТОН ОИНАИ ЯҚДИГАРАНД

Мақоли «Дӯстон оинаи яқдигаранд»-ро чӣ тавр мефаҳмед? Фикратонро баён кунед.

Матнро хонед ва гӯед, ки чаро Умед нагузошт, ки Асад шоколадро чашида бинад.

ШОКОЛАДИ ТАЛҲ

Ба қарибӣ дар рӯ ба рӯи ҳавлии Асад як мағозаи хушна-муди кори калон қомат афрохт. Асад орзуи тамошои ин мағоза дошт. Вақте ки дарсҳо тамом шуданд, назди ҳамсинфаш – Умед омаду изҳори матлаб кард:

– Биё, ҷӯра, як тамошо карда, баъд ба хона равем. Мегӯянд, ки ҷаннати рӯи замин. Ҳазору як чизи тамошобоб дорад.

Умед одати мағозаравӣ надошт, дудила шуда, гардан тофт.

– Дар киса танга набошад, беҳуда дар мағоза сарсарӣ гаштан чӣ ҳоҷат? Нағзаш, ки барвақт ба хона равем. Ба модар ёрӣ диҳем, баъд каме бозӣ кунем. Чӣ гуфти?

Асад хафа шуд.

– Э монe, боз ман туро рафиқ гуфта гаштаам. Дар умрам якто илтимос кардаму ҳамон ҳам ичро нашуд. Меравӣ ё не?

Умед ранчиши чӯраашро дида розӣ шуд.

– Хайр, ихтиёрат....

Мағоза, дар ҳақиқат, зебо, сермахсулот, тамошобоб буд. Чӯраҳо паси рафҳои худхизматрасонӣ гашта, аз қанду қандалот, наботу шоколадҳои гуногун чашм қанда наметавонистанд.

– Чӣ қадар бомаза бошад-а? – ба шоколад даст бурда гуфт Асад.

Чашида бинем-чӣ?

– Ин чо бозор не-ку, мағоза, – гуфт Умед. – Биё, тамошо бас, вақти рафтан шуд.

«Хеле маҳмаддоно шудай-а, Умед? Чӣ як дона чашида бинем, моли мағоза кам мешавад? Ё ки хазинадор моро поида шиштааст?» – инро гуфта, Асад ҳаросон се-чор дона шоколадро паси ҳам ба даҳон андохта, саросема фурӯ бурд. – Гир, ту ҳам хӯр. Дидӣ, касе нигоҳ намекунад.

– Ту моли давлатро дуздидӣ, ту – дузд! – ногоҳ ғайри чашмдошти Асад оташин шуд Умед.

Ҳанӯз даҳони Асад аз шоколади дуздӣ ширин буду ӯ гуноҳи худро пурра ҳис намекард.

Асад пешопеш, Умед аз қафо сӯйи баромадгоҳ, ки дар он чо Зайнабхола менишаст, равон шуданд. Хола меҳрубонона ба бачаҳо нигариста, суол дод:

– Ягон чиз нагирифтед? Пул набудагист-дия?

– Ҳамту як тамошо кардем, – хозирчавобӣ кард Асад ва оҳанги баромадан намуд. Умед дигар тоқат карда натавонист ва аз домани Асад қафо кашида, ба хола:

– Дурӯғ мегӯяд, вай дурӯғчӣ, фиребгар! Чор дона шоколадро бе пул хӯрд! – Умед инро гуфта, аз кисааш 20 дирам баро-

варда, ба назди Зайнабхола гузошт. Асад ба обу арақ гӯтида, назди Зайнабхола сар поён андохт. Умед бори гаронеро аз дӯш партофтагӣ барин бо сари баланд аз мағоза баромад.

... Онҳо рӯзи дигар пеш аз дарс бо ҳам рӯ ба рӯ шуданд. Асад 20 дирами чӯраашро баргардонда, гуфт:

– Маро бубахш, чӯра. Ҳақ ба ҷониби ту. Чунин шоколади талхро дар умрам начашида будам.

И. Файзуллоев

матлаб – мақсад

1. Оё рафтори Асад дуруст буд?
2. Ин воқеа дар кучо рух дод?
3. Онҳо барои чӣ ба Маркази савдо рафтанд?
4. Ба Маркази савдо рафтанро кӣ таклиф кард?
5. Чаро Умед ба таклифи Асад розӣ шуд?
6. Агар шумо мебудед, розӣ мешудед? Чаро?
7. Оё рафтори Асад дуруст буд? Барои чӣ?
8. Гуфтан мумкин аст, ки Умед дӯсташро фурӯхт? Барои чӣ?
9. Ба фикри шумо, агар Умед сирри Асадро фош намеркард, вай аз кардааш пушаймон мешуд ё не?
10. Агар ба ҷойи Умед мебудед, чӣ гуна рафтор мекардед?
11. Ба фикри шумо, муаллиф аз навиштани ин ҳикоя ба мо чиро таъкид мекунад?

Машқи 97. Номи симоҳои матнро нависед.

Симои якум:

Симои дуюм:

Симои сеюм:.....

Машқи 98. Ба ҷойи нуқтаҳо калимаҳои ифодакунандаи ҳислат ва хулқро атворро нависед.

Калимаҳои номбаркардаи шумо ба кадом саволҳо ҷавоб мешаванд?

Намуна:

Асад – зудранҷ,

Умед – ёрирасон,

Зайнабхола – меҳрубон,

Машқи 99. Масъалаҳоро хонед. Дар гурӯҳ маслиҳат карда роҳи ҳалро нишон диҳед.

1. Ҷӯра ё дугонаатон таклиф намуд, ки бо ӯ ба мағоза равед. Шумо розӣ нестед. Чӣ бояд кард, ки ӯ хафа нашавад?

2. Дӯстатон қаламу дафтар гирифта, ба хонаи шумо омада, хоҳиш кард, ки ба ӯ дар навиштани ҳикоя ёрӣ расонед. Аммо модаратон каме пештар таъкид карда буд, ки аз хонаи хола хоҳарчаатонро биёред. Ба дӯсти худ чӣ мегӯед?

3. Фараҳноз духтари зудранҷ аст. Ӯ аз шумо хоҳиш кард, ки аз дафтари шумо вазифаро рӯйбардор кунад. Шумо чӣ мегӯед?

4. Шумо ҳамроҳи дӯстатон аз мактаб бармегаштед. Дар роҳ рафиқи шумо бачаҳои хурдсолро озор дод. Шумо чӣ кор мекунед?

Саволнома (Ҷавобҳоро дар дафтар нависед.)

1. Дар кадом қатор симоҳои асосии матн оварда шудаанд?

А. Зайнабхола ва Умед

Б. Асад ва Умед

В. Асад ва Зайнабхола

Г. Асад, Умед ва Зайнабхола

2. Кӣ ба мағоза рафтанро таклиф кард?

А. Умед

Б. Ҷӯраи Умед

В. Асад

Г. Зайнабхола

3. Ҳодисаи асосӣ дар кучо рӯй дода буд?

- А. Дар ҳавлии Асад
- Б. Дар ҳавлии Умед
- В. Дар мактаб
- Г. Дар Маркази савдо

4. Чаро Умед таклифи дӯсташро рад накард?

- А. Нахост, ки Асад хафа шавад.
- Б. Ӯ ҳам орзуи рафтани дошт.
- В. Китобхона ба дилаш зад.
- Г. Аз кори хона гурехт.

5. Чаро матн «Шоколади талх» ном дорад?

- А. Мазаи шоколад талх аст.
- Б. Чизи дуздӣ ҳамеша талх аст.
- В. Шоколад куҳна шуда буд.
- Г. Асад аз Умед ранҷида буд.

6. «Асад ба обу арақ ғӯтид» чӣ маъно дорад?

- А. Асад аз дӯсташ ранҷид.
- Б. Асад қаҳр кард.
- В. Асад арақ кард.
- Г. Асад шарм дошт.

7. Фикри асосии матнро муайян кунед

- А. Бори қач ба манзил намерасад.
- Б. Сухани рост бигӯ, гарчи талх бошад.
- В. Ба рафиқон бовар кунед.
- Г. Бе пул ба мағоза наравед.

3. ДҶУСТРО ДАР САФАР БОЯД ШИНОХТ!

Машқи 100. Порчаи матнро хонед ва ба рафтори дӯстон баҳо диҳед.

(ИН САРГУЗАШТ АЗ НОМИ ҲОШИМ НОМ ПИСАРАК ҲИКОЯ ҚАРДА ШУДААСТ)

Аз ин чанд сол пеш, дар яке аз рӯзҳои аввали моҳи апрел ман ва чӯраам – Юсуф маслиҳат кардем, ки ба кӯҳи Муғул ба лолачинӣ равем...

Хониши парандагон ва фаррос зада паридани кабкон шунида мешуд. Алафи кӯҳ аз алафи дашт хеле баланд буда, пойҳоямонро то ба зону аз шабнам тар мекард. Пуштаҳои сабзи дилфиреб, ки паси ҳам дар пеши назари мо падидор мешуданд, дилҳои моро ба сӯйи худ мекашиданд. Ҳавои ин ҷо ҳам дигар хел, софу беғубор буд ва кас бо ҳаловат нафас мегирифт....

Аммо хурсандии мо дер накашид. Ягон сад қадами дигар роҳ гашта будем, ки ногоҳ аз кадом гӯр як саги калони бадвоҳимае пайдо шуда монд. Саг дандонҳояшро гиз карда ғурросзанон ба сари роҳ баромад ва бо овози хирриаш ак-аккунон ба сӯйи мо давид....

Бо гӯшаи чашм оҳиста бо Юсуф нигоҳ кардам. Ранги рӯйи ӯ сап-сафед канда, дар болои лабаш донаҳои калон-калони арақ пайдо шуда буданд. Вай чашмони сиёҳи бузургшудаи худро аз саг канда наметавонист.

– Санг меғурронем, – гуфтам ман пичиррос зада.

– Мабодо ин номаъқулиро накун, ки хом мехӯрад, – низ пичиррос зада гуфт Юсуф. – Хап истодан гир. Рост ба чашмаш нигоҳ кун, метарсад.

– Наметарсад...

– Аҳмак, ба гапи одам гӯш кун! – гуфт боз Юсуф.

Намедонам, гапи Юсуф чон доштааст магар, ки саг аз мо ягон панҷ қадам дуртар омада, тақи дар ҷояш истод.... Саг ҳатто бе хашму ғазаб, гӯё моро назараш нагирифта аккос мезад.

Дилам андаке ба чояш омад.

Оҳиста аз кисаам бурдаи нонро бароварда, ба сағ дароз кардам.

– Маҳ. Йӯлбарс, маҳ!

Аммо сағ ногоҳ ғуррос зада, ба пойҳои пешаш заминро панҷол кард ва баланд-баланд аккос задан гирифт. Ҳар дам гӯё ҳамла кардани мешавад. Ҳис кардам, ки аз тарс зонуҳояш ба ларза даромадаанд.

– Начунб, гуфтам ман, начунб! – фашшос зада гуфт Юсуф. Сағ беш аз пеш хашмгин мешуд...

Намедонам, ин ҳолат чӣ қадар давом кард: эҳтимол аз панҷ дақиқа зиёд набошад, лекин ба назари ман як соли дуру дароз барин намуд.

Сағ дум чунбонда ором шуд.

(Порча аз ҳикояи «Лолачинӣ»-и Пулод Толис)

1. Симоҳои матн кихоянд?
2. Онҳо ба кучо рафтанд?
3. Барои чӣ рафтанд?
4. Онҳо бо чӣ вохӯрданд?
5. Ин воқеа кай рух дод?
6. Ин воқеа дар кучо рух дод?
7. Оё онҳо ба ҳамдигар ёри расонданд? Чӣ тарз?
8. Чаро сағ ором шуд?
9. Худро дар чойи онҳо тасаввур кунед. Чӣ гуна рафтор мекардед?
10. Агар онҳо шуморо ба сафар даъват кунанд, бо онҳо меравед? Чаро?
11. Фикри асосии матн аз чӣ иборат аст?
12. Ба матн сарлавҳаи мувофиқ интиҳоб кунед.

Машқи 101. Матнро хонед ва ба рафтори дӯстон баҳо диҳед.

Хуршед ва Ҷамшед дар байни кӯҳҳо роҳ мерафтанд. Нохост ба онҳо як хирс дучор омад. Ҷамшед тарсид ва давида ба як дарахт баромад.

Хуршед гурехта натавонист ва худро ба мурда андохта хобид.

Хирс омада пой ва рӯйи Хуршедро бӯй карду рафтан гирифт.

Ҷамшед аз дарахт поён фуромада хандиду гуфт:

– Хирс ба гӯшат чӣ гуфт?

Хуршед чунин ҷавоб дод:

– Хирс гуфт, ки одаме, ки дар вақти мусибат рафиқи худро партофта мегурезад, рафиқи бад аст.

Лев Толстой

1. Симоҳои матн кӣоянд?
2. Онҳо ба кучо рафтанд?
3. Барои чӣ рафтанд?
4. Онҳо бо чӣ вохӯрданд?
5. Ин воқеа кай рух дод?
6. Ин воқеа дар кучо рух дод?
7. Оё онҳо ба ҳамдигар ёри расонданд? Барои чӣ?
8. Чаро хирс ба одам зарар нарасонд?
9. Худро дар ҷойи онҳо тасаввур кунед. Чӣ гуна рафтор мекардед?
10. Агар онҳо шуморо ба сафар даъват кунанд, бо онҳо меравед? Чаро?
11. Фикри асосии матн аз чӣ иборат аст?
12. Ба матн сарлавҳаи мувофиқ интихоб кунед.

Машқи 102. Мазмуни матнҳоро бо ҳам муқоиса карда, умумият ва фарқи онҳоро дар диаграммаи Венн нишон диҳед.

Машқи 103. Бозӣ: «Кӣ зудтар?» 10 сифати дӯсти худро муайян карда, нависед.

Қобил, зебо, чаққон, доно, ботамкин, маслиҳатгар, хушрӯй, дилсӯз, шармгин, хушёр, зирак, ботамиз, хуб, меҳмондӯст, нотарс, часур, ростқавл, раҳмдил, баодоб, саховатманд.

Машқи 104. Аз рӯйи мазмуни матни «Рафиқи бад» нақли хат-тӣ нависед.

1. Ба сафар баромадани дӯстон
2. Voxӯрӣ бо хирс
3. Суханони хирс ба гӯши Хуршед

Машқи 105. Дар бораи дарси имрӯза бо аҳли хонавода суҳбат кунед. Бо онҳо маслиҳат намуда, панҷ сифати рафиқи хуб ва бадро фикр карда нависед.

Рафиқи хуб:

Рафиқи бад:

4. ДҶҶСТ Ё БАРОДАР?

Матнро хонед ва мазмунашро нақл кунед.

МИРАЛӢ ВА МИРВАЛӢ

Дар гузари Сари Чӯ Миралию Мирвалӣ ду ҷавонмарди ҳамсинну сол буданд. Онҳо ҳамсоҷҳои дасти ҷапу рости Баҳром буданд. Модари Баҳром меғуфт, ки дар солҳои тангдастӣ ҳар дуи онҳо дар як гоҳвора бо навбат хоб карда калон шудаанд. Нафаҳмидаю насанчида чанд бор модари Миралӣ ба Мирвалӣ ва модари Мирвалӣ ба Миралӣ шир додааст. Ҳарчанд ки дар як гоҳвора калон шудаанд, ҳарчанд ки бародарони ширхораю ҳамсоҷҳои хонадармиён ҳастанд, Баҳром аз рӯзе, ки худро мешиносад, то ҳол ёд надорад, ки онҳо боре бо як забон гап зада бошанд. Ёд надорад, ки сухани неке дар ҳаққи якдигар гуфта бошанд. Лекин хислати якдигарашро нағз медонад. Хуб медонад, ки онҳо ғойбона дар ҳама ҷову ҳама кор якдигарро наҳ зада мегарданд*.

Агар касе бо Миралию Мирвалӣ, ба ҳар кадомаш дар танҳой ҳамсухбат шавад, чунин гумон мекунад, ки онҳо одамони бефаҳму бефаросат нестанд. Касе корафтода шавад, баъд мефаҳмад, ки гуфтору кирдори Миралӣ якест, вале забони Мирвалӣ бо дилаш як нест. Бинобар он ситораи онҳо ба як дигар рост намеояд.

Онҳо агар тавонанд, сояи якдигарро аз девор метарошанд. Миралӣ ба ҳар ду маъно ҳам одами рост аст – рост мегардад ва рост мегӯяд. Мирвалӣ ба ҳар ду маъно ҳам одами қач аст – қач мегардад ва қач мегӯяд.

Табиати Миралию Мирвалӣ ба мисли табиати равшану об аз ҳам фарқ дорад. Миралӣ ба касе ё чизе ҳасад намебарад, бо мақсади рӯширинкунӣ дурӯғ намегӯяд, ба фоидаи худаш шуда дар ҳаққи дигарон тухмат намебофад. Мирвалӣ ба худаш ҳасад ҳам мебарад, дурӯғ ҳам мегӯяд, тухмат ҳам мекунад. Миралӣ ҳоҷати дигаронро мебарорад, вале, ҳоҷати худаш ба каси дигар афтад, илтимос карда наметавонад, шармаш меояд. Бинобар ин вай ҳамеша дар қафо меистад: дар ёфтани асбобҳои рӯзгор, дар маърақаҳо, дар суҳбату гапгузаронӣ ва ҳатто дар савор шудан ба мошин.

Мирвалӣ ҳамон вақт ҳоҷати мардумро мебарорад, ки аз он фоида, нақде ба худаш расад. Вай ба ҳаё қоре надорад ва бинобар ин он доим дар сафи пеш меистад, ҳатто дар савор шудан ба мошин ҳам.

Ҳар дуяшон ҳам одамони ковоки беҳуда. Аз инҳо ягон фоида нест, фақат зарар. Миралӣ ҳаққи худашро рӯёнда наметавонад, Мирвалӣ як фалокати ҳаққи мардумхӯр.

Урун Кӯҳзод

наҳ задан – паст задан, бад гуфтан
ҳочат баровардан – кори касеро буд кардан, анҷом додан, иҷро кардан

1. Дар матн сухан дар бораи киҳо меравад?
2. Онҳо дар кучо зиндагӣ мекарданд?
3. Гуфтору кирдори онҳоро номбар кунед.
4. Ба гуфтору рафтори онҳо баҳо диҳед.
5. Ба фикри шумо, нависанда бо навиштани ин ҳикоя ба мо чиро таъкид мекунад?

Машқи 106. Ибораю таркибҳои зеринро бо ёрии омӯзгор шарҳ диҳед:

Бародарони ширхора, якдигарро наҳ задан, гуфтору кирдор якест, сояи якдигарро аз девор тарошидан, рост гаштану рост гуфтан, қач гаштану қач гуфтан, мисли табиати равшану об аз ҳам фарқ доштан, одамони ковок.

Машқи 107. Номи симоҳои матнро нависед.

Симои якум:

Симои дуюм:

Машқи 108. Ба ҷойи нуқтаҳо калимаю таркибҳои ифодакунандаи гуфтору рафтори симоҳои матнро нависед.

Намуна:

Миралӣ – ҳасад намебарад,,

Мирвалӣ –,

Машқи 109. Гуфтору рафтори Миралӣ ва Мирвалиро муқоиса карда, дар диаграммаи Венн нишон диҳед.

Машқи 110. Калимаҳоро хонед ва нависед. Қадом қисми калимаҳо яххела аст? Ин калимаҳо чиро ифода мекунад?

Ҳамхун, ҳамсол, ҳамватан, ҳамшаҳр, ҳамкор, ҳамранг, ҳамсинф, ҳамсуҳбат, ҳамроз.

Пешванди **ҳам**- пеш аз исм омада, маънои онро дигар мекунад. Мисол: *синф* - *ҳамсинф*, *ном* – *ҳамном*.

Пешванди **ҳам**- бо калима якҷоя навишта мешавад.

Машқи 111. Дар кадом ҷумлаҳо ҳам- пешванд аст? Онҳоро нависед.

1. Дар гузари Сари Ҷӯ Миралию Мирвалӣ ду ҷавонмарди ҳамсинну сол буданд.
2. Онҳо ҳамсоҳҳои дасти ҷапу рости Баҳром буданд.
3. Мирвалӣ ба худаш ҳасад ҳам мебарад, дурӯғ ҳам меғӯяд, тухмат ҳам мекунад.

Машқи 112. Озмуни «Кӣ бештар?» Ҳар чӣ бештар калимаҳо ро бо пешванди «ҳам-» фикр карда нависед.

Саволнома (Ҷавобҳоро дар дафтар нависед.)

1. Ба ҷойҳои ҳолӣ калимаҳои мувофиқ гузошта нависед.
 - а) Миралию Мирвалӣ ду ҷавонмарди ___у сол буданд.
 - б) Миралию Мирвалӣ бародарони ширхораю ___и хонадармиён ҳастанд.
2. Дар кадом қатор калимаҳо дуруст навишта шудаанд?
 - А. Ҳам сол, ҳам соя, ҳам синф, ҳам роҳ
 - Б. Ҳамсол, ҳамсоя, ҳамсинф, ҳамроҳ
 - В. Ҳам сол, ҳамсоя, ҳамсинф, ҳам роҳ
 - Г. Ҳамсол, ҳам соя, ҳам синф, ҳамроҳ
3. Дар кадом қатор симоҳои асосии матн оварда шудаанд?
 - А. Модари Баҳром
 - Б. Миралӣ, Мирвалӣ ва Баҳром
 - В. Миралӣ ва Мирвалӣ
 - Г. Баҳром ва ҳамсоҳҳо

4. Миралию Мирвалӣ дар кучо зиндагӣ мекарданд?

- А. Дар хонаи ҳамсоя
- Б. Дар табиат
- В. Дар деҳаи Сари Ҷӯ
- Г. Дар гузари Сари Ҷӯ

5. Ҷумлаи «Табиати Миралию Мирвалӣ ба мисли табиати равғану об аз ҳам фарқ дорад.» чӣ маъно дорад?

- А. Онҳо ба ҳамдигар асло соз намегиранд.
- Б. Онҳо бо ҳам дӯсти ҷониянд.
- В. Онҳо ҳамдигарро намефаҳманд.
- Г. Онҳо ҳамдигарро эҳтиром намекунанд.

6. Дар ҷумлаи «Миралию Мирвалӣ дар ҳама ҷову ҳама кор якдигарро наҳ зада мегарданд.» «наҳ задан» чӣ маъно дорад?

- А. сухани бад
- Б. таҳқир кардан
- В. меҳрубонӣ кардан
- Г. бетараф будан

7. Хислати симоҳои матро мувофиқ гузоред.

- А. гуфтору кирдораш якест
- Б. забонаш ба дилаш як нест
- 1. Миралӣ В. ба касе ё чизе ҳасад намебарад
- 2. Мирвалӣ Г. ба ҳудаш ҳам ҳасад мебарад
- Г. дурӯғ мегӯяд ва тухмат мекунад
- Д. дурӯғ намегӯяд, тухмат намебофад

8. Ба матн боз кадом сарлавҳа мувофиқ аст?

- А. Одамони ковок
- Б. Азоби вичдон
- В. Ҳамсояхо
- Г. Ноухдабаро

5. АГАР ДЎСТАТ ТУРО НАФАҲМАД...

Расмҳоро муқоиса кунед. Дар бораи рӯбоҳ ва суғур маълумот диҳед.

Матро хонед ва гӯед, ки чаро Рӯбоҳаку Суғурчон ҳамдигарро нафаҳмиданд.

СУҒУРЧОН ВА РҶБОҲАК

Рӯзе аз рӯзҳо Рӯбоҳак дар марғзори доманакӯҳ* сайру-гашт мекард. Аз кучое Суғурчон омад. Рӯбоҳак вайро дида хурсанд шуду гуфт:

– Оҳ, Суғурчон, дар кучо будӣ? Чӣ кори хуб кардӣ, ки ба тарафҳои мо тоб хӯрдӣ!

Суғурчон гуфт:

– Дар хона нишаста дилгир шудам. Гуфтам, ки берун барояму аз ҳавои тоза нафас кашам.

Рӯбоҳак гуфт:

– Суғурчон-е! Ману ту ҳамсоия дарбадарем, лекин аз ҳоли якдигар хабар намегирем. Ҳеч хабар дорӣ, ки ман тамоман яккаву танҳо зиндагӣ мекунам, мисли ғарибон хору зору гунгу карам. Биё, ҳар ду дӯст шавему ҳар замон вохӯрда, аз ҳар хусус чақ-чаққунон ғубори диламонро барорем.

Суғурчон гуфт:

– Кори савоб мешавад, Рӯбоҳак. Ман ҳам, ба қавли одамон, зоғ барин танҳоям. Дар суроғи ягон дӯсти ҳақиқӣ ҳас-там. Худо туро ба ман аз кучо расонд?!

Рӯбоҳак гуфт:

– Ин тавр бошад, фардо ба хонаи ман биё. Туро аз сидқи дил меҳмондорӣ мекунам.

Суғурчон розӣ нашуд. Вай гуфт:

– Не, ту аввал ба хонаи ман биё! Ман як шавлаи қоқугини оличаноб мепазам. Чӣ гуфтӣ?

Рӯбоҳак хурсанду розӣ шуд ва қавл дод, ки фардо соати шашу сӣ дақиқаи субҳ ба хонаи Суғурчон меояд.

Рӯзи дигар соати шашу сӣ дақиқаи субҳ Рӯбоҳак ба хонаи Суғурчон омад. Суғурчон аз шодӣ курта-курта гӯшт гирифт, ҳафт қабат кӯрпача партофта, Рӯбоҳакро шинонду хайрамақдам гуфт. Баъд дасту остин барзада, як шавлаи қоқугини оличаноб пухт. Шавлаи чунон бомаза пухт, ки Рӯбоҳак мислашро дар умраш начашидааст.

– Ташаккур, чӯрачон, – гуфт Рӯбоҳак ба Суғурчон баъди як табақча шавларо хӯрда, табақчаро лесида, лабу даҳонашро пок кардан.

– Аз чунин шиносой басо мамнунам. Ростӣ, ки ин дунё бе дӯсту бародар як сахрои холиро мемондасту ману ту беҳабарем....

Ҳамин тавр чӯраҳо суҳбат оғоз карданд. Аз ҳар хусус чак-чак карданд. Дар омади сухан Рӯбоҳак ногаҳон пурсид:

– Суғурчон, ту дар зимистон низ ҳамин хел таомҳои болаззат меҳӯрӣ?

Суғурчон гуфт:

– Не, Рӯбоҳак. Ман дар фасли зимистон ҳеч чиз на-меҳӯрам....

– Чӣ хел ҳеч чиз намехӯрӣ?

– Ҳамин хел ҳеч чиз намехӯрам.

– Аз гушнагӣ намемурӣ?

– Аз гушнагӣ намемурам.

Рӯбоҳак пиндошт, ки Суғурҷон шӯхӣ мекунад. Аз ин сабаб бо шӯхӣ дуҷумбора пурсид:

– Як дона гандум ҳам намехӯрӣ?

– Як дона гандум ҳам намехӯрам, – ҷавоб дод Суғурҷон...

– Дурӯғ! – якбора оташин шуду хитоб кард Рӯбоҳак.

– Не, рост мегӯям, – ҷавоб дод Суғурҷон. – Дар зимистони қаҳратун...

Аммо Рӯбоҳак риштаи сухани вайро бурида, фарёд зад:

– Дурӯғ мегӯӣ, ман аз чунин дӯсти дурӯғгӯӣ безорам! Аз дӯстиамон як соат нагузаштасту олабро пури дурӯғ кардӣ! Ту ки дар суҳбати нахустинамон ин қадар дурӯғи калон гуфтӣ, дар суҳбатҳои дигар чӣ гуфта, сари бечораи маро гаранг карданӣ бошӣ!

Рӯбоҳак инро гуфту аз ҷой бархесту ба хонааш рафтани шуд.

– Хайр, ман рафтам! – гуфт вай. – Алвидо!

– Сабр кун, Рӯбоҳак, – гуфт Суғурҷон.

– Биист, биист, ки ман ба ту фаҳмонам...

– Э-э-э хомӯш бош! – фиғон кашид Рӯбоҳак ва хонаи Суғурҷонро тарк кард.

Суғурҷон дилтанг шуд ва зор-зор гиря кард. Охир вай мисли хирсу юрмону хорпушт аз охири тирамоҳ то аввали баҳор хоб меравад, дурудароз хоб меравад, расо ним сол хоб меравад, хоби зимистона меравад. Чаро инро Рӯбоҳак шунидану доништан намеҳост?

Барои чӣ Рӯбоҳак ин қадар саросема шуд? Наход дӯстӣ ҳамин хел бошад, ки сухани дӯстатро то охир нашунида рави?

Аммо вай зуд ба худ омад ва гуфт:

– Аз дӯсте, ки сухани туро то охир шунидан намеҳадад, чӯдо будан беҳтар аст!

Азизи Азиз

басо мамнунам – хеле миннатдорам
оташин – хашмгин, қаҳролуд, ғазабнок
аз сидқи дил – аз таҳти дил
сабр – тоқат
дилтанг – хафа, ғамгин

1. Барои чӣ Рӯбоҳаку Суғурчон ҳамдигарро нафаҳмидаанд?
2. Барои чӣ гапи онҳо гурехт?
3. Онҳо ба ҳамдигар чӣ шуда буданд?
4. Воқеаи асосӣ кай ва дар кучо рух дод?
5. Онҳо ҳамдигарро ба кучо даъват карданд?
6. Кадоме аз онҳо аввал ба меҳмонӣ даъват кард?
7. Соати чанд ба меҳмонӣ даъват намуд?
8. Суғурчон чӣ хел хӯрок пухт?
9. Кадоме аз онҳо рафтори нодуруст кард? Чаро?
10. Агар ба ҷойи Рӯбоҳак мебудед, чӣ кор мекардед?
11. Агар ба ҷойи Суғурчон мебудед, чӣ мегуфтед?
12. Оё чунин шахсонро дар замони мо вохӯрдан мумкин аст?
13. Ба фикри шумо, айби Рӯбоҳак буд, ки ба суханони Суғурчон бовар накард ё айби Суғурчон, ки дуруст фаҳмонда натавонист?
14. Нофаҳмии байни онҳоро пешгирӣ кардан мумкин буд? Чӣ тарз?
15. Оё метавонед онҳоро ошті кунонед? Чӣ тавр?
16. Ба фикри шумо, нависанда бо навиштани ин ҳикоя ба мо чиро таъкид мекунад?

1. Мазмуни афсонаро муфассал ва мухтасар нақл кунед.
2. Дар нақши Рӯбоҳак ва Суғурчон бозӣ кунед. Ба оҳанги гуфтори онҳо риоя намоед.
3. Суғурчон дилтанг шуд ва зор-зор гиря кард. Ин амали Суғурчонро бо имову ишора нишон диҳед.
4. Агар шумо мебудед, Суғурчонро чӣ тарз тасаллӣ меодед? Кадом панд ё зарбулмасалу мақолро мегуфтед?
5. Нақшаи матнро тартиб диҳед.

6. Расми Рӯбоҳак ва Суғурчонро тасвир кунед.

7. Шумо кадом қисми афсонаро тағйир додан мехостед?
Чӣ тарз? Ҳикоя кунед.

Машқи 113. Ба чойи нуктаҳо аз матн калимаҳои мувофиқ ёфта нависед.

Рӯбоҳак Суғурчонро дида ... шуд. Суғурчон гуфт: – Дар хона нишаста ... шудам. Ман ҳам ба қавли одамон ... барин танҳоям. Аз чунин шиносӣ басо Туро аз ... дил меҳмондорӣ мекунам. Суғурчон ... шуд ва зор-зор гирия кард.

Машқи 114. Рӯбоҳак Суғурчонро дида хурсанд шуд. Боз дар кадом мавридҳо хурсанд мешаванд? Нависед.

Намуна. Агар баҳои панҷ гирам, хеле хурсанд мешавам.

Машқи 115. «Аз чунин шиносӣ басо мамнунам.» – мегӯяд Рӯбоҳак. Боз дар кадом мавридҳо «басо мамнунам» мегӯянд? Нависед.

Намуна. Аз омадани меҳмонон басо мамнунам.

Машқи 116. «Туро аз сидқи дил меҳмондорӣ мекунам.» – мегӯяд Рӯбоҳак. Боз кадом корхоро «аз сидқи дил» иҷро мекунанд? Нависед.

Намуна. Ман модарамро аз сидқи дил дӯст медорам.

Машқи 117. Суғурчон гуфт: «Дар хона нишаста дилтанг шудам». Боз дар кадом мавридҳо «дилтанг шудам» мегӯянд? Нависед.

Намуна. Агар қорам омад накунад, дилтанг мешавам.

Машқи 118.

Рӯбоҳак қаҳр карда ба хонааш рафтани шуд. «Сабр кун, Рӯбоҳак,» – гуфт Суғурчон.

Боз дар кадом мавридҳо «сабр кун» мегӯянд? Нависед.
Намуна. Агар маро дар коре саросема карданӣ шаванд, «сабр кун» мегӯям.

Машқи 119. Аз рӯйи мазмуни афсона сахнача омода кунед.
Нақшхоро бо шарикон тақсим кунед. Ҳар кас дар хона сухани нақши худро аз ёд кунед.

Машқи 120. Сахначаи омодакардаатонро намоиш диҳед

Машқи 121. Аз рӯйи мазмуни афсона китобча тартиб диҳед.

Саволнома (Ҷавобхоро дар дафтар нависед.)

1. Дар кадом қатор симоҳои асосии матн оварда шудаанд?

- А. Рӯбоҳ ва суғур
- Б. Суғурчон ва рӯбоҳ
- В. Рӯбоҳак ва Суғурчон
- Г. Рӯбоҳак ва суғур

2. Воқеаи асосӣ дар кучо рӯй дода буд?

- А. Дар доманаи кӯҳ
- Б. Дар хонаи Рӯбоҳак
- В. Дар марғзор
- Г. Дар хонаи Суғурчон

3. Чаро дӯстии Рӯбоҳаку Суғурчон ба охир расид?

- А. Суғурчон дурӯғ гуфт.
- Б. Рӯбоҳак фаҳмидан нахост.
- В. Рӯбоҳак ҳилагар аст.
- Г. Суғурчон фаҳмонда натавонист.

4. Дар ҷумлаи «Суғурҷон дилтанг шуд ва зор-зор гирия кард.» калимаи «дилтанг» чӣ маъно дорад?

- А. хотирпарешон
- Б. бадқаҳр
- В. хурсанд
- Г. ғамгин

5. Пайдарҳамии дурусти мазмуни матнро муайян кунед (дар сутуни якум рақамҳои мувофиқ гузоред).

	Суғурҷон Рӯбоҳақро ба меҳмонӣ даъват кард.
	Онҳо бо ҳам шавла хӯрданд.
	Суғурҷон дилтанг шуд ва зор-зор гирия кард.
	Рӯбоҳақ ва Суғурҷон дӯст шуданд.
	Рӯбоҳақ ба суханони Суғурҷон бовар накард.

6. Калимаҳои сутуни якумро ба шарҳашон мувофиқ гузоред (ба рақамҳои харфи мувофиқ гузоред).

1. Дӯст	А. хашмгин, қаҳролуд, ғазабнок
2. Хурсанд	Б. шарик, рафик, ошно
3. Оташин	В. шод, мамнун

7. Фикри асосии матн дар кадом ҷумла ифода ёфтааст?

А. Ростӣ, ки ин дунё бе дӯсту бародар як саҳрои холиро мемондааст

Б. Аз дӯсте, ки сухани туро то охир шунидан намехоҳад, ҷудо будан беҳтар аст!

В. Аз дӯстиамон як соат нагузаштасту оламро пури дурӯғ кардӣ!

Г. Биё, ҳар ду дӯст шавему ҳар замон вохӯрда, ғубори диламонро барорем.

БОБИ 4. ЗАБОНИ МОДАРӢ ВА ОДОБИ СУХАНГӢӢ

1. ЗАБОНГУМКАРДА

Машки 122. Цумлаҳоро нависед, хонед ва шарҳ диҳед.

Сарвиноз қаламашро гум кард.

Вафо дар бозор падарашро гум кард.

Ба шаҳри бегона рафтӣ, гирду атрофро бодикқат тамошо кун, то раҳгум назанӣ.

Саида илочи корро наёфта роҳгум зад.

Машки 123. Саволҳоро хонед ва шифохӣ ҷавоб диҳед.

Одамон чиҳоро гум мекунанд?

Оё шумо ҳам чизеро гум кардаед? Чиро?

Дар гум кардан киро гунаҳкор меҳисобед?

Оё забонро ҳам гум карда мешавад? Киро забонгумкарда мегӯянд?

Машки 124. Матнро хонед ва гӯед, ки киро забонгумкарда мегӯянд?

ЗАБОНГУМКАРДА

...Аз тамоми ину он гумкардагон

Зиштрӯтар* нест дар рӯи ҷаҳон.

З-он ки гум карда забони модарӣ

Ҳарф гӯяд бо ту бо чандин забон.

Бок* не, гар доварӣ* гум кардааст,

Ё умеди сарварӣ гум кардааст.

Заҳр бодо шири модар бар касе,

К-ӯ забони модарӣ гум кардааст.

Лоиқ Шералӣ

аз-он ки – аз он ки
зиштрӯтар – баднамо, бадафт
харф – сухан
бок не – ҳеч гап не
доварӣ – одилона ҳукм кардан, ҳукмбардорӣ
к-ӯ – ки ӯ

Машқи 125. Матнро хонед ва мазмунашро нақл кунед. Гӯед, ки киро забонгумкарда мегӯянд?

ЗАБОНГУМКАРДА

Расул Ғамзатов – адиби машхури доғистонӣ, боре ба Фаронса* сафар карда, дар шаҳри Париж* бо як рассом – ҳамшаҳрии ғариби худ вомехӯрад. Он рассом дар айёми ҷавониаш ватани худро тарк намуда, дар хориҷа* таҳсил карда, рассоми машхур гаштааст. Он ҷо оила бунёд карда мондааст. Ҳарчанд ғаму ғуссаи дурӣ аз ватанро хӯрад ҳам, ба ватан баргаштан намехостааст.

Расул Ғамзатов аз Париж баргашта, хешу табори он рассомро ҷустуҷӯ мекунад. Модараш зинда будааст. Хешу табор ҳикояи он мардро дар бораи фарзанди ғариби дур аз ватан афтода бо дили пурҳасрат* гӯш мекунанд. Маълум мегардад, ки онҳо кайҳо аз гуноҳаш гузаштаанд ва хабари зинда будани ӯро шунида шодӣ ҳам карданд. Баногоҳ модараш мепурсад:

– Ба кадом забон гап задед?

– Ман ба русӣ, писаратон ба фаронсавӣ, – мегӯяд Расул.

Модар рӯяшро бо рӯймоли сиёҳ мепӯшонад, чунон ки хангоми шунидани марги писар мепӯшонанд ва пас аз хомӯшии дуру дароз мегӯяд:

– Ту ғалат кардӣ. Вай писари ман нест. Писари ман кайҳо мурдааст. Писари ман забони модари худро набояд фаромӯш мекард.

(Мазмун аз Расул Ғамзатов)

Фаронса – номи мамлакат дар Аврупо
Париж – пойтахти Фаронса
хориҷа – берун аз кишвар
пурҳасрат – пур аз ғаму дард

Машқи 126. Имлои дунафарӣ. Ибора ва таркибҳои зеринро бо навбат бо шарикатон гӯед ва нависед. Сипас дафтарҳои худро иваз карда, ба кори ҳамдигар баҳо диҳед.

Шаҳри Париж, ҳамшаҳрии ғариби худ, дар айёми ҷавонӣ, ғаму ғуссаи дури аз ватан, хешу табори он рассом, бо дили пурҳасрат, рӯймоли сиёҳ, хомӯшии дуру дароз.

Машқи 127. Модар мегӯяд, ки забони модарии худро набояд фаромӯш мекард. Одам боз чиро набояд фаромӯш кунад? Нависед.

Намуна: Одам набояд некии дигаронро фаромӯш кунад.

Саволнома (Ҷавобҳоро дар дафтар нависед.)

1. Ҷумлаҳоро пурра карда нависед (ба ҷойҳои холи иборати мувофиқ гузоред).

а) Заҳр бодо шири модар бар касе,
К-ӯ _____ гум кардааст.

б) Писари ман _____ худро набояд фаромӯш мекард.

2. «Бо дили пурҳасрат» чӣ маъно дорад?

- А. бо дили ноумед
- Б. бо дили нохоҳам
- В. бо дили пур аз ғаму дард
- Г. бо дили пур аз шодӣ

3. Киро забонгумкарда мегӯянд?

- А. Шахсе, ки китоб намехонад.
- Б. Шахсе, ки забони модарии худро фаромӯш кардааст.

В. Шахсе, ки забони модарии худро медонад.

Г. Шахсе, ки бисёр забонхоро медонад.

Машки 128. Порчай шеъри «Забонгумкарда»-ро аз ёд кунед.

2. СУХАН ДОНИСТА ГҶӢЙ

Машки 129. Дар нақша номи узвҳои бадан ва амалу ҳаракати онҳоро ҷой диҳед.

Чӣ?	Чӣ кор мекунад?
Чашм	мебинад.
Бинӣ	
Забон	
Дандон	
Гӯш	

МАН ЗЕБОЯМ

Ба оина нигоҳ мекунаму дилам сиёҳ мешавад: чашмони майда-майдаи фурӯрафта, мӯйҳои малларанг, бинии хурди бебез ва лабони ғафсамро мебинаму дилам таҳ мекашад.

– Худоё, ин қадар маро бенур офаридӣ! Ман чӣ гуноҳ кардам?!

Хоҳарам – Дилафрӯз, бошад, баръакси ман аст: вай абрувони ҳилолу чашмони шахло дорад. Рухсорааш бечирму мусаф-фост. Ба бинии зебою миҷғони дароз-дарозаш бо ҳасад менигарам, вале зуд аз тамошоаш дилгир мешавам, бо баҳонае аз мӯйи сиёҳи нафисаш дошта мекашам. Вай хонаро ба сараш мебардорад.

– Ҳой Насиба, – маро коҳиш мекунад модарам, – чаро хоҳаратро озор медиҳӣ?!

– Нохост дастам расид. Ин азизакат аз пеши худ фарёд мезанад.

– Барои он ки аз пеши худ фарёд назанад, дасти рости ту ро бастан даркор! – мегӯяд модарам.

– Чаро дасти маро? Бехтар нест, ки дахони ӯ баста шавад?

Модарам маро чанг мекунад. Мудом тарафи Дилафрӯзро мегирад. Сабабашро медонам. Аз гапҳои модар хафа мешаваму алам аз Дилафрӯз мегирам. Сахт телааш медихам, ки дар пеши дар афтад. Худ аз тарси он ки модарам чазо надихад, сӯйи кӯча мегурезам.

Дар кӯча касе аз дугонаҳоям ба чапш намерасад. Амаки Ҳаким дар боғчааш машғули кор аст. Назди ӯ меравам.

– Салом, амаки Ҳаким!

– Салом, Насибабону! Биё, биё, духтарчон! Нағз ҳастӣ? Чаро хафа менамойӣ?

Ман дар ҷавоби ӯ чизе гуфта наметавонам ва хомӯшона ба лаби кат мешинам.

– Чаро ту гап намезанӣ, ҷони амак? Ту, охир, ин хел хап-пак набудӣ-ку? Чӣ шуд ба ту?

– Амакчон, чаро хафа набошам? Бинед, ман чӣ хел безебам!

Ман аз алам сар ҳам мекунам ва ба гиря кардан тайёр мешавам.

– Ба ман нигар, – мегӯяд амаки Ҳаким ва дуру дароз ба чапму рӯям зеҳн мемонаду мепурсад:

– Кӣ гуфт, ки ту безебӣ?

– Худам медонам.

– Худат аз кучо медонӣ?

– Ба оина нигоҳ мекунам....

– Ба оина нигоҳ мекунӣ? – сухани маро саволмез такрор мекунад амаки Ҳаким ва илова мекунад: – Ё ба оина дуруст нигоҳ карда наметавонӣ, ё оинаатон нағз набудааст! Мӯйҳои чингилаю заррини ту ро ягон дугонаат надорад. Чапмони рӯшанакат ситораро

мемонад. Рӯят ба мисли себаки хубонист. Бинии ту ба монанди чинӣ. Дандонҳоят ҳамчу садаф метобанд. Баҳ! Баҳ! Баҳ! Чанд сол аз миён мегузараду паридухтари ҳақиқӣ мешавӣ. Боз шарм накарда «Ман безебам!» мегӯӣ. Ту безеб не, ту парӣ, чони амак! Биё, ба хонаи мо равем, рӯятро дар оина бубин.

Амаки Ҳалим ба ҳолам намонда ба хонааш меорад. Ман худро дар оинаи ӯ мебинам. Мебинам, ки гапаш дуруст аст: мӯйҳоям ҳалқа-ҳалқаи мавҷ доранд, абрувонам камоншакл, аз чашмонам шуъла мерезад. Рухсораи ҳамчу анору дандонҳои биринчиамро тамошо мекунаму аз хурсандӣ ба куртаам намеғунҷам....

«Истиқбол»

1. Насиба ба оина нигоҳ карда чиро мебинад?
2. Насиба зебоиро дар чӣ мебинад?
3. Барои чӣ Насиба ба пеши амакаш рафт?
4. Амак чӣ ҷавоб дод?
5. Ба фикри шумо, барои чӣ амак ин тарз ҷавоб дод?
6. Сабаби ба яқборагӣ зебо шудани Насиба дар чист?
7. Ба ӯ кӣ ёд дод?
8. Амаки Ҳаким чӣ хел ёрӣ дод?
9. Насиба мегӯяд, ки «Агар хушрӯ набошӣ, падару модарат ҳам туро дӯст намедоранд». Дар ин бора чӣ андеша доред?
10. Фикри асосии матн аз чӣ иборат аст?

1. Дар ҷумлаи «Ту безеб не, ту парӣ, чони амак!» калимаи «парӣ»-ро беғалат талаффуз кунед.
2. Ба расмҳо бонавбат нигаред.
Мазмуни расми якум дар кадом ҷумла ифода ёфтааст? Мазмуни расми дуюм-чӣ? Ин ҷумлаҳоро нависед.
3. Дар нақши амак ва Насиба бозӣ кунед.

Машқи 129. Масъалаҳоро хонед ва роҳи ҳалро нишон диҳед.

Оҳанги гуфтор ва имову ишораи мувофиқро интиҳоб намоед.

1. Шумо, Шаҳло ва Ирода дар синфи чорум мехонед. Рӯзе пас аз дарс Шаҳло ва Ирода ҳамроҳ ба хона рафтанд. Субҳи дигар Ирода ба саломи шумо алейк нагирифт ва гап ҳам назад. Ба фикри шумо, чаро Ирода чунин рафтор кард? Шумо чӣ кор мекунед?

2. Зебуннисо гириякунон ба синф даромад. Шумо аз ӯ сабаби гирия карданаширо пурсидед. Вай гуфт, ки дар саҳни мактаб Лолаи ҳамсинфашон барои як қалам шуда ту безебӣ – гуфта таъна кардааст. Шумо чӣ кор мекунед?

3. Рӯзе шумо вориди дарسخона шудед ки, ҳамсинфон бо ҳам ҳазлу шӯҳӣ карда механдид. Шумо чӣ кор мекунед? Ба фикри шумо, кадом ҳазлу шӯҳӣ хуб асту кадомаш бад?

4. Фарҳод ҳангоми ба назди тахтаи дарسخона баромадан нохост афтид. Ҳама хандиданд. Фарҳод шарм дошта суп-сурх шуд. Шумо чӣ кор мекунед?

Машқи 130. Ду банди аввали матро хонед. Аз матн ба ҷойи нуқтаҳо сифатҳои мувофиқ ёфта нависед.

Чашмони (чӣ хел?) Мӯйҳои (чӣ хел?) Бинии (чӣ хел?) Абрӯвони (чӣ хел?) Миҷғони (чӣ хел?) Рӯхсорай (чӣ хел?)

Машқи 131. Банди пеш аз охири матро хонед. Аз матн ба ҷойи нуқтаҳо сифатҳои мувофиқ ёфта нависед.

Чашмони (чӣ хел?) Мӯйҳои (чӣ хел?) Абрӯвони (чӣ хел?) Дандони (чӣ хел?) Рӯхсорай (чӣ хел?),

Машқи 132. Расми духтарак ва писаракро бодикқат тамошо кунед. Онҳоро хаттӣ тасвир кунед. Ҳангоми тасвир аз калимаҳои машқи боло истифода баред.

Машки 133. Мувофиқи хошиш монанди намунаҳои боло симои худ, модар, падар ё дӯсти худро ҳаттӣ тасвир намоед.

Саволнома (Ҷавобхоро дар дафтар нависед.)

1. Ҷумлаҳоро пурра қарда нависед (ба ҷойҳои холи калимаҳои мувофиқ гузоред).

Мӯйҳоям _____, абрувонам _____, аз чашмонам _____ мерезад.

2. Калимаҳои сутуни якумро бо сутуни дуюм мувофиқ гузошта ибора созед (бо пайкон ишора кунед)

1. Чашмони А. дароз-дароз
2. Мӯйҳои Б. камоншакл
3. Абрувони В. шахло, майда
4. Мижғони Г. сафед, гандумгун
5. Рухсораи Ғ. сиёҳ, малларанг

3. Панди «Сухан санчида гӯӣ, то дӯстро душман нагардонӣ, зи ҳарфи бетааммул ошно бегона мегардад» дар кадом маврид гуфта мешавад?

- А. Агар шахсе худаширо таъриф кунад.
- Б. Агар шахсе беандеша сухан гӯяд.
- В. Агар шахсе бисёр сухан гӯяд.
- Г. Агар шахсе хабаркашӣ кунад.

3. СУХАНИ ХУШ МОРО АЗ ХОНАШ БЕРУН МЕБАРОРАД

Матнро хонед ва мазмунашро нақл кунед.

Замоне як писари дағалу чанҷоли зиндагӣ мекард. Ӯ ҳа- меша ба дигарон суханони бад мегуфт. Рӯзе падараш ба ӯ як халта мех дод ва гуфт, ки ҳар дафъае, ки ба ягон кас сухани бад гуфтани мешавад, меҳеро ба девори тахтагини ҳавли за- над. Дар рӯзи аввал ӯ ба девор сию ҳафт мех зад. Баъди чанд рӯз ӯ мушоҳида кард, ки ӯ метавонад, худаширо нигоҳ дорад. Микдори мехҳое, ки ӯ ҳар рӯз ба девор мезад, оҳиста- оҳиста кам шудан гирифт. Ӯ ҳис кард, ки худро аз гуфтани сухани бад нигоҳ доштан аз задани мех беҳтар аст.

Ҳамин тавр, рӯзе расид, ки писарак ба девор мех назад. Ӯ инро ба падараш гуфт. Падараш ӯро таъриф карда, чунин маслиҳат дод:

– Акнун ҳар рӯзе, ки ба касе сухани бад намегӯӣ, як меҳро аз девор бикан. Чанд вақт гузашт. Писар ба назди па- дар омада, гуфт, ки дар девор дигар мех намондааст.

Падар дасти писар гирифта назди девор рафт. Ӯ гуфт:

– Офарин, писарам, ту рафтори хуб кардӣ! Акнун бигӯӣ, ки дар девор чӣ мебинӣ? Писар гуфт:

– Сӯрохиҳо, пайи меҳхоро мебинам.

– Ана дидӣ, писарам, девор ҳеч вақт мисли пештара на- мешавад. Бидон, ки вақте ту ҳам ба дигарон сухани бад ме- гӯӣ, дар дили одамон захм мегузорад. Ҳатто агар баъди суханҳои бад бахшиш пурсӣ ҳам, захми сухани ту боқӣ ме- монад. Кӯшиш намо, ки минбаъд аз гуфтаҳои худ пушаймон нашавӣ.

1. Дар матн сухан дар бораи кӣ меравад?
2. Барои чӣ муаллиф писарро *дагалу ҷанҷолӣ* мегӯяд?
3. Барои чӣ падар ба писар як халта мех дод?
4. Барои чӣ писар рӯзи аввал сию ҳафт мех зад?
5. Барои чӣ писарак ба девор кам мех зад?
6. Барои чӣ писарак рӯзе ба девор мех назад?
7. Барои чӣ писарак ба кандани мехҳо сар кард?
8. Барои чӣ дигар дар девор мех намонд?
9. Барои чӣ пайи мехҳо монд?
10. Барои чӣ захми сухан боқӣ мемонад?
11. Барои чӣ падар чазо надод ё насиҳат накарду ба девор мех заданро фармуд?
12. Ба фикри шумо, нависанда бо навиштани ин ҳикоя ба мо чиро талқин мекунад?

Машқи 134. Калима ва ифодаҳоро аз рӯйи ҷадвали зер гурӯҳбандӣ кунед:

ассалом, салом, бубахшед, ташаккур, миннатдорам, раҳмат, субҳ ба хайр, дар амони Худо бошед, илтиҷо мекунам, рӯз ба хайр, шом ба хайр, дуруд ба шумо, Худо ҳофиз, хайр, бахшиш мепурсам, миннатдорам, саломат бошед, маъзарат мехоҳам, лутфан бигӯед, илтимос мекунам, хоҳишмандам, сипосгузорам.

Одоби салому хайрухуш	Одоби пурсидан ва хоҳиш кардан	Одоби узр пурсидан	Одоби миннатдорӣ
Салом,	Лутфан бигӯед, ки	Бубахшед ...	Ташаккур

Машқи 135. Ба саволҳо шифоҳӣ ҷавоб диҳед.

1. Дар кадом мавридҳо салом медиҳанд?
2. Дар кадом мавридҳо узр мепурсанд?
3. Дар кучо миннатдорӣ баён мекунанд?

Машқи 136. Масъалаҳоро хонед ва дар гурӯҳҳо маслиҳат карда, роҳи ҳалро нишон диҳед.

1. Гулрӯ духтари қобил аст. Вай китобҳои бисёр дорад. Як ҳислати аҷоиб дорад. Ҳаргиз китобхояшро ба дигарон барои хондан намедиҳад. Шумо ӯро розӣ карда метавонед, ки китобашро ба шумо барои хондан диҳад? Шумо чӣ тарз ӯро розӣ мекунед?

2. Ёсуман як ҳафта пеш аз дӯсти худ ранчида бо ӯ қаҳрӣ шуда буд. Акнун вай иштибоҳи худро фаҳмида пушаймон шудааст. Ӯ мехоҳад, ки бо дӯсти худ ошті кунад. Дар нақши Ёсуман бозӣ карда бо дӯсти худ ошті кунад. Суханро аз чӣ оғоз мекунед? Баъд чӣ мегӯед?

3. Шумо дар шахр роҳгум задед. Телефони ҳамроҳ надоред ва номи кӯчаро ҳам намедонед. Аммо дар кӯча одамони зиёд равуо доранд. Ба шумо лозим меояд, ки самти даркори-ро ёбед. Ё ба падару модари худ занг зада, чойи худро гӯед. Шумо чӣ кор мекунед? Муоширатро чӣ тарз оғоз менамояд?

4. Шаҳром бачаи зирак, аммо танбалу гапногир аст. Ӯ дар маҳфилҳои синфӣ иштирок кардан намехоҳад. Шумо чӣ тарз ӯро розӣ мекунед, ки дар маҳфилҳои синфӣ иштирок намояд? Ӯро чӣ тарз розӣ мекунонед?

Машқи 137. Навиштани нома.

а) Ба дӯсти худ дар бораи матни имрӯз хонда нома нависед. Дар номаи худ аз калимаю ибораҳои ифодакунандаи одоби муошират истифода баред.

б) Номаи худро хонед.

в) Номаи ҳамдигарро арзёбӣ кунед.

Машқи 138. Дарси имрӯзаро бо аҳли хонавода муҳокима кунед. Аз онҳо хоҳиш кунед, ки фикри худро дар ин бора гӯянд. Ҳикояи онҳоро дар хотир гиред ва дарси оянда ба ҳамсинфон гӯед.

4. ЧАРОҒ БАРОИ КҶҶДИЛОН

Матнро аз рӯи нақшҳо хонед.

ҶИКОЯТИ НОБИНО

Нобиное дар шаби торик дар китф кӯза ва дар даст чароғ дар кӯча мерафт. Яке аз роҳгузарон ӯро нигоҳ дошту гуфт:

– Эй нодон, охир шабу рӯз фарқ надорад ва барои чашми ту рӯшноиву торикӣ баробар аст, ин чароғро фоида чист?

Нобино бихандид ва гуфт:

– Ин чароғро ман на аз барои худ гирифтаам, балки барои кӯрдилоне монанди ту гирифтаам, ки ба ман барнахӯранд ва кӯзаи маро нашикананд.

Абдурахмони Ҷомӣ

1. Шахси нобино дар кучо мерафт?
2. ӯ дар китф ва дасташ чӣ дошт?
3. Роҳгузар аз ӯ чӣ пурсид?
4. Роҳгузар бо кадом оҳанг савол дод? Бо оҳанги таънаю маломат ё меҳрубонӣ?
5. Шахси нобино чӣ ҷавоб дод?
6. Ба фикри шумо, чаро шахси нобино чунин ҷавоб дод?
7. Оё роҳгузар кори хуб кард? Чаро?
8. Агар ба ҷойи шахси нобино мебудед, чӣ ҷавоб медедед?
9. Агар ба ҷойи роҳгузар мебудед, чӣ тарз мепурсидед, ки қаҳри он мард наояд?
10. Манижа мегӯяд, ки, агар ман ба ҷойи раҳгузар мебудам, ин тавр мегуфтам:
– Бубахшед, агар зид набошед, ман ба шумо ёрӣ расонам?
11. Агар ба ҷойи он мард мебудед, ба Манижа чӣ ҷавоб медедед?
12. Фикри асосии матн аз чӣ иборат аст?

Машқи 139. Таркибҳои зеринро ба ду гурӯҳ ҷудо карда нависед:

1. Раҳмдилӣ-,

2. Бераҳмӣ-,

Ба шахси муҳтоҷ ёрӣ расондан, қалами ҳамсинфро шикастан, ба парандаҳо лона сохтан, думи сагчаро кашидан, шахсони нотавонро таъна задан, масхара кардан, аз зӯрии худ истифода карда дигаронро ғам додан, дасти мӯйсафедро гирифта аз роҳ гузарондан, ба гулу ниҳолҳо об додан, шоҳаҳои дарахтро шикастан, лонаи парандаҳоро вайрон кардан.

Машқи 140. Масъалаҳоро хонед ва роҳи ҳалро нишон диҳед.

1. Шумо ба мактаб дер карда истодаед. Соати яқум аз фанни математика кори хаттӣ доред. Дар роҳ пиразани нотавоне аз шумо хоҳиш мекунад, ки ўро аз роҳ гузаронед. Агар ўро гузаронед, аз кори хаттӣ дер мемонед. Шумо чӣ кор мекунад?

2. Шумо ба мағоза барои харидани яхмос меравед. Аммо дар роҳ шахси бечорае аз шумо илтиҷо мекунад, ки ба ў 1 сомонӣ садақа диҳед. Агар ба ў 1 сомонӣ диҳед, пулатон ба яхмос намерасад. Шумо чӣ кор мекунад?

3. Дар роҳ ба сӯйи мактаб дар назди чароғаки роҳнамо як мӯйсафед ва як духтараки хурд истодаанд. Ҳар ду аз шумо хоҳиш мекунанд, ки барои гузаштан ба онҳо ёрӣ расонед. Аввал ба кӣ ёрӣ мерасонед?

Машқи 141. Қумлаҳоро хонед ва нависед. Аввал ба исмҳо, баъд ба феълҳо савол гузоред.

Намуна: Парандаҳо (*Чиҳо?*) парвоз мекунанд (*Чӣ кор мекунанд?*).

Офтоб (*Чӣ?*) пинҳон шуд (*Чӣ кор кард?*).

Ҳазандаҳо меҳазанд.

Моҳиён шино мекунанд.

Гулҳо мерӯянд.

Сабзаҳо месабзанд.

Борон меборад.
Офтоб паси кӯҳҳо пинҳон шуд.

Мо ҳар рӯз амал ва ҳаракатҳои гуногунро иҷро мекунем: *мехезем, мешинем, хӯрок мехӯрем, роҳ меравем, китоб мехонем, ҳикоя менависем, хоб меравем.*

Ҳамаи ин калимаҳоро феъл мегӯянд. Феълҳои ба саволҳои **Чӣ кор кард?** **Чӣ кор карда истодааст?** **Чӣ кор мекунад?** **Чӣ мешавад?** ҷавоб мегӯянд.

Нобиное дар кӯча (**Чӣ кор мекард?**) мерафт. Нобино (**Чӣ кор кард?**) бихандид ва гуфт.

Машқи 142. Феълҳоро ба ду гурӯҳ ҷудо карда нависед.

1. Феълҳое, ки ҳаракатро ифода мекунанд: медавид, ...
2. Феълҳое, ки ягон амалро мефаҳмонанд: сохтанд, ...

Медавид, сохтанд, меҳазад, шукуфтанд, рафта истодааст, дидам, омад, нишаста буд, мехонад, намеравем, хоҳам рафт, менавишт, гуфта истодаӣ, хандид, ҷаҳид, равон шуд, пурсид, гузашт, парвоз кард.

Машқи 143. Ба ҷойи нуқтаҳо феълҳои мувофиқ гузошта, латифаро нависед.

Духтаре оинаро аз сари роҳ ... ӯ оинаро бар... ва худро дар он ... Духтар зуд оинаро ба замин ...у гуфт: «Бубахшед, намедонистам, ки оина аз они шумо

Саволнома (Ҷавобҳоро дар дафтар нависед.)

1. Ба ҷойҳои холи феълҳои мувофиқ гузошта нависед.

- а) Сабза _____
- б) Сабзаҳо _____

2. Ба шартҳои сатуни якум аз сатуни дуюм мисол оред.

1. Феълҳое, ки амалро ифода мекунанд.	А. шино мекунад
2. Феълҳое, ки ҳаракатро ифода мекунанд.	Б. китоб мехонад
	В. рафта истодааст
	Г. гуфтугӯ дорад

3. Дар кадом қатор симоҳои асосии матн оварда шудаанд?

- А. Марди нобино
- Б. Марди роҳгузар
- В. Марди нобино ва роҳгузар
- Г. Кӯрдил

4. Воқеаи асосӣ дар кучо рӯй дода буд?

- А. Дар кӯча
- Б. Дар роҳ
- В. Дар хонаи марди нобино
- Г. Дар хонаи марди роҳгузар

5. Калимаи «кӯрдилон» чӣ маъно дорад?

- А. чоҳилон, нодонҳо
- Б. шахсоне, ки дилашон кӯр аст
- В. нобиноҳо
- Г. бахилҳо

6. Чаро шахси нобино роҳгузарро кӯрдил гуфт?

- А. Тарсид, ки кӯзаашро нашиканад.
- Б. Бо роҳгузар хусумат дошт.
- В. Марди нобино асабӣ буд.
- Г. Аз сухани марди роҳгузар ранчид.

7. Пайдарҳамии дурусти мазмуни матнро муайян кунед (дар сутуни якум рақамҳои мувофиқ гузоред).

	Яке роҳгузаре ӯро нигоҳ дошт.
	Нобино бихандид ва гуфт: – Ин чароғро ман барои кӯрдилоне монанди ту гирифтаам.
	Нобиное дар шаби торик дар китф кӯза ва дар даст чароғ дар кӯча мерафт.
	Роҳгузаре гуфт: – Эй нодон, охир шабу рӯз барои ту фарқ надорад ин чароғро фоида чист?

8. Фикри асосии матн дар кадом ҷумла ифода ёфтааст?

- А. Аввал андеша – баъд гуфтор.
- Б. Ҳаргиз сухани бад нагӯед.
- В. Ба шахсони муҳтоҷ ёрӣ расонед.
- Г. Аз роҳгузарон чизе напурсед.

5. АЪЗОИ БЕҲТАРИН ВА БАДТАРИН

1. Вазифаи забон аз чӣ иборат аст?
2. Забонро ба чӣ гуна суханҳо гуфтан бояд одат кунем?
3. Аз чӣ гуна суханҳо бояд парҳез намоем?

Матнро аз рӯи нақшҳо хонед ва ба саволҳои зерин ҷавоб гӯед.

Луқмони ҳақим дар ҷавонӣ хидматгори хоҷае буд. Хоҷа дар гуфтори вай осори илм ва ҳикмат* мушоҳида мекард ва рӯзе хост ӯро имтиҳон кунад.

Гуфт:

– Гӯсфанде бикуш ва беҳтарин аъзои онро назди ман ор.

Луқмон гӯсфандро бикушт ва дилу забонаш пеши ӯ овард.

Як рӯзи дигар гуфт:

– Гӯсфанде бикуш ва бадтарин аъзои онро назди ман биёвар.

Луқмон бикушт ва боз дилу забон пеши хоҷа овард.

Гуфт:

– Ин кори ту чӣ маънӣ дорад?

Гуфт:

– Ҳеч чиз беҳтар аз дилу забон нест, агар пок бошад ва ҳеч чиз бадтар аз он нест, агар нопок бошад.

Дар гуфтори ӯ осори илм ва ҳикмат мушоҳида мекард. – Дар гуфтори ӯ нишонаи донишмандиро мушоҳида мекард.

1. Лукмони ҳаким дар чавонӣ чӣ кор мекард?
2. Хоча маротибаи яқум ба вай чӣ фармон дод?
3. Маротибаи дуҷум-чӣ?
4. Чаро ҳоча аз Лукмони ҳаким овардани беҳтарин ва бадтарин аъзоро талаб кард.
5. Чаро Лукмони ҳаким маҳз дилу забонро овард? Ҳикояи «Миралӣ ва Мирвалӣ»-ро ба ёд оред.
6. Чаро Лукмони ҳаким дилу забонро беҳтарин ва бадтарин аъзо гуфтааст?
7. Фикри асосии матн аз чӣ иборат аст?

Машқи 144. Зарбулмасалҳоро шарҳ диҳед.

1. Одамиро аз дилу забон мешиносанд.
Хомӯшӣ низ ҷавоб аст.
Касе, ки бисёр қасам мехӯрад, бисёр дурӯғ мегӯяд.
2. Сирри худро дили худ беҳтар нигоҳ медорад.
Гунги доно беҳ аз аблаҳи сергап.
Сухани ҳақ монанди дору аст, ки аксаран талх, аммо шифобахш.
3. Агар медонӣ, бигӯй, агар намедонӣ, гӯш кун.
Агар бисёр хӯрӣ, таъмиро гум мекуни, агар бисёр ҳарф занӣ суханҳои оқилонро гум мекуни.
Сергап аз муомила бо гунг хаста шуд.

Машқи 145. Феълҳое, ки пок ва нопок будани забонро нишон медиҳанд, ба ду гурӯҳ ҷудо карда нависед. Интихобан бо онҳо ҷумла тартиб диҳед.

Панду насиҳат мегӯяд, дурӯғ мебофад, таъриф мекунад, ғайбат мекунад, дашном медиҳад, аҳсанту офарин мекунад, меҳрубонӣ мекунад, ғамгин мекунад, тухмат мебофад, ситоиш менамояд, ҳақ мегӯяд, фиреб медиҳад.

1. Амалҳои пок: панду насиҳат мегӯяд,,,
2. Амалҳои нопок: дурӯғ мебофад,,,

Машқи 146. *Имлои дунафарӣ.* Пандхоро бонавбат ба ҳамдигар хонед ва нависед. Дафтарҳои худро иваз намуда, ғалатҳоро ислоҳ намоед.

1. Ваъда кардӣ, вафо кун.
2. Бетамизиҳои мардум аз сухан пайдо шавад.
3. Забони ширин морро аз хонааш берун мебарорад.
4. Заҳми табар мераваду заҳми забон не.

Машқи 147. Аз рӯйи ҳикояи «*Аъзои беҳтарин ва бадтарин*» нақли хаттӣ нависед.

Машқи 148. Ифоданок хондани ҳикояи «*Аъзои беҳтарин ва бадтарин*»-ро машқ кунед. Меъёрҳои хониши ифоданокро риоя намоед.

Саволнома (Ҷавобҳоро дар дафтар нависед.)

1. Дар кадом қатор калимаҳо дуруст навишта шудаанд?

- А. гӯсфанд, маънӣ, аъзо, бадтар
- Б. гусфанд, маъни, азо, бадтар
- В. гӯспанд, маънӣ, ъазо, баттар
- Г. гӯсфанд, мани, аъзо, батар

2. Воқеаи асосӣ дар кучо рӯй дод?

- А. Дар қассобхона
- Б. Дар хонаи Лукмони ҳаким
- В. Дар хонаи хоча
- Г. Дар сари дастархон

3. Барои чӣ хоча Лукмонро ба куштани гӯсфанд фиристод?

- А. Мехост, ки Лукмони ҳакимро гунаҳкор кунад.
- Б. Мехост Лукмони ҳакимро имтиҳон кунад.
- В. Мехост, ки хунари хӯрокпазии ӯро санҷад.
- Г. Мехост, ки қассобии Лукмони ҳакимро санҷад.

4. Ҷумлаи «*Хоча дар гуфтори вай осори илм ва ҳикмат мушоҳида мекард*» чӣ маъно дорад?

- А. Хоҷа доною зирак будани ўро мушоҳида мекард.
 Б. Хоҷа донишманд будани ўро мушоҳида мекард.
 В. Хоҷа дар гуфтори ў нишонаи донишмандиро мушоҳида мекард.
 Г. Хоҷа донишманд набудани ўро мушоҳида мекард.

5. Фикри асосии матн дар кадом ҷумла ифода ёфтааст?

- А. Агар медонӣ, бигӯй, агар намедонӣ, гӯш кун.
 Б. Одамиро аз дилу забонаш мешиносанд.
 В. Хоҷагонро бо донишмандии худ ба хайрат оред.
 Г. Сирри худро дили худ беҳтар нигоҳ медорад.

6. ДҶУСТИ ОДАМ ҲАМ – ЗАБОН....

Машқи 149. Ҷумлаҳоро хонед ва нависед. Маънои калимаҳои ишорашударо гӯед.

- Модари Наргис **ҳарирбоф** аст. Вай матои нозук мебофад.
- Сурайё, ки духтари ягонаи хонавода буд, бисёр таъби **латиф** дошт.
- Падарам охири моҳро мунтазир буд, то **дастхарч** гирифта, ба бозор равад.
- Мо рӯзи **мавлуди** модарам ба вай гул тухфа мекунем.
- Раъно либосҳои зебо дӯхташударо **дебо** мегуфт.
- Ҳазрати Юсуф чунон зебо буд, ки дар ҷаҳон **назир** надошт.

Машқи 150. Ба калимаҳои сутуни якум аз сутуни дуҷум шарҳи мувофиқ интихоб кунед. (Бо пайкон ишора кунед.)

Ҳарирбоф	либоси аз матои зебо дӯхташуда
Таъби латиф	бофандаи матои нафис, шоҳибоф
Дастхарч	нозук, эрка
Мавлуд	мисл, монанд
Дебо	зодрӯз
Назир	музд, маош, музди каме барои хароҷот

ДЎСТИ ОДАМ ҲАМ – ЗАБОН, ДУШМАНИ ОДАМ ҲАМ – ЗАБОН

Одам ҳар чӣ бинад, аз забони худ мебинад – оқибати кори ҳамон ҳарирбофи машҳур барин. Он ҳарирбоф матое мебофт, ки дар ҳафт иқлим назир* надошт. Агар он матоъро назди шоҳ мебурд, аз сараш тангаву тилло мерехт. Вале аз бурдан метарсид. Аз забони худ хавф дошт. Забон ҳамеша хости худро мегӯяд, дар ҳолате ки хости дигаронро бояд гӯяд. Бояд тавре сухан гуфт, ки ба табъи латифи* ҳазрати шоҳ мувофиқ бошад. Бинобар он ба умеди дастхарче* ёфтанд дебое* барои шоҳ мебофт ва мунтазам – шинад ҳам, хезад ҳам, бо илтиҷо мегуфт: «Эй забон, сарамро ниғаҳ дор!» Рӯзе, ки дебо тайёр шуд ва қабули ҳазрати шоҳ мебурд, дар роҳ ҳам мегуфт: «Эй забон, сарамро ниғаҳ дор!». Дебо ба шоҳ маъқул шуд, шод гашт ва аз бофанда пурсид: «Бо ин хушӣ ба чӣ кор ояд?» Забони марди ҳарирбоф ҷавоб дод: «Рӯзи мавлуди аълоҳазрат* ин дебо муҳайё набуд, холо бифармоед, дар ҳазина нигоҳ доранд, ба сари тобуташон меандозанд.»

Урун Кӯҳзод

1. Дар матн сухан дар бораи кӣ меравад?
2. Вай чӣ кор мекард?
3. Матоъҳои бофтаи ӯ чӣ гуна буданд?
4. Ӯ аз чӣ метарсид?
5. Деборо ба назди кӣ бурд?
6. Дар роҳ аз забони худ чӣ илтиҷо мекард?
7. Оё дебо ба подшоҳ маъқул шуд?
8. Подшоҳ чӣ пурсид?
9. Забони марди ҳарирбоф чӣ ҷавоб дод?
10. Оё кори дуруст кард? Барои чӣ?
11. Ба фикри шумо, чӣ мегуфт?
12. Ба фикри шумо, баъди ин ҷавоб марди ҳарирбоф дар амон мемонад? Чаро?
13. Фикри асосии матн аз чӣ иборат аст?

Машқи 151. Пандро хонед ва супоришҳои зеро онро иҷро кунед.

*Сухан бисёр дону андаке гӯй,
Якero сад магӯй, садpo яке гӯй.*

1. Ба чойи рақамҳо номашонро нависед.

Сухан бисёр дону андаке гӯй,
1ero 100 магӯй, 100po 1e гӯй.

2. Калимаҳои муқобилмаъноӣ «андак» ва «як»-ро ёфта нависед.

андак –

як –

3. Панд нисбати кӣ гуфта шудааст?

А) шахси сергап;

Б) шахси дурӯғгӯй

В) шахси беандеша

Г) шахси камгап

4. Пандро маънидод кунед.

Машқи 152. Масъалаҳоро бо ҳамсинфони хонед ва муҳокима кунед. Роҳи ҳалро нишон диҳед.

1. Фаррух бачаи меҳнатдӯст бошад ҳам, як одати бад до-рад. Ўро росту дурӯғ аз ҳар бобат сухан карда, қорҳои худро таъриф мекунад. Вале суханҳои дигаронро қадр накарда ба онҳо имконияти гап задан намедиҳад. Шумо ўро маслиҳат дода метавонед, ки рафтораширо ислоҳ кунед. Ўро чӣ маслиҳат медиҳед? Суханро аз чӣ оғоз мекунад? Баъд чӣ мегӯед?

2. Шумо дар маҳфили шеърҳои иштирок мекунад. Дар он ҷо хонандагони дигар низ зиёданд. Бачаҳои низ ҳастанд,

ки беҳуда вақти зиёдро мегиранд ва ба дигарон имкон намедиханд. Шумо ҳам хохиши шеър хондан доред. Чӣ кор мекунед, ки боиси малолии дигарон нагардед? Суханро аз чӣ оғоз мекунед?

3. Хуршед писари шӯҳ аст. Вай ҳамеша дар назди ҳамсолон ва калонсолон шӯҳӣ мекунад. Хоҳ маъқул бошад, хоҳ не. Соли гузашта бачаи ҳамсоя ӯро барои шӯҳиҳои ноҷояш ҳатто лату кӯб ҳам карда буд. Шумо ба ӯ чӣ маслиҳат медиҳед?

4. Сарвиноз сардори синфи 4 «а» аст. Ӯ ба хонандагон маҷлиси синфӣ гузаронд. Дар маҷлис бояд масъалаи натиҷаи ҷамъбасти моҳи сентябрро муаррифӣ мекард. Аммо Сарвиноз худашро таъриф карда, «ман ин хелу ман он хел кардам» гуфтан гирифт. Дар бораи дигарон чизе нагуфт. Агар шумо он ҷо мебудед, чӣ мегуфтед?

Машқи 153. Матнро хонед ва аз рӯйи мазмуни он мувофиқи нақша нақли хаттӣ нависед.

ҚИССАИ ГУНЧИШКЕ, КИ БА УҚОБ БАРОБАР ШУДАН МЕХОСТ

Рамаи гӯсфандон аз кӯҳ поён мефуромад. Баноҳост аз осмон уқобе парίδα омаду барраеро бардошта бурд. Гунчишкәке ин воқеаро дида менишаст. Ӯ ба худ гуфт: «Чаро ман ҳам уқоб барин накунам. Барра-чӣ, гӯсфанди калонро бардошта мебарам.

Гунчишк парίδα баландтар баромад, канотҳояшро гунча карда, худро ба поён андохт. Кор бо ҳамин анҷомид, ки гунчишк ба шоҳи гӯсфанд зад ва ҷобачо ҷон дод.

Нақша:

1. Мушоҳидаи уқоб
2. Шикори гунчишк
3. Хулоса

7. ТАЪРИФ Ё ДУРҶҒ?

**Матро хонед ва гӯед, ки симоҳои матн худро таъриф меку-
нанд ё дурӯғ мегӯянд.**

Боре мо дар рӯзи таваллуди падару модарамон ба **шикор рафтем**. Мо шаш нафар будем: Алӣ, Валӣ, Лайлӣ, Сайлӣ, па- дар ва бобоямон.

Аз кӯху дашт, аз боғу роғ **гузаштем**. Се кӯлро **дидем**: ду кӯли хушку як кӯли тамоман беоб. Дидем, ки дар ҳамон кӯли беоб се мурғобӣ шино доранд: дутоаш мурдаву якто- аш бечон. Падарам дар даст калтаки кӯтоҳи дарозу ғафсу борик дошт. Онро бардошта нишон гирифт ва парронд. Вайро мурғобӣ ҳам гуфта намешуд. Барзагови тапа-тайёр! Алӣ хост бардорад, натавонист. Валӣ бардошт, натавонист. Лайливу Сайлӣ ва падарам низ зӯрашон нарасид. Ман онро бардоштаму ба роҳ баромадем.

Рафтем, рафтем, ба манзил **расидем**. Се деҳаро **дидем**: ду- тояш тамоман **наменамояд**, дар савумӣ тамоман хона нест. Ба ҳамон деҳаи бехона омадем. Омадему як хона пайдо кар- дем. Он ҷо се пиразан **менишастанд**: дутоаш мурдаву савумӣ нафас намегирад.

Ҳамон зане, ки нафас намекашид, се дег ёфт: дутоаш – сӯрох, савумӣ тағ надошт. Ба ҳамон деги бетағ обу биринҷ ва мурғобиро андохтем ва бе оташ пухтем. Одамон мехӯр- данду **мехӯрданд**, вале хӯрок на ба чашм менамуду на ба даҳон медаромад.

дурӯғ – сухани нодуруст ва ноҳақ

таъриф – сухане, ки оҳанги мағрурӣ, худситоӣ дорад, васф, аз буда- аш зиёд нишон додан

Машқи 154. Матнхоро хонед. Таъриф ё дурӯғ будани сухано- ни симоҳои онро муайян кунед. Фикри худро исбот намоед.

1. Хурдӣ (гунчишкак) малахро хӯрду парвоз карда ба пеши модараш рафт ва бо мағрурӣ лакқидан гирифт.

– Гурбаро чунон тарсондам, ки қариб дилкаф шуда буд. Эҳтимол, аз тарс мурда бошад. Ҳамин ки маро дид, дар як мижа задан аз назарам ғойб шуд.

2. Зоғе кирмеро ба нӯли худ гирифта, барои хӯрдани он ба шохи дарахт нишаст. Кирм дид, ки кор бад аст, нобуд шуда истодааст. Навъе карда ба зоғ:

– Ман падару бобои туро медонам, онҳо парандағони бисёр нағз буданд, – гуфт.

3. Рӯзе пас аз борон офтоб аз таги абрҳо баромад. Тирукамони ҳафтранг пайдо шуд. Ҳама тирукамонро тамошо мекарданд. Тирукамон аз зебоии худ мағрур шуд.

– Ман аз офтоб ҳам зеботарам, – мегуфт вай.

4. Рӯбоҳи гурусна ба боғ даромад. Ангур пухта буд. Қади рӯбоҳ ба он намерасид. Рӯбоҳ бо ҳасрат гуфт:

– Ангур хом будааст, онро намехӯрам, бемор мешавам.

Машки 155. Калимаҳои ишорашудаи матни «Таъриф ё дурӯғ?»-ро нависед ва савол гузоред. Ба фикри шумо, воқеае, ки дар ин матн оварда шудааст, кай рух додааст? Дар замони гузашта ё ҳозира?

Феъл се замон дорад: гузашта, ҳозира ва оянда.

Феъли замони гузашта амал ва ҳаракати анҷомёфтаре мефаҳмонад.

Сарвиноз рӯзнома (Чӣ кор кард?) **хонд**.

Феъли замони ҳозира амал ва ҳаракатеро мефаҳмонад, ки иҷро шуда истодааст.

Сарвиноз рӯзнома (Чӣ кор мекунад) **мехонад**.

Сарвиноз рӯзнома (Чӣ кор мекунад?) **хонда истодааст**.

Феъли замони оянда амал ва ҳаракати то ҳол оғознаёфтаре мефаҳмонад.

Сарвиноз рӯзнома пагоҳ (Чӣ кор мекунад?) **мехонад**.

Сарвиноз рӯзнома (Чӣ кор хоҳад кард?) **хоҳад хонд**.

Машқи 156. Ҷумлаҳоро ба се гурӯҳ ҷудо карда нависед.

Боре мо ба **шикор рафтем**. Мо ба **шикор рафта истодаем**. Ҳафтаи оянда мо ба **шикор меравем**. Се кӯлро дидем. Се кӯлро **мебинем**. Се кӯлро **хоҳем дид**. Ман китоби «Тазкираи адабиёти бачагона»-ро аллакай **хондам**. Ман китоби «Тазкираи адабиёти бачагона»-ро **хонда истодаам**. Ман китоби «Тазкираи адабиёти бачагона»-ро баъдтар **мехонам**.

Замони гузашта:

Замони ҳозира:

Замони оянда:

Машқи 157. Ҷумлаҳоро хонед. Феълҳои замони гузаштаро ба замони ҳозира ва оянда баргардонед.

Намуна: Сарвиноз рӯзномаро **хонд**. Сарвиноз рӯзномаро мехонад. Сарвиноз рӯзномаро хоҳад хонд.

Сарвиноз рӯзномаро хонд. Фаришта ба корҳои хона ёри дод. Дехқонон аз замин ҳосили хуб рӯёнданд. Дирӯз дар мактаб озмун баргузор шуд. Тарма фуromaд. Ман аз пайраҳаи борики печдарпеч гузаштам. Сиёвуш субҳона хӯрд. Билол радио гӯш кард.

Машқи 158. Хонед ва шарҳ диҳед. Замони феълҳоро муайян кунед.

БАЧАИ РОСТҚАВЛУ РОСТКОР

Бачаи ростқавлу росткор асло дурӯғ намегӯяд. Ба ҳеҷ кас зарар намерасонад. Чизи касро бе иҷозат намегирад. Аз мактаб ва аз ҳар ҷой чизе, ки ёбад, ба соҳибаш мерасонад.

Садриддин Айни

8. КАДОМ СУХАНҲОРО БОЯД ФАРОМӮШ НАКУНЕМ?

Машқи 159. Ҷумлаҳоро хонед ва нависед. Ҷумлаҳои сутуни якум ва дуҷумро муқоиса кунед. Фарқи онҳоро гӯед.

Меҳмононро интизор будам.	Ман меҳмононро интизор будам.
Фарҳод бачаи хешашро интизор буд.	Вай бачаи хешашро интизор буд.
Раъно, бояд маро интизор мешудӣ.	Ту маро интизор будӣ?
Ман, Барно ва Нозанин дар кӯча ҳамсинфамонро интизор мешавем.	Мо дар кӯча ҳамсинфамонро интизор мешавем.
Қодиру Шахло пагоҳ моро интизор шавед.	Шумо пагоҳ моро интизор шавед.
Мижгона, Хушнуд ва Нилуфар пагоҳ моро интизор мешаванд.	Онҳо пагоҳ моро интизор мешаванд.

Калимаҳои **ман**, **ту**, **шумо**, **вай**, **ӯ**, **мо**, **шумо**, **онҳо** ҷонишинҳои дар гуфтор ва навишт барои так- рор нашудани исми истифода мешаванд, то ки хусни баён коҳиш наёбад. Масалан, агар мо дар бораи Нилуфар «**Нилуфар** духтари доност» гӯш, дар ҷумлаи дуҷум ба ҷойи Нилуфар ҷонишинҳои «вай» ё «ӯ»-ро истифода мекунем. **Вай** ҳамеша дарсҳояшро тайёр мекунад.

Ҷонишинҳо ва феълҳо се шахс ва ду шумора доранд.

Шахс	Шумораи танҳо	Шумораи ҷамъ
Шахси яқум	Ман меҳонам	Мо меҳонем.
Шахси дуҷум	Ту меҳонӣ	Шумо меҳонед.
Шахси сеҷум	Вай (ӯ) меҳонад.	Онҳо меҳонанд.

Машқи 160. Хонед ва ба ҷойи нуқтаҳо ҷонишинҳои мувофиқ гузошта нависед.

1. Ман-....ро бисёр истифода бурдан нишонаи худписандӣ аст. 2. ягона калимаест, ки як ҳарф дорад. 3. ... дар коре якҷо, иттифоқ буданро нишон медиҳад. 4. Шахсони ҳамсинну сол ва калонсолон нисбат ба хурдсолон ... гуфта мурочиат мекунад. 5. Аз рӯи одоб ҳангоми мурочиат кардан бо

падару модар, хоҳару бародари калон, калон-солон, меҳмон ва одамони ношинос ҳатман мегӯем. 6. Агар дар бораи касоне, ки бо мо нестанд, гап занем, чонишини ...ро истифода мебарем.

Машқи 161. Ба ҷойи нуқтаҳо феълҳои мувофиқ гузошта нависед.

1. Ман имрӯз ба китобхона
2. Мо имрӯз ба китобхона
3. Ту имрӯз ба китобхона
4. Шумо имрӯз ба китобхона
5. Вай имрӯз ба китобхона
6. Онҳо имрӯз ба китобхона

Машқи 162. Ба ҷойи нуқтаҳо ҷонишинҳои мувофиқро гузошта нависед.

1. ... дар вақти таътил ба театр меравам.
2. ... дар вақти таътил ба театр меравӣ.
3. ... дар вақти таътил ба театр меравад.
4. ... дар вақти таътил ба театр меравем.
5. ... дар вақти таътил ба театр меравед.
6. ... дар вақти таътил ба театр мераванд..

Машқи 163. Ҷумлаҳои сутуни якум ва дуюмро хонед. Онҳо аз ҳам чӣ фарқ доранд?

Дар наздикии деҳаи мо Сари Пули Эшон ном бозорчае буд, ки аз хонаи мо ду километр дурӣ дошт.	Дар наздикии деҳаи онҳо Сари Пули Эшон ном бозорчае буд, ки аз хонаи онҳо ду километр дурӣ дошт.
Рӯзе маро падар ба он ҷо фиристод, ки намак харида орам.	Рӯзе вайро падар ба он ҷо фиристод, ки намак харида орад.
Дар бозгаштам аз бозор аз шиносҳои падарам касе ба ман вохӯрда, чанд гап таъйин кард, ки ба ӯ гӯям.	Дар бозгашташ аз бозор аз шиносҳои падараш касе ба вай вохӯрда, чанд гап таъйин кард, ки ба ӯ гӯяд.
Ман то ба хона омадан на танҳо суханони ӯро , ҳатто худи ӯро ҳам аз ёд баровардам .	Вай то ба хона омадан на танҳо суханони ӯро , ҳатто худи ӯро ҳам аз ёд баровардааст .

Матнро хонед ва мазмуни онро аз номи шахси сеюми танҳо нақл кунед.

ТАНБЕҲИ ПАДАР

Дар наздикии деҳаи мо Сари Пули Эшон ном бозорчае буд, ки аз хонаи мо ду километр дурӣ дошт. Рӯзе маро падар ба он ҷо фиристод, ки намак харида орам. Дар бозгаштам аз бозор аз шиносҳои падарам касе ба ман вохӯрда чанд гап таъйин кард, ки ба ӯ гӯям. Ман то ба хона омадан на танҳо суханони ӯро, ҳатто худи ӯро ҳам аз ёд баровардам.

Вақте ки падарам аз шиносҳо дар бозор кихоро дида намро пурсид, он одам ба ёдам омад ва ба ӯ хабар додам, ки фалониरो дидам.

– Чӣ гуфт? – гуфта пурсид падарам.

Чун ҳамаи гапҳои вай аз ёдам баромада буданд, дар ҷавоби ин пурсиш чанд даҳан гап аз худ сохтаву бофта, гуфтам.

Магар он суханони ман бемантиқ ва дурӯғ буданашон зоҳир будааст ки, падар боз пурсид:

– Шояд гапҳои дигар гуфта бошад?

– Не, ҳамин тавр гуфт, – гӯён дурӯғи худро таъкид кардам.

Баъд аз чанд рӯзи дигар он одам ба хонаи мо омад. Падарам баъд аз ба меҳмонхона дароварда шинонидани ӯ маро ҷеғ зада, ба пеши ӯ шинонд ва аз вай пурсид:

– Шумо ба воситаи ин ба ман чиҳо гуфта фиристода будед?

Ӯ гапҳои таъйинкардаашро баён кард, ки аз гапҳои ман гуфтагӣ тамоман дигар буданд. Ман аз хичолат дар зери обу арақ мондам. Падарам аз гӯши ман саҳт дошта тоб дода истода ба ман гуфт:

– Баъд аз ин ҳар чизро ки бинӣ, бо диққат зеҳн монда нигоҳ кун, ҳар гапро ки шунавӣ, бо диққат гӯш андоз ва, агар касе ба ту чизе гӯяд ё коре фармояд, фаҳмида бошӣ ҳам, дубора пурсида ба ёд гир. Ва эҳтиёт кун, ки гап аз ёдат набарояд. Аммо ҳеҷ гоҳ дурӯғ нагӯй, ки ҳам шарманда мешавӣ, ҳам бадном. Ҳоло ту ду гуноҳ дорӣ – якум он, ки гапи таъйинкар-

даро аз ёдат баровардӣ, дуҷум он, ки ба ҷойи он гапҳо аз худ дурӯғ бофта гуфтӣ. Агар ҳамон вақт ту «гапҳои таъйинкардаашро фаромӯш кардаам», мегуфтӣ, ман туро ба пеши ин кас шарманда намекардам. Рав, бозӣ кун!

Ин танбеҳи падарам барои ман як таълими бисёр ғоидаманд шуд, ки дар ҳаётгам таъсири калон кард ва маро бо диққаткорӣ тарбия намуд, фаромӯш накардани гапҳо, ходисаҳо, чизҳо ва одамҳоро ба ман ёд дод. ... Ин натиҷаи ҳамон танбеҳи падар аст, ки ман дар паси вай ба идмони (тренировкаи) хотира ва ҳофиза машғули намудам.

(порча аз «Ёддоштҳо»-и Садриддин Айни)

1. Мазмуни матнро мухтасар нақл кунед.
2. Мазмуни матнро интихобан баён кунед.
 - а) Ҳамон лаҳзаеро, ки дар он дурӯғгӯйии симои матн фош мешавад, нақл кунед.
 - б) Лаҳзаи танбеҳ додани падарро баён кунед.
 - в) Лаҳзаеро гӯед, ки муаллиф дар бораи дарси ибрат шудани танбеҳи падар сухан меронад.
3. Фикри асосии матн аз ҷӣ иборат аст?

Машқи 164. Порчаи матнро хонед. Тасаввур кунед, ки ба ҷойи «ака» шуморо мефиристанд. Ин суханҳоро ҷӣ тарз дар хотир мегиред? Оё аз рӯйи ин порчаи матн нақша тартиб дода метавонед?

Падарам аз кисааш як танга бароварда, ба акаам дода, гуфт:

– Аз ҷӯйи осие ки гузаштӣ, пули рӯд сар мешавад, ҳавлии калон рӯ ба рӯйи пули рӯд аст, ин ҳавлии Усто Бароти ҳалвогар аст. Дар даруни ҳавли як хонаи калон ҳаст, ки вай ҳалвогархона аст, ба ҳамон хона даромада, ба ҳар касе, ки дар он ҷо бошад, салом дода, маро ном гирифта ҳамин як тангаро деҳ ва «Маро фиристоданд, ки як қабза ҳалво барам,» – гӯй. Як қабза ҳалворо дар қоғаз печонда медиҳад, гирифта меорӣ.

Машқи 165. Порчаи матнро хонед ва гӯед, ки сухан дар бораи чӣ меравад. Оё шумо ҳам «тӯтивор» аз ёд мекунед? Чаро? Чӣ тарз аз ёд мекунед?

Дарсхое, ки аз абҷад (ҳисоби махсуси арабие, ки ҳар ҳарф рақамро ифода мекунад) гирифта будам, аз ёд хонда додам.

– Ҳа... ту – тӯтӣ! – гуфт падарам. – Ту ҳар чизро меғӯӣ, чӣ гуфтанатро намедонӣ.

Он вақт дар дилам гузашт, ки бояд тӯтӣ як чизи бисёр баде бошад. Лекин сонитарҳо фаҳмидам, ки тӯтӣ як мурғи зебои зирак будааст. Ҳар чизро ба вай талқин кунанд, ёд мегирифтааст ва такрор карда мегуфтааст. Аммо, азбаски вай одам нест, маъниашро намедонистааст. Бинобар ин касоне-ро, ки маънии чизро надониста онро ёд кардаанд, ба тӯтӣ монанд мекардаанд.

Машқи 166. Панди зерро хонед ва гӯед, ки сухан дар бораи чӣ меравад. Нависед, ки чиро аз хотир намебароред ва чиро фаромӯш мекунед?

Як мард аз донишманде пурсид:

– Чиро дар хотир нигоҳ доштан даркор ва чиро бояд фаромӯш кард?

Донишманд гуфт:

– Агар одамон ба ту некӣ карда бошанд, инро аз хотир набарор ва, агар худӣ ба ту касе некӣ карда бошӣ, фаромӯш кун.

Чиро набояд фаромӯш накунем? Нависед.

Намуна: Аниса рӯзе дасти хоҳари маро гирифта аз роҳи пур аз мошин гузарондааст.

Чиро бояд фаромӯш кунем? Нависед.

Намуна: Рӯзе ман хоҳари Анисаро аз роҳи пур аз мошин гузаронда будам.

Машқи 167. Аз рӯйи мазмуни матн нақли хаттӣ нависед.

Нақша:

1. Ба бозор рафтани Садриддин
2. Воҳӯрӣ бо шиноси падар

3. Фаромӯш кардани суханҳои шиноси падар
4. Фош шудани гапҳои дурӯғ
5. Дарси ибрат шудани танбеҳи падар

9. КАДОМ СУХАНҲОРО БОЯД ФАРОМУШ КУНЕМ?

1. Дар дарси гузашта мо дар бораи он суҳбат карда будем, ки кадом суханҳоро набояд фаромӯш кунем. Имрӯз дар бораи он суҳбат мекунем, ки кадом суханҳоро мо бояд фаромӯш кунем.

2. Чӣ гуна шахсро суханчин мегӯянд?
3. Оё хабаркашӣ кори хуб аст? Барои чӣ?
4. Мақоли зерин чӣ маъно дорад? «Сухани хуш морро аз хонааш берун меораду сухани бад шамшерро аз ғилоф».

Машқи 168. **Чумлаҳоро хонед ва нависед. Дар ҳар чуфти чумлаҳо калимаҳои ишорашударо шарҳ диҳед.**

1. Сарвиноз ба Омина хусумат дошт. Мегӯянд, ки ӯ ҳамеша ба Омина душманӣ мекунад. 2. Шоқир дар мактаб бо суханчинӣ машҳур шуда буд. Ҷиро хабаркаш мегуфтанд. 3. Ҳасан ҳамеша хашмгину асабонӣ буд. Вайро Ҳасани таҷанг мегуфтанд.

Матро хонед ва мазмуни онро аз номи шахси сеюми танҳо нақл кунед.

СУХАНЧИН НАШАВЕД

Суханчин кист, медонед? Суханчин одамест, ки айби касеро ба дигаре гуфта, дар байни онҳо низоъ*, яъне хафагӣ, хусумат*, чангу чанҷол мехезонад. Бузургон дар ҳаққи суханчинон, яъне хабаркашон гуфтаанд: «Суханчин шарики шайтон асту душмани инсон!»

Суханчинҳо кӯтоҳандеш ва берӯ мешаванд, аз касе сухане шунаванд, ҳамон ба дигарон бурда мерасонанд. Ба худашон дахл надошта бошад ҳам, ба суҳбати одамон гӯш медоранд, ки чӣ гуфта истодаанд. Ҳатто кунҷковӣ карда аз шумо гап мегиранду ба каси

дигар рафта, мегӯянд. Бо ин хислати бадашон боиси дилхунуқиҳо, нохушиҳо мешаванд.

Воқеаи Хоркаши суханчинро шунидаед? Вай чунин аст:

Рӯзе ҳамсояҳо Алию Валӣ саргарми суҳбат буданд. Хоркаш дуртар аз онҳо тӯббозӣ мекард. «А, онҳо чӣҳо мегуфта бошанд?» – гӯён тӯбро баҳона карда ба онҳо наздик шуд. Онҳо дар бораи Ҳасан ном шахсе сухан меронданд. Хоркаш ҳамаи гапҳояшонро магнитафон барин чида гирифт. Се рӯз нагузашта, дар маҳалла мағали калон сар шуд. Аз афташ, номи ҳамсояи дигар ҳам Ҳасан будааст. Писари Ҳасан – Ҳалим ҳамроҳи Хоркаш мехондааст: Хоркаш худи ҳамон рӯз ба Ҳалим гуфтааст:

– Медонӣ, Ҳалим, ана вай ҳамсояҳоятон – Алию Валӣ, дар бораи падарат гапҳои ганда гуфтанд. "Беандеша" гуфтанд, "бевичдон" гуфтанд. Аз кор ҳай мекунем, дар маҳалла ради маърака мекунем, – гуфтанд.

– Ба ту кӣ гуфт? – пурсидааст Ҳалим.

– Ман бо гӯши худам шунидам, – ҷавоб додааст Хоркаш.

Ҳалим ҳам нарезондаю начаконда ин хабарро ба падар расондааст. Падараш дар ғазаб шуда ба хонаи ҳамсояҳо шитобидааст. Мочаро то ба занозанӣ расидааст. Ҳамсояҳои дигар, раиси маҳалла, ҳатто нозири тартибот омада, онҳоро ба муросо оварда натавонистаанд. Аз камоли ғазаб Ҳасан яке аз онҳоро як мушт задааст. Оқибат чӣ шудааст? Ҳасанро ҳамчун авбош* суд карда, понздаҳ рӯз аз озодӣ маҳрум намудаанд.

Ин аз як тараф. Аз тарафи дигар Ҳалим бо писарони Алию Валӣ ҳам занозанӣ кардааст. Ёро ҳам дар чамъомади мактаб муҳокима кардаанд.

Рӯзҳо, ҳафтаҳо гузаштанд. Алию Валӣ фикр карданд, ки чаро ҳамсояашон Ҳасан беҳуда мағал бардошт, номашро ба авбошӣ ба-ровард.

– Ҳе-е, медонӣ, барои чӣ ин тавр кард? Ҳамон рӯз мо коргари худамон – Ҳасани таҷангро сарзаниш карда будем.

– Вай аз маҳаллаи дигар-ку?

– Гап дар ҳамин-дия. Гумон кардааст, ки мо ёро муҳокима кардем.

– Аз кучо донистааст?

– Ҳангоми суҳбатамон Хоркаш дар атрофамон бозӣ мекард. Шояд ӯ нафаҳмида моро ба ҷанг андохта бошад.

– Дуруст мегӯӣ. Файр аз ӯ дигар касе гапҳои моро нашунида буд! Ана дидед, азизонам, суҳанчинию хабаркашӣ ба чӣ хел оқибатҳои ноговор бурда мерасонад.

Хоркаш кӯтоҳандешӣ кард. Фикр накард, ки оқибаташ бад мешавад.

Одами боақл ба гапи дигарон гӯш намекунад, чунки ин аз рӯи одоб не. Ба фикри ман, Хоркаш бо ин рафтори нодурусти худ ба се хато роҳ дод: аввалан, ба гап гӯш кард, дуюм, хабаркашӣ намуд, сеюм, дар байни онҳо ва бачаҳояшон низоъ андохт.

Калонсолон байни худ суҳбат карда истода бошанд, бачаҳо бояд худро оҳиста ба канор гиранд. Илоҷи рафтан набошад, ба гапашон гӯш накунанд. Мабодо суҳбати онҳоро шунида монанд, бояд ба касе нагӯянд. Мумкин, гапи онҳо ҷиддӣ бошад фақат ба худашон дахл дошта бошад. Мумкин, ҳазл карда истода бошанд. Нафаҳмида ин гапҳоро ба каси дигар гуфта монед, монанди Хоркаш сабаби мочарои ноҳақ шуданатон мумкин.

Ҳа, азизонам, суҳанчинӣ хислати ниҳоят бад аст. Фақат бачаҳои беақл ва кӯтоҳандеш ин тарз рафтор мекунанд.

Ҳоҷӣ Содик

1. Киро суҳанчин мегӯянд?
2. Ҳамсояхо дар бораи кӣ суҳбат мекарданд?
3. Хоркаш ба чӣ кор машғул буд?
4. Хоркаш хабарҳои шунидаашро ба кӣ гуфт?
5. Ҳаким хабарро ба кӣ бурда расонд?
6. Ҳалим чӣ кор кард?
7. Оқибати хабаркашӣ ба чӣ овард?
8. Ҳамсояхо дар бораи кадом Ҳасан гап мезадаанд?
9. Хоркаш ин хабарро ба кӣ расонд?
10. Ҳамсояхо чӣ тарз фаҳмиданд, ки Хоркаш суҳанчин будааст?

11. Хоркаш чӣ хато кард?
12. Оё гӯш кардани сухани калонсолон аз рӯйи одоб аст? Барои чӣ?
13. Шумо ба чойи Хоркаш мебудед, чӣ тарз рафтор мекардед? Барои чӣ?
14. Агар ба чойи ҳамсояхо мебудед, чӣ кор мекардед? Чаро?
15. Агар Хоркаш ҳамсинфи шумо мебуд, ба ӯ чӣ маслиҳат медед?
16. Оё чунин одамон дар синфи шумо низ ҳастанд? Ба онҳо низ маслиҳат дода метавонед?
17. Фикри асосии матн аз чӣ иборат аст?

1. Мазмуни матнро аз рӯйи нақшаи зер нақл кунед.
2. Суханчин кист?
3. Хислатҳои суханчинҳо
4. Сухбати ҳамсояхо
5. Хабаркашии Хоркаш
6. Ҳалим суханҳои Хоркашро ба падар мерасонад
7. Мочарои калон
8. Фош шудани хабаркашии Хоркаш
9. Хатои Хоркаш
10. Хулоса

Машқи 169. Пандро хонед ва маънидод кунед.

Суханчинро мадеҳ дар назди худ чой,
Ки дар як дам кунад сад фитна барпой. «Ахлоқи Мӯҳсинӣ»

Машқи 170. Имлои дунафарӣ. Сархати аввали матнро нависед, хонандаи А мехонад, хонандаи Б менависад ва баръакс. Ҳангоми хондан бояд ба оҳанги аломатҳои китобат риоя намоед. Сипас дафтарҳои худро иваз намуда, ғалатҳоро ислоҳ кунед.

Машқи 171. Барои такрор наёфтани исмҳо дар ҷумлаи минбаъда ба ҷойи нуктаҳо ҷонишинҳои мувофиқ гузошта нависед.

1. Хоркаш беандеша гап зад. ... оқибати корро фикр накард. 2. Ману Фарзона аз ин ҳикоя хулоса баровардем. ҳаргиз суханчин намешавем. 3. Ҳамсояҳо бо ҳам чанҷол карданд. ... хабарро носанчида ба ин кор даст заданд.

Машқи 172. Ба ҷойи нуктаҳо ҷонишинҳои мувофиқро гузошта нависед.

1. ... фасли тирамоҳро дӯст медорам. 2. ... фасли тирамоҳро дӯст медорӣ?. 3. ... фасли тирамоҳро дӯст медорад. 4. ... фасли тирамоҳро дӯст медорем. 5. ... фасли тирамоҳро дӯст медоред? 6. ... фасли тирамоҳро дӯст медоранд.

Машқи 173. Ба ҷойи нуктаҳо феълҳои мувофиқ гузошта нависед.

1. Ман фасли тирамоҳро дӯст 2. Мо фасли тирамоҳро дӯст 3. Ту фасли тирамоҳро дӯст 4. Шумо фасли тирамоҳро дӯст 5. Вай фасли тирамоҳро дӯст 6. Онҳо фасли тирамоҳро дӯст

Дар хотир нигоҳ доред!

Феъли шахси дуюми танҳо ҳамеша бо **ӣ** навишта мешавад:

гуфтӣ, рафтӣ, хондӣ, омадӣ, навиштӣ, нишастӣ, давидӣ, расидӣ, баён кардӣ, нақл кардӣ, интизор шудӣ.

Машқи 174. Озмуни «Кӣ бештар?» Феълҳои шахси дуюми танҳоро фикр карда нависед.

Машқи 175. Навиштани нақли ҳаттӣ

Аз рӯи мазмуни матн нақли ҳаттӣ нависед. Шахсу шумораи ҷонишин ва феълҳоро бамаврид истифода баред.

БОБИ 5. МО ҲАМ ҚАҲРАМОН МЕШАВЕМ!

1. ЧӢ ХЕЛ МАШӢУР ШАВЕМ?

Шеърро хомӯшона хонда, ба хониши ифоданок тайёри бинед.
Меъёрҳои хониши ифоданокро ба ёд оред.

НОМ

Як ҷавон мехост, шуҳрат ёбад андар байни халқ,
Номи худро зинда гардонад ба олам ҷовидон.
Фикр карду оқибат як чорае пайдо намуд,
Канд номашро ба рӯи сангу з-он шуд шодмон.
Гуфтамаш: «Он сангро селоб агар аз ҷо барад,
Созад онро дар ягон ҷое зи чашми кас ниҳон*,
Ё қафад он санг аз гармову аз сармои сахт,
Номи ту гум мешавад, бешубҳа, бо санг аз миён.
Гар ту хоҳӣ зинда бошӣ солҳои бешумор,
Умр бинӣ ҷовидонӣ то ҷаҳон дорад бақо*,
Аз таҳи дил хидмати халқу диёри хеш кун,
Сабт кун* номат ба қалби* мардумони бовафо!

Лоиқ Шерали

бақо – ҷовидон, устувор
ниҳон – пинҳон
сабт кун – бинавис, дарҷ кун
қалб – дил

Шарҳ диҳед:

Аз таҳи дил хидмати халқу диёри хеш кун,
Сабт кун номат ба қалби мардумони бовафо!

1. Барои чӣ ҷавон номи худро дар санг навишт?
2. Аз ин амали худ хурсанд шуд ё ғамгин?
3. Шоир ба ӯ чӣ гуфт?
4. Чӣ тавр номи ӯ аз санг гум мешавад?

5. Шоир ба ӯ чӣ маслиҳат дод?
6. Агар шумо мебудед, чӣ маслиҳат медедед?
7. Оё шумо шоҳиди чунин воқеа гаштаед?
8. Ба фикри шумо, бо навиштани ном дар санг, девор, мизу курсӣ ё ҷойҳои дигар инсон машҳур шуда метавонад?

– Дар байни одамон чӣ тарз машҳур шудан мумкин аст? –
пурсид Бежан аз ҳамсинфаш Сиёвуш

- Ба фикрам, бо касбу ҳунари худ, – ҷавоб дод ӯ.
- Боз барои кори нек ва амалҳои хайр, – гуфт Манижа.
- Дуруст, бачаҳои азиз. Инсон бо қору амали нек дар байни мардум соҳиби обрӯву эътибор шуда метавонад. Инчунин дар ҷамъият шахсоне ҳастанд, ки бо лаёқат ва истеъдоди нотакрор шуҳрат меёбанд, – гуфт устод ба шогирдонаш.

Барои машҳури обрӯманд шудан шумо чӣ кор мекунед?

Машқи 176. Калимаҳоро хонед. Онҳоро аз рӯи намуна гурӯҳбандӣ кунед ва нависед.

Сурх, нек, хурд, талх, сафед, ширин, сабз, хушрӯй, васеъ, танг, часур, кабуд, хурд, кабуд, тунд, норинҷӣ, зирак, турш.

Намуна:

Калимаҳои ифодакунандаи ранг: сурх,,,,,

Калимаҳои ифодакунандаи ҳаҷм: васеъ,,,,

Калимаҳои ифодакунандаи маза: талх,,,,

Калимаҳои ифодакунандаи хислати одамон: зирак,

Калимаҳое, ки ранг, бӯй, маза аломат, хислатро ифода карда, ба саволҳои **Чӣ хел? Чӣ гуна?** ҷавоб мешаванд, сифат номида мешаванд. Калимаҳои **сурх, васеъ, ширин, нек** ва ғайра сифатанд.

Намуна: қоғазӣ (Чӣ хел?) **сафед**, дарвозаи (Чӣ гуна?) **оҳанин**, писари (Чӣ гуна?) **зирак** ва ғайра.

Машқи 177. Калимаҳоро хонед ва дар ду қатор нависед.

1. Сифатҳое, ки ба одамон дахл доранд: меҳнатдӯст, ...

2. Сифатҳое, ки ба ашё дахл доранд: рангоранг, ...

Рангоранг, меҳнатдӯст, сабз, сурх, қадбаланд, доно, ғам-хор, суратдор, шавқовар, меҳрубон.

Машқи 178. Сифатҳои исмҳои зеринро ёбед ва нависед.

Ҳаво, курсӣ, духтар, қалам, курта, писар, рӯбоҳ.

Намуна:

Курсӣ – курсии зард, мулоим, паст, баланд.

Духтар – духтари озода, зирак, зебо, хушрӯй.

Машқи 179. «Кӣ бештар?» Ба исмҳои зерин якчанд сифат фикр карда нависед.

Хона, гул, бибӣ, либос, модар.

Намуна:

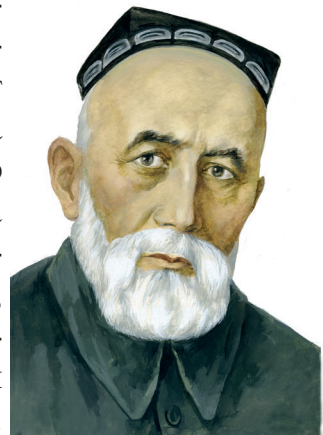
Себ – себи сурх, зард, сабз, бомаза, ширин, турш, калон, хурд, сероб, хӯрданбоб, ...

2. САДРИДДИН АЙНӢ

Машқи 180. Матнро хонед ва дар бораи Садриддин Айнӣ маълумот диҳед.

Садриддин Айнӣ дар Бухоро таваллуд шудааст. Давраи бачагии нави-санда дар байни одамони аҳли меҳнат гузаштааст. Садриддини кунҷқоб ба адабиёт завқи баланд дошт. Ҳанӯз дар овони бачагиаш аз падару модар ва одамони деҳа нақлу ривоятҳои аҷоибу ғароиб, суруду таронаҳои дилчасп, латифа ва зарбулмасалҳои пурҳикмати халқӣ мешунид. Аз шунидани он нақлу ривоятҳо дилгир намешуд.

Баръакс, Садриддин аз он чизе, ки мешунид, лаззат мебурд, охиста-охиста ба адабиёт, шеърӯ шоирӣ дил баст.

Ҷонон Бобокалонова

Матрно хонед ва мазмунашро аз номи шахси сеюм нақл кунед.

КИТОБИ АВВАЛИН С. АЙНӢ НОМ ДОШТ?

... Дар мадраса Абдулҳаким китобфурӯшӣ мекард. Ӯ як бағал китобҳои дарсиро бардошта, ба бозор бурда, мефурӯхт.

Ӯ китобҳоро ягон-ягон ба даст гирифта, бо таъбироти савдогарона* таъриф мекард. Харида гирифтани онро ба бинандагон таклиф менамуд.

Ман ҳам он китобҳоро аз назар мегузаронидам. Дар он миён ногоҳ аз даруни як китоб як китобчаи шеър баромад. Аз навиштаҳои пушти ин китобча дар Ҳиндустон чоп шуданиаш ва «Маҳмуд ва Аёз» ном доштаниаш маълум мешуд.

Ман:

– Ин китобчаро чанд пул харидед? – гуфта пурсидам.

– Ин китобча як чизи бекор аст. Ман инро дар қатори як китоби даркорӣ ночор шуда харидам. Ту дувоздаҳ танга дода, ҳамин китобро бихар. Ман ин китобчаро ба ту бепул ба тарзи партав* медиҳам.

Ман он китобро барои поси хотираи фурӯшгор як варақ зада баромада, ба ӯ гуфтам:

– Ин китоби «хуб аст», аммо ҳоло ба ман даркор нест. Модом ки «як чизи бекор будааст», ҳамин китобчаи чопаро* ба ман фурӯшед.

– Ин китоб, – гӯён ҳошияи Мулло Абдулғафурро ба ман нишон дода давом кард, – «як чизи камёб аст», «касмаҳару касмаёб аст». Вақте ки даркор шавад, аз ҷое намеёбӣ. Аммо ин китобча, – китобчаи шеърро нишон дода, – як чизи сафсата аст, ба харидан намеарзад.

– Ман барои харидани ин китоби калон пул надорам.

Агар арзон карда диҳед, ҳамин китобчаро мехарам, – гуфтам.

– Хуб, майлат, як танга дех, гир, – гуфт,

– Хозир пул меорам, – гӯён ман ба хучра давидам, аз хурсандӣ бошитоб аз ду қатор зинаи печопеч чӣ навъ давида баромада, ба хучра расиданамро надониста мондам. Дар он ҷо аз панҷ тангаи аз сахро овардагиам як тангаашро гирифта, аз зинаҳо боз тозон-тозон фуromaда, ба пеши китобфуруш расида, пулро ба ӯ дода, китобчаро моли худ кардам.

Он рӯз дар мадрасаи Мири Араб барои ман Наврӯз буд – он рӯз як рӯзи наве буд, ки аз ғайри чашмдошти ман ба ман бахти нав оварда буд. Китобчаро ба даст гирифта, давон-давон, дубора ба хучра баромада, шитобкорона вайро варақ зада, сар то пояшро аз назар гузаронидам: дар он вақт ба назари ман чунон муҳим намуд, ки ба дунё меарзид, Агар фурушгор барои ман он қадар муҳим будани он китобчаро мефаҳмид, китобчаро ба ман намедод. Ин китобчае буд, ки яке аз шоирони хушҳавсалаи Ҳиндустон бо усули «байтбарак» тартиб додааст. Аҳамияти ин китобча барои ман дар ин ҷо буд, ки, агар ман ғазалҳои вайро аз ёд карда гирам, касе маро дар байтбарак банд карда наметавонист.

таъбироти савдогарона – ибораҳои, ки бо он савдогарон мақсадро баён мекунанд

ба тарзи партав – бепул, ба тарзи илова ба чизи харидашуда ҳамроҳ карда додан

китобчаи чопа – китобчаи чопӣ, чопшуда

1. Аввалин китоби С. Айни чӣ ном доштааст?
2. Ин китобча дар бораи чӣ будааст?
3. Он мард китобро чанд пул нарх кард?
4. Садриддин чӣ тарз барои овардани пул рафт?
5. Оё Садриддин аз китоби харидааш хурсанд буд?
6. Дар бораи хурсандии худ чӣ мегӯяд?
7. Барои чӣ мегӯяд, ки ин китобча ба як дунё баробар буд?

Дар кадом вақт ин тавр мегӯянд?

8. Баъди харидани китобча барои чӣ давон–давон ба хона меравад?
9. Аввал бо китобча чӣ кор кард?
10. Ин китоб барои ӯ чӣ аҳамият доштааст?
11. Оё пеш аз ин Садриддин байтбарак мекард?
12. Аз мазмуни кадом чумлаҳо инро муайян кардан мумкин аст?
13. Оё шумо ҳам боре китоб харидаед? (Ё барои шумо китоб харидаанд?)
14. Баъди ба даст гирифтани китоб нахуст чӣ кор мекунад?
15. Барои чӣ варақгардонӣ мекунад?
16. Акнун яке аз сабабҳои машхур шудани С. Айниро гуфта метавонед?
17. Шумо ҳам китоб мехонед? Кадом китобҳоро?

1. Нақли интихобӣ
- Лаҳзаи савдо кардани китобро баён кунед.
- Лаҳзаи барои пул рафтани Садриддинро гӯед.
- Лаҳзаи хурсандии Садриддинро баён кунед.

Машқи 181. Аломатҳои китобро фикр карда нависед.

Намуна:

Китоб – китоби ранга, китоби суратдор, ...,

Машқи 182. Бо ҳамсинфон байтбарак ташкил кунед.

Машқи 183. Дарсҳои хониши берун аз синфро ба ёд оред ва дар бораи китоби аввалин ё китоби хотирмони худ як ҳикояи хурд нависед. Ҳангоми навиштани ҳикоя меъёрҳои зеринро ба эътибор гиред:

1. Номи матн (ҳикоя, афсона, китоб):
2. Муаллиф:
3. Жанр (афсона, ҳикоя, шеър):

4. Мазмуни мухтасар:
5. Лаҳзаҳои гуворо ё ноговор (маъқул шуд/нашуд, барои чӣ?);
6. Хулоса.

Машқи 184. Аз падару модар дар бораи китоби дӯстдошта ё китоби хондашон пурсед. Номи китоби дӯстдошта ва дар бораи ҷӣ будани онро бо се-чор ҷумла нависед.

Намуна:

Падари ман китоби «Ёддоштҳо»-и Садриддин Айниро дӯст медоранд. Он дар бораи саргузаштҳои Айни ҳикоят мекунад. Падарам ин китобро гаштаю баргашта мехонанд.

3. КИТОБИ «ТОЧИКОН» ДАР БОРАИ ЧИСТ?

Машқи 185. Матнро хонед ва дар бораи Бобочон Ғафуров маълумот диҳед.

Одамон забон, миллат ва аҷдоди гузаштагони худро фаромӯш намеkunанд. Онҳоро бо некӣ ба ёд меоранд. Дар бораи гузаштагони худ китобҳо менависанд. Бобочон Ғафуров ҳам, барои он ки аҷдоди худро фаромӯш накунем, китоби «Тоҷикон»-ро навиштааст. Ин китоб моро аз таърихи халқи тоҷик ва дигар мардумони Осиёи Марказӣ огоҳ мекунад.

Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ, Пешвои миллат – Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон дар бораи ин китоб чунин навиштааст: «Ман ин асари аҷоибро ҳанӯз солҳои донишҷӯӣ мутолиа карда, аз хунари давлатдорӣ гузаштагонамон меболидам. Баъзан аз шикасти ҳукумат, ҷоҳталабӣ, ҷангу ҷидоли бародарон ба хоҷири тоҷу тахт ва шуҳрати нафс, ки теша ба решаи давлат задааст, ба

андеша меафтодам. Академик Бобочон Ғафуров бо чопи шоҳасари бузурги худ– «Тоҷикон» на танҳо миллати тоҷик, балки тамоми форсизабонони олам, сокинони Осиёи Марказиро бо як сарчашмаи нерубахшу пурбаҳо шодком сохт.»

Машқи 186. **Чумлаҳоро хонед ва нависед. Мазмуни чумлаҳои ҳар қаторро муқоиса кунед. Ҳаммаҳои калимаҳои ишорашудаи сутуни якумро аз сутуни дуюм муайян кунед.**

Намуна:

Сипоҳ – артиш, лашкар,

Нафрат – бабдинӣ

1. Искандар фаҳмид, ки мутеъ кардани халқи Суғд осон нест.	1. Искандар фаҳмид, ки ғулом кардани халқи Суғд осон нест.
2. Онҳо як сипоҳи калони мақдуниҳоро нест карданд.	2. Онҳо як артиши калони мақдуниҳоро нест карданд.
3. Нафрати аҳоли нисбат ба истилогарон беш аз пеш зиёд мешуд.	3. Бабдини аҳоли нисбат ба забткунандагон беш аз пеш зиёд мешуд.
4. Спитамен лашкари Искандарро торумор карда, Марокандро ишғол мекунад.	4. Спитамен лашкари Искандарро несту нобуд карда, Самарқандро ишғол мекунад.

Матнро хонед ва гӯед, ки чаро Искандар аз марги Спитамен афсӯс меҳӯрад.

СПИТАМЕН

Тақрибан 2300 сол пеш аз ин лашкари ҷунону мақдуниҳо бо сардории Искандар ба ватани қадими тоҷикон – Суғд ҳучум мекунад.

Халқи Суғд ба истилогарон* таслим намешавад. Вай бо сарварии ватандӯсти бузург – Спитамен барои озодии ватанаш бармехезад. Халқи тоҷик ба истилогарон саҳт муқобилат мекунад. Ин аввалин муқобилати саҳте буд, ки лашкари Искандар дар давоми забтқории истилогаронаш дучор гардид.

Искандар фаҳмид, ки мутеъ* кардани халқи озодихоҳи Суғд осон нест. Вай дар Мароканд* лашкаргоҳи худро гузошта, сӯйи дарёи Сир ҳаракат кард. Аскарони Искандар дар роҳи худ ҳамаи шаҳру деҳаҳоро поймолу хароб мекарданд.

Нафрати* аҳоли нисбат ба истилогарон беш аз пеш зиёд мешуд. Онҳо як сипоҳи* калони мақдунихоро нест карданд. Дар ақибгоҳ шӯришгарон бо сардории Спитамен аз паҳлуи лашкари Искандар ҳучум карда, ба аскарони ӯ зарбаҳои сахт мезаданд. Спитамен лашкаргоҳи дар ҷойҳои гуногун гузоштаи Искандарро торумор карда, Марокандро* ишғол мекунад. Мақдунихо маҷбур мешаванд, ки дар қалъа пинҳон шаванд. Искандар ба ёрии онҳо сипоҳи калон мефиристад.

Спитамен аз омадани душман хабардор шуда, аз шаҳр дур мешавад ва нишон медиҳад, ки гӯё қафо рафта истодааст. Лашкари душман аз қафои ӯ меравад. Спитамен лашкари Искандарро ба ҷое мебарад, ки он ҷо қувваи ҳарбии душман **бомуваффақият** ҷанг карда наметавонад. Дар соҳилҳои дарёи Зарафшон Спитамен ба мақдунихо ҳучум карда, якҷанд ҳазор аскари онҳоро несту нобуд месозад ва аз нав Марокандро ишғол мекунад.

Спитамен дар ҳама ҷо лашкаргоҳи душманро торумор кардан мегирад.

Ҳамин тариқ, Искандар барои мутеъ кардани Суғд тақрибан се сол ҷанг карда, талафоти **зиёд** медиҳад.

Гузаштагони қадими тоҷик бо сардории марди қаҳрамон Спитамен барои истиқлоли ватани худ ҳамин тарз мубориза мебуданд.

Искандари Мақдунӣ ба ҷасурию далерӣ ва нотарсии Спитамен ҳасад мебуд. Баъди аз тарафи ҳокимони **хиёнаткори** Суғд ба қатл расидани Спитамен Искандар бисёр афсӯс меҳӯрад, ки чунин шахсияти **бузург** ноодилона кушта шудааст.

(Мазмун аз «Тоҷикон»-и Бобоҷон Ғафуров)

Бар ивази ба Спитамен ихлоси беандоза доштани Искандар фармон медиҳад, ки сари ӯро аз тилло созанд. Ин сари **тиллоӣ** то охирин лаҳза бо Искандар буд. Танҳо пас аз маргаш онро ба Рум бурданд, ки то имрӯз дар яке аз осорхонаҳои шаҳри Руми Итолиё маҳфуз аст. Ин бозёфти бузурги миллӣ буда, натиҷаи чувствҷӯӣ нависандаи тоҷик Ато Ҳамдам аст.

1. Хучуми душманон ба ватани қадимаи тоҷикон – Суғд аз тарафи кӣ сар шуд?
2. Халқ бо сардории кӣ бар зидди душман бармехезад?
3. Барои чӣ нафрати аҳоли нисбат ба истилогарон бештар шуд? Аскарони Искандар чӣ кор мекарданд?
4. Спитамен кадом шаҳро ишғол кард?
5. Мақдуниҳо дар кучо пинҳон шуданд?
6. Спитамен чӣ гуна лашкари мақдуниҳоро фиреб медиҳад? Барои чӣ?
7. Ҷанг чанд сол давом кард?
8. Чаро Искандар аз марги Спитамен афсӯс хӯрд?
9. Шумо боз кадом қаҳрамонҳоро медонед?

Машқи 187. Ибораҳои зерини матнро нависед. Воситаи алоқани байни исму сифатро муайян кунед.

Ватани қадимӣ, ватандӯсти бузург, муқобилати саҳт, халқи озодихоҳ, сипоҳи калон, зарбаи саҳт, марди қаҳрамон.

Исму сифат бо воситаи бандани изофии «-и» алоқаманд шуда ибора месозанд. Мисол:

Ватани қадимӣ, ватандӯсти бузург.

Агар дар ибора сифат бо «и» тамои шавад, онро бо ҳарфи «ӣ» (и-и заданок) менависанд. Мисол: *Ватани қадимӣ*

Машқи 188. Тарзи талаффуз ва навишти «и» ва «ӣ»-ро дар ибораҳо машқ кунед. Фарқи онҳоро гӯед.

кори синфӣ	дафтари корӣ
сахрои васеъ	олучаи сахроӣ
чони ширин	дӯсти чонӣ
шаҳри Душанбе	хонаи шаҳрӣ
дӯсти ҳақиқӣ	кӯчаи Дӯстӣ

Машқи 189. Дар ибораҳои зер ба ҷойи нуқтаҳо «и» ё «ӣ» гузошта нависед.

Мард... ҳақиқ..., суруд... озод..., мурғ... дашт..., табар... тилло..., тухм... мурғоб..., рӯй... ҳавл., санъат... мусиқ..., ҷонишинҳо... шахс....

Машқи 190. Ба ҷойи нуқтаҳо «и» ё «ӣ» гузошта нависед.

Анис... кунҷ... танҳо... китоб аст,
Фурӯғ.. субҳ... доно... китоб аст.

Абдурахмон... Ҷом...

Машқи 191. Монанди намунаҳои боло панҷто ибора тартиб диҳед.

Машқи 192. Озмуни «Хушнависӣ». Ду ҷумлаи охири матни «Спитамен»-ро зебо, хоно ва беғалат нависед.

1. Дафтари худро бо ҳамсинфон иваз намоед.
2. Бисанҷед.
3. Ғалатҳоро яқҷоя ислоҳ намоед.

Машқи 193. Дарси имрӯзаро бо аҳли хонавода муҳокима кунед. Дар бораи бобою биби худ ҳикояи хурд тартиб диҳед ва ҳислатҳои неки онҳоро номбар кунед.

Намуна:

Ман бобои меҳрубон дорам. Номи ӯ Хуршеди Раҳимӣ аст. Вай як марди ҳалиму хоксор ва ҷаҳондида аст. Бобоям китобҳои шавқоварро бисёр хондааст. Ба ман дар бораи китобҳои хондаш ҳикоя мекунад. Ман бобоямро дӯст медорам.

4. МИРЗО ТУРСУНЗОДА

– Медонӣ, Манижа, Мирзо Турсунзода кист? – пурсид Бежан.

– Албатта, Медонам! Мирзо Турсунзода шоири машҳур ва Қаҳрамони Тоҷикистон аст.

– Падарам гуфтанд, ки Мирзо Турсунзода ба кишварҳои дунё савбар карда, дӯстони зиёд пайдо кардааст.

– Боре маро падарам ба осорхонаи шоир бурданд. Дар он ҷо роҳбаллад ба мо гуфт, ки дар ин хона дӯстони зиёди шоир меҳмон шудаанд. Шоир бо расми хуби тоҷикӣ онҳоро қабул мекардааст.

– Расми хуби тоҷикон чӣ гуна аст?

– Инро касе медонад, ки шеъри Мирзо Турсунзодаро хонад.

Шеърро ифоданок хонед ва маънидод кунед.

ДҶУСТОНРО ГУМ МАКУН

То тавонӣ, дӯстонро гум макун,
Дӯстони меҳрубонро гум макун.
Дар ҷаҳон бе дӯст будан мушкил аст,
Мушкилосонкункасонро гум макун.
Дӯстро аз дӯст, чонам, фарқ кун,
Дӯсти пайванди ҷонро гум макун.
Чашмаи илҳами мо халқ асту бас,
Халқи машҳури ҷаҳонро гум макун.
Зинати боғ аз гули хандон бувад,
Мисли гул хандонлабонро гум макун.
Дӯст ояд, гарм дар оғӯш гир,
Расми хуби тоҷиконро гум макун.

Халқи олам дӯст бо мо гаштааст,
Ваҳдати халқи чаҳонро гум мақун.
Мирзо Турсунзода

хандонлабон – одами чехрахандон
мушкилосонкункасон – одамоне, ки дар лаҳзаи душвор ба ёрӣ меоянд

Расми хуби тоҷикон чӣ будааст?
Шоир аз навиштани ин шеър ба мо чиро талқин мекунад?

Шеърро аз ёд кунед.
Шеърро сароед.

Машқи 194. Имлои дунафарӣ. Чор мисраи шеърро бонавбат ба ҳамдигар хонед ва нависед. Дафтарҳои худро иваз карда, бисанҷед. Агар ғалатҳо бошад, фаҳмонда, ислоҳ кунед.

Машқи 195. Ибораҳои сутуни якум ва дуюмро хонед ва нависед. Онҳо чиро ифода мекунанд?

одами чехрахандон	дӯстони меҳрубон
духтари абрукамон	марди накуном
раққосаи хушхиром	писари болаёқат

Одамон ҳусни зоҳирӣ ва ботинӣ доранд.
Ҳузни зоҳирӣ: одами чехрахандон, қади баланд, қади паст, мӯйи сиёҳ, чашми кабуд, рӯйи зебо.
Ҳусни ботиниро хислат низ мегӯянд, ки мусбат, ҳам манфӣ мешавад. Одам ҳам хислатҳои мусбат, ҳам манфӣ дорад. Хислатҳои мусбат: духтари зирак, писари часур.
Хислатҳои одамонро аз рӯйи амал (гуфтору кирдор) муайян мекунанд. Масалан, агар одам дурӯғ гӯяд, чанҷол бардорад, танбалӣ кунад, мегӯянд, ки вай одами бад аст.
Агар одам рост гӯяд, ёрӣ расонад, меҳнат кунад, мегӯянд, ки вай одами хуб аст.

Машқи 196. Ибораҳоеро, ки хусни зоҳирӣ ва ботиниро ифода мекунанд, муайян намуда, дар ду қатор нависед.

Духтари зебо, рафтори дуруст, бачаи доно, шахси меҳнатдӯст, мижғони сиёҳ, қомати рост, абруи хамида, одоби хамида, сухани нек, чеҳраи зебо,

Намуна:

Хусни зоҳирӣ: духтари зебо, ...

Хусни ботинӣ: рафтори дуруст, ...

Машқи 197. Ибораҳоеро, ки хислатҳои хуб ё бадро ифода мекунанд, муайян намуда, дар ду қатор нависед.

Шахси дурӯғгӯй, одами ростгӯй, модари меҳрубон, писари чанҷолӣ, падари раҳмхӯр, марди кордон, марди танбал, шахси хабарқаш, духтари китобдӯст, одами бетамиз.

Намуна:

Хислатҳои хуб: одами ростгӯй, ...

Хислатҳои бад: шахси дурӯғгӯй, ...

5. НУСРАТУЛЛО МАХСУМДАР ОВОНИ КӮДАКӢ ЧӢ МЕХОНД?

Машқи 198. Ҷумлаҳоеро хонед ва нависед. Мазмуни ҷумлаҳои ҳар қаторро муқоиса кунед. Ҳамаҷонигои калимаҳои ишорашудаи сутуни якумро аз сутуни дуюм муайян кунед.

Намуна: Таваққуф кунад – истад.

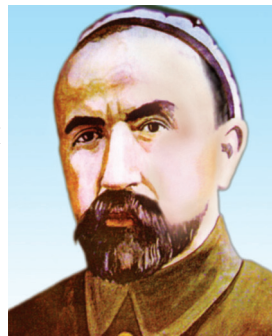
1. Ӯ хондани осори классиконро дӯст медошт.	1. Ӯ хондани китобҳои устодони барҷастаи адабиёти форсу тоҷикро дӯст медошт.
2. Падар бо даст ишора кард, ки таваққуф кунад.	2. Падар бо даст ишора кард, ки ист кунад.
3. Забономӯзӣ барои сайқал* додани донишҳо ба Нусратулло дарҳои навро кушод.	3. Забономӯзӣ барои суфта кардани донишҳо ба Нусратулло дарҳои навро кушод.
4. Хондани китобҳо бо забонҳои дигар ҷаҳони маънавии Нусратуллоро боз ҳам фарохтар мекард.	4. Хондани китобҳо бо забонҳои дигар ҷаҳони маънавии Нусратуллоро боз ҳам васеътар мекард.

Матнро хонед ва дар бораи Нусратулло Махсум маълумот диҳед.

НУСРАТУЛЛО МАХСУМ

Замоне дар деҳаи кӯчаке бо номи Чашмаи Қозӣ дар хонаи деҳқон – амаки Лутфулло тифле ба дунё омад, ки Нусратулло ном гирифт. Нусратулло аз хурдӣ дар кори сахро ба падар ёрирасон буд. Падар дар дил орзу дошт, ки ӯро омӯзонад. Нусратулло акнун хонда метавонист ва хатти зебӯе дошт. Устодаш ба ӯ забони арабӣ омӯзонд. Ӯ хондани осори классиконро* дӯст медошт. Ҳар шаб – баъди тайёр кардани дарсҳо Нусратулло дostonеро аз «Шоҳнома» қироат мекард.

Рӯзе Нусратулло ин байтро хонд:

*Ҳама сар ба сар тан ба куштан диҳем,
Аз он беҳ, ки кишвар ба душман диҳем.*

Падар пиёлаи чойро ба дастархон гузошта, ашки чашмонашро пок кард. Овози ларзону меҳрубонаи падар ба гӯши писар расид:

– Дидӣ, чӣ хел ниёғони мо барои ҳар катра обу ҳар порча хоки Ватан чон фидо кардаанд. Онҳо миллати худро дӯст медоштанд. Ту ҳам бояд аз онҳо ибрат гирӣ!

Падар аз хурдсолӣ дар дили Нусратулло шуълаи гарми меҳри Ватанро афрӯхт. Вақте ҷавон байти зеринро хонд:

*Тавоно бувад, ҳар ки доно бувад,
Ба дониш дили пир барно бувад.*

Падар бо даст ишора кард, ки тавакқуф* кунад.

– Шитоб накун. Ба маънии шеъри шоир диққат деҳ. Ҳадафи шоирро фаҳмидӣ? Шоир мегӯяд, ки барои одам ду чиз заруртар аз ҳама чиз аст. Аввал ақл, баъд дониш. Ту бояд хонӣ, шахси тавонои миллат шавӣ, – мегӯфт падар.

Аз ҳамон лаҳза дар дили Нусратуллои ҷавон ҳисси ватанпарастӣ, худшиносии миллӣ бедор шуд. Зиндагии вазни мардуми деҳаро дида соатҳо ба андеша фурӯ мерафт.

Рӯзе падар Нусратулло ба наздаш даъват кард:

– Баъди ду-се сол туро бояд хонадор кунам, вале қудратам намерасад. Хуб мешуд, ки ба Фарғона рафта, каме кор кунӣ.

Нусратуллои ҷавон бо чанде аз ҳамдеҳагон ба Фарғона рафта, мардикорӣ кард. Баъд ба Қўқанд рафт. Дар он ҷо ба корхонае ба кор даромад, коргар шуд.

Дар Қўқанд дўстони зиёде пайдо кард, забонҳои русӣ ва ўзбекиро омўхт. Забонмўзӣ барои сайқал* додани донишҳо ба Нусратулло дарҳои навро кушод. Хондани китобҳо бо забонҳои дигар ҷаҳони маънавии Нусратуллоро боз ҳам фарохтар* мекард. Ў акнун ҷаҳонро бо ҷашми дигар меидид. Силоҳи ў донишу хирад буд. Дар дилаш орзуи беҳтар кардани зиндагии мардум рӯз то рӯз шуъла мезад. Дастҷамъӣ беҳтар аз танҳо кор кардан аст. Худи ў ҳамеша такрор мекард: «Мушт беҳтар аз ангушт аст». Нусратулло Махсум умри худро дар талоши ободӣ, зинда нигоҳ доштани миллат сарф кард.

Маҷаллаи «Саҳар»

осори классикон – китобҳои устодони барҷастаи адабиёти форсу тоҷик

таваққуф – бозистодан, дар ҷое нигоҳ доштан

фарохтар – васеътар

1. Падари Нусратулло чӣ ном дошт?
2. Падараш чӣ орзу дошт?
3. Оё падар дар хондани Нусратулло ёрӣ мерасонд? Чӣ тарз?
4. Нусратулло кадом забонҳоро медонист?

5. Донистани забонҳои дигар ба ӯ барои чӣ лозим буд?
6. Нусратулло ҳамеша чӣ мегуфт?
7. Падараш ҳамеша бо ӯ китоб мехонд. Оё падар ё модаратон бо шумо китоб мехонанд?
8. Падараш ба вай фаҳмидани маънои чизи хондари таъкид мекард. Шумо ҳам вақти хондан ба маънои калимаҳо диққат медиҳед? Чӣ тарз?
9. Нусратулло забонҳои гуногунро медонист. Шумо-чӣ?
10. Акнун яке аз сабабҳои машҳур шудани Нусратулло Махсумро гуфта метавонед?
11. Шумо ҳам ба хондани китоб меҳр доред?
12. Ба китобхонӣ меҳр доштанро чӣ хел мефаҳмед?
13. Фикри асосии матн аз чӣ иборат аст?

Аз матн ҷумлаҳои «Тавоно бувад, ҳар ки доно бувад...»-ро падари Нусратулло Махсум чӣ гуна маънидор кардааст?

1. Мисраҳои «Тавоно бувад, ҳар ки доно бувад...»-ро падари Нусратулло Махсум чӣ гуна маънидор кардааст?

2. Шарҳ диҳед:

«Нусратулло Махсум акнун ҳақонро бо ҷашми дигар ме-дид. Силоҳи ӯ донишу хирад буд. Дар дилаш орзуи беҳтар кардани зиндагии мардум рӯз то рӯз шуъла мезад.»

Ин ҳақонро нигар ба ҷашми хирад,
Не бад-он ҷашм, к-андар ӯ нигарӣ.
Ҳамчу дарёст в-аз накукорӣ
Киштие соз, то бад-он гузарӣ.

Абӯабдуллоҳи Рӯдакӣ

3. Мазмуни ҷор ҷумлаи охири матнро бо ҳикояи «Ангушт ва мушт» муқоиса кунед.

Машқи 199. Монанди намуна аз рӯйи амал хислатҳои Нусратулло муайян кунед.

Ба чойи нуктаҳо дар чуфти чумлаҳои дуому сеюм сифатҳои мувофиқ гузошта нависед.

Намуна:

1. Нусратулло китоби бисёр меҳонд. Вай шахси китобдӯст буд.

2. Нусратулло чанд забонро омӯхт. Вай шахси аст.

3. Вай ҳамеша ғами дигаронро меҳӯрд. Ӯ шахси аст.

Одамон хислатҳои хуб ва бад доранд. Меҳнатдӯстӣ, ростгӯӣ, баодобӣ хислатҳои неканд. Танбалӣ, дурӯғгӯӣ, беодобӣ хислатҳои бад мебошанд.

Хислати одамонро аз рӯи амалашон муайян мекунад.

Масалан, Нусратулло аз хурдӣ дар кори сахро ба падар ёрӣ мерасонд. (амал)

Вай шахси меҳнатдӯст аст. (хислат).

Машқи 200. Монанди намунаҳои боло аз рӯи амал (чӣ кор мекунад?) хислатҳои нек (чӣ хел?)-и чанд ҳамсинфи худро муайян кунед.

Кӣ?	Чӣ кор мекунад?	Чӣ хел хислат дорад?
Фарзона	китоби бисёр меҳонад.	Вай китобдӯст аст.
Фарҳод	ба ҳамсинфон ёрӣ мерасонад	Вай меҳрубон аст.

Машқи 201. Монанди намунаи машқи боло аз рӯи амал хислатҳои неки чанд ҳамсинфи худро муайян кунед.

Машқи 202. Бозии «Кист он?» Шарти бозӣ: хонандагон бонавбат ба назди тахтаи дарсхона мебароянд ва амалҳои неки ягон шахсро номбар мекунад. Масалан, як нафар мегӯяд, ки (Ӯ падару модарашро эҳтиром мекунад...) ва мепурсад: кист он? Дигарон бояд хислати ин шахсро муайян кунанд ва гӯянд (Вай шахси меҳрубон аст).

Машқи 203. Ба исмҳои сутуни якум аз сутуни дуюм сифатҳои мувофиқ ёфта, нависед.

осмон	нарм
одам	сард
замин	бузург
барг	соф
зимистон	гарон
бор	арғувонӣ

Саволнома (Ҷавобҳоро дар дафтар нависед.)

1. Ба ҷойҳои ҳолӣ калимаҳои мувофиқ гузошта нависед.

- а) Ту бояд хонӣ, шахси тавоноии миллат _____, – мегуфт падар.
- б) Нусратулло хати _____ дошт.

2. Дар кадом қатор симоҳои асосии матн оварда шудаанд?

- А. Нусратулло
Б. Нусратулло ва падараш
В. Нусратулло ва дӯстонаш
Г. Нусратулло ва шоир

3. Нусратулло аз кадом деҳа буд?

- А. Саричашма
Б. Навобод
В. Чашмаи Қозӣ
Г. Чашмасор

4. Дар ҷумлаи «Падар бо даст ишора кард, ки тавакқуф кунад». Калимаи «тавакқуф» чӣ маъно дорад?

- А. оҳиста хонад
Б. маънидод
В. ист
Г. тез хонад

5. Фикри асосии матни «Нусратулло Махсум» дар кадом катор дуруст оварда шудааст?

- А. Ҳамеша бо падар китоб хондан даркор аст.
- Б. Барои сайқал додани дониш забон омӯхтан даркор аст.
- В. Ҳамеша ба гуфтаи падар кор кардан лозим аст.
- Г. Барои қаҳрамон шудан заҳмати бисёр кашидан лозим аст.

6. ШИРИНШОҲИ ШОҲТЕМУР

Шумо дар бораи Шириншоҳи Шоҳтемур чӣ медонед? Баён кунед.

Матнро хонед. Дар бораи Шириншоҳи Шоҳтемур маълумот диҳед.

ШИРИНШОҲИ ҚАҲРАМОН

– Бобошоҳ, – гуфт Шириншоҳ ба барода-
раш, – аҳволи хонадони мо бад мешаваду хуб
не, ман барои ёфтани ризку рӯзӣ ба урдугоҳи*
русҳо ба кор меравам.

– Майлаш, Шириншоҳ, дигар илоҷ нест, –
гуфт Бобошоҳ.

Шириншоҳ дар урдугоҳи русҳо чор сол
кор кард. Ӯ ҳамон вақт дувоздаҳ- сенздаҳсола
буд. Афсарони рус диданд, ки ӯ бисёр бачаи
хушёру зирак аст, маслиҳат карданд, ки Шириншоҳро барои
хондан ба ягон ҷо фиристанд.

Баъд ӯро як афсари рус ба Тошканд бурд. Шириншоҳ дар
Тошканд рӯзона мехонду шабона кор мекард.

Ӯ ба камол расид. Бо дониши хубу кордонӣ ва зиракию
хушёрӣ шуҳратманд гашт. Шириншоҳро барои кордонию
зеҳни хубаш ба Ҳукумати Туркистон даъват карданд. Чанд
сол он ҷо кор кард. Таҷрибаи калон ҳосил намуд. Роҳбари
кордон шуд. Соли 1925 ӯро ба пойтахти Тоҷикистони ази-

замон – шаҳри Душанбе равон карданд. Он солҳо Душанбе обод набуд. Зиндагии халқи тоҷик вазнин мегузашт. Шириншоҳ аз рӯзҳои аввал дар вазифаи роҳбар барои бехтар шудани аҳволи халқи тоҷик, обёрӣ кардани заминҳо, киштуқори зироати пахта шабу рӯз меҳнат мекард.

Дар Душанбе ва дигар шаҳрҳои кишварамон бо маслиҳату дастгирии ӯ мактабҳои нав, донишкадаю омӯзишгоҳҳо сохта шуданд. Шириншоҳи Шоҳтемур барои химоҷаи миллати тоҷик ва сарҳадҳои Тоҷикистон азму талошҳои зиёд кардааст. Ӯро барои корҳои шоёнаш сазовори унвони Қаҳрамони Тоҷикистон донистанд.

Қурбони Аламиш

1. Чаро Шириншоҳ ба урдугӯҳи русҳо рафт?
2. Ӯ дар он ҷо чанд сол кор кард?
3. Барои чӣ Шириншоҳро ба Тошканд бурданд?
4. Бо маслиҳати Шириншоҳ кадом корҳо иҷро шуданд?
5. Оё ӯ бо ин хислаташ шуҳратёр гашт? Чӣ тавр?

1. Шириншоҳ кадом забонро омӯхт?
2. Вай дар кучо забони русиро омӯхт?
3. Донишани забони русӣ ба ӯ барои чӣ лозим буд?
4. Ба фикри шумо, яке аз сабабҳои машҳур шудани Шириншоҳ дар чист?
5. Нусратулло Махсум ва Шириншоҳ Шоҳтемур чанд забонро медонистанд?
6. Шумо ҳам забонҳои дигарро меомӯzed? Кадом забонҳоро?
7. Донишани ин забонҳо барои чӣ даркоранд?
8. Мақсади асосии нависанда аз чӣ иборат аст?

1. Матни «Шириншоҳ»-ро хонед ва ҳаёти Шириншоҳи Шоҳтемурро бо ҳаёти Нусратулло Махсум муқоиса кунед. Чӣ монандӣ дар ҳаёти ҳар ду Қаҳрамони Тоҷикистон мебинед? Баён кунед.

2. Хислат ва амалҳои Нусратулло Махсум ва Шириншоҳ Шохтемурро муқоиса карда, дар диаграммаи Венн нишон диҳед. Аҳамияти муқоиса карданро дар ҳаёт муҳокима намоед.

3. Дар бораи аҳамияти забонамӯзӣ фикри худро баён кунед. Ҳангоми баён кардан ба меъёрҳои нутқи шифоҳӣ диққат диҳед.

Машқи 204. Монанди намуна аз рӯи амал хислатҳои Шириншоҳро муайян кунед. Ба ҷойи нуқтаҳо дар ҷуфти ҷумлаҳои дуҷумла сеюм сифатҳои мувофиқ гузошта нависед

Намуна:

1. Шириншоҳ Шохтемур бисёр корхоро иҷро мекард. Вай шахси кордон буд.

2. Шириншоҳ Шириншоҳ чанд забонро омӯхт. Вай шахси.....аст.

3. Шириншоҳ Шохтемур шабу рӯз кор мекард. Ӯ шахси.....аст.

Машқи 205. Бозии «Кист он?» Шарти бозӣ: хонандагон бо навбат ба назди тахтаи дарсхона мебароянд ва хислати неки ягон шахсро номбар мекунанд. Масалан, як нафар мегӯяд, ки (Ӯ шахси зирак аст.) ва мепурсад: Кист он?

Дигарон бояд амалҳои ин шахсро муайян кунанд ва гӯянд (Вай кадом корхоро иҷро карда метавонад).

Машқи 206. Монанди намуна чанд ҷумла тартиб диҳед.

Намуна:

Кӣ?	Чӣ гуна?	Чӣ кор мекунанд?
Фарзонаи	чаққон	корхоро ба зудӣ ба анҷом мерасонад.
Фарҳоди	меҳрубон	гами ҳамсинфиро меҳӯрад.

Машқи 207. Монанди намунаҳои боло хислатҳои неки ҳамсифторо аз рӯи амалашон муайян кунед.

Намуна:

Кӣ? Чӣ гуна? Чӣ кор мекунад?

Машқи 208. Имлои дунафарӣ. Хонед ва нависед. Навиштаҳои ҳамдигарро санҷед ва ғалатҳои ҷойдоштаро фаҳмонда, ислоҳ кунед.

Рӯз ба анҷом мерасид. Баландтарин қуллаи кӯҳи Арча ханӯз аз партави офтоб заррин метофт. Саидбек муддате ба рангҳои мухталифи он – аз зарди норинҷоб то кабудии нофармон нигоҳ дӯхт, пай бурд, ки офтоб домани худро аз он ҷо низ ноаён мекашад.

Фазлиддин Муҳаммадиев

Машқи 209. Монанди намунаҳои боло се хислати дӯсти худро шарҳ дода нависед.

7. МАЛИКА СОБИРОВА

Манижа аз Бежан пурсид:

– Мардумони кишварҳои дигар дар бораи Тоҷикистон чӣ хел огаҳӣ пайдо мекунанд?

Бежан уфт:

– Тоҷикистонро ба мардумони дигар варзишгарон, ҳунармандон, олимон, шоирон ва молҳои босифати корхонаҳои мо шинос мекунанд.

– Бале, – гуфт Манижа, – яке аз санъаткороне, ки Тоҷикистонро ба хориҷӣ шинос кардааст, Малика Собирова буд. Меҳоҳед, ки дар бораи вай маълумот дошта бошед? Биёед, матнро дар бораи ӯ меҳонем.

Матнро хонед ва дар бораи Малика Собирова маълумот диҳед.

СИТОРАИ ДУРАХШОН

Мурод – додари Малика Собирова, ба ёд меорад: «Маликаи мо духтари хеле хоксор ва хушчақчақ буд. Ману падару модарамонро дӯст медошт ва эҳтиром мекард». Мурод аввалин тамошобини Малика буд. Ҳар гоҳ ки онҳо дар хона бе падару модар мемонданд, Малика дар назди додаракаш рақс мекард. Мурод бошад, бо дастакони хурдакаки худ чапакзанӣ мекард. Дар он вақт Малика 9-сола буду Мурод 2-сола.

Соли 1952 муаллимони омӯзишгоҳи рақси шаҳри Ленинград* ба Душанбе омаданд. Онҳо мехостанд, ки духтарону писарони лаёқатмандро барои таҳсил ба шаҳри Ленинград баранд. Намояндагон ба хонаи Малика омаданд. Он вақт Малика дар синфи 4-ум мехонд. Онҳо аз падару модари ӯ хоҳиш намуданд, ки духтарашонро ба омӯзишгоҳи рақси Ленинград фиристанд.

«Чӣ хел ман духтари ягонаи худро ба ин қадар ҷойи дур мефиристам?» – рад намуд модар. Баъд аз рафтани намояндагон Малика аз модараш бисёр илтимос намуд, ки ба хондани ӯ розӣ шавад. Аз байн ду-се рӯз гузашт ва ҳамон намояндаҳо боз омаданд.

«Малика ояндаи дурахшон* дорад», – гуфта аз модар хоҳиш карданд, ки ба бурдани Малика розӣ шавад. Эҳтимол*, аз зориҳои худи Малика бошад ки, дили модар нарм шуд. Худи ӯ духтарашро ба Ленинград бурд.

Малика нуҳ сол он ҷо таҳсил намуд ва фақат дар дил орзу мекард, ки дар сахна рақсад. Дар натиҷаи машқҳо Малика дар як муддати кӯтоҳ нисбат ба дигарон хеле пеш рафт. Дар чордаҳсолагӣ орзуяш амалӣ гашт. Ба вай супориш доданд, ки дар балети Чайковский «Шелкунчик»* нақши Машаро иҷро кунад. Баъд аз баромади шогирдаш дар сахна устоди Малика барояш зоча (шелкунчик)-ро тухфа мекунад.

Ҳамин тавр, дар осмони санъат раққосаи писандидаи халқ Малика Собирова чун ситораи раҳнамо дурахшон шуд. Аз

Амрико то Чопон, аз Эрон то Шветсия ўро ба сафарҳои хунари таклиф мекарданд. Малика консертҳои худро аз балети «Лайли ва Мачнун» ва «Гул кун, Тоҷикистон» оғоз мекард. Ў бениҳоят дӯст медошт, ки намоишномаҳои миллиро дар дигар мамлакатҳо нишон диҳад.

Эҳтимол – гумон, тахмин, шояд

Ленинград – ҳозира шаҳри Санкт-Петербурги Русия

Шелкунчик – номи асари мусиқӣ: чонварак, суворак

ақик – навъе аз сангҳои қиматбаҳо, ки дар кишвари Яман ҳосил мешавад

1. Малика кай рақсиданро ёд гирифта буд?
2. Киҳо ба хонаи Малика омаданд?
3. Онҳо чӣ меҳостанд?
4. Чаро модари Малика аввал ба сафари ў розӣ нашуд?
5. Малика Собирова чӣ гуна шахс буд?
6. Малика дар кадом балетҳо рақсидааст?
7. Консертҳои Малика дар кучо баргузор шудаанд?
8. Фикри асосии матн аз чӣ иборат аст?

Машқи 210. Аз рӯи мазмуни матн савол тартиб дода нависед. Дунафарӣ бо ҳамдигар саволу ҷавоб кунед. Бо оҳанги пурсиш риоя кунед.

Машқи 211. Ибораҳои матро нависед. Воситаи алоқаи исму сифатро нишон диҳед.

Намуна: духтари хоксор. сифат (хоксор) бо исм (духтар) ба воситаи бандаки изофии **-и** алоқаманд шудааст.

Духтари хоксор, омӯзишгоҳи рақсӣ, ояндаи дурахшон, дили нарм, раққосаи писандида, намоишномаҳои миллӣ

Машқи 212. Муколамаи хурд (се саволу се ҷавоб) тартиб дода нависед.

Саволнома (Чавобхоро дар дафтар нависед.)

1. Ба чойҳои холи калимаҳои мувофиқ гузошта нависед.
Маликаи мо духтари хеле _____ буд.

2. Ҷумлаи «Аз зориҳои Малика дили модар нарм шуд» чӣ маъно дорад?

- А. Аз зориҳои Малика модараш қаҳр кард.
- Б. Аз зориҳои Малика модар розӣ шуд.
- В. Аз зориҳои Малика модар розӣ нашуд.
- Г. Аз зориҳои Малика дили модар об шуд.

3. Шарҳи калимаҳои сутуни якумро аз сутуни дуюм ёбед.
(Ба рақамҳо ҳарфҳои дурустро мувофиқ гузоред.)

1. Балет чист?

А. Намоише, ки дар он месароянд.

2. Опера чист?

Б. Намоише, ки дар он ба воситаи забони рақс ҳиссиётро ифода меку-
нанд.

3. Раққосаи балет чӣ В. Ситора
ном дорад?

4. Ҳунарманде, ки бисёр Г. Балерина
машҳур мегардад, ба чӣ мо-
нанд мекунанд?

4. Фикри асосии матни «Ситораи дурахшон» дар кадом катор дуруст оварда шудааст?

- А. Монанди Малика рақсиданро дӯст дорад.
- Б. Агар дар ҳар коре кӯшиш намояд, ба мурод мерасад.
- В. Монанди Малика ба кишварҳои дигар сафар кунад.
- Г. Ҳамеша хубу аъло хонед.

8. ТАБИБ, ОЛИМ ВА ШОИРИ ТАВОНО

Машқи 213. Чумлаҳоро хонед ва нависед. Мазмуни чумлаҳои ҳар қаторро муқоиса кунед. Ҳамаҷониҳи калимаҳои ишораи сӯи сутуни якумро аз сутуни дуюм муайян кунед.

Намуна:

фарзона – донишманд
риёзӣ – математика

1. Фарзанди фарзонаи халқи тоҷик Абӯалӣ ибни Сино дар Бухоро таваллуд шудааст.	1. Фарзанди донишманди халқи тоҷик Абӯалӣ ибни Сино дар Бухоро таваллуд шудааст.
2. Илми риёзиро назди марди сабзафурӯш омӯхтааст.	2. Илми математикаро назди марди сабзафурӯш омӯхтааст.
3. Сипас ба илми тиб рағбат кардам.	3. Сипас ба илми тиб майлу хоҳиш пайдо кардам.
4. Дар андак муддат дар илми тиб забардаст шудам.	4. Дар андак муддат дар илми тиб зӯру тавоно шудам.
5. Парастории беморонро ба уҳда гирифтаам.	5. Нигоҳубини беморонро ба уҳда гирифтаам.
6. Ибни Сино чун олими баркамол шинохта шуд.	6. Ибни Сино чун олими машхур шинохта шуд.

Матнро хонед ва дар бораи Абӯалӣ ибни Сино маълумот диҳед.

Фарзанди фарзонаи* халқи тоҷик Абӯалӣ ибни Сино соли 980 дар деҳаи Афшана, ки яке аз деҳаҳои атрофи Бухоро буд, таваллуд шудааст. Соли 986 оилаи Ибни Сино ба Бухоро кӯчид ва дар ин ҷо ба таҳсил оғоз кард.

Вай дар назди устодони машхури замонаш таҳсили илм карда, ба пояҳои баланди он расидааст. Илми риёзиро* назди марди сабзафурӯш омӯхтааст. Абӯалӣ ибни Сино дар омӯзиши дониш аз шогирдоне буд, ки устодонашро дар ҳайрат гузоштааст. Ӯ барои донишманди тавоно шудан бештар мустақилона илм омӯхтааст.

Охирин илме, ки Сино омӯхтааст, илми тиб буд. Дар ин бора ӯ чунин гуфтааст: «Сипас ба илми тиб рағбат* кардам. Илми тиб аз илмҳои душвор нест. Дар андак муддат дар он ба дараҷае забардаст* шудам. Хоҳишмандони тиб илми тибро назди ман ба омӯхтан оғоз карданд ва парастории* беморонро ба уҳда гирифтаам».

Ибни Сино то 17-солагиаш тамоми илмҳои замонашро аз бар кард ва чун олими баркамол* шинохта шуд. Якчанд усулҳои чарроҳӣ, аз он ҷумла, табобати баромадани устухони пайванди китф, усулҳои дӯхтан ва бастании захмро ихтироъ кардааст. Ӯ аввалин бор чангаке барои майда ва берун кардани санги гурда сохтааст. Аввалин сӯзандоруро аз нуқра Ибни Сино сохтааст, ки ба воситаи он духтури соҳибтаҷриба ба дохили захмҳо доруро мегузаронд.

Ибни Сино на танҳо табиб ва олим, балки шоири тавоно низ буд. Вай ба ду забон – тоҷикӣ ва арабӣ шеър менавишт.

Мамадшо Илолов

риёзӣ – математика

фарзона – оқил, донишманд, ҳақим

рағбат – майлу хоҳиш

забардаст – зӯр, тавоно

парасторӣ – нигоҳубин

баркамол – машхур

1. Абӯалӣ ибни Сино дар қучо таваллуд шудааст?
2. Ӯ илми риёзиро дар назди кӣ омӯхтааст?
3. Абӯалӣ ибни Сино бештар мустақилона меомӯخت ё дар назди устодон?
4. Охирин илме, ки Ибни Сино омӯхтааст, кадом аст?
5. Барои майда ва берун кардани санги гурда чӣ сохта буд?

6. Аввалин сӯзандоруро кӣ сохтааст?
7. Ибни Сино ба кадом забонҳо шеър менавишт?
8. Оё шумо ҳам мустақилона меомӯzed?
9. Гуфта метавонед, ки охири бор чиро мустақилона омӯхта будед?
10. Фикри асосии матн чист?

Машқи 214. Имлои «Худамро месанҷам!»

Абӯалӣ ибни Сино, фарзанди фарзонаи халқи тоҷик, олими забардаст, шоири тавоно.

Машқи 215. Озмуни «Кӣ бештар?» Номҳои ба Абӯалӣ ҳамқофияро фикр карда нависед.

Намуна: Нуралӣ, Файзалӣ, ...

Машқи 216. Дар ҷумлаи «Абӯалӣ ибни Сино аввалин бор сӯзандоруро сохтааст» ба ҷойи «Абӯалӣ ибни Сино» кадом ҷо-ниширо истифода кардан мумкин аст? (Ҳарфи ҷавоби дурустро дар доира гиред.)

- А. Мо
- Б. Ӯ
- В. Онҳо
- Г. Шумо

Машқи 217. Матни «Маҳфили Рӯдакӣ»-ро мустақилона хонед.

9. АБЎАБДУЛЛОҲИ РҶДАКӢ

Машқи 218. Дар бораи Абӯабдуллоҳи Рӯдакӣ чӣ медонед? Аз рӯйи расм ба таври шифохӣ хикояи хурд тартиб диҳед.

Мучассамаи Абӯабдуллоҳи Рӯдакӣ дар боғи Устод Рӯдакии шаҳри Душанбе.

Матро хонед ва мазмунашро нақл кунед.

МАҲФИЛИ РҶДАКӢ

(мухтасар)

I

Рӯдакӣ рӯйи бистари махмалин, токии бадахшӣ дар сар, дар тан пирохани сафеди карбосӣ, ки гиребонаш шерозии нақшин дошт, менишаст. Дар пешаш сандалӣ, рӯйи он чойники мисин ва пиёлаҳои чинӣ. Аввали рӯз буд. Парандагон дар боғ бекарорӣ мекарданд. Рӯйи суфа дарахти сада соя меандоخت. Аз тарафи чап хавз буд, ки обаш мавҷ мезад. Канори суфа ва атрофи хавз гулзор буд. Дар шохи сада, даруни қафасе ду тӯтӣ

гоҳ-гоҳ садо бароварда аз хузури хеш Рӯдакиро огоҳ мекарданд. Ин боғро вазири аъзам Балъамӣ ба Рӯдакӣ тухфа карда буд. Он вақт чанд дарахти пир дошту об кам меомад. Рӯдакӣ чӯйи нав канд. Об овард. Ниҳолҳои босамар шинонд. Ҳавз канд, суфа бардошт. Хонаи истиқомат сохт. Вақте ки ҳавои Бухоро гарм мешуд, ба боғ меомад, то фасли хазонрез зиндагӣ мекард. Ҳавои шаҳр вазнин, ҳавои боғ форам буд. Таъбаш ин ҷо кушода мешуд. Рӯдакӣ қалам ба даст гирифт, хост, қасидаи нотамомаширо давом диҳад. Ба гӯшаш садои най расид. Ба садо мутаваҷҷеҳ шуд*. Оҳанг хеле форам буд.

II

Пас аз лаҳзае шогирдаш – Мачд ва Башорат ба суфа наздик шуданд. Башорат ҳашт сол дошт. Ӯ давида ба назди Рӯдакӣ омад.

– Бобо, устод Мачд ба ман най сохтаанд. Бинед, чӣ гуна зебост.

Рӯдакӣ найро ба даст гирифт, аз назар гузаронд. Мачд гуфт:

– Башорат нури дидаи бобост. Найи зебо ва хубе будааст.

– Устод Мачд найро аз корвони ҳиндуҳо хариданд.

– Рӯдакӣ найро ба лаб монд ва каме навохт.

– Оҳ, садояш ҳам хуб будааст. Канӣ, набераи чон, навоз!

Башорат найро аз дасти Рӯдакӣ гирифта, ба лаб гузошта, ба сӯйи Мачд нигарист. Мачд ба ӯ ишора кард, ки навозад. Чанд лаҳзае навохт. Мачд ба Башорат гуфт:

– Меравем, азизам, бобо кор доранд. Халал мерасонем.

Башорат ба бобояш нигарист:

– Бобо, ман калон шавам, мисли шумо шеър менависам.

– Илоҳо, фариштаи бахт ёрат бод, – даст ба рӯй кашид Рӯдакӣ. Башорату Мачд ҳам даст ба рӯй бурданд.

– Бобо, – гуфт Башорат, – ман дар хобам фариштахоро мебинам.

– Илоҳо, фариштаҳо ниғаҳбонат бошанд, – гуфт Рӯдакӣ ва ба Мачд рӯй овард:

– Найи мисини маро биёр!

Мачд аз паси овардани най рафт. Башорат ду дасташро ба гардани Рӯдакӣ ҳалқа кард, аз рухсораҳояш бўсид.

– Бобо, ман вақте калон шавам, мисли шумо шеър мехонам.

III

– Набераи чон, умеди ман аз ту ҳамин аст. Медонӣ, Башорати чон, барои шоир шудан ту бояд китоби бисёр хонӣ, шеър аз ёд донӣ, одоби хуб дошта бошӣ, ҳамаи асбобҳои мусикиро навозӣ.

– Бибиям ба ман шеър ёд медиҳад, ҳамроҳи устод Мачд уд менавозам.

– Кори хуб мекунед.

Мачд баргашт. Рӯдакӣ найро аз дасти ӯ гирифта, аз ғилофи чармӣ бароварда, бо дастмоле, ки канори сандалӣ меистод, пок кард.

– Ана, набераи чон, ин найро Касро ном дарвеше ба ман туҳфа карда буданд. Солҳост, ки ўро надидаам. Ман ин найи табаррукро ба ту мебахшам. Парвардигорам тавоноӣ ва хушбахтиат ато кунад. Бигиру бинавоз, мисли ман ки пир шудӣ, ба набераат туҳфа кун, – ба Мачд нигарист.

– Сарамон сафед шуд, вале кам шогирд тарбия кардем. Ин сарзамин ба тарбияи донишмандон ва хунармандон муҳтоҷ аст. Инсониятро аклаш ба сӯйи биҳишт мебарад, на ибодатҳои кӯр-кӯрона.

Башорат найро аз дасти бобояш гирифта гуфт:

– Бобо, най навозам?

– Навоз, – гуфт Рӯдакӣ.

Ангуштони кӯчаки Башорат рӯйи хонаҳои най чо гирифтанд, ӯ чашмонашро нимпӯш кард ва оҳиста ба най даме сардод. Най, гӯё ҳамин бодро интизор буд, садо баровард. Ангуштон ба ҳаракат даромаданд. Лунҷҳои Башорат дамиданд. Ба чехрааш сурхӣ дамид. Ў зуд ҳавои найро ба танзим даровард. Садо форум баромад.

IV

Хидматгор назди суфа пайдо шуд. Ду дасти пеши бар истод. Башорат навохтанро бас кард.

– Устод, ичозат ҳаст, арз кунам?– гуфт хидматгор.

– Бале, бифармоед.

– Пирамарде омадааст, мехоҳад шуморо бинад. Рӯдакӣ аз чой хест. Рӯйи коғазҳои парешон китобе гузошт, то онҳоро шамол пароканда накунад. Аз суфа фуromaд.

– Аҷабо, ин боз дарвеш Касро набошад?

– Кӣ гуфтед, устод?– пурсид Мачд.

– Дарвеш Касро. Ин найи мисинро дар чавониям ба ман тухфа карда буданд ва гуфта буданд, ки ҳар вақте найро навозӣ, ман ҳозир мешавам, – ба хидматгор ишора кард.

– Ҷро ин чо биёр!

Хидматгор дарвеш Касроро овард ва худ таъзим карда, пас рафт. Мӯйи сари дарвеш сап-сафед шуда, ба китфҳояш мерасид. Дар даст асо дошт. Ҷ ба сӯйи Рӯдакӣ бағал кушода гуфт:

– Дуруд ба шоҳи шоирон, паём ба неруи хирад ва бӯстони адаб – Рӯдакии Самарқандӣ.

– Оҳ, ман киро мебинам! Ҷамеша ба хобам меदारомадед. Парвардигор шуморо ба ҳузури мо фиристод. Ҷозир ёди шумо мекардам. Чӣ хушбахтиё, чӣ саодате!

Касро:

Замона панде озодвор дод маро,

Замона, чун нигарӣ, сар ба сар ҳама панд аст.

Ба рӯзи неки касон, гуфт, то ту ғам нахӯрӣ,

Басо касо, ки ба рӯзи ту орзуманд аст.

Замона гуфт маро: «Ҷашми хеш дор нигоҳ,

Киро забон на банд аст, пой дар банд аст».

– Ин шеърро чуз Рӯдакӣ – фарзанди сарзамини тоҷикон, каси дигаре гуфта наметавонад.

Равшани Ёрмуҳаммад

мутаваҷҷеҳ шуд – диққат дод

1. Рӯдакӣ дар кучо зиндагӣ мекард?
2. Барои чӣ Рӯдакӣ аз шаҳр ба боғ кӯчид?
3. Найи Рӯдакӣ аз чӣ сохта шуда буд.
4. Найро ба Рӯдакӣ кӣ тухфа карда буд?
5. Рӯдакӣ дар боғ асосан ба чӣ машғул буд?
6. Кӣ ба хабаргирии Рӯдакӣ омад?
7. Рӯдакӣ ўро чӣ хел пешвоз гирифт?

Қисми якумро такроран хонед. Дар кадом ҷумлаҳо суҳан дар бораи меҳнатдӯстии Рӯдакӣ меравад?

Қисми дууми матнро такроран хонед. Дар кадом ҷумлаҳо суҳан дар бораи меҳрубонии Рӯдакӣ меравад?

Қисми сеюми матнро такроран хонед. Дар кадом ҷумлаҳо суҳан дар бораи хушмуомилагии Рӯдакӣ меравад?

Қисми чоруми матнро такроран хонед. Дар кадом ҷумлаҳо суҳан дар бораи меҳмондӯстии Рӯдакӣ меравад?

Машқи 219. Аз банди аввали матн калимаҳои ишорашударо дар ду сутун нависед. Кадом ҳиссаҳо якхелаанд?

Пасвандҳои **-ӣ, -ин, -гӣ, -гин** пасвандҳои сифатсозанд. Дар охири исмҳо омада, сифат месозанд: карбос+ ӣ = карбосӣ, мис+ин= мисин.

Пасвандҳои **-ӣ** ва **-гӣ** ҳамеша бо «**ӣ**» навишта мешаванд: чинӣ, варақӣ, хонагӣ, мевагӣ.

Машқи 220. Исмҳои сутуни якумро бо сифатҳои сутуни дуум мувофиқ кунед ва ибораҳои ҳосилшударо нависед.

хона	коғазӣ
най	чармин
мураббои	оҳанин
соат	мевагӣ
дарвоза	сангин
гул	деворӣ
ғилоф	мисин

Машқи 221. Дар ибораҳои зер ба ҷойи нуқтаҳо пасвандҳои «-ӣ», «-гӣ», «-ин», «-гин» гузошта нависед.

Либоси хона..., шахси... ғам..., либоси пашм..., гӯшвори тилло..., мурғи хона..., ҷуроби пахта..., гандуми тирамоҳ..., калхоти дашт..., табари оҳан..., тафдони барқ..., хонаи хишт..., гӯшвораи нуқра....

Машқи 222. Ба ҷойи нуқтаҳо пасвандҳои «-ӣ» ё «-ин» гузошта нависед.

Хидматгор дар табақи сафол... палав овард. Равшан дар косаҳои чин... шири гарм овард. Шунавандагон аз шеърӣ ранг...у сухани намак...и шоир ҳаловат бурданд.

Сотим Улугзода

Машқи 223. Ба расмҳои зер нигоҳ карда, ибораҳо нависед.

Масалан: кӯза– кӯзаи сафолӣ

Машқи 224. «Кӣ бештар?» Номҳои ба Абдуллоҳ ҳамқофияро фикр карда нависед.

Намуна:

Абдуллоҳ, Сайфуллоҳ, Начибуллоҳ ...

Машқи 225. Бо пасвандҳои сифатсози «-ӣ», «-ин», «-гин» 10 ибора тартиб диҳед.

Саволнома (Ҷавобҳоро дар дафтар нависед.)

1. Ба чойҳои холи пасвандҳои мувофиқ гузошта нависед.

- а) Дар назди Рӯдакӣ чойниқи сафол__ ва пиёлаи чин__ буд.
- б) Рӯдакӣ найро аз ғилофи чарм__ баровард.

2. Дар кадом қатор ибораҳо дуруст навишта шудаанд?

А. кори синфӣ, либоси пахтагин, дарвозаи оҳанин, ҳайвоноти хонагӣ

Б. корӣ синфӣ, либосӣ пахтагин, дарвозай оҳанин, ҳайвонотӣ хонагӣ

В. кори синфи, либоси пахтаги, дарвозаи оҳанин, ҳайвоноти хонаги

Г. корӣ синфи, либоси пахтаин, дарвозаи оҳанин, ҳайвонотӣ хонаги

3. Дар кадом қатор симоҳои асосии матн дуруст оварда шудаанд?

А. Абӯабдуллоҳи Рӯдакӣ ва Маҷд

Б. Абӯабдуллоҳи Рӯдакӣ ва Балъамӣ

В. Абӯабдуллоҳи Рӯдакӣ, Маҷд ва Қасро

Г. Абӯабдуллоҳи Рӯдакӣ, Башорат, ва Маҷд

4. Воқеаи дар асар тасвиршуда дар кучо рух медиҳад?

А. Дар Самарқанд

Б. Дар боғ

В. Дар Бухоро

Г. Дар хонаи Рӯдакӣ

5. Дар кадом маврид (қай) ба гӯши Рӯдакӣ овози най расид?

А. ҳангоме ки чӯйи нав меканд

Б) ҳангоме ки қалам ба даст гирифт

В) ҳангоме ки ба боғ даромад

Г) ҳангоме ки навиштани қасидаро ба охир расонд

6. Ҷумлаи «Аз ҳузури хеш Рӯдакиро огоҳ мекарданд»-ро чӣ тавр шарҳ додан мумкин аст?

- А. Дар ҳамин ҷо буданаширо ба Рӯдакӣ хабар меоданд.
- Б. Ба Рӯдакӣ хеш буданашонро хабар меоданд.
- В. он ҷо Рӯдакӣ ҳам ҳузур дошт.
- Г. Иштирок доштани Рӯдакиро тасдиқ мекарданд.

7. Исмҳои сутуни якумро бо сифатҳои сутуни дуюм мувофиқ гузошта ибора созад. (Ба рақамҳои сутуни якум аз сутуни дуюм ҳарфи мувофиқ гузоред.)

1. Найи	А. чӯбин
2. Хонаи	Б. шармгин
3. Одами	В. шахрӣ
4. Духтари	Г. мисин
5. Автобуси	Ғ. хашмгин

10. АБУЛҶОСИМИ ФИРДАВСӢ

Машқи 226. Аз рӯи мазмуни расми «Мучассамаи Абулҷосими Фирдавӣ» шифоҳӣ ҳикоя тартиб диҳед

Машқи 227. Ҷумлаҳоро хонед ва нависед. Мазмуни ҷумлаҳои ҳар қаторро муқоиса кунед. Ҳамаҷнои калимаҳои ишорашудаи сутуни якумро аз сутуни дуюм муайян кунед.

Намуна:

кабир – бузург

1. Сухани олии шоири кабир ханӯз ҳам дилангез ва ҳаяҷонбахш аст.	1. Сухани олии шоири бузург ханӯз ҳам дилангез ва ҳаяҷонбахш аст.
2. Вай точдорони бохираду беҳирадро нишон дод.	2. Вай подшоҳони бохираду беҳирадро нишон дод.
3. Достонсарои беҳамто Фирдавӣ диловариҳои қаҳрамононро месарояд.	3. Достонсарои бемисл Фирдавӣ диловариҳои қаҳрамононро месарояд.

4. Дар «Шоҳнома» агарчи сухан аз бостонзамон меравад, онро кухна гуфтан нашоёд.	4. Дар «Шоҳнома» агарчи сухан аз замони қадим меравад, онро кухна гуфтан нашоёд.
5. Ҳар чи аз ниёғони мо ба зухур омадааст , ҳама пандомӯз аст.	5. Ҳар чи аз ниёғони мо пайдо шудааст, ҳама пандомӯз аст.

Матнро хонед ва дар бораи Абулқосими Фирдавсӣ маълумот диҳед.

Шоири бузурги форсу тоҷик – Абулқосими Фирдавсӣ ҳазор сол пеш дostonҳо ва ривоятҳои таърихии халқҳои эронинаҷодро* ба назм даровард ва сӣ сол заҳмат кашид. «Шоҳнома»-и ӯ шоҳасари адабиёти мост. Вай Аҷамро* зинда гардонид. Вай тоҷдорони* бохираду бехирадро нишон дод, то ки шоҳон бихонанду панд бигиранд. ӯ дар рӯи замин кохи муаззаме* аз назм барафрохт. Дар замин тухми бебаҳое кошт, ки исмаш сухан аст. Қаҳрамонони ин дostonҳо – Фаридун, Рустам, Коваи Оҳангар, Қорани Кова, Сиёвуш, Баҳромии Чӯбина, Исфандиёр ва дигар паҳлавонон барои озодӣ, истиклол, шараф ва номуси халқи ватани худ мечанганд. Дар пайи кори ҳақ ҷонбозӣ мекунанд. Дostonсарои беҳамто Фирдавсӣ диловариҳои онон, разму набардҳо, базмҳо, орзуо омол, ғаму шодии ононро месарояд. Шоир инчунин як силсила образҳои оличаноб ва дилрабои занонро офаридааст.

Гурдофариди далери размовар*, Таҳмина, Синдухт, Рудоба, Манижа ба сурат зебо ва ба сират аз он ҳам зеботаранд.

Дар «Шоҳнома» агарчи сухан аз бостонзамон* меравад, онро ҳадиси кухан ё фасонаи кухан наметавон гуфт. Дар ҷаҳон чизҳое ҳастанд, ки кухна шудан надоранд; андарз ва ибрате, ки аз пешиниён ба пасандагон мерасанд, ҳамеша навад. Ҳар чӣ аз ниёғони мо ба зухур омадааст*, хоҳ нек ва хоҳ бад, хоҳ савоб ва хоҳ хато – ҳама пандомӯз аст.

Дониستاني дostonҳои «Шoҳнома», ки мероси гаронбаҳои маданияти халқи форсу тоҷиканд, барои писарон ва духтарон воҷиб аст.

Сотим Улуғзода

халқҳои эронинаҷод – халқҳои тоҷик, форс ва тоҷикони Афғонистон
Аҷам – сарзамини форсу тоҷикзабонон
тоҷдорон – подшоҳон
коҳи муаззам – қасри азим, бузург донисташуда
дostonсарои беҳамто – дostonнависе, ки ба мислаш нест, вучуд надорад
размовар – чанговар
бostonзамон – замони қадим
ба зуҳур омадааст – пайдо шудааст

Машқи 228. Дар нақшаҳо чанд калима навишта шудааст. Ҳиссаҳои аввали калима маъноро чӣ хел тағйир додаанд?

Пешвандҳои **ба** –, **бо**–, **бе**–, **но**– пешвандҳои сифатсозанд. Онҳо пеш аз исмҳо омада, сифат месозанд: бо+хирад = бохирад, бе+хирад=бехирад, бо+ақл=боақл, бе+ақл=беақл., но+шинос=ношинос.
Пешвандҳо бо калима якҷоя навишта мешаванд:
бохирад, бехирад, боақл, беақл.

Машқи 229. Ба исмҳои додашуда пешвандҳои *бо*–, *ба*–, *бе*– ва *но*– ҳамроҳ карда нависед. Калимаҳои ҳосилшударо муқоиса кунед.

Маза, номус, маънӣ, ошно, шинос, лаёқат.

Машқи 230. Ҷумлаҳоро хонед. Ба фикри шумо, ба чойи нуқтаҳо пешванди «*бо*–» мувофиқ аст ё «*бе*–»? Мувофиқашро интиҳоб карда, нависед.

Илми ...амал чун муми ...асал ҳеч лаззате надорад.

Гуфтори ...кирдор чун дарахти ...баргу бор танҳо барои сӯхтан ба кор ояд.

Машқи 231. Чумлаҳоро хонед ва муқоиса кунед. Имлои пешвандҳоро гуфта диҳед.

Олими беамал – занбӯри беасал.	Бе меҳнат роҳат муяссар намешавад.
Одами бекор – дарахти бебор.	Бо моҳ шинӣ моҳ шавӣ, бо деғ шинӣ – сиёҳ.

Машқи 232. Имлои дунафарӣ. Номи қаҳрамононро, ки дар матн оварда шудаанд, бо навибавбат ба ҳамдигар хонед ва нависед. Дафтарҳоро иваз кунед. Бисанҷед. Ғалатҳои ҷойдоштаро ислоҳ кунед.

11. ЗЕБУННИСО

Машқи 233. Матро хонед ва дар бораи Зебуннисо маълумот диҳед.

Зебуннисо Рустамова аз хурдсолӣ ба варзиш шавқу рағбати зиёд дошт. Дар ҳама ҷор ҷусту ҷолокиашро нишон меод. Зебуннисо ба камонварӣ меҳри беандоза баст. Вай бисёр машқ мекард. Ниҳоят ба орзуҳояш расид. Зебуннисо дар соли 1975 ду маротиба дар мусобақаҳои ҷаҳон оид ба камонварӣ дар байни занон соҳиби медали тилло ва унвони қаҳрамони ин навъи варзиш шудааст.

Зебуннисо Рустамова дар соли 1976 дар Бозиҳои ҷаҳонии олимпӣ иштирок кард ва дар миёни занони камонвари ҷаҳон сазовори медали биринҷӣ гардид. 8 рекорди ҷаҳонӣ дар варзиши камонварӣ ба Зебуннисо Рустамова аз Тоҷи-

кистон тааллуқ дорад. Ў аввалин зани тоҷик аст, ки дар соҳаи варзиш ба дараҷаи қаҳрамонӣ расидааст. Зебуннисо инсонии хоксор, боғайрат, ботамкин ва меҳнатдӯст аст.

1. Чаро Зебуннисо Рустамова дар ҷаҳон машҳур гашт?
2. Вай кадом мукофотҳоро ба даст овард?
3. Дар кадом мусобиқаҳо Зебуннисо иштирок кардааст?
4. Ў чӣ гуна инсон аст?

Матнро хонед ва мазмунашро аз номи шахси сеюми танҳо нақл кунед.

ХОТИРАИ ҚАҲРАМОНИ ҶАҲОН ДАР ВАРЗИШ

Ду лаҳзаи ҳаёт барои ман фаромӯшнашуданӣ аст, ки аз он лаҳзаҳо мехостам, ба шумо – хонандагони азиз, ҳикоят кунам.

Соли 1975 дар дастаи бонувони камонвари Иттиҳоди Шӯравӣ* иштирок мекардам. Дастаи мо аз чор нафар иборат буд. Дар арафаи оғози мусобиқаи камонварӣ яке аз духтарони даста хоҳиш кард, ки ба ӯ ёрӣ диҳам. Вақт хеле танг буд, вале ман зуд ба он духтар ёрӣ расондам. Хавфи мағлуб шудан ба ман таҳдид* мекард. Роҳбари даста маро аз омадани навбатам дар мусобиқа огоҳ кард. Лекин ман фурсат ёфта, ҳам ба шарикам ёрӣ кардам, ҳам камонамро ба даст гирифтам. Дар мусобиқа Қаҳрамони ҷаҳон гаштам. Шояд пурсед, ки агар ғолиб намебаромадам, оё ғамгин намешудам. Агар дар ҳамон ҳолат ғолиб намегаштам, ҳеҷ гоҳ рӯҳафтода намешудам. Барои ман дастгирӣ кардани рафиқу ҳамкасб дар лаҳзаи душвор муҳимтар аз ғалаба буд.

Чандин сол пеш мусобиқаи ҷаҳон оид ба камонварӣ баргузор гашт. Он солҳо Тоҷикистони азизам давлати соҳибистиқлол набуд. Ман дар он мусобиқа ғалаба ба даст овардам. Президенти федератсияи ҷаҳонӣ оид ба камонварӣ дар дасташ харитаи ҷаҳон ба наздам омаду гуфт:

– Канӣ, қаҳрамондӯхтар, ба ман ватанатро аз ҳамин харита нишон деҳ. Ман ба харита нигаристаму номи Тоҷикистон-

ро наёфтам. Табъам хира шуд, вале нохост чашмам ба кӯҳҳои Помир афтод. Аз хурсандӣ аз чоям хестаму бо овози баланд гуфтам:

– Ана! Ана! Бубинед, кӯҳҳои Тоҷикистони ман! Ин – Ватани ман! Президенти федератсия гоҳ ба ман менигаристу гоҳ ба харита ва аз таҳти дил механдид. Вай аз шодию хурсандии ман завқ мебурд. Субҳи рӯзи дигар дар рӯзномаҳо хабару мақолаҳо бо номи «Духтари тоҷик аз кӯҳҳои Помир» чоп шуданд.

Боиси ифтихори бузург аст, ки имрӯз дар харитаи ҷаҳон Тоҷикистон ҳамчун давлати мустақил ҷой дорад.

Хонандагони азиз! Ватани худро дӯст доред. Тоҷикистонро чун гавҳараки чашм эҳтиёт кунед.

Зебуннисо Рустамова

1. Лаҳзаеро, ки дар он Зебуннисо ба ҳамдастааш ёрӣ мерасонад, нақл кунед.

2. Лаҳзаеро, ки Зебуннисо аз харитаи Тоҷикистонро ҷустуҷӯ мекунад, нақл кунед.

3. Ба ин монанд аз ҳаёт мисол оварда, дар бораи аҳамияти ба ҳамдигар ёрӣ расондан ҳикоя кунед.

4. Бо оҳанги мувофиқ хондани ҷумлаҳо аз рӯи оҳанг ва мақсади гуфтор машқ кунед.

Дастаи мо аз чор нафар духтар иборат буд. Дар мусобиқа қаҳрамони ҷаҳон гаштам.

Ту аз кучой?

Ана! Ана! Бубинед, кӯҳҳои Тоҷикистони ман! Ин – Ватани ман!

Машқи 234. Ба ҷойҳои холи саволу ҷавоби мувофиқ нависед.

Намуна:

_____?

Мо дар Тоҷикистон зиндагӣ мекунем.

Шумо кадом рангро дӯст медоред?

_____.

Машқи 235. Тасаввур кунед, ки пагоҳ Зебуннисо ба мактаби шумо ташриф меорад. Аз ӯ чиро фаҳмидан мехоҳед? Саволҳои худро нависед. Бо ҳамсинфон саволу ҷавоб кунед.

Намуна: Лutfан бигӯед, ки шумо ба кадом навъи варзиш машғул будед?

Машқи 236. Муколамаи хурд (се саволу се ҷавоб) тартиб дода нависед.

Саволнома (Ҷавобҳоро дар дафтар нависед.)

1. Ба чойҳои холи калимаҳои мувофиқ гузошта нависед.

а) Зебуннисо Рустамова Қаҳрамони соҳаи _____ аст.

б) Он солҳо _____ и азиз давлати соҳибистиклол набуд.

2. Зебуннисо Рустамова дар кадом риштаи варзиш Қаҳрамон шудааст?

А. Шиноварӣ

Б. Муштзанӣ

В. Гурзпартоӣ

Г. Камонварӣ

3. Зебуннисо Рустамова чиро муҳимтар мешуморад?

А. Маблағи калон ба даст овардан

Б. Ғолиб омадан дар мусобикаҳои ҷаҳонӣ

В. Дастгирӣ кардани рафиқ дар лаҳзаи душвор

Г. Машхур шудан.

4. Дар матни «Хотираи Қаҳрамони ҷаҳон дар варзиш» кадом хислат ба Зебуннисо Рустамова хос нест?

А. ботамкинӣ ва меҳнатдӯстӣ

Б. ғамхорӣ ва ватандӯстӣ

В. шармгинӣ ва беғайратӣ

Г. хоксорӣ ва меҳнатдӯстӣ

5. Субҳи рӯзи дигар дар рӯзномаҳо хабару мақолаҳо бо чӣ хел ном чоп шуданд?

- А. «Духтари тоҷик аз Тоҷикистон»
- Б. «Духтари тоҷик – Қаҳрамони варзиш»
- В. «Духтари тоҷик аз Помири Тоҷикистон»
- Г. «Духтари тоҷик аз кӯҳҳои Помир»

6. Сифатҳои зидмаъноро бо ҳам мувофиқ гузоред. (Ба рақамҳо ҳарфҳоро мувофиқ гузоред)

1. бевиқор	А. бемаънӣ
2. ботамиз	Б. боодоб
3. беодоб	В. бовиқор
4. бомаънӣ	Г. бетамиз

7. Фикри асосии матни «Хотираи Қаҳрамони ҷаҳон дар варзиш» дар кадом қаторҳо дуруст оварда шудааст?

- А. Дар мусобиқаҳои варзишӣ ҳамеша ғалаба кунед.
- Б. Ба рафиқон дар ҳолати душвор мадад расонед.
- В. Барои машҳур гаштани Ватан кӯшиш кунед.
- Г. Ҳар субҳ ба варзиш машғул шавед.

БОБИ 6. ЗИМИСТОН

1. НАВИСАНДА ЗИМИСТОНРО ЧӢ ГУНА ТАСВИР МЕКУНАД?

Матнро хонед ва дар бораи нишонаҳои фасли зимистон маълумот диҳед.

САӢРОИ ПУРБАРФ

Роҳ хеле васеъ буд. Дар ин роҳ тӯдаҳои барф набуданд, лекин ба ҷойи онҳо сар то сари роҳро, гӯё ки мумфарш карда бошанд, яхи саҳти сиёҳчаранг пӯшонда буд.

Ду тарафи роҳ майдонҳои кишт, кӯлҳои обпарто, заҳкашҳо, ҷӯйҳо, чариҳо ва хамию пастиҳо, баландиҳо бо барф пур шуда, ҳамвор гашта буданд. Бар ҳар тараф ки нигоҳ кунед, барфи дурахшони сафед чашматонро мебурд.

Дарахтони бед, гучум* ва тут ҳам монанди зардолуҳои баҳорон шукуфта, шукуфазореро ба назаратон чилва мекарданд. Ҳайфо, ки аз тарси хароб шудани чашм ин «шукуфазор»-ро бо серӣ тамошо кардан мумкин набуд.

Дар саҳро ҳеч ҷонзоде наменамуд, танҳо зоғҳои ало гурӯҳ-гурӯҳ барфбозӣ карда мегаштанд. Чунон ки мурғҳои хонагӣ хокбозӣ кунанд, онҳо ба сари синашон ба барф хобида, бо панҷаҳояшон барфҳоро ба зери болҳояшон пош мекунанд ва, ба тариқе ки мурғобиҳо сари худро ба об фурӯ медеҳанд, инҳо ҳам сари худро ба барф меғӯтонанд. Хомӯшии ин саҳрои пурбарфро танҳо қар-қари ҳамин зоғҳо ҳалалдор мекард.

Садриддин Айни

гучум – дарахти сершоҳу барги соядиҳанда, ки сада як навъи он аст

Машқи 237. Расми манзараи зимистонро тасвир кунед. Мазмуни расмро бо ду-се ҷумла нависед. Аз калима ва ибораҳои матн истифода баред.

Машқи 238. Матро бори дигар хонед. Гӯед, ки дар он сухан дар бораи кадом душворихои фасли зимистон меравад?

Машқи 239. Дар матн ибораҳоеро, ки нишонаҳои зимистонро ифода мекунанд, ёфта, нависед. Намуна: тӯдаҳои барф – Ҳар чо-ҳар чо тӯдаҳои барф буданд.

Машқи 240. Ба калимаҳои *васеъ, сафед, настӣ, хонагӣ* калимаҳои зидмаъно оред.

Интихобан бо ду калима аввал ибора, баъд ҷумла тартиб дода нависед.

Намуна:

Васеъ – танг, роҳи васеъ – роҳи танг. Ҳавлии мо дар шафати роҳи васеъ ҷойгир буд. Аз кӯча мо бо роҳи танг сӯйи сахро мерафтем.

Машқи 241. Дар мавзӯи «Дар фасли зимистон аз чӣ эҳтиёт шудан лозим аст?» шифоҳӣ (даҳонакӣ) ҳикоя тартиб диҳед.

Машқи 242. Дар бораи манзараи зимистони маҳаллаи худ ҳикояи хурд нависед.

2. ОЛИМ ЗИМИСТОНРО ЧӢ ГУНА ТАСВИР МЕКУНАД?

Матро хонед. Сабаби боридан ва сафед будани барфро шарҳ диҳед.

ЧАРО БАРФ САФЕД АСТ?

Барф чист? Дар фасли зимистон барфрезаҳои нозуки дурахшон ба рӯйи замину болои дарахтон ва боми хонаҳо мерезанду мерезанд. Барф аз заррачаҳои яхкардаи об ба вучуд омадааст. Онҳо низ мисли борон аз абр меборанд, аммо шакли барф ба борон монанд нест. Борон аз донаҳои хурду калони об, барф бошад аз яхпораҳои тунуки ба ҳам часпида

иборатанд. Агар шумо донаи барфро аз наздик мушоҳида кунед, мебинед ки он шаклҳои аҷиби ниҳоят зебо дорад ва ба ситораҷаи панҷ ё шашгӯша монанд аст (нигаред ба расм).

Мехоҳед, фаҳмед, ки барф чӣ гуна пайдо мешавад?

Вақте ки ҳаво гарм аст, об аз рӯи замин бухор шуда, хеле баланд, ба ҷое ки ҳаво сард аст, мебарояд. Аз таъсири сармои боло бухори об ба яхпораҳои хурд-хурд табдил меёбанд. Яхпораҳо ба ҳамдигар мечаспанд ва вазнин шуда, ба поён, ба рӯи замин меафтанд. Дар ин вақт барф шакли муайяни зебо надорад. Ҳангоми ба замин афтидан ҳаво канорҳои яхпора (барф)-ро хӯрда, гӯё онро шона мекунад ва донаи барф то ба рӯи замин расиданаш шакли зебои ситораҷаро мегирад.

Чаро ранги барф сафед аст?

Ҳар як донаи барф (ҳар як ситораҷаи барфӣ) бетартиб болои ҳамдигар афтада, ковок, анбӯҳ шуда мехобанд. Нури офтоб ё равшании рӯз дар дохили зарраҳои барф пароканда мешавад ва ба ҳар тараф паҳн гашта, онро равшан (сафед) мекунад. Барои ҳамин мо барфро ба ранги сафед мебинем. Ҳамин тариқ, сафедии барф ба равшании атроф вобаста будааст.

1. Дар фасли зимистон кадом беморӣ бештар мушоҳида мешавад?
2. Аз зуком худро чӣ тарз эҳтиёт мекунед?
3. Дар роҳҳои пурбарф ва лағжонак чӣ тавр эҳтиёт мекунед?

Машқи 243. Калимаҳоро хонед. Онҳоро аз рӯи намуна гурӯҳбандӣ кунед ва нависед.

Сафед, нек, калон, тез, ҳилагар, ширин, маккор, зебо, оҳанин, сиёҳ, баодоб, васеъ, часур, талх, качпо, кабуд, хурд, ғофил, сурх, ҳарис, пахтагин, тунд, гулобӣ, кӯтоҳ, ботамиз, турш, чӯбин,

Намуна:

Сифатҳои ифодакунандаи ҳаҷм: калон,,,,,

Сифатҳое, ки аз чӣ сохта шудани ашёро ифода мекунанд: чӯбин.,,

Сифатҳои ифодакунандаи ранг: сафед,,,,

Сифатҳои ифодакунандаи маза: ширин,,,,

Сифатҳои ифодакунандаи аломати ҳайвонот: маккор,,,,

Сифатҳои ифодакунандаи ҳислати одамон: нек,,,

Машқи 244. Муайян кунед, ки сифатҳои зер аломати чихоро ифода мекунанд.

Намуна: сафед – гули сафед, мӯйи сафед, пахтаи сафед, барфи сафед, ...

калон – хонаи калон, кӯчаи калон,,,,

ширин –,,,,

зебо –,,,,

васеъ –,,,,

чӯбин –,,,,

Саволнома (Ҷавобҳоро дар дафтар нависед.)

1. Ҷумларо пурра кунед (калимаҳои партофташударо ёбед).

Об аз рӯи замин _____ шуда, ба боло мебарояд, аз таъсири хунукӣ ба _____ тунук табдил меёбад, оҳиста-оҳиста _____ шуда, ба замин меафтад ва барфро ташкил медиҳад.

2. Шакли барф ба чӣ монанд аст?

- А. Ба заррачаҳои хурди ях
- Б. Ба ситорачаҳои шашгӯша
- В. Ба пахтаи титшуда
- Г. Ба пари қуи болишт

3. Барои чӣ барф сафед аст?

- А. Барои он ки барф равшанро инъикос мекунад;
- Б. Барои он ки барф дар табиат сафед аст;
- В. Барои он ки барф пахтаи паҳну парешон кардашуда аст;
- Г. Сафедии барф акси равшаниии ситораҳо аст.

4. Матни «Чаро барф сафед аст?» ба кадом навъи матн дохил мешавад?

- А. Матни ҳикоягӣ
- Б. Матни бадеӣ
- В. Матни маърифатӣ
- Г. Матни тасвирӣ

3. МАРОСИМИ «БАРФӢ»

– Манижа, ана зимистон ҳам фаро расид. Хамин ки барфи аввал борид, биё ба ягон кас «Барфӣ» нависем, – таклиф кард Бежан.

– Барфиаш – чӣ? Ман бори аввал мешунавам, – ҳайрон шуд Манижа.

– Ин як навъ бозӣ аст, ки одамон бо ҳамдигар ҳазлу шӯҳӣ мекунанд.

Матнро хонед ва дар бораи маросими «Барфӣ» маълумот дихед.

Маросими «Барфӣ» яке аз анъанаҳои бостони мардуми тоҷик ба шумор меравад, ки ба муносибати боридани барфи нахустин дар оғози фасли зимистон – баргузор мегардад.

Кишоварзон дар фасли тирамоҳ пас аз чамъоварии ҳосил то фаро расидани фасли зимистон заминҳои киштзоронро шудгор менамуданд, то ки замин барф хӯрда, дам гирад ва алафҳои бегонаю ҳашаротҳои зараровар нобуд шаванд. Бинобар ин кишоварзон боридани барфи аввалинро истиқбол мегирифтанд ва паёми «Барфӣ» иншо* намуда, онро ба ёру дӯстон, ҳешовандон наздикон мефиристоданд.

Дар номаи «Барфӣ» номи шахсе, ки ба ӯ паём мерасад, бояд саҳеҳ* бошад. Сарвари хонавода рӯзи боридани барфи аввал номаро дар киса пинҳон мекард ва бо баҳонае ба хонаи ягон дӯсташ мерафт. Дар номаи «Барфӣ» хоҳишу талабҳои шахси номабар бо шӯҳҳои аҷоибу ширингуфторҳои дилнишин баён мешуданд:

Зарра-зарра барф меборад сафед,
Як зиёфат аз шумо дорем умед.
Сандалиро гарм созед аз алав,
Ширбиринчу мантуву оши палав.

Кулчаҳои кунчидину куббадор*,
Себу ангури дилафрӯзу анор.
Ҳофизи хушхону танбӯру дутор,
Наю гижак, чӯраҳои беғубор.
Чормағзу тутмавизи соягӣ,
Баҳри мо тайёр кун аз чӯрагӣ.

Баъд шахси паёмбар соҳиби хонаро аз овардани нома огоҳ карда, мегурехт. Соҳибони хона аз паси он шахс медавиданд. Агар ӯ ба дасти соҳибхона наафтад, талабхояшро иҷро мекарданд. Агар он шахс дургурехта натавонаду ба дасти соҳибхона афтад, талаби кардаашро худаш иҷро мекунад. Чунончи, дар ин шеъри халқӣ гуфта шудааст:

Барф меборад бо фармони Худо,
Барфи нав аз мову «Барфӣ» аз шумо.
Гар бигиред ин чавони рафтaro,
Дасту пояш баставу рӯяш сиёҳ.
Гар нагиред ин чавони рафтaro,
Мешавад базми калон бори шумо.

Маросими «Барфӣ»-ро мардуми тоҷик чун анъана ва бозии дилхушкунанда то ҳол мегузаронанд.

Рӯзӣ Аҳмадов

иншо – эҷод кардан, навиштан
сахех – дуруст, аниқ
куббадор – гунбазмонанд

1. Маросими «Барфӣ» кай баргузор мегашт?
2. То фаро расидани зимистон кишоварзон чӣ кор мекарданд?
3. Боридани барфи аввалро онҳо чӣ тавр пешвоз мегирифтанд?

4. Шумо ҳам «Барфӣ» навиштаед?

Машқи 245. Хонед ва муайян кунед, ки дар ин «Барфӣ»-хо чиро умед мекунад.

Зарра-зарра барф меборад сафед,
Як зиёфат аз шумо дорем умед.
ё
Зарра-зарра барф меборад сафед,
Меҳрубонӣ аз шумо дорем умед.

Машқи 246. «Барфӣ» нависед. Ба чойи нуктаҳо монанди намунаҳои боло хоҳиши худро нависед.

Зарра-зарра барф меборад сафед
..... аз шумо дорем умед.

Машқи 247. Бозии «Барфӣ». Шарти бозӣ чунин аст:

Як нафарро назди лавҳаи дарسخона даъват намуда, чашмонашро бандед.

Аз байни хонандагон интихобан як нафар баромада, ба дасти ӯ «Барфӣ» медиҳад.

Чашми нафари аввалро кушоед ва аз ӯ хоҳиш намоед, ки «Барфӣ»-и гирифтаашро хонад. Агар шахси «Барфӣ»-нависро ёбад, чояшро ба ӯ медиҳад. Агар наёбад, як хоҳиши «Барфӣ»-нависро иҷро мекунад. Масалан, рақс мекунад.

Машқи 248. Аз матни «Маросими барфӣ» истифода карда калимаҳои муқобилмаъноро ёбед.

охирин –
фоидаовар –
дур –
хунук –

Машқи 249. Сифатҳои муқобилмаъноро нишон диҳед.

Яке фарбеҳ, дигаре хароб, яке дароз, дигаре кӯтоҳ, яке хушрӯ, дигаре безеб, вале моҳияти амалашон чун як себи дукафон ба ҳамдигар шабеҳ аст.

Урун Кӯҳзод

Машқи 250. Монанди дарси имрӯза барои хоҳару бародар «Барфӣ» навиштанро машқ кунед.

4. ЧАШНИ САДА

Матнро хонед ва дар бораи чашни Сада маълумот диҳед.

Чашни Сада ҳар сол дар даҳуми баҳмани солшумори ниёғони* мо, баробар ба 30-юми январ чашн гирифта мешавад. Аз рӯйи таквими халқӣ баъди поён ёфтани сардтарин рӯзҳои зимистон дар табиат тағйироте ба вучуд меояд ва, ба қавли Абӯрайҳони Берунӣ*, «Офтоб аз хонааш берун мебарояд ва ба баҳор майл менамояд». Дехқонон аз ҳамин айём ба қорҳои кишоварзӣ омодагӣ мебинанд ва ин ҳолат панҷоҳ рӯзу панҷоҳ шаб пеш аз чашни Наврӯз сурат мегирад. Аз ин рӯ ин чашнро «Сада» гуфтаанд, ки маънояш адади сад аст.

Дар ин бора шоир Манучеҳрии Домғонӣ гуфтааст:

Инак, биёмадаст ба панҷоҳ рӯз пеш,
Чашни Сада талоши Наврӯзи навбаҳор.

Шоир Фарруҳии Сиистонӣ низ ба ин ишора кардааст:

Сада омад, ки туро мужда диҳад аз Наврӯз,
Мужда бипазиру бидеҳ хилъату қорам бигирад.

Дар чашни Сада дехқонон рӯз то беғоҳ оташ меафрӯзанд. Ҳамагон дар гирди оташ чамъ шуда, рақсу сурудхонӣ мекунанд. Аз ҳамин рӯз иборат дехқонон ба киштукори баҳорӣ омодагӣ дида, боғу дарахтонро ба тартиб меоваранд. Ба заминҳо яҳоб мемонанд, тухмии серҳосил ҷустуҷӯ менамоянд.

Чашни Сада дар замони мо ба ҳукми анъана даромадаст. Дар ин чашн мардум ҳар гуна озмунҳо ташкил мекунанд. Дехқонону боғдорон анъанаҳои гузаштагони худро идома медиҳанд.

Маҷаллаи «Масъалаҳои маориф»

1. Барои чӣ ин чашнро Сада меуфтаанд?
2. Садаро кай чашн мегиранд?
3. Дар чандуми моҳи Баҳман онро чашн мегирифтанд?
4. Дар замони пеш Садаро чӣ тарз чашн мегирифтанд?
Дар замони мо-чӣ?

Машқи 251. Агар 30-юми январ ба 10-уми Баҳман баробар бошад, якуми Баҳман ба чандуми январ рост меояд? Ҳисоб кунед.

Машқи 252. Дехқонон ба киштуқори баҳорӣ омодагӣ мекунанд. Шумо ба чӣ омодагӣ мекунед? Нависед.

Намуна. Мо ба омадани меҳмонон омодагӣ мекунем.

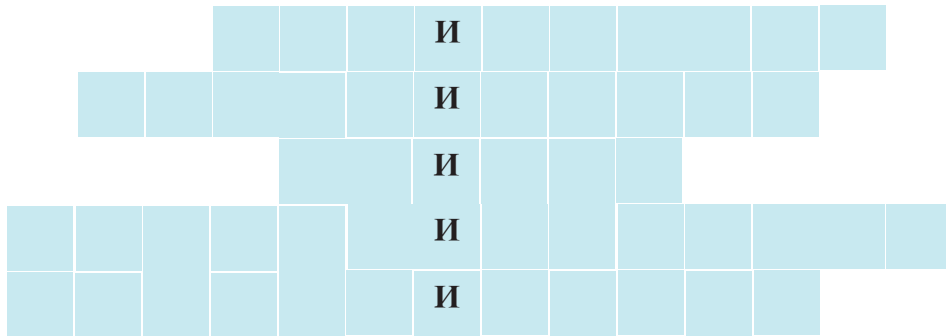
Машқи 253. Ба ифтихори чашни Сада ҳамдигарро аввал ши-
фохӣ, баъд хатгӣ табрик намоед.

Машқи 254. Машқи навиштани эълон. Доир ба баргузори чашни Сада эълон нависед.

Машқи 255. Ибораҳои зеринро дар дафтар, дар катакҳо муво-
фиқ гузored ва монанди он кроссворд тартиб диҳед: *кӯҳи ба-
ланд, пуштаҳои сабз, манзараи гуворо, насими форум, оби соф.*

БОБИ 7. РАСМУ ОИНҲОИ МО

1. НИЯТИ НЕК

Машқи 256. Чумлаҳоро хонед ва нависед. Мазмуни чумлаҳои хар каторро муқоиса кунед. Хулосаатонро гӯед.

1. Вай бечуръатона гуфт.	1. Вай тарсида гуфт.
2. Офтоб аз паси қуллаҳои сарбафалаккашида рух вонамуд.	2. Офтоб аз паси кӯҳҳои хеле баланд рух вонамуд.
3. Ба шумо панҷ дақиқа фурсат медиҳам.	3. Ба шумо панҷ дақиқа вақти муносиб медиҳам.

Матро хонед ва гӯед, ки чаро Шариф чумла нанавишт?

Ин ҳодиса дар дарси забони модарӣ рух дод. Муаллима ба ҳар кас як-ду калима доду фармуд:

– Бо ҳамин калимаҳо чумла тартиб диҳед. Ба шумо панҷ дақиқа **фурсат*** медиҳам ...

Панҷ дақиқа гузашт. Аз мизи якум дафтараширо гирифта, Саид бархест. Вай бечуръатона* гуфт:

– Калимаи ман «сарбафалаккашида» аст, – ва чумлаширо хонд:

– Офтоб аз паси қуллаҳои сарбафалаккашида рух вонамуд.

– Бад нест, – розӣ шуд муаллима. – Қабул!

Навбати Маъмур. Маъмур дар паҳлуи Саид менишаст. Калимаи вай «роҳ» будааст.

– Кӯҳ ҳар қадар баланд бошад, боз ҳам аз сари худ роҳ дорад, – гуфт вай.

– Олиҷаноб! – хитоб кард муаллима.

Навбати Шариф расид, аммо вай аз ҷой нимхез шуда буд ки, замин ларзид. Аввал шишаи тирезаҳо паст-паст садо баровард. Баъд замин саҳт такон* хӯрд ва шишае чарангосзанон фуру рехт. Аз сақф бошад, пораҳои тунуки гач ба сару дарсхони рӯи бачаҳо афтиданд...

– Ба берун! – дод зад муаллима ва давида рафту дари дарсхонаро кушод.

Аҳли синф бод барин ба долон ва аз он чо дар як мижа задан ба сахни мактаб баромаданд. Ҳама рангпариди, хавотир менамуданд. Чанд духтарак ҳатто гиристанд. Кадоме беҳуш шуда буд. Муаллима ба рӯяш об зада ба худ овардан мехост.

Чанд дақиқа гузашт. Замин дубора наларзид. Аммо касеро чуръати ба дарун даромадан набуд. Тарсу ҳарос аз вучуди бачахову омӯзгорон рафтан намехост...

Сарвари мактаб – Муродова, эълон кард, ки боз даҳ-понздаҳ дақиқа мунтазир мешавем.

Ниҳоят барои давом додани машғулиятҳо иҷозат шуд.

Вақте ки бачаҳо ба дарсхона даромада, ба ҷойҳояшон нишастанд, муаллима озурдахотир, гӯё худ ба худ гуфт:

– Аҷаб кори нохуб шуд!

– Не, кори хуб шуд, – пичиррос зад Шариф ба гӯши ҳам-партааш – Набӣ. – Ман ҳанӯз ҷумла наёфта будам. Агар замин намеларзид, ду мегирифтам.

– Калимаҳоят кадом? – пурсид Набӣ.

– «Ният» ва «дил», – ҷавоб дод Шариф.

– Навис, – гуфт Набӣ, – «Буздил бадният мешавад!»

Азизи Азиз

фурсат – вақти муносиб

бечуръатона – тарсида

кӯҳи сарбафалаккашида – кӯҳи хеле баланд

замин сахт такон хӯрд – замин сахт ларзид

ният – қасд, азм, фикр, андеша, хаёл

1. Чаро Шариф ҷумла нанавиштааст?
2. Воқеа дар кучо рӯй дод?
3. Ин ҳодиса дар дарси кадом фан рух дод?
4. Муаллима ба хонандагон чӣ вазифа дод?
5. Саид чӣ хел ҷумла гуфт? Маъмур-чӣ?
6. Барои чӣ Шариф ҷумла нанавишт?

7. Хангоми заминларза хонандагон чӣ кор карданд?
8. Баъди ба дарсхона баргаштан муаллима чӣ гуфт?
9. Шариф чӣ ҷавоб дод? Чӣ тарз ҷавоб дод?
10. Маънои «ният» чӣ будааст?
11. Агар шумо мебудед, чӣ кор мекардед?
12. Ба мазмуни матн кадом сарлавҳа мувофиқ аст?
13. Фикри асосии матн аз чӣ иборат аст?

1. Мазмуни ҳикояро муфассал ва мухтасар нақл кунед
2. Дар нақши Шариф ва Набӣ бозӣ кунед. Ба оҳанги гуфтори онҳо риоя намоед.
3. Кадоме беҳуш шуд. Муаллима ба рӯяш об зада ба худ овардан меҳост.
4. Агар хонандае дар назди шумо беҳуш шавад, шумо чӣ кор мекунед?

Машқи 257. Қоидаҳои рафторро хангоми заминларза хонед ва дар хотир гиред.

Қоидаҳои рафтор хангоми заминчунбӣ

- аввал ҷойи беҳатарро ёбед ва бишинед;
- сар ва гарданро бо дастон пӯшонед;
- ба ягон чизи устувор такя намоед;
- нафаси чуқур кашида ором шавед;
- то ба охир расидани заминчунбӣ дар ҳамон ҷое, ки қарор доред, бимонед, агар дар дохили бино бошед, ба таги мизи устувор дароед, худро аз тирезаҳо дуртар гиред, дар назди кунҷҳои дарунии деворҳои асосӣ ва дарҳо паноҳгоҳ чӯед;
- агар дар берун бошед кӯшиш намоед, ки ба ҷойи кушод бароед, худро аз биноҳо, хатҳои барқ ва дарахтон дур гиред;
- агар дар автомобил бошед, ба ҷойи кушод баромада, мошинро аз ҳаракат боздоред;
- агар дар кӯчаҳои танги шаҳр бошед, худро ба ҷойи беҳавф аз биноҳои бисёррошона дуртар гиред.

Дар вақти заминчунбӣ аз амалҳои зерин даст кашед:

- ба тарафи майдончаи зинапояхо ва дарҳои баромад на-давед;
- ба сӯйи айвон надавед;
- аз айвон ё тиреза ба поён напаред;
- лифтро истифода накунад.

Баъд аз заминларза чӣ бояд кард?

- аз ашёи шикаста ва аз боло афтанда худро эҳтиёт кунед;
- дари чевонро эҳтиёткорона кушоед;
- хонаатонро аз назар гузаронед, агар дар дохили хона будан хатарнок бошад, ҳамаро берун бароред;
- ба ҳамсояхое, ки ба ёрӣ ниёз доранд, ёрӣ расонед;
- аз ноқилҳои барқии афтида ё кубурҳои кандашудаи газ эҳтиёт шавед;
- барои аз назар гузаронидани хона аз чароғаки дастӣ ё лампаи батареядор истифода баред;
- чунбишҳои баъдинаро мунтазир бошед;
- хабарҳои радио ва телевизионро гӯш кунед
- агар оташро мушоҳида кардед, худатон хомӯш кунед ё ба 01 занг занед.

Машқи 258. Имлои дунафарӣ. Ҷумлаҳои тартибдодаи Саид ва Маъмурро бо навбат ба ҳамдигар гӯед ва нависед. Дафтарҳои худро бо шарикатон иваз карда, санҷед. Ғалатҳои ҷойдоштаро фаҳмонда, ислоҳ кунед.

Машқи 259. Имлои худамро месанҷам!

Забони модарӣ, бечуръатона, сарбафалаккашида, Маъмур, чарангосзанон, рангпарида, озурдахотир.

Машқи 260. Бо калимаҳои машқи 259 ҷумла тартиб диҳед. Дафтарҳои худро бо шарикатон иваз карда, санҷед. Ғалатҳои ҷойдоштаро фаҳмонда, ислоҳ кунед.

Машқи 261. Хонед:

- Калимаҳоят кадом? – пурсид Набӣ.
- «Ният» ва «дил», – ҷавоб дод Шариф.
- Навис, – гуфт Набӣ, – «Буздил бадният мешавад!»

Агар шумо мебудед, бо калимаҳои «ният» ва «дил» чӣ хел ҷумла тартиб медедед? Нависед.

Машқи 262. Ниятҳои некро номбар карда нависед.

Намуна: Бигзор ҳамеша сулҳ бошад.

2. ЭҲТИРОМИ ПАДАРУ МОДАР ВА КАЛОНСОЛОН

Машқи 263. Матро хонед ва гӯед, ки барои чӣ мо бояд падару модарро эҳтиром кунем.

Падару модарро иззат кардан, онҳоро бузургу калон до-нистан, аз гуфтаи онҳо набаромадан, суханашонро рад на-кардан, ҳамеша дар ҳама қор ризои онҳоро чустан ба ҳар кас лозим аст. Падару модар дар тарбияти мо бисёр машаққатҳо кашиданд ва ба хуни ҷигар парвариш намуда калон карданд. Ба синни ҳафтсолагӣ ба мактаб фиристоданд. Альон* мо дар мактаб мехонем, ҳеч ғам надорем. Хӯроку пӯшоки моро онҳо тайёр мекунанд. Акнун моёнро лозим аст, ки қадри па-дару модарро донем, онҳоро бисёр иззат кунем, бе иҷозати онҳо коре накунем. Агар ба коре иҷозат надиханд. «Ҷавоб диҳед» гуфта зӯр назанем, зеро ки кори нағзу бадро... онҳо медонанд. Ба ҳар коре, ки онҳо ҷавоб надиханд, албатта зар-рарнок аст.

Садриддин Айни

альон – ҳоло

Ҳафт сабаби эҳтиром кардани падару модарро аз матн муайян кунед.

Машқи 264. Имлои дунафарӣ. Ҷумлаи якуми матро нависед. Дафтартанро бо шарикатон иваз кунед. Ғалатҳои ҷойдошта-ро муайян намуда, ислоҳ кунед.

Машки 265. Замира мегӯяд, ки ифлос накардани либос ҳам эҳтироми падару модар аст.

– Ба дарс бо тайёрии пухта омадан ҳам эҳтироми падару модар аст – мегӯяд Фарзона.

Боз кадом корҳо нишонаи эҳтироми падару модар аст? Нависед.

Раҳим мегӯяд, ки дар кӯча сухани дағал нагуфтан ҳам эҳтироми падару модар аст.

Машки 266. Ҷумлаҳоро хонед. Дуруст ё нодуруст будани рафторро муайян кунед. Дар дафтар танҳо рафтори дурустро нависед.

Рафтор	Дуруст	Нодуруст
Ман ҳар субҳ ба падару модарам салом медиҳам.		
Ман ба шахсони калонсол салом медиҳам.		
Ман ба падару модарам сухани рост мегӯям.		
Ман ба калонсолон сухани рост мегӯям.		
Ман ҳангоми салом додан ба калонсолон даст дароз мекунам.		
Ман ҳангоми салом бо калонсолон даст дароз намекунам, то онҳо даст дароз накунанд.		
Ман дар автобус ба шахсони калонсол ҷой медиҳам.		
Ман ба калонсолон ёрӣ намерасонам, зеро онҳо ҳам фарзанд доранд.		
Агар калонсолон аз ман ёрӣ пурсанд, тайёр ҳастам, ки ба онҳо ёрӣ расонам.		
Ман ба падару модар ва калонсолон «шумо» гуфта муносибат мекунам.		

Машқи 267. Дар бораи эҳтироми падару модар шифохӣ ҳикоя тартиб диҳед. Меъёрҳои нутқи шифохиرو ба эътибор гиред

Машқи 268. Ҳамроҳи аҳли хонавода нишонаҳои эҳтиром кардани падару модар ва шахсони калонсолро муайян кунед ва рӯйхати нав тартиб диҳед.

Намуна: 1. Ҳаргиз падару модарро наранҷонед.
2.....

3. «ТУ» ВА «ШУМО»

Дар забони тоҷикӣ ҳангоми суҳбат ё муроҷиат ҷонишинҳои «ту» ва «шумо» нисбат ба якдигар баробар истифода карда мешаванд. Ҳар дуи онҳо баробарҳуқуқанд.

Саволе ба миён меояд, ки риоя карда истифода бурдани ҷонишинҳои «ту» ва «шумо» дуруст аст ё не?

Ба фикри мо, риоя намудани ҷонишинҳои мазкурро одоб талаб мекунад. Ин нишонаи одоб аст.

Аз рӯйи одоби тоҷикон, аксарияти мардум дар вақти бо волидайн, бародару хоҳари калон, меҳмон, калонсолон, шахсони ношинос, роҳбар, омӯзгор муроҷиат намудан ҳатман «шумо» мегӯянд.

Фақат шахсони ҳамсинну сол, аз хурдӣ дар як ҷо калоншуда ихтиёрдоранд, ки «ту» ё «шумо» гуфта ба ҳамдигар муроҷиат намоянд. Калонсолон ҳам нисбат ба хурдсолон «ту» гуфта муроҷиат намоянд.

«Шумо» гуфта муроҷиат намудан маънои хушомад ё тарс надошта, балки ҳурмату эҳтироми якдигарро ифода намоянд.

Каломи ширин, ахлоқи ҳамида, муносибати боодобона ба монанди насими саҳарӣ таъби шахсро ҳушу асабро ором намоянд.

Агар ба шахсе, ки ҳамеша «шумо» гуфта муроҷиат намудаанд, якбора бо калимаи «ту» рӯй оранд, таъби вай якбора

хира мешавад. Ин гуна рафторро чун таҳқир қабул мекунад. Ҳол он ки мурочиаткунанда, мумкин аст, аз рӯйи одат, нафаҳмида, ғайри ихтиёр «ту» гуфта бошад. Дар ин ҳолатҳо хафа шудан лозим нест, чунки дар баъзе лаҳзаҳои мо «ту» гуфта мурочиат намудан низ маъмул гардидааст. Дар вақти суҳбат гоҳ бо калимаи «ту», гоҳ «шумо» мурочиат намудан аз рӯйи одоб нест.

Аммо ҳамеша кӯшиш кардан лозим аст, ки бо калимаи «шумо» мурочиат намоем. Дар оила ба риоя намудани тартиби мурочиат, калонсолонро «шумо» гуфтан вазифаи ахлоқист.

«Маданияти шахс»

1. Аз рӯйи одоб мурочиат ба дигарон чӣ гуна бояд бошад?
2. Вақти мурочиат калимаи «шумо» чиро мефаҳмонад?
3. Калимаи «ту» ҳангоми мурочиат чӣ таъсир мерасонад?
4. Дар маҳаллае, ки шумо зиндагӣ мекунад, ҳангоми мурочиат аз кадом ҷонишинҳо истифода мебаранд?
5. Шумо ҳангоми мурочиат ба калонсолон кадом ҷонишинҳоро ба забон меоред?
6. Баъд аз хондани матн андешаи шумо дар ин бора тағйир ёфт ё не? Баён кунед.

Машқи 269. Ба ҷойи нуқтаҳо калимаҳои мувофиқро гузошта нависед.

Шахсоне, ки «ту» гуфта мурочиат мекунем: ҳамсолон, ...

Шахсоне, ки «шумо» гуфта мурочиат мекунем: падар, ...

Машқи 270. Озмунӣ хушнависӣ. Бандҳои ҷоруму панҷуми матро хушнависӣ кунед.

Машқи 271. Дарси имрӯзаро бо аҳли хонавода муҳокима кунед. Ҳамроҳи онҳо мавридҳои истифодаи «ту» ва «шумо»-ро муайян кунед ва рӯйхати нав тартиб диҳед.

Намуна:

1. Ҳамаи хурдсолон ба калонсолон «шумо» гуфта муроҷиат мекунанд.
2.

4. ОДОБИ МЕҲМОНДОРӢ

Машқи 272. Ҷумлаҳоро хонед ва нависед. Мазмуни ҷумлаҳои хар қаторро муқоиса кунед. Хулосаатонро гӯед.

1. Бе ҳеч такаллуф даромада омаданд.	1. Бепарвоёна даромада омаданд.
2. Меҳмонон нақшаҳои барои мо хавфноктар кашидан гирифтанд.	2. Меҳмонон нақшаҳои барои мо пурхатар кашидан гирифтанд.
3. Дандон ба дандон монда оқибати кори ин меҳмонҳои азхудрафтари мунтазир будам.	3. Тоқат карда оқибати кори ин меҳмонҳои азхудрафтари интизор будам.
4. Духтарчаам ошuftаҳолона пурсид.	4. Духтарчаам парешонхотир пурсид.

ХОНА ДАР ХОНА

I

Онҳо қариб як моҳест, ки сокини хонаи моянд. Ростӣ гап, бе ҳеч такаллуф* даромада омаданду дигар ихтиёри рафтан накарданд.

Ҳардуяшон ҳам базеб, хушандом, дӯстрӯ. Лекин як хислати аҷиб доранд: ҳамин ки нишастанд, хоҳ ба диламон ғунҷаду хоҳ не, бо ҳамдигар байтбарак мекунанд. Ман ҳарчанд забони онҳоро нафаҳмам ҳам, ба овози форам ва дилрабояшон бодикқат гӯш мекунам. Ҳис кардан мумкин аст, ки аз хониши онҳо оҳанги зиндагӣ, ҳаётдӯстӣ, оромию осоиш ба гӯш мерасад. Дертар меҳмонон нақшаҳои барои мо хавфноктар* кашидан гирифтанд.

II

Ба фикри онҳо, мо минбаъд, агар ба ҷое рафтани шавем, дару тирезаро кушода монем, будааст. Охир, худатон тасаввур кунед, ки мо чӣ тавр дару тирезаи хонаро кушода, рафта метавонем? Не, ин кори ношудани!

Лекин яке аз меҳмонон ғазаби маро дида ба сӯи тиреза ишора кард. Ман фаҳмидам: ӯ гуфтан мехоҳад, ки «Дарро кулф кунед ҳам, ақаллан даричаи тирезаро кушода монед-дия!»

Хайр, агар дарро монда, аз дарича медаромадагӣ меҳмон бошад, ба инаш розӣ шудан мумкин. Даричаи тирезаро кушода мондам. Ҳамин тавр, дарича дари онҳо шуда монд.

Мо рафта-рафта ба ин кори меҳмонон ҳам одат карда мондем. Ягон соат наомада монанд, духтарчаам мепурсид:

– Дада, онҳо ба кучо рафтанд?

Як рӯз меҳмонон байни худ ким-чӣ хел аҳду паймон карданд, ки дар як кунчи хонаи мо хона созанд. Аҷабо! Ин чӣ гуфтагӣ гап-а? Наход меҳмон ҳамин хел шавад!

III

Ҳарчанд асабҳоям таранг шуда бошанд ҳам, дандон ба дандон монда* оқибати кори ин меҳмонҳои азхудрафтаре мунтазир будам. Рӯзи дигар онҳо ба нохост ба кор сар карданд. Яке лой меовард, дигаре об. Хонасозӣ сар шуд. Аз як тараф ғазабам ояд, аз тарафи дигар ба меҳнатдӯстии онҳо қоил мешудам. Охир, яке лойро эҳтиёткорона ба кунчи хона мегузошт ва дигаре об оварда, онро андова мекард, сайқал медод. Дар тамоми муддати хонасозӣ, ки он қариб як моҳ давом кард, ман надидам, ки ба рӯи қолин як гард хоку лой афтида бошад.

Меҳмонон пас аз буд шудани хона ба мо ҳарфе назада дар он зиндагӣ кардан гирифтанд.

Пас аз чанде меҳмонони мо – фароштурукҳо, бо оилаи худ кӯчида рафтанд. Духтарчаам ошуфтаҳолона* пурсид:

– Дада, онҳо аз мо ранчиданд?
– Не, наранчиданд. Қоидашон – хамин. Ба мамлакатҳои гарм мераванд. Хонаи онҳо ҳамчун нишонаи дӯстӣ дар хонаи мо боқӣ хоҳад монд.

Бигзор, хонаи онҳо ҳеч гоҳ вайрон нашавад!

Ибодулло Файзуллоев

такаллуф – бепарвоёна
мунтазир – интизор
сайқалдиҳӣ – суфта кардан
дандон ба дандон мондан – тоқат кардан
фароштурук – парасту, достак
ошuftаҳолона – бо ҳаяҷон, парешонхотирона

1. Мазмуни ҳикояро муфассал ва мухтасар нақл кунед.
2. Дар бораи одоби меҳмондорӣ мулоҳизаатонро баён кунед.
3. Дар нақши падару духтарча бозӣ кунед. Ба оҳанги гуфтори онҳо риоя намоед.
4. Ҳаракати фароштурукхоро бо имову ишора нишон диҳед.
5. Дар бораи фароштурук ягон суруд сароед.
6. Расми фароштурукро тасвир кунед.
7. Дар бораи фароштурук маълумот диҳед.

Машқи 273. Имлои дунафарӣ.

Сокини хонаи мо, хислати аҷиб, овози форам, оҳанги зиндагӣ, тирезаи хона, даричаи тиреза, нишонаи дӯстӣ.

Машқи 274. «Дандон ба дандон монда, оқибати кори ин меҳмонҳои азхудрафтаро мунтазир будам», – мегӯяд соҳибхона. Боз дар кадом мавридҳо «дандон ба дандон монда мунтазир шудам» мегӯянд?

Нависед.

Машқи 275. Аввал чумлаҳои сутуни якумро хонед. Гӯед, ки **чӣ фаҳмидед?**

Чумлаҳои сутуни дуюмро хонед. Акнун **чӣ фаҳмидед?**
 Чумлаҳои сутуни якум ва дуюмро муқоиса кунед.
 Чумлаҳои сутуни дуюмро нависед.

Мохрӯ омадани меҳмонон дастархон орошт.	Мохрӯ то омадани меҳмонон дастархон орошт.
Рустам донишгоҳ таҳсил мекунад.	Рустам дар донишгоҳ таҳсил мекунад.
Моҳ шинӣ, моҳ шавӣ, дег шинӣ, сиёҳ шавӣ.	Бо моҳ шинӣ, моҳ шавӣ, бо дег шинӣ, сиёҳ шавӣ.
Кӯча шаҳси ношинос мегузашт.	Аз кӯча шаҳси ношинос мегузашт.
Бобоям ман гул тухфа карданд.	Бобоям ба ман гул тухфа карданд.

Калимаҳои **ба, бо, то, аз, дар**-ро пешоянд меноманд. Пешояндҳо барои алоқаманд кардани калимаю ибораҳои чумла заруранд. Агар пешояндҳо намебошанд, мо ба гуфтори ҳамдигар сарфаҳм намерафтем. Пешояндҳо аз калимаҳои дигар ҷудо навишта мешаванд.

Машқи 276. Аз рӯйи намуна ба саволҳо ҷавоб нависед.

Одамон дар **кучо** таҳсил мекунанд?

Одамон дар **мактаб, литсей, гимназия, коллеч, омӯзишгоҳ, донишкада** донишгоҳ таҳсил мекунанд.

Шумо **бо кӣ** хӯрок меҳӯред?.....

Роҳ **то кучо** мебарад?.....

Шумо **аз чӣ** хурсанд мешавед?

Гулро **ба кӣ** тухфа мекунанд?.....

Машқи 277. Дарси имрӯзаро бо аҳли хонавода муҳокима кунед. Яқҷоя рӯйхати одоби ба меҳмонӣ рафтанро фикр карда нависед.

Намуна:

1. Бе таклиф ба меҳмонӣ нарав.
2.

Саволнома (Ҷавобхоро дар дафтар нависед.)

1. Дар кадом қатор калимаҳо дуруст навишта шудаанд?

- А. дӯстрӯ, зиндагӣ, ҳаётдӯстӣ, хавфноктар
- Б. дустру, зиндаги, ҳаётдусти, хафноктар
- В. дӯстрӯ, зиндаги, ҳаётдӯсти, хафвноктар
- Г. дустрӯ, зиндагӣ, ҳаётдустӣ, хафноктар

2. Дар кадом қатор симоҳои асосии матн оварда шудаанд?

- А. духтару фароштурукҳо
- Б. фароштурукҳо
- В. падару духтар
- Г. падару фароштурукҳо

3. Воқеаи асосӣ дар кучо рӯй дода буд?

- А. Дар лонаи фароштурукҳо
- Б. Дар хонаи муаллифи ҳикоя
- В. Дар саҳро
- Г. Дар меҳмонхона

4. Ҳикоя аз номи кӣ нақл шудааст?

- А. Аз номи фароштурукҳо
- Б. Аз номи духтар
- В. Аз номи муаллиф
- Г. Аз номи ҳамашон

5. «Дандон ба дандон мондан» чӣ маъно дорад?

- А. хотирпарешон шудан
- Б. асабӣ шудан
- В. ғамгин шудан
- Г. тоқат кардан

6. Шарҳи калимаҳои сутуни якумро аз сутуни дуюм муайян кунед. (Ба рақамҳо ҳарфи мувофиқ гузоред.)

1. такаллуф А. пурхатар
2. хавфнок Б. интизор
3. мунтазир В. таклиф, даъват

7. Фикри асосии матн дар кадом ҷумла ифода ёфтааст?

- А. Хонаи онҳо ҳамчун нишонаи дӯстӣ дар хонаи мо боқӣ хоҳад монд.
- Б. Ба мамлакатҳои гарм мераванд.
- В. Меҳмонон ба мо ҳарфе назада зиндагӣ кардан гирифтанд.
- Г. Бе ҳеҷ таклиф даромада омаданд.

5. ҲАР КАСЕРО БАҲРИ ҚОРЕ СОХТААНД...

Машқи 278. Бозии «Бинго». Ҷадвали 4x4-ро тасвир карда, дар он номи 16 касбро интихобан нависед.

Омӯзгор, навозанда, бастакор, ошпаз, бофанда, барзгар, мутриб, варзишгар, дуредгар, милиса, нонво, оҳангар, тарҷумон, муҳандис, нозири андоз, ронанда, ҳавонавард, сохтмончи, барқчи, дӯзанда, рассом, андовагар, духтур, агроном, деҳқон, рӯзноманигор, навобардор, муҳофиз, ҳамшираи шафқат, қаннод, кайҳоннавард, меъмор, китобдор, посбон.

Машқи 279. Монанди намунаи зер дар бораи панҷ касбу кори гуногун маълумот диҳед.

Номи касб	Чӣ қор мекунад?	Барои чӣ дарқор аст?
Намуна:		
Омӯзгор	Хонандагонро таълим дода, тарбия мекунад.	Мо донову тавоно шуда, касб меомӯзем.

Муҳандис	Тарҳи биноро мекашад.	Мо дар биноҳои зебою бархаво зиндагӣ мекунем.
Адвокат		
Дӯзанда		
Милица		
Духтур		
Андовагар		

Машқи 280. Маҳсулоти зеринро аз рӯи намунаи чадвал гурӯҳбандӣ кунед:

Манту, анор, помидор, кулчақанд, сабзавоти тару тоза, санбӯса, сихкабоб, хурмо, кулча, карам, нок, нон, карамшӯрбо, гандум, шафтолу, картошка, афлесун, шалғам, оши палав, ширбиринҷ.

Боғбон	Нонво	Қаннод	Дехқон	Ошпаз
анор	кулча	кулчақанд	помидор	манту

Машқи 281. Маҳсулоти зеринро аз рӯи намунаи чадвал гурӯҳбандӣ кунед:

Табақи сафолин, зардӯзӣ, чуробак, гӯшвор, коса, қолин, дар, дастмона, кӯза, тиреза, бозубанд, болишт, тоқӣ, чӯбкорӣ, сабад, гулдӯзӣ, дарвоза.

Заргар Кулол Кандакор Кашидадӯзӣ Бофанда

Машқи 282. а) Дар мавзӯи «Касби дӯстдоштаи ман» аз рӯи нақша ҳикоя нависед.

б) Ҳикояҳои худро бо ҳамсинфони иваз карда, ғалатҳоро ислоҳ кунед.

в) Ҳикояи худро хонед.

Нақша:

Номи касби дӯстдоштаатон чист?

Чӣ кор мекунад?
Барои мардум чӣ манфиат меоред?

Машқи 283. Дарси имрӯзаро бо аҳли хонавода муҳокима кунед. Дар бораи касби дӯстдоштаи худ ба онҳо ҳикоя кунед. Монанди ҳикояи навиштаи худ (машқи 282) дар бораи касби падар, модар ё дигар аъзои хонавода ҳикояи хурд (5-6 ҷумла) нависед.

6. ҲУНАРҲОИ МАРДУМӢ

Матнро хонед ва ба саволҳо ҷавоб гӯед.

Ҳунари ҷуроббофии бонувони* Бадахшон аз замони қадим оғоз ёфта, то имрӯз расидааст. Ҷуроб моли санъати мардуми Бадахшон буда, аз бофанда ҳунари баландро талаб мекунад. Ҷуробро ханӯз дар қарнҳои* VII-VIII ба меҳмонони олимақом* чун туҳфа тақдим менамуданд. Ҷуробро чун туҳфа аз Бадахшон ба мулкҳои Чин, Покистон, Афғонистон мебурданд.

Ҷуробҳои бофтаи бонувони ҳунарманди Бадахшон дар осорхонаҳои Русия, Олмон, Инглистон, Украина ва Беларус ба намоиш гузошта шудааст. Ҳунари ниҳоят баланди бофандагии бонувони бадахшонӣ ҳунармандон, олимони соҳаи фарҳангу ҳунар, этнографҳоро* дар ҳайрат мегузорад. Ҷуробҳо дар шаклҳои гуногун бофта мешаванд, онҳоро то зону ва аз зону боло низ мебофанд.

Ин нави ҳунар ҳоло ҳам хоси бонувони Бадахшон аст. Ҷуробҳоро асосан аз пашми гӯсфанд, бузҳои ангорӣ ва

уштур тайёр мекунад. Барои бофтани чуробҳо танҳо мӯинаи дар фасли баҳор тарошидаро истифода мебаранд, чунки сифати он баланд аст.

Сараввал мӯинаро бо химчаи бед кӯфта мулоим намуда, барои ресидан тайёр менамоянд. Баъди омода намудани мӯина бо дастгоҳи ресандагӣ – «чархи дастӣ» ё бо чархи одии дастии «чалак» мересанд. Баъди тайёр шудани ресидаи мӯина риштаҳоро бо рангҳои табиӣ ранг мекунад. Барои ранг кардани риштаҳои чуробҳо аз рангҳои табиӣ ба таври фаровон истифода мебаранд. Рангҳоро аз рустаниҳо, гули рустаниҳо ва решаи дарахтон тайёр мекунад. Ҳунармандон ранги гулобиро аз рустании рӯян, ранги зардро аз гули хуч, ранги сурхро аз решаи гули хуч, ранги зарди тираро аз жоғари зардолу ё дарахти чормағз, ранги сиёхро аз пӯстлохи чормағз тайёр мекунад.

Дар байни чуробҳо нақшу нигорҳои гуногун дида мешаванд, ки ба номашон хеле мувофиқанд. Масалан, аловгул, пари товус, синаи боз, чархгардонак, пайи гурба, пайи гург, пайи гунчишк, пайи мурғ, нохуни паланг, чашмак, гандумак, чапу рост, далқангул (кӯзагул) ва ғайраҳо.

бонувон – занон

қарн – аср, садсола

олимақом – баландпоя

этнографҳо – олимоне, ки урфу одат ва маданияти халқҳоро меомӯзад, мардумшинос.

рӯян – гиёҳе, ки баргҳои нӯгтез ва гулҳои зарди майда дорад. Аз решаи он моддаи сурхранге ҳосил мешавад, ки дар рангрезӣ ба кор меравад.

1. Ҳунари чуроббофӣ дар Бадахшон аз кай оғоз ёфтааст?
3. Чуробҳоро асосан аз мӯинаи чӣҳо тайёр мекунад?
5. Чуробҳо чӣ гуна нақшу нигор доранд?

Машқи 284. Имлои дунафарӣ. Бадахшон, Чин, Покистон, Афғонистон, Қирғизистон, Ўзбекистон, Русия, Олмон, Инглистон, Украина ва Беларус.

Машқи 285. Сархати охири матро нависед. Дикқат диҳед, ки аломати вергул пас аз чиҳо гузошта шудааст?

Машқи 286. Ба ҷойҳои холии номҳои мувофиқро ёфта, нависед.

_____ ва _____ дӯсти ҷонӣ мебошанд.

_____, _____ ва _____ ба китобхона мераванд.

_____, _____, _____ ва _____ хубии одамо нишон медиҳанд.

Машқи 287. Машқи тартиб додани дастур

1. Пашми бузро метарошанд.
2. Мӯйинаро бо химчай бед мулоим мекунанд.
3. Мӯйинаро мересанд ва ришта ҳосил мекунанд.
4. Риштаҳоро ранг мекунанд.
5. Бо риштаҳо чуроб мебофанд.

Машқи 288. Дарси имрӯзаро бо аҳли хонавода муҳокима кунед. Доир ба тарзи тайёр кардани ягон чиз дастур тартиб диҳед:

Намуна:

Тартиби пухтани кулчақанд: 1. 2.

Тартиби сохтани лонаи парандагон: 1. 2.

7. ЁДИ ВАТАН

1. Шумо асбоби мусиқии найро медонед?
2. Шакли он чӣ гуна аст?
3. Онро чӣ тарз менавозанд?
4. Вай чӣ хел садо мебарорад?

Машқи 289. Матнро хонед ва бо ҷавобҳои худ муқоиса намоед.

Най рустаниест, ки танааш борик асту дарунаш – холӣ.
 Най чо-чо ҳалқабанд дорад ва дар соҳили дарёю ҷойҳои
 сернам мерӯяд. Боз най маънои дигар ҳам дорад: асбоби
 мусиқии нафасиест, ки аз ҷӯби дарунсӯроҳ сохта мешавад.
 Шумо доништан мехоҳед, ки найи рустанӣ бо найи асбоби
 мусиқӣ чӣ алоқамандӣ дорад? Бисёр хуб!

Мо имрӯз матнро мехонем, ки ба ин савол ҷавоб мегӯяд.

Матнро хонед ва мазмунашро нақл кунед.

Дар соҳили нонамоёни дарё найи қавӣ ва баланде рӯйид.
 Най ба хушӣ ва оромӣ зиндагӣ мекард ва дар миёни дӯстонаш
 бо вазидани насими нарм мерақсид.

Рӯзе найро аз беҳаш буридан. Ҳангоме ки аз байни дӯс-
 тонаш ҷудо мешуд, дарди сахте найро фаро гирифт.

Пас аз муддате най худро дар коргоҳи санъатгаре ёфт.
 Марди санъатгар бо ҳилае дохили найро то пурра холӣ шудан
 тоза кард. Он гоҳ ба сӯроҳ кардани як тарафи най пардохт.

Мард дар болои най муддати зиёде кор кард, пора-пора аз
 он мебурид ва онро шаклу сайқал меод.

Ниҳоят, марди санъатгар корашро тамом кард. Найи ду-
 рушти канори дарё ба як найи борик ва дурахшанда табдил ёфт.

Вай найро ба лаби худ ниҳод ва ба навоҳтан сар кард.

Солҳои зиёде гузаштанд. Мусиқии най машҳур ва маври-
 ди писанди ҳамагон шуд. Аммо ӯ ҳаргиз натавонист, ки соҳи-
 ли дарё – ватани худро фаромӯш кунад. Он, ҳар бор ки навоҳ-
 та мешуд, орзу мекард, ки бо дӯстони азизаш дар соҳили дарё
 бошад.

(Мазмун аз «Маснави маънавӣ»-и Ҷалолиддини Балхӣ)

1. Най аввал дар кучо мезист?
2. Бо вай чӣ кор карданд?
3. Мусиқии вай машҳури олам гашт, онро миллионҳо

одамон гӯш карда ҳаловат мебурданд. Барои чӣ най, бо вучуди машҳур шуданаш гӯшаи соҳили дарёро ёд мекунад?

4. Барои чӣ най нола мекунад?

5. Фикри асосии матн аз чӣ иборат аст?

Машқи 290. Калимаҳоро аз рӯи маъно гурӯҳбандӣ кунед.

Дара, най, баланд, тоза кард, рӯйид, ӯ, мерақсид, дӯстон, табдил ёфт, санъатгар, борик, қавӣ, мусиқӣ, орзу мекард, дурушт, навохт, нарм, буриданд.

Исм	Ҷонишинҳои шахсӣ	Феъл	Сифат

Калима аз овозҳо иборат аст. Калимаҳо аз ҷиҳати маъно ва вазифаи дар нутқ дошташон ба ду гурӯҳ чудо мешаванд: мустақилмаъно ва ёридиҳанда.

Калимаҳои мустақилмаъно: қалам, нон, мо, шумо, рафтани, сафед, сурх ва ғайра. Ин калимаҳо ном, аломат ва амалу ҳаракатро ифода мекунанд.

Калимаҳои ёридиҳанда: аз, бо, то, дар, ва, ки ва ғайра. Инҳо калимаҳои мебошанд, ки барои алоқаманд кардани калимаҳои ҷумла хизмат мекунанд.

Калимаҳои **ба, аз, дар, то** пешоянд ва калимаҳои **ва, ки** пайвандак мебошанд.

Машқи 291. Бо таркибҳои «ба меҳмонӣ», «дар меҳмонӣ», «аз меҳмонӣ», «то меҳмонӣ» ҷумлаҳо созад ва мазмуни ҷумлаҳоро муқоиса кунед.

Машқи 292. Имлои дунафарӣ. Сархати якуми матни «Ёди Ватан»-ро ба ҳамнишастии худ хонед ва нависед. Дафтарҳоро иваз карда, санҷед. Ғалатҳои ҷойдоштаро ислоҳ кунед.

Саволнома (Ҷавобхоро дар дафтар нависед.)

1. Ба чойҳои холи аломати китобати мувофиқ гузошта нависед.

а) Рӯзе найро аз бехаш _____.

б) Мусиқии _____ машхур шуд.

2. Дар кадом қатор танҳо калимаҳои мустақилмаъно оварда шудаанд?

А. қалам, модар, сафед, шумо, ҷаҳид, гуфт

Б. то, қалам, модар, ба, сафед, ва, гуфт

В. қалам, дар, сафед, ва, ҷаҳид, гуфт, ба

Г. қалам, дар, сафед, аз, ҷаҳид, ки

3. Дар кадом қатор танҳо калимаҳои ёридиҳанда оварда шудааст?

А. бо, қалам, ки, омад, норинҷӣ

Б. бо, ки, аз, ва, то

В. китоб, бунафш, рафт, вай

Г. бо, кабуд, аз, китоб, то, ӯ

4. Кай дарди сахте найро фаро гирифт?

А. Ҳар бор ки най сӯрох мешуд.

Б. Вақте ки аз бехаш онро буриданд.

В. Ҳангоме ки аз байни дӯстонаш ҷудо мешуд.

Г. Ҳар бор ки навохта мешуд.

5. Фикри асосии матн дар кадом ҷумла ифода ёфтааст?

А. Ҳар бор ки навохта мешуд, орзу мекард, ки бо дӯстони азизаш дар соҳили дарё бошад.

Б. Ҳар бор ки най сӯрох мешуд, аз зарби теғи усто нола мекард.

В. Мусиқии най машхур ва мавриди писанди ҳамагон шуд.

8. МО ВА ОИНАИ НИЛГУН

Матиро хонед ва ба саволҳои зерин он ҷавоб гӯед.

МО ВА ОИНАИ НИЛГУН

Ҷамаи мо дар хонаамон телевизор (оинаи нилгун) ва мавҷгир (антенна) дорем. Ҳар рӯз мо телевизор тамошо мекунем, радио гӯш мекунем. Албатта, бо мақсади муайян тамошо мекунем. Масалан, ҳаловат мебарем, аз хабарҳои кишвари худ ва берун аз он оғаҳӣ пайдо мекунем, чизеро меомӯзем.

Барномаҳои телевизионӣ се хел мешаванд: маърифатӣ, фарҳангию фароғатӣ ва иттилоотӣ.

Барномаҳои маърифатӣ дар бораи олами атроф, илму техника, ҳодисаҳои табиӣ ва тарзи муоширати одамон маълумот медиҳанд. Барномаҳои фарҳангию фароғатӣ филмҳои ҳунари, тасвирӣ, концертҳо, намоишномаҳои бачагона ва озмунҳои гуногунро дар бар мегиранд. Барномаҳои иттилоотӣ дар бораи воқеаю рӯйдодҳои гуногуни Тоҷикистон ва олам хабар медиҳанд.

Чун дигар корҳо тамошои телевизор ҳам қоидаҳо дорад. Қоидаҳои зеринро дар хотир гиред ва риоя намоед.

- Барномаҳои телевизиониро ҳатман, ҳамроҳи хонавода тамошо кунед. Чизҳои нафаҳмидаатонро аз онҳо пурсед.

- Телевизорро дар вақти муайян тамошо кунед.

- Асосан барномаҳои телевизиони «Баҳористон»-ро тамошо кунед. Шабакаҳои дигар барои калонсолонанд. Барномаҳои шабакаҳои дигарро бо маслиҳати хонавода тамошо кунед.

- Аз телевизор ду-се метр дуртар шинед.

- Чашмонро калон кушода дуру дароз нигоҳ кунед, гоҳ-гоҳ мижа ҳам занед.

- Ба як нуқта нигоҳ карда наистед.

- Ҳангоми таблиғот (реклама) чашмон бояд истироҳат кунанд.

- Баробари хондану навиштан ва хӯрдан тамошо кардани телевизор фоида надорад. Беҳтараш як корро кунед.

Дар хотир доред! Аз экрани телевизор нурҳои зарарнок паҳн мешаванд. Бисёр тамошо кардани он чашмони шуморо хира мекунад.

Ин аҷиб аст! Ихтироъкори шотландӣ Чон Лочи Берд соли 1926 системаи телевизионии нахустинро намоиш дод. Он аз қуттии қуҳна, сихҳои чуроббофӣ, қуттии тунука ва фонуси велосипед сохта шуда буд.

1. Кадом шабакаҳои телевизионии Тоҷикистонро медонед?
2. Тамошои барномаҳои телевизионӣ чӣ аҳамият дорад?
3. Барномаҳои телевизионӣ чанд хел мешаванд? Кадомҳо?
4. Қоидаҳои тамошои телевизорро номбар карда метавонед?
5. Дуру дароз тамошо кардани телевизор чӣ зарар дорад?
6. Аввалин телевизор аз чӣ сохта шуда буд?

1. Тарзи гуфтори наттоқон (барандагон)-и барномаҳои Муассисаи давлатии телевизиони кӯдакону наврасони «Баҳористон»-ро намоиш диҳед.

2. Тарзи саройидани сурудҳои бачагонаи барномаҳои «Баҳористон»-ро намоиш диҳед.

3. Мазмуни филмҳои тасвирии тамошокардаатонро нақл кунед.

Машқи 293. Имлои «Худамро месанчам!»

Телевизор, телевизионӣ, барномаҳои маърифатӣ, фароғатӣ, хабарӣ, филмҳои ҳунарий, филмҳои тасвирий.

Машқи 294. Фоида ва зарари тамошои телевизионро дар ду қатор нависед.

Намуна:

Фоида. Мо бо хабарҳои ҷаҳон шинос мешавем.

Зарар. Дуру дароз тамошо кардани телевизор ҷашмро хира мекунад.

Машқи 295. Дар бораи барномаҳои телевизионӣ маълумот дода, аз рӯи намунаи зер ҷадвалро пур кунед.

Номи барнома	Дар он суҳан дар бораи чӣ меравад?	Қадам навъи барнома аст?
Бозиҳои варзиши «О-фа-рин!»	Кӯдакон аз рӯи бозиҳои гуногуни варзиши мусобиқа мекунаанд.	Барномаи фарҳангию-фароғатӣ

Машқи 296. Дар бораи барномаи дӯстдоштаатон аз рӯи нақша ҳикояи хурд нависед.

1. Номи барнома
2. Дар он суҳан дар бораи чӣ меравад?
3. Барои чӣ он ба ман писанд аст?
4. Аз он ҷиҳоро омӯхтам?

Машқи 297. Бо аҳли хонавода дар бораи дарси имрӯза суҳбат кунед. Ҳамроҳи онҳо «Қоидаҳои тамошо»-ро тартиб диҳед.

Намуна: 1. Ман телевизорро пас аз иҷрои вазифаи хонагӣ тамошо мекунам.

2.

Саволнома (Ҷавобхоро дар дафтар нависед.)

1. Дар кадом қатор калимаҳо дуруст навишта шудаанд?

А. Телевизор, телевизионӣ, ҳунарӣ, тасвирӣ.

Б. Телвизор, телвизионӣ, ҳунарӣ, тасвирӣ

В. Тевелизор, телевизионӣ, ҳунари, тасвири

Г. Телевизр, телвизонӣ, ҳунарӣ, тасвирӣ

2. Шарҳи ибораҳои сутуни якумро аз сутуни дуюм муайян кунед. (Рақам ва ҳарфҳоро мувофиқ гузоред.)

1. Барномаҳои маърифатӣ	А. Филмҳои ҳунарӣ, тасвирӣ, концертҳои намоишномаҳои бачагона ва озмунҳои гуногун, ба мисли «Парвин», «О-фа-рин!».
2. Барномаҳои фарҳангии фароғатӣ	Б. Дар бораи воқеаю рӯйдодҳои гуногуни Тоҷикистон ва олам хабар медиҳанд.
3. Барномаҳои хабарӣ	В. Дар бораи олами аτροφ, илму техника, ҳодисаҳои табиӣ ва тарзи муоширати одамон маълумот медиҳанд.

9. КИТОБХОНА

Матро хонед ва дар бораи Китобхонаи миллии Тоҷикистон маълумот диҳед.

КИТОБХОНАИ МИЛЛИИ ТОҶИКИСТОН

Китобхонаи миллии Тоҷикистон 20-уми марти соли 2012 дар шаҳри Душанбе таъсис дода шудааст.

Китобхона 40 толори хониш, 22 маҳзан*, маҷлисгоҳҳо ва чопхона дорад. Дар онҳо беш аз 10 миллион нусха китоб ва

дигар маводди хаттӣ ниғаҳдорӣ мешаванд. Бинои нав 167 метр дарозӣ ва 52 метр баландӣ дошта, аз чор қисм иборат аст.

Хонандагон метавонанд, аз рӯйи хоҳиш ва касб аз то-лорҳои китобхона истифода намоянд.

Дар толори намоиши китоб китобҳои гуногун ба намоиш гузошта мешаванд. Дар толори матбуоти даврӣ рӯзномаву маҷаллаҳо нигоҳ дошта мешаванд.

Дар Китобхонаи миллии марказҳои фарҳангии якҷанд кишварҳои дунё таъсис ёфтааст. Онҳо китобу нашриҳои худро барои хондан пешкаш намуда, чорабиниҳои гуногун мегузаронанд. Марказҳои фарҳангии Амрико, Маркази иттилоотии Олмон, Бахши фарҳангии Эрон, Маркази фарҳангии Чин, Маркази фарҳангии Корея китоб ва рӯзномаву маҷаллаҳо ро бо забонҳои англисӣ, олмонӣ, форсӣ, чинӣ, кореягӣ барои истифода пешниҳод мекунад. Ин марказҳо дар бораи кишвари худ маҳфилҳо ташкил менамоянд.

Махзан – хазина

Машқи 298. Имлои дунафарӣ. Сархати охири матнро бонавбат ба ҳамнишаст гӯед ва нависед. Дафтарҳои худро бо ҳамдигар иваз карда, ғалатҳои ҷойдоштаро муайян ва онҳоро ислоҳ намоед.

Машқи 299. Китоби дарсӣ ва бадеиро муқоиса карда, монандӣ ва фарқи онҳоро дар диаграммаи Венн нишон диҳед.

Машқи 300. Рӯзнома ва маҷалларо муқоиса карда, монандӣ ва фарқи онҳоро дар диаграммаи Венн нишон диҳед.

Машқи 301. Монанди намунаи зер шарҳи калимаҳоро нависед.

Калима	Шарҳ
Китобхонаи миллӣ	Китобхонаи миллии Тоҷикистон калонтарин китобхонаи Тоҷикистон буда, дар шаҳри Душанбе ҷойгир аст. Он чанд миллион нусха китоб ва толору шӯбаҳои зиёд дорад.
Китоби дарсӣ	
Китобҳои бадеӣ	
Рӯзнома	
Маҷалла	

Машқи 302. Бо таркибҳои «ба китобхона», «дар китобхона», «аз китобхона», «то китобхона» ҷумлаҳо созад ва мазмуни онҳоро муқоиса кунед.

Машқи 303. Рӯйхати китобҳои хондаатонро мувофиқи тартиби алифбо нависед.

Намуна:

Азизи Азиз «Агар дӯстат туро нафаҳмад...» – Душанбе, 2012.

10. ТЕАТР

Машқи 304. Матнхоро муқоиса кунед.

<p>Падару модар гапҳои чандин бор гуфташонро бори дигар такрор карданд:</p> <p>– Писарам, аз кӯдакҳо ҳам эҳтиёт шав! Баъзеи онҳо аз гурба ҳам бадтаранд! Агар бачае ҳам шуда, санг ё кулӯхеро аз замин гирифтани шуд, фавран парвоз кун, шунидӣ, писарам?</p> <p>– Вале агар санг дар бағал ё кисашон бошад-чӣ? – бо кунҷқобӣ пурсид Хурдӣ.</p> <p>– Оҳ ин бачаи якрав! – гуфт модараш ғамгинона. – Аввал гапи маро то охир гӯш кун! Ана, бубин, хоҳарҳоят, акаҳоят чӣ хел қобилу гапдароянд.</p> <p>– Ҳамаи онҳо тарсончаканд! – гуфт Хурдича мағрурона. – Аз гурба метарсанд. Аз бачаҳои хурдсол, ки ханӯз биниашонро пок карда наметавонанд, метарсанд.</p>	<p>Падару модар: Писарам, аз кӯдакҳо ҳам эҳтиёт шав! Баъзеи онҳо аз гурба ҳам бадтаранд! Агар бачае ҳам шуда, санг ё кулӯхеро аз замин гирифтани шуд, фавран парвоз кун, шунидӣ, писарам?</p> <p>Хурдӣ (бо кунҷқобӣ): Вале агар санг дар бағал ё кисашон бошад-чӣ?</p> <p>Модар (ғамгинона): Оҳ ин бачаи якрав! Аввал гапи маро то охир гӯш кун! Ана, бубин, хоҳарҳоят, акаҳоят чӣ хел қобилу гапдароянд.</p> <p>Хурдӣ (мағрурона): Ҳамаи онҳо тарсончаканд! Аз гурба метарсанд. Аз бачаҳои хурдсол, ки ханӯз биниашонро пок карда наметавонанд, метарсанд.</p>
--	---

Матнро хонед ва дар бораи театр маълумот диҳед.

БИЁ, БА ТЕАТР МЕРАВЕМ

Рӯзи шанбе буд. Падар ба фарзандон гуфт:

– Фарзандонам, тайёр шавед, пагоҳ ба театр меравем.

Хусноро гуфт:

Театр чист?

Падар ҷавоб дод:

– Театр ду маъно дорад: 1. санъати намоиш додани аса-ри драмавӣ* дар сахна, 2. биное, ки дар он асари драмавӣ ба намоиш гузошта мешавад. Театр биноест, ки дар он намоишномаҳо (спектакл, концерт, вохӯриҳо) баргузор мешаванд. Намоишнома ҳамеша дар сахна мегузарад, то ки тамошобинон онро бахузур тамошо карда тавонанд. Дар сахна ҳунармандон (актёрон) нақш бозӣ мекунанд.

Театри давлатии лӯхтаки шаҳри Душанбе

Дар театр ҳунармандон дар нақшҳои гуногун бозӣ мекунанд. Онҳо ҳам дар нақши одамон ва ҳам дар нақши ҳайвонҳо бозӣ мекунанд. Ҳунармандон ба воситаи забон, ҳиссиёт ва имову ишора нақшофарӣ мекунанд. Ҳиссиёт ва таъби ҳунармандон вобаста ба нақш метавонад, гуногун бошад: хурсандӣ, ғаму андух, аз гиря то шӯҳиҳои пурғулғула ва қаҳру ғазаб.

Ба ҷуз ҳунармандон дар театр кормандони дигаре ҳастанд, ки барои омода шудани намоишнома (спектакл) саҳм мегузоранд. Онҳо коргардон, пардозгар, равшанидиҳанда, ороишгар, рассом мебошанд.

Коргардон ба хунармандон тарзи гузоштани намоишнома, пасту баланд кардани овоз ва имову ишора карданро нишон медиҳад. Ороишгар сахнаро оро медиҳад. Пардозгар барои хунармандон мувофиқи нақш сарулибос интихоб мекунад, ниқоб месозад ва сару рӯйи онҳоро рангу бор мекунад.

Театр ҳамчун санъат аз замонҳои қадим ба вучуд омадааст. Он аз чашну маросимҳои мардумӣ сарчашма мегирад. Дар аввал дар ин намоишномаҳо ҳама иштирок менамуданд. Бо мурури замон* барои ин кор аз байни одамон шахсони боистеъдодро интихоб мекардагӣ шуданд. Оҳиста-оҳиста театр воситаи пайдо гаштани касбҳои нав гашт. Касбу корҳои нав пайдо шуданд: хунарманд, коргардон, пардозгар ва ғайраҳо.

Тамошои театр монанди дигар ҷойҳои ҷамъиятӣ одобу рафтори муайяно талаб мекунад. Дар театр сари вақт ба намоишнома омадан, дар вақти намоишнома бо овози баланд сухан накардан, толори театро ифлос накардан, наранҷондан, дар ҷойи муайян нишастан қоидаҳои асосии театр мебошанд.

асари драмавӣ – асари бадеӣ, ки барои дар сахнаи театр гузоштан навишта мешавад

бо мурури замон – бо гузаштани вақт

сахна – ҷойи намоиш ва бозӣ дар театр

1. Театр ҷӣ маъно дорад?
2. Хунармандон дар кучо хунарнамойӣ мекунанд?
3. Хунармандон ба воситаи ҷӣ нақш меофаранд?
4. Ба хунармандон нақшбозиро кӣ ёд медиҳад?
5. Кӣ онҳоро оро медиҳад?
6. Дар театр кадом қоидаҳо бояд риоя шаванд?

1. Дар бораи театр маълумот диҳед.
2. Дар нақши шахси ғамгин бозӣ кунед. Ба таъби ғамгинона сухан гӯед.
3. Дар нақши шахси шоду хурсанд бозӣ кунед. Ба таъби шод сухан гӯед, имову ишора кунед.

4. Дар бораи намоишномаи тамошокардаатон ҳикоя кунед.
5. Ҳаракати ягон ҳунармандро нишон диҳед.

Машқи 305. Матнро бори дигар хонда, чадвали зеринро пур кунед. (Чумлаҳоро дар дафтар нависед.)

Муаллифи сценария	ҷӣ кор мекунад?	
Ҳунарманд		
Пардозгар		ниқоб месозад ва сару рӯйи ҳунармандонро рангубор мекунад.
Ороишгар		
Тамошобин		
Рассом		

Машқи 306. Имлои «Ҳудамро месанҷам!»

Театр, сахна, спектакл, ҳунарманд, тамошобин.

Машқи 307. Дар сканворд калимаҳои ифодакунандаи театрро муайян карда, дар дафтар нависед.

В	Д	П	Б	П	Г	К	Б	А	Ҳ
Ч	А	А	Р	А	Й	Ҷ	Б	І	У
Ғ	В	Р	А	С	С	О	М	П	Н
Н	Ж	Д	Е	М	Д	Н	Е	Ё	А
А	М	О	Р	О	И	Ш	Г	А	Р
Е	Г	З	З	Ғ	В	А	Б	О	М
К	Р	Г	Б	Л	Я	Қ	А	В	А
С	Т	А	М	О	Ш	О	Б	И	Н
К	О	Р	Г	А	Р	Д	О	Н	Д

Машқи 308. Бо таркибҳои «ба театр», «дар театр», «аз театр», «то театр» чумлаҳо созад ва мазмуни онҳоро муқоиса кунед.

11. БИЁ, БА ОСОРХОНА БИРАВЕМ!

Машқи 309. Ба саволҳо шифохӣ ҷавоб диҳед.

Оё ба Осорхонаи миллӣ (вилоятӣ, шахрӣ, ноҳиявӣ, мактабӣ) рафтаед? Кай? Ҳамроҳи кӣ? Дар он ҷо чихоро дидед? Ба шумо бештар чӣ маъкул шуд? Барои чӣ?

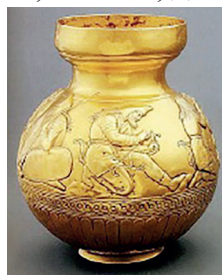
Матнро хонед ва дар бораи осорхона маълумот диҳед.

ОСОРХОНА

Одамон дар хонашон бозича, либос, расм, китоб ва дигар ашёе доранд, ки дӯст медоранд. Ин ашё барои одамон ачиб, шавқовар ва зебо буда, онҳоро солҳои зиёд нигоҳ медоранд. Баъзе одамон гирд овардани ашёи гуногунро дӯст медоранд. Масалан, баъзеҳо ба ҷамъ кардани тангаҳои қадима шавқу ҳавас дошта бошанд, баъзеҳо гирд овардани расм ё зарфу қолинҳои қадимиро дӯст медоранд. Онҳо ашёи дӯстдоштаи худро ба меҳмонон нишон медиҳанд. Дар бораи онҳо бо шавқу ҳавас суҳбат мекунанд. Ин одати одамон аз замонҳои пеш анъана шуда омадааст. Одамон аз замонҳои қадим ашёи гирдовардаи худро нигоҳ дошта, ба одамон нишон медоданд. Оҳиста-оҳиста, барои он ки ашёи гирдовардаи онҳоро одамони бисёртар бубинад, биноҳои калони махсус сохта, барои тамошо мегузошанд. Ҳамин тавр, аввалин осорхонаҳо пайдо шуданд.

Осорхона ҷоест, ки дар он ёдгориҳои таърихӣ, санъат, дастовардҳои илму техника нигоҳдорӣ ва омӯхта мешаванд. Онҳоро барои тамошо низ мегузоранд. Ба таври дигар, осорхона ҷоест, ки дар он ҷизҳои қадимӣ ва ачибу зебо: кӯзаҳои қадимӣ ва зарҳалин, расм, устухони фил, либос, пойафзол, яроқу аслиҳа ва намунаҳои асбобҳои техникаи нигоҳ дошта мешаванд.

Ёдгориҳои таърихӣ гуфта ашӯро мегӯянд, ки таърихи садсолаю ҳазорсола доранд. Ёдгориҳои санъат асарҳои барҷастаи ҳунариҳои кулолӣ, кандакорӣ, заргарӣ, наққошӣ, рассомӣ ва ғайраро дар бар мегиранд. Дастовардҳои илму техника намунаҳои аввалини техникаи кишоварзиро коргариро фаро мегирад.

Осорхона барои чӣ даркор аст? Нигораҳои осорхона дар бораи тарзи ҳаёту рӯзгордорӣ ва ҳунариҳои зебои аҷдоди мо нақл мекунанд. Одамон ба осорхона рафта, донишҳои худро афзун мегардонанд. Бисёр ашӯро мебинанд, ки дар ҳаёти ҳаррӯза дида намешаванд. Одамон бо чашми худ мебинанд, ки аҷдодони мо чӣ гуна зиндагӣ мекардаанд, чӣ хел либос мепӯшидаанд, аз кадом асбобҳои рӯзгор ва яроқу аслиҳа истифода мекунанд.

Дар Тоҷикистон осорхонаҳо бисёранд. Машҳуртарини онҳо Осорхонаи миллии Тоҷикистон мебошад, ки дар шаҳри Душанбе ҷойгир аст. Он аз чаҳор бино ёфт, беш аз 20 толори намоиш дорад. Қабати аввали осорхона «Табитшиносӣ» ном дорад, ки дар он намунаҳои геологӣ, сарватҳои зеризаминӣ, олами набототу ҳайвоноти Тоҷикистон нигоҳдорӣ ме-

шаванд. Қабати дувуми осорхона осору бозёфтҳо, нигораҳо ва нақшу нигораҳои замони қадимро дар бар мегирад. Қабати сеюми осорхона ба давраи Сомониён ва қабати чорум осори асри 20, яъне даврони шӯравӣ ва замони истиқлоли Тоҷикистонро фаро гирифтааст. Ҳамчунин дар қабати чаҳоруми осорхона толори махсусе ҳаст, ки тухфаҳои дар муддати 20 соли охир ба Президенти Тоҷикистон тақдимшуда ниғаҳдорӣ мешаванд.

Даромадгоҳ ва саҳни бинои Осорхонаи миллии Тоҷикистон бо муҷассамаҳои Куруши Кабир, Исмоили Сомонӣ, Абӯалӣ ибни Сино ва дигар чеҳраҳои таърихиву фарҳангии миллати тоҷик оро ёфтааст.

Тамошои осорхона тартибу қоида дорад. Дар осорхона бо овози баланд гап задан мумкин нест. Роҳбалади осорхонаро бояд бодикқат гӯш кунед, то ки дар бораи нигораҳо маълумоти бештар пайдо кунед. Ба нигораҳои осорхона даст нарасонед.

1. Одамон дар хонашон чихоро нигоҳ медоранд? Барои чӣ?
2. Аввалин осорхонаҳо чӣ тарз пайдо шуданд?
3. Осорхонаҳо барои чӣ даркоранд?
4. Калонтарин осорхонаи Тоҷикистон чӣ ном дорад?
5. Дар ошёнаи яқум чӣ чойгир аст? Дар ошёнаҳои дигар-чӣ?
6. Саҳн ва даромадгоҳи осорхонаи миллии бо чихо оро ёфтааст?

Машқи 310. Нигораҳои зеринро аз рӯйи намуна гурӯҳбандӣ кунед:

Табақи сафолин, зардӯзӣ, кӯзапора, дастгоҳи ресмонбофӣ, гӯшвораи қадимаи тиллоӣ, аввалин трактор, силоҳҳои қадимаи шикорӣ, чӯбкорӣ, сабад.

Ёдгориҳои таърихӣ	Ёдгориҳои санъат	Дастовардҳои илму техника
кӯзапора		

Машқи 311. Матро бори дигар хонда, чадвали зеринро пур кунед. (Ҷумлаҳои дар дафтар нависед.)

Калима	Шарҳ
Осорхона	Осорхона ҷой ё биноест, ки дар он ёдгориҳои таърихӣ, санъат ва дастовардҳои илму техника нигоҳ дошта мешаванд. Онҳоро олимони меомӯзанд. Ёдгориҳоро ба маърази тамошо мегузоранд.
Ёдгориҳои таърихӣ	
Ёдгориҳои санъат	
Дастовардҳои илму техника	

Машқи 312. Ба тарзи навишти калимаҳои *ашё, ёдгорӣ, ёфтан, Сомониён, ошёна* диққат диҳед. Боз кадом калимаҳо бо ҳарфи "ё" навишта мешаванд. Нависед.

Машқи 313. Бо таркибҳои *ба осорхона, дар осорхона, аз осорхона, то осорхона* ҷумлаҳо созад ва мазмуни онҳоро муқоиса кунед.

Машқи 314. Дарси имрӯзаро бо аҳли хонавода муҳокима кунед. Аз онҳо дар бораи ёдгориҳои оилавӣ пурсон шавед. Аҳамияти нигоҳ доштани онҳоро пурсед ва ҳикояи хурд нави-сед. (Дар ҳар оила аз падару модар, бобокалону модаркалон ягон ёдгорӣ нигоҳ медоранд ва он таърихи муайян дорад. Ма-салан, ҷойники қирмизии аз бобокалон мерос монда, расмҳои чандин даҳсола пеш, муҳраҳои сурхи модаркалон).

Намуна. Дар хонаи мо як ҷойники қирмизии калон ҳаст, ки дар болои ҷевон истодааст. Ин ҷойник аз бобоям ба мо-дарам мерос мондааст...

12. ЗОДРҶЗ

1. Ба саволҳо шифоҳӣ ҷавоб диҳед.
2. Зодрӯз чӣ маъно дорад?
3. Зодрӯзро кай ёдоварӣ мекунанд?
4. Шумо кай таваллуд шудаед?
5. Зодрӯзро чӣ гуна ёдоварӣ мекунед?
6. Ба ифтихори зодрӯз чӣ гуна дастурхон паҳн мекунанд?
7. Ба ҳамдигар чӣҳо тухфа мекунанд?

РҶЗИ ТАВАЛЛУДИ БИБӢ (МУХТАСАР)

Рӯзи таваллуди бибиямон буд. Ману Барзу аз пагоҳӣ боз даву тоз ва маслиҳат дорем, ки ба он кас чӣ тухфа кунем. Чизе, ки ман мехоҳам, ба Барзу маъқул намешаваду чизе, ки Барзу мехоҳад, ба ман.

Барзу мегӯяд, ки ба бибиямон дастпӯшаки ҷомашӯӣ ва собуну вазелин харида диҳем.

Ман мегӯям, ки як куртавор чит харем. Чити арзонакак, вале зебо, гулҳои аҷоиб дошта бошад. Ман ме-донам, ки вай ба бибиямон бисёр маъқул мешавад. Ба ин фикри ман Барзу розӣ нашуд. «Пуламон намерасад,» – мегӯяд ӯ.

Барои бибиямон, ба қавли Барзу, бо пуле тухфа харем, ки аз меҳнати худамон бошад...

– Фарқаш чӣ, ин ҳам пули худамон-ку, – мегӯям ба ӯ.

– Фарқаш калон, – мегӯяд Барзу. – Як қисми ин пулҳоро худи бибиямон ба мо додагӣ-ку. Чӣ хел мешудааст, ки аз

пули худашон чиз харида, ба худашон тухфа мекунем?

Гапи Барзу ҳам рост барин. Вале чӣ кор кунем?

– Хайр, ту чӣ фикр мекуни? Чӣ илоҷ? Мо-ку кор намекунем. Мактабхон ҳам нестем ки, баҳои чору панҷ гирифта, гӯем: «Ин барои Шумо – тухфа, бибиҷон!»

Вай китф дар ҳам кашида, мегӯяд:

– Хайр, Шаҳноз, ту аз ман қариб ду сол калон, баъди як сол мактабхон мешавӣ, ягон фикр кун. Бибиям мегӯянд, ки ақли духтар аз бачаҳо тезтар мерасад.

– Охир, ту ба таклифи ман розӣ нестӣ-ку? – мегӯям ман.

– Ба ҳар ҳол пули дар пулдон будагӣ – пули худамон. Ҳамонро гирем ва, чунон ки калонсолон мегӯянд, ҷон халосу вассалом....

– Не! – гуфт Барзу. – Ёфтам.

– Чиро ёфтӣ?

– Илоҷи пул кор карданро!

– Чӣ хел?

– Гӯш кун, Шаҳноз. Дар хона шишаҳои холи бисёранд. Бурда мефурӯшем.

– Майлаш, – гуфтам ман, – фикри аҷиб.

Ману Барзу шишаҳои холиро ба сумкаи калон андохта, ба дукони амаки шишахар бурдем. Вай пулашро ба мо дод...

Мо боз баҳсу мунозира кардем, ки чӣ харем. Баъд як собуни дастурӯйшӯйӣ, як шишача атр ва як қуттӣ вазелин гирифтем.

Сипас ба даруни он як акси гул мондем.

Мо шоду хурсандона ба хона омадем. Бибиям болои кати айвон нишаста, чуроб метанид. Тухфаро мо оҳиста ба як ҷойи дилхоҳ пинҳон карда мондем.

Бегоҳӣ ба хонаи мо меҳмонон омаданд. Ҳама бибиямонро табрик мекарданд. Ба бибиямон тухфаи бисёр оварданд. Мо ҳам тухфаи худро бурда додем. Бибиямон хурсанд шуда, моро бўсиданд....

Ақобир Шарифӣ

1. Ин ҳикоя аз номи шахси чандум баён мешавад?
2. Сухан дар бораи зодрӯзи кӣ меравад?
3. Набераҳо ба бибӣ чӣ харидан мехоҳанд?
4. Онҳо чанд сомонӣ доранд?
5. Шаҳнозу Барзу шишаҳоро чӣ кор карданд?
6. Ба пули шишаҳо чӣ хариданд?
7. Агар шумо мебудед, чӣ кор мекардед?

1. Хонед ва муайян кунед, ки Шаҳноз ва Барзу чандсолаанд. Барзу гуфт:
– Хайр, Шаҳноз, ту қариб аз ман ду сол калон, баъди як сол мактабхон мешавӣ, ягон фикр кун.
2. Дунафарӣ дар нақши Шаҳноз ва Барзу бозӣ кунед.

Машқи 315. Бозӣ: «Орзуи аз ҳама дарозтарин». Шарти бозӣ: орзуҳо, тухфаҳоеро, ки мехоҳед, дар зодрӯзатон бигиред, нависед.

Машқи 316. Бо таркибҳои *ба зодрӯз, дар зодрӯз, аз зодрӯз, то зодрӯз* ҷумлаҳо созед ва мазмуни онҳоро муқоиса кунед.
Намуна: То зодрӯзи ман 22 рӯз монд.

Машқи 317. Ба муносибати зодрӯзи падару модар, хоҳару бародар ё дӯсти худ табрикнома нависед.

Намуна:

Падарҷони меҳрубон!

Шуморо бо зодрӯзатон табрик гуфта, хоҳони онам, ки ҳамеша сиҳхату саломат бошед.

Машқи 318. Дар мавзӯи «Агар ман як сандуқ пул ёбам, онро ба чӣ сарф мекунам?» ҳикояи хурд нависед. Ҳикояро ин тавр оғоз кунед:

Агар ман як сандуқ пул ёбам, як қисмашро барои(давом диҳед).

БОБИ 8.

ҚАДАМИ НЕКИ БАҲОР

Шеърро ифоданок хонед.

БАҲОРОН ШУД!

Ҳаво гарму
Замин нарму
Гулу себарга рақсон шуд.
Баҳорон шуд!
Баҳорон шуд!
Табиат боз хандон шуд!
Зи нав ҳар сӯй
Оби чӯй
Шитобон шуд, шитобон шуд.
Ба васли гул
Кунун булбул
Зи хушнудӣ ғазалхон шуд,
Баҳорон шуд!
Баҳорон шуд!
Саҳоб аз осмон
Гаҳе ғуррон,
Гаҳе гирён
Гурезон шуд, гурезон шуд,
Кучое рафт, пинҳон шуд.
Зи нав шамси чаҳоноро
Дурахшон шуд,
Дурахшон шуд,
Чӣ хуш, фасли баҳорон шуд!
Чӣ хуш, фасли баҳорон шуд!

Н. Назирӣ

сахоб – абр
шамс – офтоб

1. Чаро дар сарлавҳаи шеър аломати хитоб омадааст?
2. Дар шеър кадом нишонаҳои баҳор номбар шудаанд?
3. Чаро шоир «Гулу себарга рақсон шуд», «Табиат боз хандон шуд» гуфтааст?
4. Оё гулу себарга рақс мекунанд?
5. Табиат хандон мешавад?
6. Шоир чиро дар назар дорад?

Машқи 319. Имлои дунафарӣ. Панҷ мисраи аввали шеърро бонавбат ба ҳамдигар хонед ва нависед. Ғалатҳои ҷойдоштаро фаҳмонда ислоҳ кунед.

Машқи 320. Нишонаҳои баҳорро аз шеър ёфта, нависед.
Намуна:

Дар баҳорон ҳаво гарм ва замин нарм мешавад. Гулу себаргаҳо мерӯянд.

Ҳисоб кунед, ки чанд ҷумла навиштед? Хусусиятҳои ҷумларо номбар кунед.

Мисол,

- 1) Ҷумла аз калима ва ибораҳои алоқаманд ташкил меёбад.
- 2) Аввали ҷумла бо ҳарфи калон навишта мешавад.

Машқи 321. Шифоҳӣ дар бораи фасли баҳор ҳикоя тартиб диҳед. Қаблан меъёрҳои ҳикояи шифоҳиро муҳокима кунед. Ҳикояҳои худро гӯед ва бо ҳамсинфон муҳокима кунед.

Машқи 322. Шеъри «Баҳорон шуд!»-ро аз ёд кунед. Ҳангоми қироат кардан ба оҳанги мувофиқ риоя кунед.

2. ЧӢ МАНЗАРАИ ЗЕБО!

Матнро ифоданок хонед.

Сабзаҳои худрӯи лаби чӯйчаҳо ва рӯи рошҳо* замини пурнами сиёхтоби баҳориро тамоман пӯшонда буданд. Сахро дар ин вақт ҳақиқатан дилрабо ва фараҳафзо буд. Сабзаҳо гӯё бахмали сабзпате буданд, ки бар рӯи сахро ба пешвои Наврӯзи дилафрӯз густурда* шуда буданд. Ҳавои форами баҳорӣ бо бӯи хуши сабзаҳои навхези атромез ба кас рӯҳи тоза ва шодмонии беандоза меод. Кас мехост, ки даҳонашро калон кушода он насими дилвези анбаромезро*, то метавонад, фурӯ кашад. Парчаҳои абрҳои парокандаи сафеду сурху зарду бунафштоб, ки дар ҳаво ҳаракат мекарданд, ба осмони кабуд зинати рангоранг меоданд ва сояҳои худро бар замини сабзи якранг афканда, гӯё бартари ҳаворо аз замин намоишкорона эълон менамуданд. Хулоса заминро осмон дар чӯши рангангезӣ буд ва табиат саргарм аз навхезӣ.

Дар рӯи киштзорҳои тарабафзо такутози бачагони парандабоз тамошои дигар дошт: баъзе бачагон саъба, баъзеҳо зогча ва баъзе дигар соҷоро дар даст дошта, бо бозии худ дар чӯшу хурӯш буданд. Ин парандагон дастомӯз шуда

буданд, ки бо ишорат ва имои соҳибони худ фармонбардорона ҳаракат менамуданд.

С. Айни

рош – канораҳои кишт, марза

густурда – паҳнкарда

тарабафзо – шодиовар

насими диловези анбаромез – шаббодаи дилкаши хушбӯ

табиат саргарм аз навхезӣ буд – ҳар лаҳза сабзаҳо мерӯйиданд ва замин сабзтар мешуд

ҷӯшу хурӯш – ба авчи аъло, ба нуқтаи баланд расидани коре

1. Чаро дар сарлавҳаи матн аломати хитоб гузошта шудааст?

2. Сабзаҳои худрӯй чиро пӯшонда буданд?

3. Саҳро чӣ хел буд?

4. Сабзаву майсаҳо ба чӣ монанд шудаанд?

5. Ҳавои форами баҳорӣ чӣ хел бӯй дорад?

6. Ҳавои форами баҳорӣ ба кас чӣ мебахшад?

7. Барои чӣ нависанда мегӯяд, ки одам мехоҳад, даҳонашро кушода ин насими диловезро фуру кашад?

8. Чӣ гуна абрҳо дар осмон ҳаракат мекарданд?

9. Абрҳо осмонро чӣ гуна оро медоданд?

10. Бачаҳо дар киштзорҳо чӣ кор мекарданд?

11. Кадом фасли сол тасвир ёфтааст?

Машқи 323. «Бозӣ дар ҷӯшу хурӯш буд.» – омадааст дар матн.

Боз чӣ дар ҷӯшу хурӯш мешавад? Нависед.

Намуна:

Кор дар ҷӯшу хурӯш буд.

Машқи 324. Ҷумлаҳоро хонед ва нависед. Монандӣ ва фарқи онҳоро гӯед.

Абрҳои сафеду сурху зарду бунафштоб дар фазо ҳаракат мекарданд.

Абрҳои сафед, сурх, зард ва бунафштоб дар фазо ҳаракат мекарданд.

Машқи 325. Монанди чумлаҳои машқи боло ду чумла тартиб диҳед.

Машқи 326. Калимаҳои *сабзаҳо, ҷӯйчаҳо, рошҳо, парчаҳо, абрҳо, сояҳо, киштзорҳо, бачагон, сочҳо, парандагон-ро* дар шумораи танҳо нависед.

Машқи 327. Имлои эҷодӣ.

Калимаю ибораҳо барои истифода: *сабзаҳои хурдӯйи лаби ҷӯйчаҳо, замини пурнам, манзараи дилрабо ва фараҳафзо, ҳавои форами баҳорӣ, бӯйи хуши сабзаҳо, хурсандӣ, абрҳо, осмони кабуд, бачагон, бозӣ.*

Машқи 328. Хонед ва нависед. Гӯед, ки нависанда барои тасвири манзараи баҳор аз кадом сифатҳо истифода карда аст. Агар ин сифатҳо истифода намекард, оё тасвири ӯ фаҳмо мешуд?

Қад-қади ҷуйборҳо ва лаб-лаби киштзорҳо гулҳои хушрангу дилрабо мерӯиданд. Дар чариҳо ва сахроҳо лолаҳои гуногунранги роғӣ мерӯиданду мешукуфтанд. Вале онҳо хурду заиф буданд. Барои ин ҳам мо онҳоро фақат тамошо карда, ба чиданашон чуръат намекардем.

Мирсаид Миршакар

Машқи 329. Дар мавзӯи «Чаро ман баҳорро дӯст медорам?» хикояи хурд нависед. Хикояро ин тавр оғоз кунед:

Ҳамаи фаслҳои сол зебоанд, аммо ман бештар фасли баҳорро дӯст медорам.

3. ДҶСТРҶЯКНИ МОДАР

Матро хонед ва мазмунашро аз номи шахси сеюми танҳо нақл кунед.

Он рӯз ману Шукуфа хеле хурсанд будем. Рӯзи офтобии баҳор буд. Пагоҳии иди Наврӯз. Ман ба теппаи аз ҳама баландтари пушти хонаамон баромада, бо тамоми овозам:

– Шу-ку-фа! Шу-ку-фа! – гӯён фарёд мекардам.

Аммо Шукуфа, гӯё фарёди маро намешунида бошад, ба кори худ андармон буд. Ӯ алаф мечид. Модарам мегуфтанд, ки барои санбӯсаи алафин пухтан ҳафт хел алаф даркор. Турушаку қоқу, сарисоқу чағчағ ва себарга дар ин ҷо беҳисоб буд. Пудинаи боғиро бошад, аз қад-қади ҷӯйбор пайдо кардем. Баъди чанде Шукуфа аз алафчинӣ сар бардошта:

– Чӣ ин қадар беҳуда фарёду даводав дорӣ? Беҳтараш поёнтар фуромада, ба ман ёрӣ дех, – гуфта кор фармуд.

Ноилоҷ поён фуромадам. Шукуфа гулдастаро дида аз гуфтааш пушаймон шуд магар ки, аз пешониам бӯсид.

– Лолаҷон, хоҳаракам, ту чӣ хел боаклӣ, – гуфта таърифам намуд. Мо алафҳоро ба халтаи латтагин андохтем.

– Ҳозир меравему то омадани модарам ҳама корҳоро саранҷом мекунем. Ту хонаҳоро рӯбучин мекунӣ, ман зуволаи санбӯсаро мегирам.

Мо дар ихтиёри худ беш аз се соат вақт доштем. Шукуфаи чакқонак дар ин муддат қариб тамоми корҳоро ба ҷо овард. Зирбаки ошро тайёр кард, санбӯсаи алафин пухт. Дастархон орошт. Ман, албатта, дар иҷрои ин корҳо ба вай мадад расондам. Занги дарвоза моро аз омадани касе хабар кард.

Хоҳарам Лола:

– Модарҷонам омаданд, модарҷонам! – гуфта тозон сӯйи дарвоза давид.

Аммо дар пушти дарвоза падарам меистоданд. Ростии гап, аз сафари хидматӣ омаданашонро имрӯз интизор набудем. Мо аз омадани он кас шод шуда, қарсақ задем. Падарам ҳам моро ёд карда буданд. Ҳамаамонро ба оғӯш кашида, аз пешониҳоямон бӯсиданд. Падарам дар даст коғазпечи зебод доштанд. Маълум, ки туҳфаи идонаест барои модарам.

Падарам хонаҳои рӯфта, хӯрокҳои бо ҳавас пухтаи Шукуфаро дида хурсанд шуданд ва ба ҳамаамон офарин гуфтанд.

Он бегоҳ модарам аз кор омада, хушҳол гардиданд.

Баъд мо ҳама гирди миз нишаста, ошу санбӯсаҳои бомазаро нӯши ҷон намудем. Ман ҳам қандинаи пухтаамро рӯйи дастархон гузоштам. Бахтиёр лолаҳои аз кӯҳ чидаашро ба модарам дароз карда, бо зодрузашон ва иди Наврӯз, ки ба як рӯз рост омада буд, табрик намуд. Ман дидам, ки ин дам модарам гулҳои дасти додаракамро дида гул-гул шукуфтанд. Дар чеҳраашон аломати ифтихору фараҳмандӣ пади-дор гардид.

1. Хоҳарон чӣ ном доштанд? Бародарашон-чӣ?
2. Онҳо ба кучо ва барои чӣ рафтанд?
3. Онҳо аз алафҳои чидаашон чӣ пухтанд?
4. Фарзандон падарро чӣ тарз пешвоз гирифтанд?
5. Падару модар аз чӣ хурсанд буданд?
6. Оё фарзандон аз кори кардаи худ розӣ ҳастанд?
7. Падару модар-чӣ?
8. Шумо ҳам ба корҳои хона ёрӣ мерасонед? Чӣ тарз?
9. Ба фикри шумо, хушбахтии падару модар дар чист?
10. Нависанда бо навиштани ин ҳикоя ба мо чиро таъкид мекунад?

Машқи 330. Имлои «Худамро месанчам!»

Турушаку қоқу, халтаи латтагин

Машқи 331. Номҳои симоҳи матро нависед.

Симои якум: Шукуфа

Симои дуюм:

Симои сеюм:

Симои чорум:

Симои панҷум:

Машқи 332. Хислатҳои симоҳи матро шарҳ диҳед. Ба ҷойи нуқтаҳо калимаҳои ифодакунандаи хислатро нависед.

Намуна: Лола – ёрирасон,

Шукуфа –

Модар –

Падар –

Бахтиёр –

Машқи 333. Ба саволҳо шифоҳӣ ҷавоб гӯед.

1. Агар касе амру фармон диҳад, бо кадом оҳанг суҳан мегӯяд?

2. Агар аз омӯзгор, падару модар ё ҳамсинфон чизеро пурсиданӣ шавед, бо кадом оҳанг суҳан мекунед?

3. Агар ҳодисаи дар кӯча дида ё шунидаро баён карданӣ шавед, бо кадом оҳанг суҳан мекунед?

Машқи 334. Матро ифоданок хонед. Ба оҳанги талаффузи ҷумлаҳо риоя кунед.

Баҳор, боз омадӣ?

Биё!

Мархабо!

Биё, акнун ман душмани ту наям.

Баҳор, маро бубахш!

Магар ёдат намеояд? Замоне буд, ки ману ту ҷангӣ шудем

Дар хона, мактаб ва кӯча шумо бо ҳамдигар дар ҳар боб суҳбат мекунед. Чизеро мепурсед ё амру фармон медиҳед. Аз омадани шахсони наздик ва тамошои чизҳои ҳайратовар ба ҳаяҷон суҳан мекунед.

Ҷумлаҳо аз рӯйи оҳанги гуфтор чор хел мешаванд:

Ҷумлаҳои ҳикоягӣ (хабарӣ) – Абр осмонро фурӯ гирифт.

Ҷумлаҳои саволӣ – Чаро баргҳо зард мешаванд?

Ҷумлаҳои хитобӣ – Зинда бод сулҳ дар рӯйи ҷаҳон!

Ҷумлаҳои амрӣ – Синфро тоза нигоҳ доред.

Дар охири ҷумлаҳои ҳикоягӣ аломати нуқта(.), ҷумлаҳои саволӣ аломати савол (?), ҷумлаҳои хитобӣ аломати хитоб (!) гузошта мешавад.

Машқи 335. Аз матни «Дӯстрӯякони модар» ба хелҳои ҷумла мисол оварда, ба оҳанги онҳо риоя намуда хонед.

Машқи 336. Аз рӯзнома ва мачаллаю китобҳои бадеӣ ба хелҳои ҷумла мисол оварда нависед.

Бо оҳанги мувофиқ хондани онҳоро машқ кунед.

Саволнома (Ҷавобхоро дар дафтар нависед.)

1. Ба ҷойҳои холӣ аломати китобати мувофиқ гузоред.

а) Рӯзи офтобии баҳор буд_

б) – Ҷӣ ин қадар беҳуда фарёду даводав дорӣ__

в) – Модарҷонам омад, Модарҷонам_

2. Дар кадом қатор ибораҳо дуруст навишта шудаанд?

А. рӯзи офтобӣ, сӯйи дарвоза, рӯбучини хона, ҷашни Наврӯз

Б. рузи офтоби, суйи дарвоза, рубучини хона, ҷашни Навруз

В. рӯзи офтоби, сӯйи дарвоза, рубӯҷини хона, ҷашни Наврӯз

Г. рузи офтобӣ, сӯйи дарвоза, рӯбучини хона, ҷашни Навруз

3. Дар кадом қатор симоҳои асосии матн оварда шудаанд?

А. Бахтиёр, Лола ва Шукуфа

Б. Падару модар

В. Лола ва падару модар

Г. Лола ва Шукуфа

4. Воқеаи асосӣ дар кучо рӯй дода буд?

А. Дар теппаи пушти хона

Б. Дар ҳавлии Лола

В. Дар саҳро

Г. Дар сари дастархон

5. Ҳикоя аз номи кӣ нақл шудааст?

А. Аз номи Лола

- Б. Аз номи Шукуфа
- В. Аз номи падару модар
- Г. Аз номи Бахтиёр

6. Дар матн сухан дар бораи кадом ид меравад?

- А. Рӯзи модарон
- Б. Иди баҳор
- В. Наврӯз
- Г. Зодрӯз

7. Калимаи «фараҳмандӣ» чӣ маъно дорад?

- А. хотирпарешонӣ
- Б. бадқаҳрӣ
- В. хурсандӣ
- Г. ғамгинӣ

8. Пайдарҳамии дурусти мазмуни матнро муайян кунед (дар сутуни якум рақамҳои мувофиқ гузоред).

	Турушаку қоқу ва пудинаи кӯҳӣ чиданд.
	Падару модарро пешвоз гирифтанд.
	Лола ва Шукуфа барои чидани алаф рафтанд.
	Падару модар хушҳол шуданд.
	Дастархон орошанд, ошу санбӯса пухтанд.

9. Фикри асосии матн дар кадом ҷумла ифода ёфтааст?

- А. Ҳамаи фарзандон бояд аз дашту теппа алафчинӣ кунанд.
- Б. Ҳамаи фарзандон бояд ҳамин тарз рафтор кунанд.
- В. Фарзандон бояд падару модарро эҳтиром кунанд.
- Г. Фарзандон бояд ба падару модар хӯрок пазанд.

4. МОДАР

Матнро хонед ва ба саволҳои зери он ҷавоб ёбед.

Шабе модаре аз фарзанди худ об хост. Чун кӯзаи об биёвард, модар ба хоб рафта буд. Фарзанд то бомдод кӯза дар даст рост истод. Бомдод оби кӯза дар дасти ӯ аз сармо ях карда буд.

1. Дар матн сухан дар бораи кихо меравад?
2. Модар аз фарзандаш чӣ хоҳиш кард?
3. Ин воқеа кай рух дод?
4. Фарзанд дар чӣ об овард?
5. Вақте фарзанд об овард, модар чӣ ҳол дошт?
6. Фарзанд хоби модарро дида чӣ кор кард?
7. Фарзанд то кай рост истод?
8. Ба оби кӯза чӣ ҳодиса рух дод?
9. Чаро модар аз оби овардаи фарзанд нанӯшид?
10. Кадом фасли сол буд?
11. Агар ба ҷойи фарзанд шумо мебудед, чӣ кор мекардед?
12. Фикри асосии матн аз чӣ иборат аст?

Машқи 337. Матни «Модар»-ро аввал хомӯшона хонда, ба хониши ифоданок тайёр шавед. Меъёрҳои хониши ифоданокро ба хотир оред.

Ба нураш гарчи ин хуршеди ховар*
Фаро гирад ҷаҳонеро саросар,
Намегардад валекин он баробар
Ба ин пурқувватӣ бо меҳри модар.
Фақат модар ба ҳар гармову сармо
Ҷамеша бар сари гаҳвораи мо
Накарда мижа таҳ биншаста шабҳо
Калон кард ӯ чу чон бигрифта дар бар.
Вучудаш чун ба фарзанд аст пайванд,
Варо хонад ба худ чону чигарбанд.

Агар хоре халад бар пойи фарзанд,
Дили модар шавад маҳзун* муқаррар.
Барои фикру ёди пурумедаш,
Барои ҳурмати мӯйи сафедаш,
Ба ҷон ҳам хизмату ҳурмат кунедаш,
Набошад то ки чашмаш ҳеч гаҳ тар.

Аминҷон Шукӯҳӣ

хуршеди ховар – офтоби оламоро (шарқ)
маҳзун – ғамгин

1. Ба меҳри модар чӣ баробар шуда наметавонад?
2. Дар шеър кадом заҳматҳои модар номбар шудаанд?
3. Барои ҳурмати модар чӣ бояд кард?

Машқи 338. Матнҳои ба модар бахшидаро муқоиса карда, дар диаграммаи Венн нишон диҳед.

Машқи 339. Бахшида ба «Рӯзи модар» ҳамсинфон, хоҳарон ва модару биби худро аввал шифоҳӣ, баъд хаттӣ табрик кунед.

Намуна:

Модарҷони азизу ғамхорам!

Шуморо ба муносибати Рӯзи модар – 8-уми март табрик менамоям. Бароятон саломатӣ мецоҳам.

Бо эҳтиром, писаратон – Бежан.

Машқи 340. Бахшида ба баргузориҳои чорабиниҳои идона эълон нависед.

5. ҲОДИСАҲОИ ФАСЛИ БАҲОР

Машқи 341. Чумлаҳоро хонед ва нависед. Маънои калимаҳои ишорашударо шарҳ диҳед.

Дар доманаи кӯҳ кабки **хушхиром** лона дошт.
Девору сутунҳои чойхона **мунаққаш** аст.
Хуршед ба рӯи гулу сабзаҳо **партавфишонӣ** мекард.

Шеърро ифоданок хонед.

ТИРУКАМОН

Дирӯз баъди борон тирукамон баромад,
Байроқи навбаҳорон партавфишон баромад.
Аз қатраҳои борон дар офтоби тобон
Рухсора тар намуда абрӯкамон баромад.
Бо рангҳои дилкаш, бо чеҳраи мунаққаш
Ҳусни замин дамида фавворасон баромад.
Аз кӯҳ то ба кӯҳе, аз дашт то ба даште
Товуси хушхироми Ҳиндустон баромад.
Мурғи қафасшикаста аз банди зулм раста,
Чун рамзи дӯстии халқи ҷаҳон баромад.
Кардам гумон, ки аз дил савти ҳазор манзил
Чун мавҷҳои соҳил дар як замон баромад.

М. Турсунзода

Хондед? Бисёр хуб. Дар шеър сухан дар бораи чӣ меравад? Он дар кадом мисраъҳо ифода ёфтааст?

Машқи 342. Хонед ва мазмуни онро бо мисраъҳои сеюму чоруми шеъри «Тирукамон» муқоиса намоед. Сабаби баромадани рангинкамонро гӯед.

Фаридуну Меҳрафзо дар назди тиреза нишаста борида-ни борони найсонро тамошо мекарданд. Талу тепаҳои гулзор гӯё зери борон истода оббозӣ мекарданд. Ногоҳ шамоли

нимсарде вазид ва як қисми абрҳоро парешон кард. Як тарафи осмон соф шуд ва офтоби дурахшон нурафшонӣ кард. Дар тарафи дигар борон мебориду меборид. Дар ҳамин айём Меҳрафзо дар уфуқ, байни ду теппа рангинкамонро дид. Вай ба вачд омада, фарёд кард:

–Тирукамон баромад! Тирукамон!

Падар аз фарёди духтар ба ташвиш афтада, назди онҳо омад. Ӯ фарзандонро машғули тамошои тирукамон дида, ба онҳо ҳамроҳ шуд. Он тараф манзараи афсонавӣ намудор буд. Ба теппаю даштҳои гулпӯш, дарахтони ғарқи гул рангинкамон зебоии хосса зам мекард. Фаридун аз падар пурсид:

–Чаро тирукамон мебарояд?

Падар ба осмони нимсофу нимабр ишора карда гуфт:

– Нурҳои офтоб аз паси абрҳо ба сӯи замин ҳаракат намуда, дар роҳ ба қатраҳои борон бархӯрда, мешикананд ва рангҳо пайдо мешавад.

Машқи 343. а) Ҷумлаҳоро хонед ва нависед. Мазмуни онро бо мисраъҳои панҷуму шашуми шеъри «Тирукамон» муқоиса кунед.

Тирукамон монанди камон аст. Дар он рангҳои сурх, норинҷӣ, зард, сабз, кабуд, нофармон (нилобӣ), бунафш бо

тартиб аз боло ба поён чой гирифтаанд.

б) Агар шумо рассом мебудед, тирукамонро чӣ тарз тасвир мекардед? Аз кадом рангҳо истифода мекардед? Расми тирукамонро тасвир кунед.

Машқи 344. Матнро хонед, нависед ва бо мисраъҳои ҳафтум ва ҳаштуми шеъри «Тирукамон» муқоиса кунед. Шоир тирукамонро ба чӣ монанд кардааст? Дар бораи товус чӣ медонед? Дар бораи Ҳиндустон-чӣ?

Товус парандаи зеботарини рӯи замин аст. Парҳои рангоранги товус дили касро мафтун менамоянд. Аз замони қадим товусро барои зебу зинати боғу бӯстонҳо истифода мекарданд. Макони зисти вай аслан Ҳиндустон аст. Хиромидани товус хеле зебо буда, ба шоирон илҳом мебахшад.

Машқи 345. Шеъри «Тирукамон»-ро аз ёд кунед ва бо оҳанг сароед.

Барои сурудан чиро бояд ба эътибор гирем?

- Кадом калима ё ибора нофаҳмост?
- Тамдиди онро чӣ гуна бояд иҷро кард?
- Ба хотир оред!

6. ҶАШНИ НАВРӢЗ

Машқи 346. Мафхумҳои зеринро бо як калима чӣ тарз ифода кардан мумкин аст?

Суманак, гӯштингирӣ, рақсу бозӣ, сурудан, гулгардонӣ, ҳафтсин, ҳафтшин, бузқашӣ.

Матро хонед ва дар бораи Наврӯз маълумот диҳед.

НАВРӢЗ – ИДИ БАҲОР

Баҳор фасли дилафрӯзи сол аст. Онро бетоқатона интизор мешаванд. Ин фаслро фасли зиндашавии табиат, арӯси сол меноманд. Дар ҳақиқат ҳам, фасли зебову дилрабост фасли баҳор! Кӯҳу дара, саҳрову боғот сабзу хуррам аст. Бӯи хуши сабзаи навхез ва гиёҳҳои гуногуни худрӯй ба тани одам рӯҳи тоза мебахшад.

Кӯҳсори сарсафед ба истиқболи иди баҳор домани худро бо сабзаю гул пӯшонда, хурсандӣ мекунад. Дашту сахро ба сар чодари рангин мегирад. Обшорон таронаи наврӯзӣ ме-хонанд. Насими форам ба ҳар кӯй мужда мебарад.

Наврӯз шуду ҷумла ҷаҳон гашт муаттар,
Аз бӯйи хуши лолаву райҳону санавбар.

Наврӯз яке аз ҷашнҳои қадими мардуми тоҷик аст. Онро ҳар сол ба муносибати расидани баҳор ва ибтидои кишту кор 21-уми март ҷашн мегиранд.

Навои карнаю сурнай халкро ба ид даъват мекунад. Хурсандии мардум ҳадду канор надорад. Дорбозону масхарабозону мутрибон ҳунари худро намоиш медиҳанд. Ҳама аз омадани баҳор хурсанд, либосҳои зебову ораста дар тан, ба ҳамдигар хушнудиву хушбахтӣ орзу мекунад.

ҷодар – парда

мужда – хабари хуш, навид

1. Баҳор чӣ гуна фасл аст?
2. Наврӯзро барои чӣ ҷашн мегиранд?
3. Ба муносибати ин ид одамон чӣ кор мекунад?

Машқи 347. Аз рӯйи матн саволҳо тартиб диҳед ва бо ҳамсинфон саволу ҷавоб кунед.

Машқи 348. Дар ҷумлаҳои зерин ба ҷойи исмиҳои ҷонишинҳои шахсии мувофиқро гузошта, ба дафтарадон нависед.

1. Халқи меҳнаткаш дар сурудҳои худ Наврӯзро чун оғози қорҳои деҳқонӣ васф менамояд.
2. Занон суманак мепазанд.
3. Ҷавонон гӯштин мегиранд.
4. Марди деҳқон ҷуфт мекунад.

Машқи 349. Имлои эҷодӣ.

Фасли дилафрӯз, арӯси сол, иди баҳор, чодари рангин.

Машқи 350. Бозии «Орзуҳо».

Хонандагон дар доира чамъ мешаванд. Ҳар як хонанда дар дасти худ гул дорад. Хонандае гул дар даст мегӯяд: «Бигзор ин сол соли равшану бобарор бошад. Ман Шукронро бо иди Наврӯз табрик гуфта, барояш хониши хубу аъло орзу мекунам». Сипас гулро ба ҳампахлуяш медиҳад. Рафиқаш амали ӯро такрор менамояд.

Машқи 351. Аз рӯйи намуна орзуҳои наврӯзии худро нависед.

«Орзу дорам, ки Ба ман дар Иди Наврӯз тухфа намоянд.»

Намуна:

«Орзу дорам, ки падару модарам саломат бошанд. Бисёр орзу мекардам, ки падарам ба ман имсол компютер тухфа намоянд. ...»

Машқи 352. Аз модар, падар ва ё хоҳару бародари худ орзуҳои наврӯзиашонро бипурсед ва онҳоро нависед. Аз намунаи боло истифода баред.

ҲАФТ СИН ВА ҲАФТ ШИН

Бежан аз Манижа дар бораи чӣ гуна ороштани дастархони наврӯзӣ пурсон шуд:

Манижа ҷавоб дод:

– Дар хонадони мо рӯйи дастархони наврӯзӣ хӯрокҳои хуштаъми гуногун мегузоранд. Хӯрдани ва чизҳое, ки бо ҳарфи «син» сар мешаванд: суманак, сабза, сипанд, санҷид, себ, сир, сирко – ҳатман рӯйи дастархон бошанд. Боз хӯрдани ва чизҳое, ки бо ҳарфи «шин» сар мешаванд: шамъ, ширинӣ, шир, шакар, шона, хӯшаи шамшод болои дастархон гузошта мешаванд. Ин анъана «ҳафт син» ва «ҳафт шин» ном дорад.

Шеърро ифоданок хонед.

ХОНИ НАВРҶЗӢ

Дар гирди хони* Наврӯз хешу табору ёрон,
Дуранд ё ки наздик, бояст чамъ оянд.
Бошад ки сер бинанд соли дароз ҳамроҳ,
Бо ҳамдигар бисозанд, бо ҳамдигар бипоянд.

Дар рӯи хони Наврӯз бояд ки боз бошад
Ҳам шохаи гули тар, ҳам неши сабзи гандум.
Бошад ки бахти одам бошад чу гул шукуфон,
Бошад ки сер бошад аз нон тамоми мардум.

Дар рӯи хони Наврӯз рамзи баҳори дунё,
Ё ҳафт син бибояд ё ҳафт навдаи он.
То боғи ҳафт иқлим рӯи хазон набинад,
То боғи умр бошад то ҷовидон гулафшон.

Лоиқ Шералӣ

1. Дар гирди дастархони наврӯзӣ киҳо бояд чамъ шаванд?
2. Барои чӣ онҳо бояд дар гирди хони наврӯзӣ чамъ шаванд?
3. Чаро шоир мегӯяд, ки дар рӯи хони Наврӯз бояд ҳам шоҳаи гули тар ва ҳам суманак бошад?
4. Чизҳоеро, ки бо ҳарфи «син» сар мешаванд, номбар кунед.
5. Оё шумо дар хонаатон дастархони наврӯзӣ паҳн мекунед?
6. Дар рӯи он чихо мегузored?
7. Дар рӯи дастархон шоҳаи гули тар ва сабзаи гандум – суманак мегузored?
8. Оё ҳафт син мегузored?

Машқи 353. Хонед ва маънидод кунед. Гӯед, ки ин маънӣ дар кадом банди шеъри «Хони наврӯзӣ» ифода ёфтааст.

«Ҳар ки рӯзи Наврӯз чашнгирӣ кунад ва ба хуррамӣ пайвандад, то Наврӯзи дигар умр дар шодию хуррамӣ гузаронад.»

Умари Хайём

Машқи 354. Имлои дунафарӣ. Гуфтаҳои Умари Хайёмро бо навбат ба ҳамдигар гӯед ва нависед.

- Дафтари худро бо шарикатон иваз намоед.
- Бисанҷед.
- Ғалатҳоро ислоҳ кунед.

Машқи 355. Бозии «Киштӣ». Бачаҳо, тасаввур кунед, ки мо имрӯз дастархони наврӯзӣ меороем. Ба мо чӣ лозим аст? Номи маҳсулоту ашёро, ки барои дастархони наврӯзӣ заруранд, нависед.

Намуна: сабзӣ, суманак,

Машқи 356. Хонед ва муҳокима кунед

Рӯзе Бежан аз Манижа пурсид:

– Дар чашни Наврӯз модарону хоҳарон ба чӣ кор машғул мешаванд?

Манижа ҷавоб дод:

– Модарону хоҳарон дар Наврӯз таомҳои болаззат тайёр мекунанд ва ҳатман суманак мепазанд.

– Маросими пухтани суманак чӣ гуна аст?

– Барои ин пешакӣ гандумро шуста, ба табақҳои калон мегузоранд, баъд ба болояш об мерезанд. Вақте ки гандум сабзид, фурсати пухтани суманак мерасад. Онро як шабу рӯз мепазанд.

Занону духтарон чамъ мешаванд, суруд мехонанд, ме-раксанд ва бо навбат суманакро дар дегҳои калон кафгир мезананд. Ҳар касе ки кафгир дар даст суманакро мегардонад, ният мекунад. Мегӯянд, ки ҳар нияти нек ҷомаи амал мепӯшад. Бежан пурсид:

– Чӣ ният мекарда бошанд?

– Агар таронаи халқиро бихонӣ, ба ин саволи худ ҷавоб хоҳӣ ёфт.

СУМАНАК

Суманак дар ҷӯш, мо кафча* занем,
Дигарон дар хоб, мо дафча* занем.

Суманак назри баҳор аст,
Милаи* шабзиндадор* аст.
Ин хушӣ соли як бор аст,
Соли дигар ё насиб.

Суманак дар ҷӯш, мо кафча занем,
Дигарон дар хоб, мо дафча занем.

Орзу имшаб хурӯшад*,
Суманак дар худ бичӯшад,
Дилхушӣ ҷома бипӯшад,
Соли дигар ё насиб.

Суманак дар ҷӯш, мо кафча* занем,
Дигарон дар хоб, мо дафча* занем.

Ин-гули фасли баҳорон,
Дилхушӣ дорад ҳазорон*,
Хоса бар шабзиндадорон,
Соли дигар ё насиб.

Суманак дар чӯш, мо кафча* занем,
Дигарон дар хоб, мо дафча* занем.

кафча – белча, кафгирча, кафгир

дафча – дойра

мила – сурмачӯб, чӯби қаламчашакли нӯгборик, ки бо он ба чашм сурма мемоланд

шабзиндадорон – он ки шаб бедор бошад

ҳазорон – булбулон

хурӯшад – бонг задан

1. Чиро суманак мегӯянд?
2. Дар бораи маросими «Суманакпазӣ» чӣ медонед?

Машқи 357. Суруди «Суманак»-ро аз ёд кунед ва бо ҳамсинфон сароед.

Машқи 358. Монанди намуна дастархони наврӯзиро тасвир намоед.

Намуна:

Имрӯз аҳли хонаводаи мо бисёр хурсанданд. Ба шарофати Наврӯзи дилафрӯз дастархони идона оростанд. Дар мобайни дастархон гулдони пур аз сиёҳгӯшу бойчечак ва як табақ суманак меистод. Аз тарафи рости он сабзӣ, сипанд, санчид, себ, сир ва сирко дастархонро зеб меоданд. Аз тарафи чапи он шамъ, ширинӣ, шир, шароб, шакар, шона ва хӯшаи шамшод гузошта шуда буд. Гирдогирди дастархонро табақчаҳои кулчақанду шоколад, себу нок ва ананасу банан хусни тоза мебахшиданд. Пистаю чормағз ва мавизҳои сур-

ху сиёҳ чойҳои боқимондаи дастархонро пур карда буданд. Аҳли хонавода ҳамдигарро бо Наврӯз муборакбод мегӯянд.

7. МАРОСИМИ ГУЛГАРДОНӢ

Машқи 359. Бозии «Бинго». Дар дафтар катаки 3x3 тасвир карда, дар он номи 9 гулро нависед.

Машқи 360. Хонед ва гӯед, ки Манижаю Бежан дар бораи чӣ суҳбат мекунад.

Бежан аз Манижа дар бораи аввалин нишонаҳои баҳор пурсид:

Манижа ҷавоб дод:

– Баъди зимистон дар талу теппаҳо гули аввалини баҳор – бойчечак аз таги барф сар берун мекунад. Чӣ айёми хуше барои кӯдакон! Онҳо гул мечинанд, баъд ба ҳавлиҳои мардум бурда, ҳадя мекунад. Соҳибони хона гулро гирифта, ба бачаҳо шириниҳо медиҳанд ва шеър замзама мекунад.

Матнро ифоданок хонед.

Гул овардам ба **меҳмонӣ**,
Ки орад гул **фаровонӣ**,
Марезон баргҳояшро,
Ту қадри гул агар **донӣ**.
Гул овардам ман аз саҳро,
Гули наврустай зебо,
Бубин рӯи варо, бӯ кун,
Намонӣ дар **пушаймонӣ**.
Саропо атрбор аст он,
Паёме аз баҳор аст он.
Гузашт айёми дай,
Омад дами гарму **гулафшонӣ**.

Дилоро рӯйи гул бошад,
 Ғанимат бӯйи гул бошад.
 Ғанимат мисли гул охир
 Ману ту низ, **медонӣ**.
 Манам имрӯз гулгардон,
 Ба ҳар дар гул кунам меҳмон.
 Чу умеди самар **дорӣ**,
 Бикун гулро **нигаҳбонӣ**.
 Ба истикболи гул фардо
 Зиёфат мекунам барпо.
 Ба рӯйи дашти махмалпӯш
 Шавад базму **ғазалхонӣ**.

Ашӯр Сафар

дай – зимистон, мавсими сармо (аз 22 декабр то 21 январ)

ғанимат – ҳар чиз ва фурсати ба кас мусоид, ки дар он дам дастрас буда, вале зуд аз даст рафтаниш мумкин аст.

Машқи 361. Бозии «Гулбазм». Хонандагон дар доира меистанд. Хонандае дар даст гул гирифта, назди нафари якуми дар доира истода шеър мехонад ва гул тухфа мекунад. Вай гулро ба шарикаш дода, шеър мегӯяд. Ҳамин тавр хонандагон гулбазм ё гулгардонӣ мекунанд.

Машқи 362. Озмуни «Чумлаи дарозтарин». Ба чойҳои ҳоли номи гулхоро нависед.

Гулҳои _____, _____, _____ ва _____ шукуфтанд.

Гулҳои _____, _____, _____, _____ ва _____ шукуфтанд.

Гулҳои _____, _____, _____, _____, _____ ва _____ шукуфтанд.

Гулҳои _____, _____, _____, _____, _____, _____, _____ ва _____ шукуфтанд.

Гулҳои _____, _____, _____, _____, _____, _____, _____ ва _____ шукуфтанд.

Машқи 363. Аз шеъри «Гулгардонӣ» калимаҳое, ки бо ҳарфҳои сиёҳтар чоп шудаанд, нависед.

Агар калима бо «и» тамом шаваду дар охири сатри шеър ояд, бо «ӣ» навишта мешавад:

Гул овардам ба меҳмонӣ,
Ки орад гул фаровонӣ.

Машқи 364. Ба ҷойҳои ҳолӣ «и» ё «ӣ» гузошта нависед

Чу гулзор_ шукуфонӣ, ҷавон_,
Баҳор_ умри инсонӣ, ҷавон_.
Даме оҳанги хомӯшӣ надор_,
Ту чун дарё хурӯшонӣ, ҷавон_....

Алӣ Бобоҷон

Машқи 365. Бозии «Киштӣ». Бачаҳо, фасли баҳор аст ва мо бояд барои гулчинӣ равем. Мо бо худ танҳо чизҳоеро мегирем, ки дар фасли баҳор барои гулчинӣ заруранд. Номҳои ашёро, ки барои сафар заруранд, нависед.

Намуна: чатр ё либоси боронӣ, ..., ...

Машқи 366. Шифоҳӣ. Дар бораи маросими «Гулгардонӣ»-и маҳаллаи худ ҳикоя тартиб диҳед.

ҶАШНИ НАВРӯЗИ ТОҶИКИСТОН

Манижа аз Бежан дар бораи ҷӣ гуна ҷашн гирифтани Наврӯз дар минтақаҳои Тоҷикистон пурсид:

Манижа ҷавоб дод:

– Баъди зимистон дар талу теппаҳо гули аввалини баҳор – нарғис (бойчечак) аз таги барф сар берун мекунад. Ҷӣ айёми хуше барои кӯдакон! Онҳо гул мечинанд, баъд ба ҳавлиҳои мардум бурда, ҳадя мекунанд. Соҳибони хона гулро

гирифта, ба бачаҳо шириниҳо медиҳанд ва шеър замзама мекунанд.

Дар чануби кишварамон – дар Кӯлоб, рӯзҳои наврӯзи аз суманак кулчаҳои чанголи* мепазанд. Гандум, нахӯд, донаи каду ва кунҷидро бирён мекунанд. "Агар дастархони наврӯзи пур аз гандум бошад, сол пурбаракат мешавад," – мегӯянд. Боз як одати дигар. Баъзан баҳор хушк меояд, замин бе об мемонад, имкони кишти гандум ва сабзавот намешавад. Он гоҳ рӯзи Наврӯз хӯсае месозанд ва онро месӯзонанд. Мегӯянд, баъд аз сӯхтани хӯса ҳатман борон меборад. Ин маросим «Ашагулон» ном дорад.

Дар Бадахшон тайёри ба Наврӯз чанд муддат пеш сар мешавад. Мардум хонаҳоро тоза ва ораста мекунанд. Баъд тоқиҳоро ордолуд карда, ба девори хонаҳо мезананд. Пайи орд ба офтоб ва гулҳои зебо монанд мешавад. Мегӯянд, ки ин намуд гулкорӣ ба хонадон некӣ, беҳбудӣ ва баракат меорад.

Хонаи бадахшониҳо одатан панҷ сутун дорад. Дар шифти хона – равзана*. Дар арафайи* Наврӯз дар шохсутун – сутуни асосии хона аз шохчаҳои арча чароғи калон сохта мевезанд. Дар сутунҳои дигар ва чор кунҷи хона чароғҳои хурдтар мегузоранд. Ин чароғҳо ғайр аз равшани бӯйи хуш медиҳанд.

Бачаҳо аз равзанаи бом халтача (кӯлвор) дароз карда чиз металабанд. Ба соҳиби хона «Шогун баҳор муборак! Бочак (чормағз) биёр, кар-кар бикун! Равған биёр, шар-шар бикун!» мегӯянд. Инчунин шеърҳои суруд мехонанд. Соҳибхонаҳо «Барои шумо муборак!» – гуфта ҷавоб медиҳанд ва ҳар чизеро, ки кӯдакон талаб кардаанд, ба халтачаҳо меандозанд. Рӯзи Наврӯз бояд хоҳиши касе рад карда нашавад.

Ин маросимро дар Бадахшон «Куло ғуз-ғуз» меноманд.

Дар қадим хучандиён наврӯзро аз дигарон барвақттар –

аввали моҳи март, пешвоз мегирифтанд. Рӯзҳои Наврӯз ҷавонон ва наврасон бо бозиҳои гуногун машғул мешаванд. Бодбаракҳо месозанд. Бодбараки кадоме аз дигарон рангинтар ва калонтар бошад, баланд парвоз кунад, ҳамон ғолиб доништа мешавад. Арғамчинбозӣ мекунад. Дар ин бозӣ ҳамоне ғолиб мебарояд, ки арғамчинро ба тарафи худ кашада тавонад.

Дар маркази шаҳру вилоятҳо кӯдакон ҳамроҳи падару модарон ба хиёбону гулгаштҳо баромада, дар маҳфили чорабиниҳои идона иштирок менамоянд.

чанголи – як навъ хӯроке, ки аз фатиру маска тайёр мешавад, фатир-маска
равзана – тиреза

1. Хелҳои нақро ба хотир оред.
2. Мазмуни матро занҷирвор, мухтасар ва интихобан нақл кунед.

Машки 367. Дар бораи ҷашнгирии Наврӯз дар маҳаллаи худ шифоҳӣ ҳикоя тартиб диҳед.

Машки 368. Дар мавзӯи «Наврӯзи Тоҷикистон» ҳикояи хурд нависед.

БОБИ 9. БУЗУРГИИ ИНСОН

1. СУРУДИ ОДАМ

Машқи 369. Шеърро ифоданок хонед ва бо ёрии омӯзгор маънидод кунед. Ба фикри шумо, *абр, бод, маҳтоб, офтоб, осмон* ба инсон барои чӣ заруранд?

Абру боду маҳу хуршеду фалак дар коранд,
То ту ноне ба каф ориву ба ғафлат бихӯрӣ.
Ҳама аз баҳри ту саргаштаву фармонбардор,
Шарти инсоф набошад, ки ту фармон набарӣ.

Саъдии Шерозӣ

Машқи 370. Неруҳои табиат барои инсон барои чӣ заруранд. Калимаҳоро бо шарҳашон дар чадвали зер мувофиқ гузored ва нависед.

Намуна: 1-Б,

1. Абр	А. Дар торикӣ раҳнамоӣ, кайҳоннавардон ба он ҷо парвоз мекунанд, мувофиқи он тақвим сохта шудааст.
2. Бод	Б. Барои сероб шудани дарёҳо, барои хурраму сарсабз шудани боғҳо, дашту сахроҳо зарур аст.
3. Моҳ	В. Мавҷгир (антенна)-ҳо бо ёрии он кор мекунанд, ба воситаи он кутбнамо самтро нишон медиҳад, аз ҳавои гарми тоқатфарсо наҷот медиҳад.
4. Офтоб	Г. Барои парвози тайёраҳо, киштиҳои кайҳонӣ, барои наззора кардани ситораҳо хизмат мекунад.
5. Осмон	Ғ. Гармӣ мебахшад, барои пухта расидани меваҳо даркор аст, ҳама ҷоро равшан мекунад, аз оғози рӯзи нав хабар медиҳад.

Матро аз рӯи нақшҳо хонед.

Баҳри кабуд беором мехурӯшид. Мавҷҳои пурталотуми сафед сари худро ба ҳамдигар бархӯронда шалаппос мезаданд. Танаи баҳро бурида, кӯҳи сиёҳу найзашакле ба даруни он дароз мешуд. Вай сари сафедашро худ-бо-варона ба осмон кашида буд.

Дар болои ҳамаи инҳо офтоби оламтоб нурпошӣ мекард. Ногоҳ баҳр аз қаъри худ бонг баровард:

– Ман – Об, аз ҳама заруртарам! Агар ман намешудам, зиндагӣ ҳам намешуд. Ин манам, ки ба абр мубаддал мегардам ва заминро обёрӣ мекунам, зеботар месозам, ҳаёт мебахшам.

Баҳр аз худ мамнун гашт, фахр кард ва мавҷҳои худро хеле хурд сохт, оромтар шуд.

Ин вақт аз даҳони кӯҳ садое, ки сари кӯҳхоро ба ларза овард, бо дуди оташбор баромада, осмонро сиёҳ намуд.

– Аз ман – Хок, бойтар касе ҳаст магар? Не, нест! Қабат-қабати ман бо зару сим пур аст, сангҳои гаронбаҳо кӯҳ-кӯҳ шуда хобидаанд. Ҷондорон дар рӯи ман мегарданд, хӯрокворӣ меёбанд, ба худ бошишгоҳҳо месозанд, ба воситаи ман ҳаёт доранд. Ман метавонам, бо як ғурриши худ ҳамаро ба ларза орам.

Кӯҳ ором гашт, дуди ғафси худро борик сохт, вазнин-вазнин нафас гирифта хомӯш шуд.

Банохост аз тарафи ғарб уллоси шуме бархост ва бо шиддат вазид. Баҳр аз вай ноором гашт.

– У-у-у-у! Ҳой, Хок! Эй Об! Ин ман – Бодам, ки ту – Обро ба талотум меорам, аз ту гирдбод ба вучуд меорам. Бигӯед, дар вақти тафси ҳаво, ки нафаскашӣ мушқил мегардад, рус-таниҳо дар зери найзаҳои сӯзони Офтоб сар ҳам мекунанд, парандаҳо сурудхониро як сӯй гузошта, дар лонаҳояшон пинҳон мегарданд, аз насими навозишгар чӣ чиз беҳтар аст?

Бод уллосе кашиду ором гардид.

– Ҳа-ха-ха! – хандид Офтоб. – Шумо маро аз ёд баровардед? Охир шумо-ку аз ман вучуд доред! Бигӯ, Об! Агар ман намебудам, магар ту ин тарз тобида метавонистӣ? Агар ман намебудам, ба кӯҳи яхбаста мубаддал мегаштӣ.

Баҳр бо эҳтиром хомӯш монд.

– Хок! Ту бо он фахр кардӣ, ки чондорон дар рӯи ту мегарданд.

Бигӯ, агар ман намебудам, онҳо дар торикии якумрӣ магар ба вучуд омада метавонистанд?

Хок бо эҳтиром сукут кард.

– Эй Бод! Бигӯ, магар ман нестам, ки ба ҳар тараф туро медавонам. Бидонед! Ҳеч кадоми шумо бо ман баробар шуда наметавонед. Ин ман – Офтобам, ки боғҳои дилкушо, водихои дилнишин, дарёҳо, кӯҳҳои яхин – ҳамаро офаридам! Ман – Офтоб, шоҳи шумоям! Ҳа – ха – ха!

Офтоб хандашро бас карду мисли пештара дурахшидан гирифт.

Об, Хок, Бод – ҳама эҳтироми Офтобро ба ҷо оварда, хомӯш буданд.

1. Дар ҳикоя сухан дар бораи чиҳо меравад?
2. Онҳо дар бораи чӣ баҳс мекарданд?
3. Об худро таъриф карда чӣ гуфт?
4. Хоку, боду, офтоб-чӣ?
5. Кадоме аз онҳо зӯр баромад? Барои чӣ?

Машқи 371. Ба ҷойи нуқтаҳо калимаҳои мувофиқро фикр карда нависед.

Об – чашма, кӯл,

Бойғариҳои хок – тилло, нукра, нафт, ...

Машқи 372. Номи симоҳои матро бо тартиби дар матн омада нависед.

Симои якум –

Симои дуюм –

Симои сеюм –

Симои чорум –

Машқи 373. Аз сатуни якуми номи симоҳо ва аз сатуни дуюм суханони онҳоро бодикқат хонед. Номи симо ва суханони онҳоро мувофиқ гузоред.

Намуна: 1-В,

1. Об	А. – Аз ман бойтар касе ҳафт магар? Не, нест! Қабат-қабати ман бо зару сим пур аст, сангҳои гаронбаҳо кӯҳ-кӯҳ шуда хобиданд. Ҷондорон дар рӯи ман мегарданд, хӯрокворӣ меёбанд, ба худ бошишгоҳҳо месозанд, ба воситаи ман ҳаёт доранд. Ман метавонам, бо як ғуриши худ ҳамаро ба ларза орам.
2. Хок	Б. – Ин манам, ки ту – Обро ба талотум меорам, аз ту гирдбод ба вучуд меорам. Бигӯед, дар вақти тафси ҳаво, ки нафаскашӣ мушкил мегардад, рустаниҳо дар зери найзаҳои сӯзони Офтоб сар ҳам мекунанд, парандаҳо сурудхониро як сӯй гузошта, дар лонаҳояшон пинҳон мегарданд, аз насими навозишгар чӣ чиз беҳтар аст?

3. Офтоб	В. – Ман аз ҳама заруртарам! Агар ман намешудам, зиндагӣ ҳам намешуд. Ин манам, ки ба абр мубаддал мегардам ва заминро обёрӣ мекунам, зеботар месозам, ҳаёт мебахшам.
4. Бод	<p>Г. – Шумо маро аз ёд баровардед? Охир шумо-ку аз ман вучуд доред! Бигӯ, Об! Агар ман намебудам, магар ту ин тарз тобида метавонистӣ? Агар ман намебудам, ба кӯҳи яхбаста мубаддал мегаштӣ.</p> <p>– Хок! Ту бо он фахр кардӣ, ки чондорон дар рӯи ту мегарданд.</p> <p>Бигӯ, агар ман намебудам, онҳо дар торикии якумрӣ магар ба вучуд омада метавонистанд?</p> <p>– Эй Бод! Бигӯ, магар ман нестам, ки ба ҳар тараф туро медавонам. Бидонед! Ҳеч кадоми шумо бо ман баробар шуда наметавонед. Ин манам, ки боғҳои дилкушо, водихои дилнишин, дарёҳо, қӯҳҳои яхин – ҳамаро офаридам!</p>

Машқи 374. Монанди намунаҳои зер дар ҳар қатор ду ҷумла тартиб дода нависед.

Об – 1. Об ташнагиро мешиканад. 2. Бо об дасту рӯямонро мешӯем. 3.

Хок – 1. Аз хок ҳосил мерӯёнд. 2. Аз қари хок тилло истехсол мекунад. 3.

Бод – 1. Бод рустаниҳоро гардолуд мекунад. 2. Неругоҳи барқи бодӣ қувваи барқ истехсол мекунад. 3.

Офтоб – 1. Офтоб ба мо гармӣ медиҳад. 2. Офтоб ба мо равшанӣ мебахшад. 3.

Машқи 375. Ба ҳелҳои ҷумла аз рӯи оҳанги гуфтор аз матн мисол оварда нависед. Онҳоро бо оҳанги мувофиқ хонед.

Намуна:

– Аз ман – Хок, бойтар қасе ҳаст магар? Не, нест!

Машқи 376. Мазмуни матни «Низоъ бадбахтӣ меораду дӯстӣ – хушбахтӣ»-ро ба хотир оред. Дар бораи зарари об ва офтоб ҷумла тартиб дода нависед.

2. СУРУДИ ОДАМ (ДАВОМАШ)

Матнро аз рӯйи нақшхо хонед.

Ноғоҳ аз байни дарахтони водӣ одаме баромад. Вай арақи чабинашро пок карду ба офтоб рӯ овард:

– Эй Офтоб!

Ба боди нонамоён нидо кард:

– Эй Бод!

Пас ба куллаи кӯҳ чашм афканд:

– Ту ҳам – Хок!

Баъд қадаме сӯйи баҳр ниҳод:

– Ҳой, Об!

Ҳама хайрон шуда ба вай менигаристанд.

Одам суҳанашро давом дод:

– Ҳамаатон гӯш кунед! Ман – Одам, баҳси шуморо шунида омадам, то ҳақиқатро исбот намоям.

– Ҳой Об! Ту дуруст гуфтӣ, ки чизи зарурӣ ҳастӣ. Бале, ҳаёт ва кори ман бе ту номумкин аст. Ту барои киштзору боғҳои ман лозим ҳастӣ.

– Хок! Ту ҳам дуруст гуфтӣ, ки боигариҳо дорӣ, бар дӯши худ маро бардоштаӣ.

– Бод! Ту ҳам рост гуфтӣ, ки барои зиндагии ман ба кор меравӣ, бо насими ҷонбахшат маро навозиш мекунӣ. Ин ҳам дуруст аст.

– Эй Офтоби ҷаҳонтоб! Ту ҳам рост гуфтӣ, боиси зиндагии ҳама гаштаӣ.

Баҳр бо хурсандӣ шалаппос мезад. Боди хушнудгашта оҳиста хуштак мекашид. Офтоб хушвақтона медурахшид.

– Бале, – боз гуфт Одам, – ҳамаи ин рост аст. Вале шумо бояд аз ин огоҳ шавед, ки ман аз ҳамаи шумоён пурзӯртарам.

– Чӣ? – бонг зад Офтоб.

– Чӣ тавр? – уллос кашид Бод.

– Ҳа? – садо дод кӯҳ.

– Чӣ гуфтӣ ? – шалаппос зад баҳр.
 Вале одам табассум карду гуфт:
 – Ман инро ҳозир исбот мекунам. Эй Об! Бигӯ, ин ту нестӣ, ки ман кучо хоҳам, ба ҳамон тараф қорӣ мешавӣ, маҷбур гардида равшанӣ медиҳӣ, дастгоҳҳои маро ба қор медарорӣ?
 – Дуруст, – пичиррос зад баҳр.
 Одам ба Хок рӯй овард:
 – Хок! Ин манам, ки баданатро бурида, бойигариҳоро боло мебарорам, аз ту ҳосил мегирам. Дуруст мегӯям?
 – Бале, дуруст мегӯӣ, – гуфт кӯх.
 Одам ба боди нонамоён гуфт:
 – Ҳой Бод!
 – У-у-у-у!.. – уллос кашид Бод.
 – Ман – Одам, дили туро бурида, бо мурғи оҳанинбол мегузарам! Ман ба воситаи ту ба одаме, ки аз ман бисёр дур аст, гап мезанам. Ту хизматгори манӣ!
 Бод ором шуд.
 Одам ба Офтоб назар андохт.
 – Эй Офтоб! Хабар дорӣ, ки ман дар қойҳои барфпӯшида гул мепарварам? Бигӯ, магар ман нурҳои туро маҷбур накардаам, ки обҳои бисёро гарм кунанд.
 Одам қадами дигаре тарафи баҳр монд.
 – Ман – Одам, бо дӯстии бародарони худ мағлубнашавандаам! Пас, ман – Одами озод, аз ҳамаи шумо пурзӯртарам!
 – Рост! – розӣ шуд Офтоб .
 – Оре! – гуфт Бод.
 – Бале, ин дуруст аст! – хитоб кард Хок.
 – Ҳақиқат аст ин, ҳақиқат! – мавҷзанон тасдиқ кард Об.

Пӯлод Толис

1. Одам ба Об чӣ гуфт?
2. Ба Хоку, Боду, Офтоб-чӣ?
3. Оё нерӯҳои табиат бузурганд? Бузургии онҳо дар чист?

4. Ба фикри шумо, дар ин қисми матн кӣ зӯр баромад?
Барои чӣ?
5. Бузургии одам дар чист?

Машки 377. Суханони одамро аз сутуни якум хонед. Ин су-
ханҳо нисбат ба кадом неруҳои табиат гуфта шудааст? Муай-
ян кунед.

Намуна: 1-Г,

1. – Ман дили туро бурида, бо мурғи оҳанинбол мегуза- рам! Ман ба воситаи ту ба одаме, ки аз ман бисёр дур аст, гап мезанам. Ту хизматгори манӣ!	А. Об
2. – Бигӯ, ин ту нестӣ, ки ман кучо хоҳам, ба ҳамон тараф ҷорӣ мешавӣ, маҷбур гардида, равшани медуҳӣ, дастгоҳҳои маро ба кор медарорӣ.	Б. Хок
3. – Ин манам, ки баданатро бурида, бойигариҳоро боло мебарорам, аз ту ҳосил мегирам.	В. Офтоб
4. – Хабар дорӣ, ки ман дар ҷойҳои барфпӯшида гул ме- парварам? Бигӯ, магар ман нурҳои туро маҷбур накардаам, ки обҳои бисеро гарм кунанд.	Г. Бод

Машки 378. Аз рӯи намуна дар бораи фоида ва зарари об,
хок, бод ва офтоб ҷумла тартиб дода нависед.

Фоидаи об – Бо об ифлосихоро тоза мекунем.

Зарари об – Борони бисёр сел шуда заминҳоро шуста ме-
барад.

Фоидаи хок – Ҳосил медуҳад.

Зарари хок – Лағжида ярҷро ба вучуд меорад.

Фоидаи бод – Бӯи гулҳоро ба машом меорад.

Зарари бод – Боди саҳт хонаҳоро вайрон мекунад.

Фоидаи офтоб – Гармӣ мебахшад.

Зарари офтоб – Офтоби сӯзон гулу гиёҳҳоро пажмурда
мегардонад.

Машқи 379. Барои пешгирии зарари об, бод, хок ва офтоб чӣ кор мекунад? Шифохӣ ҳикоя кунед.

Машқи 380. Ба хелҳои ҷумла аз матн мисол овареду онҳоро нависед.

Намуна:

– Эй Офтоб!

Хабар дорӣ, ки ман дар ҷойҳои барфпӯшида гул мепарварам?

Одам қадами дигаре тарафи баҳр монд.

Машқи 381. Ҷумлаҳоро хонед ва нависед. Ба исму феълҳо савол гузоред.

Об мешорад. Бод мезазад. Офтоб медурахшад. Хок ҳосил медурад.

Намуна:

Чӣ? – об

Чӣ кор мекунад? – мешорад.

Исм ва ҷонишинҳои шахси дар ҷумла ба вазифаи мубтадо меоянд.

Феълҳо дар ҷумла ба вазифаи хабар меоянд.

Исму ҷонишинҳои шахси = мубтадо

Феъл = хабар

Аломати шартии мубтадо як хати рост _____

Аломати шартии хабар ду хати рост _____

Машқи 382. Ҷумлаҳоро хонед ва нависед.

Омина ба мактаб рафт. Вай дар синфи чорум таҳсил мекунад.

Бачаҳо барои парандагон лона сохтанд. Онҳо табиатро муҳофизат мекунанд.

Дилором ба дарс меравӣ? Ту имрӯз навбатдорӣ.

Саволнома (Ҷавобҳоро дар дафтар нависед.)

1. Дар ҷумлаи «Эй Об! Бигӯ, ин ту нестӣ, ки дастгоҳҳои маро ба кор мебарорӣ?» «дастгоҳҳои маро» – гуфта одам чиро дар назар дорад?

- А. Автомобилро
- Б. Неругоҳи барқи обиро
- В. Киштии кайҳониро
- Г. Дучархаро

2. Фикри асосии матн дар кадом ҷумла ифода ёфтааст?

- А. Об, бод, хок, офтоб барои одам офарида шудаанд.
- Б. Об, бод, хок, офтобро эҳтиёт кунед.
- В. Об, бод, хок, офтоб аз одам бузургтаранд
- Г. Об, бод, хок, офтоб бузурганд, аммо одам аз ҳамаи онҳо бузургтар аст.

3. ОДАМОН ЧӢ ТАВР КОРИ ХУДРО ОСОН МЕКУНАНД?

Матро хонед ва дар бораи асбобҳои техникий рӯзгор маълумот диҳед.

АСБОБҲОИ ТЕХНИКӢИ РӢЗГОР

Олимон барои беҳтар кардани зиндагии одамон техникаҳои «боақл ё доно»-ро ихтироъ кардаанд. Магар техника ҳам «доно» мешавад? Бале, техника ҳам доно мешавад. Тех-

никаеро, ки бо воситаи смс-паёмак ба соҳибхона дар бораи кори худ хабар мерасонад, техникаи «доно» мегӯянд.

Чӣ тавр асбобҳои техникии рӯзгорро «доно» мекунад? Ба асбобҳои техникии рӯзгор асбоби маҳсуси сенсорӣ насб* мекунад. Сенсорҳо монанди аъзои ҳисси одам буда, ба воситаи рамзҳои маҳсус кор мекунад ва онҳо бо смартфон* идора мешаванд.

Асбобҳои техникии донои рӯзгор ба мо дар кори хона ёрӣ мерасонанд. Мо ин асбобҳоро дар ҳама ҷо истифода мекорем. Барои ин танҳо зер кардани як тугмача басанда аст.

Саҳарӣ ҳангоми ба кор рафтан модари шумо ба даруни тафдон гӯшт, картошка ё дигар маҳсулотро тоза карда, меандозад. Пеш аз ба хона омадан ба воситаи смартфон ба он фармон медиҳад. Чун ба хона меояд, хӯрок аллакай омода аст.

Яхдонҳои насли нав имкон доранд, ки хунукиро ба тамоми камераҳои яхдон баробар тақсим намуда, маҳсулотро тару тоза нигоҳ доранд. Маҳсулоти гуногун шароити гуногуни нигоҳдорӣ доранд. Дар ин гуна яхдонҳо бе яхкунонӣ ба ҳар як қисм хунукӣ баробар тақсим карда мешавад. Яхдонҳои «доно» маҳсулотро дар ҳарорати муайян нигоҳ дошта, дар бораи вайрон шудани ягон маҳсулот ё тамоми шудани муҳлати истеъмоли он хабар медиҳанд. Масалан, агар тухм вайрон шуда бошад ё муҳлати истеъмоли дору гузашта бошад, зуд ба смартфонҳои шумо ба воситаи смс – паёмак хабар мерасонад.

Мошинҳои ҷомашӯйии «доно» либосҳоро шуста, хушк карда, дар бораи анҷоми кор ба воситаи рамзҳои маҳсус хабар медиҳанд. Мошинаҳои ҷомашӯйии «доно» ҷараёни шустушӯйро беҳтар мекунад ва аслан каммасрафанд. Буги маҳсусе, ки он истихроҷ* мекунад, бо об омехта шуда, ҳал шудани хокаи ҷомашӯйиро метезонад ва ба дохили риштаҳои матоъ ворид шуда, онро эҳтиёт мекунад ва ифлосихоро мебарорад.

Чангкашаки худкори бенокил* аз паси соҳибхона аз як ҳучра ба ҳучраи дигар ҳаракат карда, чангу ғуборро ҷаббида мегирад.

Бо ин навъи чангкашак дар муддати кӯтоҳ хонаҳоро рӯбучин кардан хеле осон аст.

Тафдонҳои «доно» дар муддати кӯтоҳ барои одамон таомҳои лазиз тайёр мекунанд.

Чунонки медонем, маҳсулоти ғизоӣ аз витаминҳо бой аст. Ҳангоми дар дег пухтани хӯрок қисме аз ин витаминҳо нобуд мешаванд. Аммо тафдонҳои «доно» тарзе сохта шудаанд, ки витаминҳои маҳсулотро бештар нигоҳ медоранд. Тафдонҳои доно инчунин дар бораи пухта шудани хӯрок ба смартфонҳои соҳибхона паёмҳои мефиристанд. Тафдонҳои навин то 30% истеъмоли қувваи барқро кам мекунанд.

насиб – шинондан

смартфон – телефони ҳамроҳ (мобилӣ), ки вазифаи компютерро низ иҷро мекунад.

беноқил – бесим

1. Чиро техникаи «доно» мегӯянд?
2. Барои чӣ онҳоро «доно» мегӯянд?
3. Техникаро чӣ тавр «доно» мекунанд?
4. Дар матн дар бораи кадом асбобҳои «доно»-и рӯзгор сухан меравад?
5. Дар бораи онҳо маълумот дода метавонед?
6. Оё ҳамаи телефонҳоро смартфон гуфтан мумкин аст? Чаро?
7. Асбобҳои техникаи «доно»-и рӯзгорро чӣ тавр дар хона, кӯча, ҷойи кор истифода мебаранд?
8. Фикри асосии матн аз чӣ иборат аст?

Машқи 383. Ҷумлаҳоро хонед ва нависед. Ба зери мубтадоҳо як ва ба зери хабарҳо ду хати рост кашед.

Олимон техникаҳои гуногунро ихтироъ кардаанд.

Яхдонҳо маҳсулотро тару тоза нигоҳ медоранд.

Мошинҳои ҷомашӯӣ либосҳоро мешӯянд ва хушк мекунанд.

Чангкашакҳои худкор чангу ғуборро чаббида мегиранд.
Тафдонҳои доно барои одамон таомҳои лазизу хуштаъм тайёр мекунанд.

Машқи 384. Мубтадо ва хабарҳои машқи болоро дар шумораи танҳо нависед.

Машқи 385. Мубтадою хабарҳоро дар чуфти чумлаҳо муқои-са кунед ва фарқи онҳоро гӯед.

1. Олим техникаҳои гуногунро ихтироъ кардааст. Олимон техникаҳои гуногунро ихтироъ кардаанд.

2. Яхдон маҳсулотро тару тоза нигоҳ медорад. Яхдонҳо маҳсулотро тару тоза нигоҳ медоранд.

3. Мошини чомашӯӣ либосҳоро мешӯяд ва хушк мекунад. Мошинҳои чомашӯӣ либосҳоро мешӯянд ва хушк мекунанд.

4. Чангкашаки худкор чангу ғуборро кашида мегирад. Чангкашакҳои худкор чангу ғуборро чаббида мегиранд.

5. Тафдони «доно» барои одамон таомҳои лазизу хуштаъм тайёр мекунад. Тафдонҳои «доно» барои одамон таомҳои лазизу хуштаъм тайёр мекунанд.

Хабар аз рӯи шахс ва шумора ба мубтадо мувофиқат мекунад. Агар мубтадо дар шумораи танҳо ояд, хабар ҳам дар шумораи танҳо меояд. Агар мубтадо дар шумораи чамъ ояд, хабар ҳам дар шумораи чамъ меояд.

Машқи 386. Асбобҳои техникаӣ (телевизор, яхдон, тафдон, чангкашак, мошини чомашӯӣ)-и ҳаёлиро тасаввур намоед. Яке аз онҳоро интихоб кунед. Расми онро тасвир кунед ва дар бораи он ҳикояи хурд нависед.

Машқи 387. Ҳамроҳи аҳли хонавода дар бораи риояи техникаи бехатарӣ ҳангоми истифодаи асбобҳои барқии рӯзгор суҳбат намоед. Рӯйхати қоидаҳои техникаи бехатариро тартиб диҳед.

Намуна:

1. Ман бе иҷозати падару модар асбобҳои техникии рӯзгорро ба кор намендарорам.
2.

4. ДАСТОВАРДҲОИ ИЛМУ ТЕХНИКА. АЗ «ГИЛЕМИ ПАРРОН» ТО ФАТҲИ КОИНОТ

Матнро хонед ва ба саволҳои зерин ҷавоб диҳед.

Одамон парвози парандагонро мушоҳида карда завқ мебуданд. Орзу мекарданд, ки мисли онҳо парвоз кунанд. Дар бораи парвози одамон ҳар гуна афсонаю ривоятҳо мебофтанд. Афсонаи «Гилеми паррон» ё ривояти «Дедал ва Икар» аз ҷумлаи онҳост.

Оҳиста-оҳиста одамон хондану навиштан ва сохтани ҳар гуна чизҳоро ёд гирифтанд. Мурғи оҳанин-ҳавопаймо ҳам месохтагӣ шуданд. Барои он ҳавопаймо мегӯянд, ки он на дар замин, балки дар ҳаво роҳ мепаёмояд. Ҳавопайморо одам идора мекунад.

Аввалин ҳавопайморо 17-уми декабри соли 1903 дар Амрико бародарон Райт сохтаанд, ки «Флаер-1» ном дошт.

Флаер-1 бори аввал дар баландии қариб се метр 37 метр масофаро дар 12 сония тай кард. Худи ҳамон рӯз ин ҳавопаймо ба масофаи 260 метр парвоз кардааст. Он ҳамагӣ 4 маротиба парвоз кардааст.

Флаер-1 асосан аз ҷӯб сохта шуда буд. Он танҳо дар сурати вазидани бод ва танҳо аз рӯи релсҳои мувофиқ парвоз мекард. Дарозии қанотҳояш 12 метр ва вазнаш 283 килограммро ташкил медод.

Ҳавопаймоҳо ниҳоят гуногун мешаванд ва қори одамонро осон мекунанд. Шаҳру мамлакатҳои гуногунро мепаёмоянд. Аз ин сӯ ба он сӯи замин дар соатҳои башумор парвоз мекунанд.

Ҳавопаймои аз ҳама калонтарини мусофирбар «Аэрбас А 380» аст. Ин ҳавопаймо аз ду ошёна иборат буда, баландиаш 24 метр аст. Дарозии он 73 метр ва дарозии қанотҳояш 80 метрро ташкил медиҳад. Ин ҳавопаймо якбора метавонад 555 нафар мусофирро аз як макон ба макони дигар бибарад. Он 22 чарх дорад.

Ҳавопаймои мазкур каммасраф буда, масофаи то 15 000 км-ро беамониат тай мекунад.

Ҳавопаймои аз ҳама калонтарини боркаш Ан-225 «Мрия» мебошад. Паҳноии он шашуним метр буда, дарозии қанотҳояш қариб ба 89 метр баробар аст. Баландии он баробари бинои панҷошёна – 18 метр аст. Дарозии ин ҳавопаймо 43 метрро ташкил дода, то 250 тонна борро бурда метавонад. Ҳавопаймои Ан-225 32 чарх дорад.

Киштиҳои кайҳонӣ

Фатҳи коинот диққати олимони соҳаи гуногунро кайҳо боз ба худ ҷалб карда буд. Бори аввал, пеш аз он ки одам ба кайҳон сафар кунад, бо киштии «Союз» сагери бо лақаби «Лайка» фиристоданд. Баъди ин таҷрибаи бомуваффақият одамон ба кайҳон роҳ кушоданд. Соли 1961 кайҳоннавард Юрий Гагарин аввалин бор ба кайҳон парвоз кард. Соли 1969 астронавтҳо бо фалакпаймои «Аполлон» ба моҳ фуруд омаданд. Олимон то ханӯз Моҳро омӯхта истодаанд.

Дар дили шумо низ ҳаваси ҳавонаварду кайҳоннавард шудан пайдо шуд? Офарин! Барои ин бисёр хондан ва эҷод кардан даркор аст.

1. Одамон аз чӣ завқ мебурданд?
2. Одамон чиро ёд гирифтанд?
3. Чиро ҳавопаймо мегӯянд? Киро ҳавонавард мегӯянд?
4. Аввалин ҳавопаймо кай ва дар кучо сохта шуд?
5. Ҳавопаймои аввалин аз чӣ сохта шуда буд?
6. Калонтарин ҳавопаймои мусофирбар чӣ ном дорад? Он чӣ имкониятҳо дорад?
7. Калонтарин ҳавопаймои боркаш чӣ ном дорад. Он чӣ имкониятҳо дорад?
8. Ҳавопаймо дар зиндагии мо чӣ зарурат дорад?
9. Аввалин бор кадом чонвар ба кайҳон фиристода шуд?
10. Аввалин кайҳоннаварди олам чӣ ном дошт?
11. Одамон кай ба Моҳ фуромаданд?
12. Фикри асосии матн аз чӣ иборат аст?

Машқи 388. Ҳавопаймои А 380 555 чойи нишаст дорад. Дар синфи шумо 15 нафар хонанда таҳсил мекунад. Ҳисоб кунед, ки хонандагони чанд синф дар ин ҳавопаймо нишаста метавонанд?

Машқи 389. Агар дарозии қанотҳои ҳавопаймо 80 метр бошад, дарозии як қаноташ ба чанд метр баробар аст?

Машқи 390. Ҳавопаймои «Мрия» 250 тонна борро мебардорад. Агар вазни як хонандаи синфи чорум 25 кг бошад, ин ҳавопаймо вазни чанд нафар хонандаро бардошта метавонад?

Машқи 391. Матро бори дигар хонда, маълумотномаҳои зеро пур кунед.

Навъи ҳавопаймо	«Аэрбас А 380»	Навъи ҳавопаймо	«Мрия Ан 225»
Баландӣ		Баландӣ	18 метр
Дарозӣ		Дарозӣ	
Дарозии қанотҳо		Дарозии қанотҳо	
Борбардорӣ		Борбардорӣ	
Миқдори чархҳо		Миқдори чархҳо	

Машқи 392. «Кӣ зуд ва беҳато?» Қисми матнро, ки сухан дар бораи ҳавопаймои А 380 меравад, зуд ва беҳато нависед.

Машқи 393. Ҷумлаҳоро хонед ва нависед. Ба зери мубтадою хабарҳо хат кашед.

Одамон парвози парандагонро мушоҳида мекарданд. Ҳавопаймоҳо кори одамонро осон мекунанд. Олимон барои сохтани ҳавопаймои аз ҳама калонтарин даҳ сол сарф кардаанд. Кайҳоннавардҳо бо фалакпаймои киштии (дасгоҳи) кайҳонии «Апполон» ба рӯи моҳ фуруд омаданд.

5. ДАСТОВАРДҲОИ ИЛМУ ТЕХНИКА

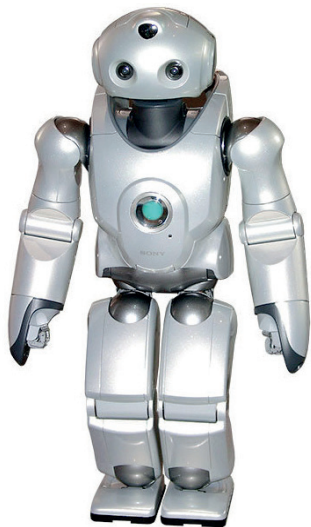
Матнро хонед ва дар бораи роботҳо маълумот диҳед.

Роботҳо – дастгоҳҳои автоматӣ (худкор) мебошанд, ки аз рӯи барномаи пешакӣ тартибдода фаъолият мекунанд. Роботҳо метавонанд, мустақилона ё ба воситаи пулт* идора карда шаванд. Онҳоро чӣ тарз идора мекунанд? Роботҳо аз рӯи барномаи компютерие, ки дар дохили онҳо ҷойгир карда шудааст, корҳои гуногунро иҷро менамоянд. Роботҳо ба воситаи датчикҳо* фармон мегиранд. Датчикҳо асбоби махсусанд, ки аз кори қисмҳои компютери роботҳо хабар медиҳанд. Датчикҳо монанди аъзои ҳисси одамон (шунавоӣ, биноӣ ва ғайра) хабар мебаранд. Роботҳо метавонанд, мустақилона ё аз рӯи фармонҳо кор кунанд. Калимаи «робот»-ро аввалин бор

нависандаи чех Карел Чапек дар асари «Р.У.Р.» – «Роботҳои Универсалии Россум» истифода кардааст. Калимаи «робот» қариб ба ҳамаи забонҳои дунё ворид шудааст.

Сохт ва шакли роботҳо вобаста ба соҳаи фаъолиятшон гуногун мешаванд. Дар соҳаи истеҳсолот роботҳои истифода мешаванд, ки ба сохти бадани одам тамоман монандӣ надоранд. Ин гуна роботҳо дар корхонаҳои саноатӣ ва дар корхонаҳои, ки барои саломатии инсон хавфноканд, кор мекунанд. Як робот метавонад, дар як дақиқа қори ҳазорон нафарро иҷро намояд.

Роботҳои, ки аз рӯи сохт ба одамон шабоҳат доранд, роботҳои андроида мегӯянд.

Ин аҷиб аст!

Аввалин роботи «сухангӯ», ки баъзе ҳаракатҳо ва суҳанҳои одамро такрор мекунад соли 1927 сохта шудааст.

Дар артишҳои гуногуни ҷаҳон қариб 15 ҳазор робот хизмат мекунанд.

Аз 21 то 23 июни соли 2010 дар Чин олимпиадаи роботҳои андроида баргузор шуд. Роботҳо дар навҳои гуногуни варзиш мусобиқа карданд.

1. Робот чӣ хел дастгоҳ аст?
2. Роботҳо ба воситаи чӣ идора карда мешаванд?
3. Робот ба воситаи чӣ фармон мегирад?
4. Калимаи «робот» аз кучо пайдо шудааст?
5. Чӣ хел роботҳоро роботи андроид мегӯянд?

Машки 394. Имлои дунафарӣ. Ду ҷумлаи аввали матнро бо навбат ба ҳамдигар хонед ва нависед. Навиштаҳои ҳамдигарро санҷед. Агар ғалатҳо бошанд, фаҳмонда ислоҳ кунед.

Машки 395. Ҷумлаҳои сутуни якум ва дуюмро муқоиса кунед.

Одамон ихтироъ карданд.	Одамон роботро ихтироъ карданд.
Роботҳо кор мекунанд.	Роботҳо мустақилона ё бо воситаи пулт* кор мекунанд.

Одамон барои баён кардани фикри худ гоҳо аз мубтадою хабар истифода мебаранд. Масалан, «**Роботҳо кор мекунанд.**» Ин ҷумлаҳо бисёр кӯтоҳанд. Одамон, агар фикри худро пурратар баён карданӣ шаванд, ба ғайр аз мубтадою хабар боз дигар калимаҳоро истифода мебаранд: «Роботҳо **шабу рӯз дар корхонаҳо** кор мекунанд.» Ана ҳамин калимаҳои дигарро дар ҷумла аъзои пайрав мегӯянд. Аъзои пайрав ба саволҳои Киро? Чиро? Чӣ тарз? Кай? Дар кучо? Барои чӣ? ҷавоб мешаванд.

Кихо?	Чихоро?	Чӣ кор карданд?
Одамон	роботҳоро	ихтироъ карданд.

Чихо?	Кай?	Дар кучо?	Чӣ кор мекунанд?
Роботҳо	шабу рӯз	дар корхонаҳо	кор мекунанд.

Машки 396. Монанди намунаи боло ҷумлаҳо тартиб диҳед ва аъзои пайрави ҷумларо нишон диҳед.

Чихо?	Кай?	Дар кучо?	Чӣ кор мекунад?

Машқи 397. Ба чойи нуктаҳо калимаҳои мувофиқро гузошта нависед.

Як робот метавонад, дар як дақиқа кори ҳазорон нафарро иҷро

Роботҳое, ки аз рӯйи сохт ба одамон шабоҳат доранд, роботҳои андроид

Аввалин роботи «сухангӯ» соли 1927 сохта

Роботҳо дар навъҳои гуногуни варзиш мусобиқа ...

Машқи 398. Агар шумо муҳандис мешудед, чӣ хел робот месохтед? Расми робтро тасвир кунед. Ба он ном гузоред ва ҳикоячаи хурд нависед. Дар ҳикоячаи худ қайд намоед, ки он чӣ корхоро иҷро карда метавонад.

Саволнома (Ҷавобхоро дар дафтар нависед.)

1. Дар ҷумлаи додашуда сараъзоҳо (мубтадою хабар)-ро муайян кунед.

Меваҳо дар фасли тирамоҳ мепазанд.

- А. меваҳо, мепазанд
- Б. тирамоҳ, мепазанд
- В. меваҳо, дар тирамоҳ
- Г. меваҳо, тирамоҳ

2. Ҷумлаи зеринро бо кадом аъзоҳои пайрав пурра кардан мумкин аст?

Салим рафт.

- А. дар бозор олуҷафурӯшӣ
- Б. аз бародар китоб
- В. гулҳои сурху сафедранг
- Г. ба кӯҳ барои ҳезум

3. Чиро робот мегӯянд?

- А. смартфонро
- Б. дастгоҳи автоматӣ (худкор)-ро
- В. компютерро
- Г. техникаро

4. Роботҳо бо воситаи чӣ идора карда мешаванд?

- А. бо даст
- Б. бо пой
- В. бо пулт
- Г. бо ақл

5. Роботҳоеро, ки аз рӯйи сохт ба одамон шабоҳат доранд, чӣ мегӯянд?

- А. компютер
- Б. техника
- В. андроид
- Г. смартфон

6. МУЪЦИЗАИ НАХУСТИНИ ОЛАМ

Бежан гуфт:

– Ман дирӯз аз оинаи нилгун барномаи «Сайри олам»-ро тамошо кардам.

– Ба ман ҳам ин барнома писанд омад. Бигӯй, ки ин дафъа чиро намоиш доданд? – пурсид Манижа.

– Дар бораи ҳафт муъҷизаи олам нақлҳои аҷоиб карданд ва он мавзӯҳоро ҳам намоиш доданд. Нахустин муъҷиза, чизи ҳайратовари олам аҳроми Мисри қадим буд.

Матро хонед ва дар бораи аҳроми Миср маълумот диҳед.

АҲРОМИ МИСРИ ҚАДИМ

Аҳром шакли чамъи **ҳирам** аст. **Ҳирам** ҷисми сегӯшаеро гӯянд. Чун қабрҳои бузурги фиръавнҳо* ба ҳамин шакл

сохта шудаанд, онҳоро аҳром (ҳирамҳо) мегӯянд. Дар сарзамини Мисри қадим бештар аз ҳаштод аҳроми хурду бузург дар соҳили дарёи Нил ба ёдгор мондааст. Мисриёни қадим аз тахтасангҳои яклухти ҷаҳоркунча аҳроме сохтаанд, ки то имрӯз боқӣ монда, бо бузургию шукӯҳашон ҷаҳониёнро дар ҳайрат мегузоранд.

Чаро фиръавнҳо аҳром месохтанд?

Подшоҳони Мисри қадимро фиръавн мегуфтанд. Фиръавнҳои Мисри қадим чун ба тахти давлат менишастанд, ба рои худ сохтани ҳирамеро мефармуданд, ки қариб нисфи дороиву иқтидори давлат сарфи он мегардид. Бунёди аҳром агар, аз як тараф, шукӯҳу ҳашамати фиръавнҳоро дар чашми мардум нишон диҳад, аз тарафи дигар, ҳамчун манзили дафни ҳасади фиръавнҳо хидмат мекард. Дар ҳар кадоми ин ҳирам ҳасади мӯмиёии фиръавн ва дороии он ниғаждорӣ мешуд.

Дар сохтани аҳром кадом усулро истифода мебарданд?

Аввал аз силсилакӯҳҳои Араб сангҳои чортарошро то соҳили дарёи Нил оварда, аз он ҷо тавассути ғулааробаҳо то макони сохтмон мекашонданд ва баъдан онҳоро бо душвории гарон суфта мекарданд. Ҳунармандон дар оғози қор харсангҳоро дар тани шах интиҳоб намуда, аввал аз ягон гӯшааш тарқише мекушоданд. Сипас ба тарқиш фонаҳои ҷӯбин зада, дар соатҳои муайян ба тани фона об мерехтанд. Фонаҳои ҷӯбин аз ҷабидани об варам карда сангро мекафонданд. Сипас, санги кафидаро аз харсанги бузург ҷудо намуда, бо олоти мисин тарошида, суфта мекарданд.

Даромадҳои аҳром чӣ асрор дошт?

Аҳромҳои муъҷизавӣ дар нигоҳи аввал кӯҳтеппаҳои яклухти сангинеро мемонданд, ки дари даромад надоранд. Вале дар яке аз рӯяҳои аҳром дар гӯшаи яке аз тахтасангҳои рамзӣ барҷастагии чун варақи қоғаз ноаёнро гузошта буданд, ки ҳангоми зер кардани он тахтасанги бузурге тоб хӯрда, роҳи тираву торики аҳром кушода мешуд. Барои

воридшавандагон дар сари ҳар гардиш шамъ гузошта буданд. Асрори даромадгоҳи аҳром саҳт пӯшида буд ва онро фиръавнҳо аз насл ба насл нигоҳ дошта, танҳо ба ворисони қонунии тахту тоҷи шоҳӣ мекушоданд.

Аз миёни аҳромҳои сершумор танҳо се ҳирами бузург – ҳирами Хеопс, Ҳафрен ва Мекерин муъҷизаи нахустини олам эътироф шудаанд. Муҳандисон шумурдаанд, ки барои бунёди ҳирами Хеопс қариб дуҷуним миллион тахтасангҳои хурду қалон сарф шудааст. Барои аз як ҷой ба ҷойи дигар бурдани ин тахтасангҳо имрӯз камаш 20000 поездди боркаш лозим аст, ки ҳар кадомаш дорои сӣ қатор вагон бошад. Харсангҳо бо як маҳорате болои ҳам чида шудаанд, ки дар байнашон ҳатто сӯзан ҷой намегирад.

аз «Донишномаи кӯдакон ва наврасон»

фиръавн – подшоҳони Мисри қадим
муъҷиза – чизи ҳайратовар

1. Чиро аҳроми Миср мегӯянд?
2. Дар сарзамини Мисри қадим чанд аҳроми хурду бузург ҳаст?
3. Ин аҳромҳо дар соҳили кадом дарё ҷойгир шудаанд?
4. Мисриёни қадим аҳромро аз чӣ месохтанд?
5. Чаро фиръавнҳо аҳром месохтанд?
6. Кихоро «фиръавн» мегуфтанд?
7. Дар аҳром чиҳо ниғаҳдорӣ мешуданд?
8. Дар сохтани аҳром кадом усулро истифода мебарданд?

9. Даромадгоҳҳои аҳром чӣ асрор доштанд?
 10. Аҳромҳои бузургтарин кадомҳоянд?
 11. Барои аз як ҷой ба ҷойи дигар бурдани ин тахтасангҳо имрӯз чанд қатори боркаш лозим буд?

Машқи 399. Агар як қатора 30 вагон дошта бошад, 20 000 қатора чанд вагон мешавад? Ҳисоб кунед.

Машқи 400. Имлои «Худамро месанҷам!»

Мисри қадим, Нил, Араб, Хеопс, Ҳафрен ва Мекерин

Машқи 401. Ба ҷойи нуқтаҳо хабарҳои мувофиқро гузошта на-
висед.

Мисри қадим дар соҳили дарёи Нил воқеъ аст. Подшоҳони Мисри қадимро фиръавн Фиръавнҳои Мисри қадим барои худ ҳирам Хунармандон сангхоро Онҳо ба тарқишҳо фонаҳои чӯбин Фонаҳои чӯбин аз ҷаббидани об варам карда сангро

Машқи 402. Бозӣ: «Кӣ зираку чакқонтар?» Бо ҳамсинфони худ аз қоғази саҳт қолаби аҳром соzed.

7. ТОҶМАҲАЛ

Устод ба шогирдон гуфт:

– Шумо дар бораи кишвари Ҳиндустон чӣ медонед?

Манижа:

– Дар кӯчаҳои Ҳиндустон филҳоро дучор шудан мумкин аст.

Бежан:

– Ҳавои Ҳиндустонро гарму тоқатфарсо мегӯянд.

– Бале, шумо дуруст гуфтед. вале боз Ҳиндустон бо қасру биноҳои зебо машҳур аст. Аз ҳама иморати зебо дар ин кишвар Тоҷмаҳал аст, – гуфт устод.

Матнро хонед ва дар бораи Тоҷмаҳал маълумот диҳед.

Дар кишвари афсонавии Ҳиндустон ёдгории мавҷуд аст, ки он дар шаҳри Агра воқеъ аст. Ин ёдгори дар рӯи олам ҳамчун муъҷизаи нотакрор* шинохта шудааст. Таърихи бунёди он хеле аҷиб аст.

Подшоҳи кишвар – Шохҷаҳон, завҷааш – Мумтозро беҳад дӯст медошт. Мумтозмаҳал хеле ҷавон аз дунё ҷашм мепаӯшад. Шохҷаҳон аз марғи ҳамсар ғамгину ошуфтаҳол мешавад. Вай меҳаҳад, ки ба поси хотири* ӯ ёдгории ҷовидон* ва зебову нотакрор бунёд намояд. Барои амалӣ шудани орзуаш Шохҷаҳон меъмори маъруфи Ҳинд Усто Исоро даъват менамояд. Меъмори лоиҳаи* мақбараи Тоҷмаҳалро мекашад. Сипас ба кумаки ӯ меъмори Истанбул, Самарқанд, Лоҳур, сангтарошони Деҳлию Қандаҳор, ороишгарони Бухоро, Димишқ, Бағдод, Шероз меоянд. Дар бунёди Тоҷмаҳал ҳаҷдаҳ сол зиёда аз 20 ҳазор нафар коргарон, рассомон, наққошон, кандакорон заҳмат кашидаанд.

Пойдеворе, ки Тоҷмаҳал дар рӯи он қарор дорад, дар соҳили рӯди Ҷамна ҷой гирифтааст. Иморат бо мармари сафед рӯйкаш шуда, он 74 метр баландӣ дорад. Дар чор кунҷи иморат чор манораи мавзун сохта шудааст. Девори бино аз регсанги сурх буда, гунбазҳояш аз мармари сафед аст.

Шабонгаҳ гунбази марказӣ муаллақ ба назар мерасад. Рӯйи деворҳо вобаста ба ҳаво ва вақт тағйири ҷило мекунад. Ороишоти дохилии Тоҷмаҳал нафис, дилрабо аст ва гӯё тамоми фаршу деворҳои он қолинпӯшанд. Оромгоҳи Мумтоз кандакории ниҳоят ҷолиб дорад. Он бо сангҳои қиматбаҳо – лочвард, яшм, нил ороиш ёфтааст. Мақбараи Тоҷмаҳал дурдонаи нодири санъат буда, аз муъҷизаофар* будани дастони инсон гувоҳӣ* медиҳад.

муъҷизаи нотақроп – кори ҳайратоваре, ки дигарон карда наметавонанд

поси хотир – эҳтироми хотир

ёдгории ҷовидон – нишонаи аз касе бозмонда, ки сабаби ёдоварии вай мешавад

муъҷизаофар – шахсе, ки муъҷиза меофарад

лоиҳа – тарҳ, нақша

гувоҳӣ додан – шаҳодат додан

1. Тоҷмаҳал дар кадом шахр ҷойгир аст?
2. Тоҷмаҳалро кӣ сохтааст?
4. Лоиҳаи Тоҷмаҳалро кӣ кашид?
5. Пойдевори Тоҷмаҳал дар соҳили кадом дарё ҷойгир аст?
6. Баландии бинои Тоҷмаҳал чанд метр аст?
7. Тоҷмаҳал дар чанд сол сохта шудааст?
8. Дар сохтмони Тоҷмаҳал чанд нафар кор кардаанд?

Машқи 403. Ҷуфти ҷумлаҳоро хонед ва нависед. Фарқи онҳоро гӯед.

1. Подшоҳ дӯст медошт. Подшоҳ завҷааш – Мумтозро беҳад дӯст медошт.
2. Шоҳҷаҳон ғамгин мешавад. Шоҳҷаҳон аз марги ҳамсараш ғамгин мешавад.
3. Вай бунёд кард. Вай ба поси хотири завҷааш ёдгории ҷовидон бунёд кард.

Машқи 404. Мисли намуна фикратонро аввал мухтасар, баъд пурратар баён кунед. Фарқи онҳоро гӯед.

Намуна: Ман меравам. Ман барои варзиши бадан ба майдончаи варзиш меравам.

Машқи 405. Аз рӯйи нақшаҳои зер чумла тартиб диҳед ва фарқи онҳоро гӯед.

_____ =====.
 _____ ~~~~~ =====.

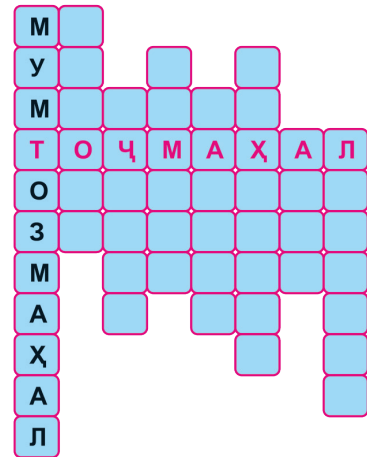

Машқи 406. Имлои дунафарӣ. Исмҳои хоси матнро ба ҳамдигар хонед ва нависед. Дафтарҳои худро иваз кунед ва санҷед. Ғалатҳои ҷойдоштаро ислоҳ кунед.

Машқи 407. Кроссвордро дар дафтар кашед ва аз боло ба поён пур кунед.

1. Номи завҷаи шоҳ
2. Дар чор кунҷи иморат сохта шудааст
3. Номи рӯд
4. Шабонгаҳ муаллақ ба назар мерасад
5. Номи санг
6. Номи подшоҳ
7. Номи шаҳр
8. Номи санг

Машқи 408. Ба дӯсти худ дар бораи «Тоҷмаҳал» ҳикоя карданро машқ кунед. Ҳикояро ин тавр оғоз кунед:

«Имрӯз мо дар дарси забони модарӣ матни «Тоҷмаҳал»-ро хондем. «Тоҷмаҳал».....» (давом диҳед.)

Саволнома (Чавобхоро дар дафтар нависед.)

1. Ба чойҳои ҳолӣ исмҳои хоси мувофиқро гузошта нависед.
Подшоҳи кишвар _____ завҷааш _____ ро
беҳад дӯст медошт.

2. Ҷумлаи зеринро бо кадом аъзоҳои пайрав пурра кардан мумкин аст?

Шоҳҷаҳон бунёд намуд.

- А. барои поси хотири завҷааш бинои зебо
- Б. аз поси хотири завҷааш бинои зебо
- В. то бинои калону боҳашамат
- Г. барои завҷаи меҳрубонаш бинои зебо

3. Тоҷмаҳал дар кучо чойгир аст?

- А. Миср
- Б. Ҳиндустон
- В. Покистон
- Г. Арабистон

4. Тоҷмаҳал дар олам чӣ хел муъҷиза шинохта шудааст?

- А. муъҷизаи нотакрор
- Б. муъҷизаи осмонӣ
- В. муъҷизаи ёдгорӣ
- Г. муъҷизаи сохтмонӣ

5. Дар ҷумлаи «Усто Исо лоиҳаи мақбараи Тоҷмаҳалро мекашад.» калимаи «лоиҳа» чӣ маъно дорад?

- А. чадвали корӣ
- Б. маблағи сарфшаванда
- В. расми ранга
- Г. тарҳ, нақша

6. Мақбараи Тоҷмаҳал чиро нишон медиҳад?

- А. муъҷизаофар будани дастони инсонро
- Б. барои шахси дӯстдошта бунёд кардани биноро
- В. бинои боҳашамат сохта тавонишро
- Г. молу сарвати зиёд доштанро

8. МОҲИГИР ВА ЧИН

Афсонаро хонед ва мазмунашро нақл кунед.

Буд, набуд, дар даврони пешин моҳигире буд. Зан ва се фарзанд дошт. Моҳигир он қадар камбағал буд, ки намета-вонист, ба зан ва фарзандонаш нон пайдо кунад. Ӯ ҳар рӯз моҳигирӣ мерафт. Моҳигир фақат се маротиба ба дарё тӯр меандоخت.

Рӯзе вай субҳи барвақт ба соҳили дарё рафт. Вақте ба соҳили дарё расид, тӯри моҳигирашро бо тамоми неру ба дарё андохт. Сипас ӯ тӯрашро чамъ кард. Ҳангоме ки тӯрашро мекашид, он вазнинтар ва вазнинтар мешуд. Бо таачҷуби он, ки дар тӯраш чиро пайдо хоҳад кард, моҳигир тӯрро базӯр ба соҳил кашид. Ӯ бесаброна тӯрро боз кард.

Вақте ки моҳигир дар тӯраш хари мурдари дид, дилаш қариб аз тапиш бозистод. Моҳигир бисёр ғамгин шуд. Вақте ки моҳигир дубора тӯрашро ба дарё андохт, дарёфт, ки он аз дафъаи аввал ҳам вазнинтар аст. Ӯ хаёл мекард, ки тӯраш пур аз моҳӣ аст ва онро ба соҳил кашид. Вай дубора ноумед шуд. Дар даруни тӯр ғайр аз кӯза, устухон ва шишаи шикаста дигар ҳеч чиз набуд.

Моҳигир бори савум тӯрашро ба дарё андохт. Ин бор ӯ кӯзаи биринҷии калон пайдо кард. Кӯза гардани дарози борике дошт ва даҳони кӯза бо муҳри ачибе баста шуда буд.

Моҳигир худ ба худ гуфт: «Дар даруни кӯза чӣ бошад?» Ӯ даҳони кӯзаро кушод ва якпахлу кард, то бубинад, ки дар даруни он чист. Аммо аз он чизе берун наомад. Кӯза холӣ буд.

Моҳигир хастаю ғамгин шуда, мехост, ба хона баргардад. Бо вучуди кӯшиши бисёр карданаш ӯ натавонист, ки ақаллан якто моҳӣ бигирад. Фарзандонаш имрӯз ҳам гурусна хоб меванд. Ҳангоме ки моҳигир ба сӯи хонааш равон шуд, ногаҳон чашмаш ба дуде афтод, ки аз даруни кӯза хориҷ мешуд. Дуди бештаре аз кӯза мебаромаду даҳони моҳигир аз ҳайрат

воз монд. Дуд ба рӯйи замин ва дарё паҳн шуд ва сипас баланд шуда осмонро тира кард.

Ногаҳон дар пеши чашмони моҳигири ҳайратзада дуд оҳиста-оҳиста шакл гирифт. Пас аз лаҳзае чини бадҳайбат, ки пойҳояш дар дарё ва сараш дар осмон буд, дар болои сари моҳигир истод.

Чин сари мисли гунбаз ва даҳоне чун ғор дошт. Дандонҳояш мисли санг ва сӯрохиҳои бинияш мисли карнай буданд. Гӯшҳояш чун сипар ва чашмҳояш чун чароғ медурахшиданд. Вақте ки моҳигир чинро дид, дасту по хӯрд.

Чун моҳигир чини зиштсуратро дид, сахт тарсид...

Чин рӯй ба моҳигир карду гуфт:

«Эй пирамард, чӣ тарз мехоҳӣ бимири?»

Моҳигир ки ин саволро чашмдор набуд, гуфт: «Ё чини шариф, аз куштани ман туро чӣ суд? Магар ман набудам, ки туро аз кӯза озод кардам?!» Чин ҷавоб дод: ... Ман дар даруни ин кӯза муддатҳо зинда будам. Саранҷом сабрам ба сар омад. Ба худ гуфтам, ки ҳамаи ганҷҳои заминро ба касе медиҳам, ки маро дар чаҳорсад соли оянда озод кунад. Аммо чорсад сол гузашт ва ҳеч кас маро аз банд раҳой наод. Сипас ба худ гуфтам: «Подшоҳ месозам касеро, ки маро дар дусад соли оянда озод кунад». Вале дусад сол гузашт ва чандин соли дигар аз он даврон сипарӣ шуд. Мутаассифона, касе маро озод накард. Баъд аз он ман хеле хашмгин шудам ва қарор додам, ки касе маро раҳой диҳад, ўро мекушам. Баъд аз муддати кӯтоҳе ту омадӣ ва маро озод кардӣ. Ҳоло бигӯ, ки чӣ гуна мехоҳӣ бимири?»

Чун моҳигир қиссаи чинро шунид, пойҳояш бемадор шуданд. Моҳигир бо илтиҷо гуфт: «Эй чини меҳрубон, ба хотири ин ки туро аз кӯза озод кардам, маро раҳо кун, то биравам».

Аммо чин ба ҳарфи моҳигир гӯш накард ва исрор кард: «На, ту бояд бимири. Бигӯ, чӣ гуна мехоҳӣ бимири?»

Моҳигир донист, ки зорию илтиҷо ба чин бефоида аст. Дар ин лаҳза фикре ба хотири моҳигир расид. **Ў ба худ гуфт:**

«Ин ачуба фақат чин аст ва ман инсон ҳастам, ки метавонам, фикр кунам. Чин метавонад, ки маро сеҳру чоду кунад, аммо ман метавонам, ақламро кор фармуда бо ӯ маслиҳат кунам».

Моҳигир рӯй ба чин овард ва гуфт:

– Пеш аз он ки маро бикушӣ, бигӯӣ, ки оё ту воқеан дар даруни ин кӯза будӣ? Ин кӯза барои ҷисми ту хеле хурд аст. Ҳатто ангушти хурдат дар он намеғунҷад. Чин ба ғазаб омад ва ҷавоб дод:

– Албатта, ман дар ин кӯза будам.

Моҳигир гуфт:

– Ман ба ту бовар намекунам.

Чин аз моҳигир бисёр ранҷид ва бе гуфтугӯ ба дуди дарозе табдил ёфта, ба кӯза даромад. Баъд аз лаҳзае вай аз даруни кӯза овоз баровард:

– Моҳигир, ман дар даруни кӯза ҳастам, акнун бовар мекунӣ? Моҳигир ҷавобе надод ва февран даҳони кӯзаро маҳкам баст. Акнун чин пай бурд, ки моҳигир ӯро фиреб додааст.

1. Моҳигир дар кучо зиндагӣ мекард?
2. Вай чӣ тавр рӯз мегузаронд?
3. Маротибаи яқум ба тӯри моҳигир чӣ афтод?
4. «Моҳигир бисёр ғамгин шуд» – омадааст дар афсона. Ба фикри шумо, вай барои чӣ ғамгин шуд?
5. Маротибаи дуҷум ба тӯри моҳигир чӣ афтод?
6. Маротибаи сеҷум-чӣ?
7. Афту андоми чин чӣ гуна буд?
8. Чин барои чӣ қасди куштани моҳигирро кард?
9. Моҳигир барои муҳофизати худ чӣ нақша кашид?
10. Оё нақшаи ӯ амалӣ шуд? Чӣ тарз?
11. Фикри асосии матн аз чӣ иборат аст?

1. Хелҳои нақро ба хотир оред. Мазмуни матнро аввал муфассал, баъд мухтасар нақл кунед.
2. Нақли интихобӣ

- а) Лаҳзаи роҳи халосиро ёфтани моҳигирро баён кунед.
 б) Лаҳзаи дар кӯза маҳкам кардани чинро гӯед.

Машки 409. Сохтори афсонаро аз рӯи тартиби зер муайян кунед.

1. Афсона бо кадом калимаҳо оғоз шуд?

.....

2. Симоҳои афсонаро номбар кунед.

1.

2.

3. Симоҳои афсонаро аз рӯи хислаташон ба ду гурӯҳ чудо кунед.

Қувваи некӣ--.....

Қувваи бадӣ –

4. Дар афсона кадом гуфтору рафтори ғайриодӣ (аз ҳақиқат берун) мушоҳида мешавад? Чор ҷумла нависед.

Намуна:

Ҷин сари мисли гунбаз ва даҳоне чун ғор дошт.

Ҳамаи ганҷҳои заминро ба касе медиҳам, ки маро дар чаҳорсад соли оянда озод кунад.

5. Афсона чӣ тарз ба анҷом расид?

Машки 410. Монанди намунаи машки боло ягон афсонаи хондаатонро таҳлил кунед.

Машки 411. Аз рӯи меъёрҳои машки 409 афсонаи хурд нависед. Афсонаро ин тарз оғоз кунед.

Буд, набуд, як писараку як духтарақ буд...

9. ҲАҚИҚАТИ ТАЛҲ

Ҳикояро хонед ва мазмунашро аз номи шахси сеюми танҳо нақл кунед

... Рӯзе ману Салим ба кӯҳ аз барои ҳезум рафтем. Аз хонаи мо кӯҳ дур не, агар пиёда бебор равед, яқсоата роҳ.

Сагчаамон – Алопар ҳам афтону хезон аз қафоямон ме-
рафт. Сагча ҳанӯз хурд буд, думоҳа ё семоҳа. Ману Салим
куҷое равем, чӣ коре кунем, Алопар ҳамроҳ буд. Афтону хе-
зон мерафт. Агар бишинем, менишаст, тозем, метохт. Агар
касе аз ҳамсояҳо ё хешу табори наздик ба ҳавлӣ дарояд, як-ду
бор аккос зада, моро хабардор мекард. Агар ягон одами бе-
гона ё ношинос дарояд, то мо аз хона баромада, «Хап шав!»
нагӯем, ором намешуд. Алопар ҳатто молҳои моро аз моли
бегона фарқ мекардагӣ шуд. Агар ягон мол тартибро вайрон
карда ба тарафи дархона гузаштанӣ шавад ё ба ҳавлӣ ягон
моли бегона дарояд, Алопар валвала сар мекард.

Мо ду пуштора ҳезуми хушкро баста, акнун ба роҳ даро-
маданӣ будем ки, аз пушти ёлаи кӯҳ рама баромада омаду ду
саги хирс барин бадвоҳима аккосзанон ба сӯи мо тохтанд.
Аз тарс саросемавор ҳар ду ҳам ба як дарахт баромадем. Бе-
чора Алопар дар беҳи дарахт тарсону ларзон он ду балоро
пешвоз гирифт. Мо дод зада чӯпонро ба ёрӣ чеғ задем. Са-
ғҳои рама бо фукҳои ғафсу ваҳмангези худ Алопарро бӯй-
бӯй карданду бо он шӯхию бозӣ сар карданд.

Аз ҳаракаташ маълум буд, ки Алопар чандон рағбати
бозӣ надошт ва канортар гурехтан мехост. Хайрият чӯпон
расида омаду сағҳояшро ронд. Ману Салим аз дарахт фууро-
мадем.

– Хайрият аз дарахт дуртар набудед, – изҳори малули
кард чӯпон. Чашми чӯпон ба Алопар афтоду «бах-бах» гуфта
доштанӣ шуд, аммо сағбача нияти ўро пай бурда дур гурехт.

– Чеғ зан сагатро, як бинам, – хоҳиш кард вай. Баъд гуфт:
– Зотӣ барин.

Ман Алопарро доштам. Вай дандонҳояшро гиз карда,
чӯпонро наздик омадан намемонд. Аммо даҳмарда чанг зада
аз аёли Алопар бардошт. Сагча бо ғазаб ба чӯпон дарафтод.
Ва аз чанги ў раҳо шуда, онсӯтар гурехт. Баъд ҳимоятчӯёна
ба назди Салим рафту кинахоҳона ба тарафи чӯпон аккос за-
дан гирифт.

– Сағбачаро ба мо деҳ, пеши сағҳои мо калон шавад, –
гуфт чӯпон ба ман хитобан бо як оҳанги омирона.

– Худамон ҳам калон мекунем.

– Ҳайф мекунӣ. Саг – саги рама. Миёни мардум вайрон мешавад. Ма, – вай як панҷоҳсомонаро аз кисабағалаш бароварда, ба ман дароз кард.

– Не-е, даркор не, – гуфтам ман хичолат кашида. Ба ман чунин намуд, ки панҷоҳ сомони ро дида чашмам сиёҳӣ зад. Ташвишомез ба рӯи Салим нигаристам. Вай гаранг барин даҳанаш воз, ба чӯпон бо ҳайрат нигарист.

– Гир. Ту боз дигарашро меёбӣ. Дар деҳа сағбача пур аст.

– Не, ман ба шумо дигарашро оварда медиҳам, – нобоварона сухан гуфтанамро худам ҳам ҳис кардам. Ба панҷоҳсомона дилам кашол буд, ҳатто метарсидам, ки мабодо чӯпон аз нияташ гашта, ба кисааш андозад.

– Ана, ма, гир. Инаш барои додари, – чӯпон ин дафъа аз чайбаш се даҳсомонаи шараққосиро бароварда ҳамроҳи он панҷоҳсомона ба кисаи ман андохт. Ман ҳам «Не» нагуфтам.

– Хез, ту дор, ман баста мегирам, – гуфт чӯпон.

Ман Алопарро доштам, чӯпон чолокона бо чилбур* онро баст, ба фукаш ҳалқа гузаронд, сипас ба тапар-тапару гишинг-гишинги сағбача эътиборе надода, бардошта бурд. Сағча чунон ҷирингос мезаду аз мо мадад мехост, ки ман тоб оварда натавониста рӯямро гардондам, хостам, гӯшамро ба карӣ занам, аммо зории Алопар аз дур ҳам ба гӯшам меомад.

Дарҳол бо Салим пулро таксим кардем. Мо ба ин пулҳо чиҳо гирифтанимонро ҳам маслиҳат кардем.

– Алопарро ба чӯпон доданатро падарам фаҳманд, туро мекушанд! – оқибат Салим бӯғзи дилашро кушод.

– Барои чӣ? Чӯпон гуфт-ку, агар сағча дар рама калон шавад, саги ҳақиқӣ мешавад. Мумкин Алопарӣ мо ягон вақт рамаро аз ҳамлаи гургон халос кунаду ном барорад. Лекин хушёр шав. Падарам ин гапҳоро нағз намебинанд. Агар пурсанд, мегӯем, ки аз пайи мо ба кӯҳ рафт, чӯпон дошта гирифт «онро барои рама диҳед» – гуфт, додем, мегӯем. «Пул гирифтм», – нагӯй, чанг мекунанд.

Салим розӣ шуд. Аз байн як моҳ гузашт. Дили ман кам-кам таскин меёфт.

Аммо ногаҳ Салим корро расво кард. Ҳамон рӯз ба ман супориш доданд, ки ба осие як чувол чуворӣ бурда, орд карда, биёрам. Ба Салим вазифа шуд, ки барои молҳо алаф биёрад. Бобоям чуволи гандумро ба хар бор карда доданду ман ба болои бор савор, равона шудам. Салим «Ман ҳам ба осие меравам», – гӯён хархаша сар кард. Салим аз паси хар омадан гирифт. Сонӣ аз думи хар дошта сахт кашид. Хар истод. Дар дастам химчай тар буд. Химчаро сахл ба сараш расондам ё не, Салим доду вой карда мушт барин сангро гирифта, ғурронд. Санг ба сарам бархӯрду хун чашма барин равон гашт. Модарам маро аз хар фуруварданду ба хона бурданд, ба ҷароҳат зуд намади сӯхта зер карданд. Сонӣ «Хоб кун,» – гуфтанд.

Салим гурехта рафту бо ҳамин то бегохирузӣ гум шуд. Падарам аз кор омаданду воқеаро аз модарам фаҳмида, ба боми зинхона баромада, Салимро ҷег заданд:

– Салим! Ҳой Салим!

Фурсате нагузашта, Салим пайдо шуд. Вай аз замин чашм набардошта омаду дар рӯ ба рӯи падарам истод.

– Ҳа гап зан! – падарам суханҳоро аз зиҳи дандон бароварда бо ғазаб ба вай менигаристанд.

– Вай ... вай Алопарро ба ҷӯпон фурухт... пулаша гирифта... – ногоҳ эълон кард Салим.

Нафаси ман ба дарун заду на ба рӯи падарам нигаристам, на ба тарафи Салим.

– Ҷӯпон барои рама гуфт... – ман худро сафед карданӣ будам, аммо падарам имкон надоданд.

– Нокас! Нокас дӯсташро мефурӯшад?

Падарам ба рӯи ман чунон нигаристанд ки, агар як лаҳза замин қафад, ман рост худро ба роғи он меандохтам. Агар як не, даҳ шаппотӣ зананд аз ин хел нигоҳ авлотар. Ман аз он нигоҳи падар ҳамин як ҳақиқатро дарк кардам, ки табаҳкориро бо ҳазор нияти нек пардапӯш кунед ҳам, боз як рӯз не, як рӯз рӯсиёҳӣ меоварад.

Баҳром Фирӯз

1. Ҳикоя аз номи шахси чандум нақл карда мешавад?
2. Гӯяндаи ҳикоя аз уҳдаи кадом корҳо мебаромад.?
3. Бародари ӯ чӣ ном дошт?
4. Дар синфи чандум мехонд?
5. Онҳо ба кучо, аз барои чӣ рафтанд?
6. Чӣ онҳоро ҳамроҳӣ мекард?
7. Алопар чӣ гуна хислат дошт?
8. Бо бачаҳо чӣ ҳодиса рух дод?
9. Ба ёрии бачаҳо кӣ омад?
10. Чӯпон аз писарбачаҳо чӣ хоҳиш кард?
11. Алопар ба чӯпон чӣ хел муносибат кард?
12. Бародарон Алопарро ба чанд сомонӣ фурӯхтанд?
13. Бародарон чӣ маслиҳат карданд?
14. Сирри онҳо чӣ тавр ошкор шуд?
15. Ба андешаи шумо, рафтори бародарон дуруст буд?
16. Оё шумо чунин ҳодисаро мушоҳида кардаед?
17. Ба ҷойи бародари Салим мебудед, чӣ кор мекардед?
18. Чаро падар чунин гуфт: «Нокас дӯсташро мефурӯшад?»
19. Оё сагро дӯсти одам гуфтан мумкин аст? Чаро?
20. Дар кадом қисми матн сухан дар бораи ҳақиқати талх меравад?
21. Ҳақиқати талх кадом аст?

1. Мазмуни матнро мухтасар нақл кунед.
2. Нақли интиҳобӣ
 - а) Ҳамон лаҳзаи ҳикояро, ки сухан дар бораи савдо кардани сағ меравад, баён кунед.
 - б) Ҳамон лаҳзаи ҳикояро, ки сухан дар бораи ошкор шудани сирри бародарон меравад, нақл кунед.

3. Мазмуни матнро бо матни «Танбеҳи падар» муқоиса кунед ва зарари аз падар пинҳон доштани сирро муҳокима намоед.

Машқи 412. Фикрхоро ба анҷом расонед:

Дар афсонаҳо воқеаҳои тасвир мешаванд.

Дар ҳикояҳо воқеаҳои тасвир мешаванд.

Машқи 413. Ҳикояи «Ҳақиқати талх» ва афсонаи «Моҳигир ва Чин»-ро муқоиса карда, се фарқи асосии онҳоро муайян кунед.

Намуна:

1. Дар афсонаи «Моҳигир ва Чин» сухан дар бораи Моҳигир ва мавҷудоти ҳаёли – Чин меравад. Дар ҳикояи «Ҳақиқати талх» сухан дар бораи саргузашти ҳаётии ду бародар меравад.

2. Дар афсона ҳайвонҳо ба забони одамии гап мезананд,...

10. МАШҚИ НАВИШТАНИ ҲИКОЯ

1. Бачаҳои азиз! Мо имрӯз ҳикоянависиро машқ мекунем.

2. Қисмҳои ҳикояро номбар кунед.

3. Дар оғози ҳикоя сухан дар бораи чӣ меравад?

4. Дар қисми асосии ҳикоя сухан дар бораи чӣ меравад?

5. Ҳикоя чӣ тарз анҷом меёбад?

Машқи 414. Монанди намуна ҳикоя нависед.

Намуна:

Ман рӯзе аз мактаб бармегаштам ки, дар роҳ сагчаеро дидам.

Ҳаво бениҳоят хунук буд. Сагча ки хеле гурусна менамуд, аз хунуки меларзид. Дили ман ба вай сӯхт. Ман онро ба халтачае, ки дар ҷузвдонам буд, андохта, ба хонаамон овардам. Модарам ин кори маро дида хурсанд шуданд. Мо дар як кунҷи анбор барои вай ҷой омода кардем. Хӯрок додем.

Аз байн чанд рӯз гузашт. Сагча калонаку фарбеҳак шуд. Омадани маро мунтазир мешавад. Вақте ман аз мактаб меоям, вай дум чунбонда ба сӯйи ман медавад, гӯё салом медода бошад.

11. МАРДӢ НАБУВАД ФИТОДАРО ПОӢ ЗАДАН

Матнро хонед ва гӯед, ки чаро Чӯбак танҳо монд.

ЧӢБАК

Буд, набуд, як Чӯбак буд. Вай дӯстони бисёр дошт, аммо рӯзе чӣ шуду аз дӯстонаш ҷудо афтод ва раҳгум зада ин сӯ рафт, он сӯ рафту роҳи хонаашонро наёфта, дар канори роҳе хоб кард.

Ҳаво гарм буд. Чӯбак чунон тасфид, ки сахл монда буд, сӯхта хокистар шавад. Хушбахтона, шамоли сахт хесту вайро бардошта, ба назди тӯдаи хасҳо бурд. Чӯбак худро ба паноҳи тӯдаи хасҳо гирифт. Вале хасҳо вайро бегона гирифтанд, «дафъ шав!» гуфта пеш карданд.

– Эӣ Чӯбаки олуфта, – гуфтанд онҳо, – ба кучо сафар доштӣ, ки дар сояи мо роҳат кардан мехоҳӣ?

Чӯбак гуфт:

– Ман раҳгум задам, бародарон! Агар шумо дар сояи худ паноҳ надихед, хамин замон сӯхта, хокистар мешавам!

Хасҳо ба гапи вай бовар накарданд. Онҳо баланд хандида Чӯбакро масҳара намуданд.

– Дурӯғро бинед-а! – гуфтанд онҳо. – Мо тобистони дароз дар офтоб намесӯзему ин чӯбак сӯхта хокистар мешудааст!

Чӯбак боз ба зорӣ даромад.

– Аз шумо чӣ меравад? – гуфт вай. – Шумо соҳиби соя ҳастед. Агар дар сояи шумо хоб равам, ягон ҷойи шумо кам намешавад. Баръакс, шумо ба ман некӣ карда савоб мегиред!

Бо вучуди ин хасҳо чӯбакро ба сояи худ роҳ надоданд.

– Ту дар пеши мо ист, – гуфтанд онҳо бо тамасхур*. – Кани бинем, чӣ хел сӯхта хокистар мешавӣ.

Чӯбак ночору ноилоҷ монд, дар пеши хасҳо дар офтоби сӯзон истода, муҳтоҷи раҳму шафқат шуд. Як лаҳза истод, ду лаҳза истод, се лаҳза истод. Вақте ки офтоб ба қиём* расид, каллачаи чӯбак лаҳча барин тафсон шуду ба нохост вағғи карда даргирифт. Оташ дарҳол ба хасҳо расид. Хасҳо ки хушк буданд, якбора оташ гирифтанд ва баробари чӯбак сӯхтанду хокистар гаштанд....

Дигар ҳам чӣ гӯем?! Охир, ин чӯбак чӯбаки одӣ не, гӯгирд-чӯб буд, гӯгирдчӯби ҳақиқӣ.....

Азизи Азиз

тамасхур – масҳара кардан
офтоб ба қиём расид – нисфирӯзӣ

1. Чаро чӯбак танҳо монд? Чӯбак ба назди чиҳо омад?
2. Аз онҳо чӣ хоҳиш кард?
3. Онҳо ба ӯ чӣ ҷавоб доданд?
4. Чӯбак чӣ кор кард? Дар кучо истод?
5. Бо Чӯбак чӣ ҳодиса рух дод? Бо хасҳо-чӣ?
6. Оё ин воқеаро пешгири кардан мумкин буд? Чӣ тарз?

1. Ҳамон қисми матнро, ки дар он Чӯбак аз хасҳо ёрӣ мепурсад, баён кунед. Ба оҳанги гуфтори Чӯбак диққат диҳед. Оё вай хурсанд буд? Барои чӣ?

Хасҳо чӣ ҷавоб доданд?

Агар шумо мебудед, чӣ ҷавоб медодед?

2. Дар нақши симоҳои матн бозӣ кунед.

Машқи 415. Дар матн сӯхтори Чӯбаку хасҳоро ба воситаи суҳан пешгири кардан мумкин буд.

Дар ҳаёт сӯхторро чӣ тарз пешгири кардан мумкин аст? Рӯйхати амалҳоро тартиб диҳед.

Намуна: Бо оташ бозӣ накунад.

Машқи 416. Ҳангоми сар задани сӯхтор чӣ кор мекунад?

Нависед

Намуна: Ба рақами 01 занг мезанам.

Машқи 417. Калимаҳои зидмаъноро бо пайконак нишон диҳед.

шодӣ	бадӣ
оғоз	ғам
сабуқӣ	анҷом
некӣ	вазнинӣ

Машқи 418. Ёфтани калимаҳои муқобилмаъно. Мувофиқи намунаи зер калимаҳои муқобилмаъноро ёфта нависед.

Намуна: сулҳ – ҷанг

Ханда, ғамгин, дӯстӣ, нав, доно, хубӣ, гармӣ, шаб, талх, равшанӣ.

Масъалаҳоро хонед. Роҳи ҳалро нишон диҳед.

1. Гурба гунчишкро дошт. Ин сахнаро Бахтёр ном бача бо шавқ тамошо мекард. Бахтёр панҷсола буд. Вай гурбаашро бисёр дӯст медошт. Ҳар вақте ки гурба муш ё парандаеро ши-
кор мекард, Бахтёр вайро тамошо карда лаззат мебурд.

Ин дафъа ҳам чӣ гуна ҳаллос зада гунчишкро дошта гирифтани гурбаашро дида хеле хурсанд шуд. Вай дид, ки гунчишк бисёр хурд аст, раҳмаш омад...

(Порча аз ҳикояи «Гунчишки якрав»-и Ақобир Шарифӣ)

Ба фикри шумо, Бахтёр гунчишкро ҳалос мекунад?

2. Мурғ бо чӯчаҳояш дар кунҷи ҳавлӣ дона мекофт. Гурбаи бадхашм ба сӯйи онҳо давид. Мурғ гурехт. Чӯчаҳо танҳо монданд. Агар дар ҳамин лаҳза шумо мебудед, чӣ кор мекардед?

3. Фароштурук дар сақфи хонаи шумо лона сохтааст. Фасли тобистон бародари шумо меҳаҳад, ки сақфи хонаро таъмир кунад. Шумо чӣ тарз лонаи фароштурукро вайрон накарда сақфро таъмир мекунад?

Саволнома (Ҷавобҳоро дар дафтар нависед.)

1. Ба ҷойҳои холи хабарҳои мувофиқро гузошта нависед.

- а) Хасҳо ба гапи вай бовар _____. Онҳо баланд _____.
б) Хасҳо Ҷӯбакро ба сояи худ роҳ _____.

2. Мубтадо ва хабарҳоро мувофиқ гузоред (Ба рақамҳои сутуни якум ҳарфҳои сутуни дуюмро мувофиқ гузоред.)

1. Вай	А. савоб мегиред
2. Хасҳо	Б. раҳгум зад
3. Шумо	В. тасфид
4. Ҳаво	Г. оташ гирифтанд

3. Ҷумлаи зеринро бо кадом аъзоҳои пайрав пурра кардан мумкин аст?

Онҳо масҳара карданд.

- А. барои Ҷӯбаки бечора
Б. Ҷӯбаки бечораро
В. то Ҷӯбаки бечораро
Г. аз Ҷӯбаки бечораро

4. Дар кадом қатор симоҳои асосии матн оварда шудаанд?

- А. Ҷӯбак
Б. Хасҳо
В. Хасу хошок
Г. Ҷӯбак ва Хасҳо

5. Воқеаи асосӣ кай рӯй дода буд?

- А. нисфирӯзӣ
Б. шабона
В. бегоҳӣ
Г. саҳарӣ

6. Чаро хасҳо ба Чӯбак бовар накарданд?

- А. Чӯбакро мисли худ гумон карданд.
- Б. Хусусияти гӯгирдро намедонистанд
- В. Бисёр бераҳм буданд
- Г. Ба Чӯбак бахилӣ карданд

7. Калимаи «тамасхур» чӣ маъно дорад?

- А. таъна кардан
- Б. маломат кардан
- В. масхара кардан
- Г. писханд задан

8. Пайдарҳамии дурусти мазмуни матнро муайян кунед (дар сутуни якум рақамҳои мувофиқ гузоред).

	Хасҳо ба гапи вай бовар накарданд. Онҳо баланд хандида Чӯбакро масхара намуданд.
	Шамол Чӯбакро бардошта ба назди тӯдаи Хасҳо бурд.
	Чӯбак аз Хасҳо ёрӣ пурсид.
	Хасҳо дар баробари Чӯбак сӯхтанду хокистар шуданд.
	Чӯбак рӯзе аз дӯстонаш чудо афтод ва раҳгум зад.

9. Фикри асосии матн дар кадом қаторҳо оварда шудааст?

- А. Чоҳкан – зери чоҳ.
- Б. Бо моҳ шинӣ, моҳ шавӣ.
- В. Мардӣ набувад фитодаро пой задан.
- Г. Бо бадон бад бошу бо некон – наку.

12. ОРЗУҲОИ ШИРИН

Шеърро ифоданок хонед.

БАЧАГИЯМ БЕКАСУ ТАНҲО ГУЗАШТ (МУХТАСАР)

Бачагиям бекасу танҳо гузашт,
Бо дарав, бо хӯшачиниҳо гузашт,
Доманаш аз хӯша пур аз домани сахро гузашт.

Дар сари санге ҳама рӯз интизор
Мешумурдам турнахоро ҳар баҳор,
Бачагиям бо қатори турнаҳо як чо гузашт.

Шаст меандохтам бар рӯди маст,
То биафтад моҳии тилло* ба шаст,
Бачагиям бо умеди моҳии тилло гузашт.

Ханда мекардам ба сӯйи шаршара,
Ханда меомад зи ҳар санги дара,
Бачагиям ханда бар лаб лаб-лаби дарё гузашт.

Бачагӣ – гулгуни* зарринёли ман,
Бачагӣ – гулгуни зарринболи ман –
Ёлу болаш ғарқи гул аз роҳи умри мо гузашт...

Лоиқ Шерали

шаст – асбоби моҳигирӣ

моҳии тилло – моҳии афсонавие, ки гӯё се хоҳиши шахсро ичро мекардааст

гулгун – аспӣ афсонавие, ки ёл ва болҳои заррин дорад.

1. Шоир дар бораи кадом лаҳзаи ҳаёти худ ҳикоя мекунад?
2. Ба фикри шумо, шоир лаҳзаҳои хурсандии худро ифода кардааст ё ғаму андуҳро? Барои чӣ?

3. Дар болои санг нишаста чӣ кор мекард?
4. Шумо ҳам омадани турнаҳоро тамошо кардаед? Онҳо чӣ тарз парвоз мекунанд?
5. «Ханда мекардам ба сӯйи шаршара, ханда меомад зи ҳар санги дара,» – мегӯяд шоир. Ба фикри шумо, чаро аз дара ҳам садои ханда меояд? Дар бораи акси садо чӣ медонед? Баён кунед.
6. Дар бораи гулгуни зарринёл чӣ медонед? Шумо метавонед, расми онро тасвир кунед?

Машқи 419. Масъалаҳоро хонед. Дар нақшҳо бозӣ карда, роҳи ҳалро нишон диҳед.

1. Дар назди бинои мактаб як иморати нотамом буд. Хушбахт мехост, ки дар болои он бозӣ кунад. Муаллима таъкид мекард, ки ба он ҷо баромадан мумкин нест, лекин Хушбахт ҳар лаҳза ба он ҷо баромада, бозияшро давом меод. Шумо ба Хушбахт чӣ маслиҳат медиҳед?
2. Хуршед қаламҳои рангаашро наовардааст. Агар аз шумо хоҳиш кунад, ба ӯ қалам медиҳед? Чаро?
3. Лола вазифаи хонагиро аз математика иҷро карда на-тавонист. Агар вай аз шумо хоҳиш кунад, дафтратонро ба-роӣ рӯйбардор кардан медиҳед? Барои чӣ?

Машқи 420. Имлои «Худамро месанҷам!»

Рӯди маст, моҳии тилло, сӯйи шаршара, лаб-лаби дарё.

Машқи 421. Агар «моҳии тилло» ба шаст афтад, аз вай чӣ хоҳиш мекунад? Се хоҳиши худро нависед.

Машқи 422. Дар мавзӯи «Орзуҳои ман» шифоҳӣ ҳикоя тартиб диҳед.

13. ХУЧРАИ МАХФӢ

Машки 423. Чумлаҳоро хонед ва нависед. Мазмуни чумлаҳои ҳар қаторро муқоиса кунед. Ҳаммаҳои калимаҳои ишорашудаи сутуни якумро аз сутуни дуюм муайян кунед.

Намуна:

ҷавохирот – симу зар

1. Аз тиллою нуқра ва ҷавохироти ҳазина асаре набуд.	1. Аз тиллою нуқра ва симу зари ҳазина нишоне набуд.
2. Онҳо фақат пӯстин ва чоруқи кухнаи Аёзро дар он ҷо диданд.	2. Онҳо фақат пӯстин ва пойафзоли камарзиши кухнаи Аёзро дар он ҷо диданд.
3. Ҳаргиз аз мансаби ҳозираи худ магрупп наштавам.	3. Ҳаргиз аз мансаби ҳозираи худ ҳавобаланд наштавам.

Матнро хонед ва мазмунашро нақл кунед.

Подшоҳе буд, ки хизматгори зиёде дошт. Яке аз онҳо бо номи Аёз аз ҳама бештар дӯст медошт. Ӯ ходими дӯстдоштаи шоҳ буд. Рӯзе шоҳ Аёзро ҳазинадори худ интиҳоб кард, то сарваташро ӯ муҳофизат кунад. Вақте ки наздикони шоҳ аз вазифаи нави Аёз огоҳ шуданд, хеле нороҳат гаштанд. Онҳо байни ҳамдигар мегуфтанд, ки чӣ тавр шоҳ тавонист, ғуломашро ба вазифаи муҳими ҳазинадорӣ таъйин кунад.

Бо гузашти вақт атрофиёни шоҳ ба Аёз бисёртар ҳасад мебардагӣ шуданд. Онҳо ҳамчун ҷосус ҳамеша аз пайи Аёз буданд ва мехостанд, ки кори нодурусти Аёзро бинанду ба шоҳ шикоят баранд. Ниҳоят онҳо дар кори Аёз чизе ғайриодӣ ёфтанд ва зуд ба шоҳ шикоят карданд.

Ба ӯ гуфтанд, ки Аёз хучраи пинҳонӣ дорад, ки дар он зару сирмо дар кӯзае пинҳон мекунад. Вай ҳамеша дари ин хучраро маҳкам нигоҳ медорад ва намегузорад, ки касе вориди он гардад. Подшоҳ хайрон шуд, ки Аёз дар он хучра чиро пинҳон мекарда бошад. Пас ба дарбориёни худ фармон

дод, ки нимашаб ворида он хучра шуда фаҳманд, ки Аёз дар он ҷо чиро пихон мекунад.

Дарбориён дари хучраи Аёзро шикаста, ба хона даромаданд, аммо аз тиллою нуқра ва ҷавохироти* хазина асаре* набуд. Онҳо дар он ҷо фақат пӯстин ва чоруқи* кухнаи Аёзро диданд. Ночор назди подшоҳ баргаштанд ва он чиро диданд, ба подшоҳ гуфтанд. Подшоҳ аз Аёз пурсид, ки чаро ӯ ин пӯстин ва чоруқи кухнаро дар хучра нигоҳ медорад.

Аёз гуфт:

– Эй подшоҳ, инҳо либосҳои давраи ғуломии ман буданд. Ман онҳоро нигоҳ доштам, то гузаштаамро фаромӯш накунам. Ҳаргиз аз мансаби ҳозираи худ мағрур* нашавам.

Дарбориён дар назди ӯ сар хам карданд ва аз подшоҳ узр пурсиданд. Шоҳ гуфт:

– Бахшидани шумо кори ман нест. Шумо ба Аёз бадӣ кардед. Акнун бояд ӯ шуморо бубахшад ё азоб диҳад.

Аёз ки одами дилсӯзу меҳрубон буд, онҳоро бахшид.

(Мазмун аз «Маснави маънавӣ»-и Ҷалолитдини Балхӣ)

ҷавохирот – симу зар

асаре – нишоне

чорук – пойафзоли камарзиш

мағрур – худписанд, ҳавобаланд

1. Чаро подшоҳ Аёзро хазинадор таъйин кард?
2. Дарбориён барои чӣ Аёзро дӯст намедоштанд?
3. Чаро дарбориён шикоят карданд?
4. Аёз дар хучрааш чиро пинҳон карда буд?
5. Барои чӣ подшоҳ дарбориёнро набахшид?
6. Аёз бо онҳо чӣ тарз муносибат кард?
7. Агар шумо мебудед, чӣ кор мекардед?
8. Манижа мегӯяд, ки Аёз одами хуб аст. Хубии Аёзро дар чӣ мебинед?
9. Фикри асосии матн аз чӣ иборат аст?

Машқи 424. Пандҳои Абдурахмони Ҷомиро хонед. Гӯед, ки кадоми онҳо ба мазмуни матни «Ҳучраи махфӣ» мувофиқ аст?

Мағрур машав ба мол чун беҳабарон,
Зеро ки бувад мол чу абри гузарон.

Барои дӯстон ҷонро фидо кун,
Валекин дӯст аз душман ҷудо кун.

Ҷомӣ макун андеша зи гуфтори рақибон,
Овози сагон кам накунад ризқи гадоро.

Машқи 425. Дар гурӯҳҳо мисолҳои зеринро муҳокима карда, фикри худро гӯед.

1. Вақте ба подшоҳ дар бораи «ҳучраи махфӣ» хабар расонданд, подшоҳ фармон дод, ки дари онро шикаста, тафтиш кунад. Оё подшоҳ рафтори дуруст кард? Чаро?

2. Агар яке аз ҳамсинфон дӯсти шуморо ғайбат кунад, ба ӯ бовар мекунед? Чаро? Ба ӯ чӣ мегӯед?

3. Дилбар ба муносибати чашни зодрӯз дугонаҳояшро ба хона даъват кард. Раҳимаро низ даъват намуд. Раҳима ки духтари бисёр мағрур буд, розӣ нашуд. Ба ӯ чӣ мегӯед?

4. Як нафар ҳамсинфи шумо бачаи зираку доно, аммо бисёр мағрур буд. Бо ӯ чӣ хел муносибат мекунед? Чаро?

Машқи 426. Номи симоҳои матро нависед.

Симои якум:

Симои дуюм:

Симои сеюм:

Машқи 427. Хислати симоҳои матро шарҳ диҳед. Ба чойи нуктаҳо калимаҳои ифодакунандаи хислат ва хулқи атворро нависед.

Аёз – росткор,

Подшоҳ –

Атрофиён –,

Машқи 428. Имлои «Худамро месанчам!»

Аёз, тиллою нукра, хучраи махфӣ, дарбориён.

Машқи 429. Аз рӯйи нақшаи зер нақли хаттӣ нависед.

Нақша:

1. Подшоҳ Аёзро хазинадор таъйин мекунад.
2. Атрофиён ба Аёз бахилӣ мекунанд.
3. Сирри «Хучраи махфӣ» ошкор мешавад.
4. Аёз ҳасудхӯронро мебахшад.
5. Хулоса

Саволнома (Ҷавобхоро дар дафтар нависед.)

1. Дар кадом қатор симои асосии матн оварда шудааст?

- А. Подшоҳ
- Б. Дарбориён
- В. Аёз
- Г. Ҳамаи симоҳои матн

2. Воқеаи асосӣ дар кучо рӯй медиҳад?

- А. Дар дарбори шоҳ
- Б. Дар хучраи махфӣ
- В. Дар хазина
- Г. Дар Маркази савдо

3. Чаро дарбориён аз болои Аёз ба шоҳ шикоят бурданд

- А. Ба ӯ ҳасад мебурданд.
- Б. Ба подшоҳ эътиқод доштанд.
- В. Мехостанд чойи ӯро гиранд.
- Г. Аёзро дӯст намедоштанд.

4. Фикри асосии матнро муайян кунед.

- А. Ба роҳбарони худ хиёнат накунад.
- Б. Бо молу сарвати худ фахр накунад.
- В. Суханро санчида гӯед, на аз рӯйи гумон.
- Г. Ҳасудхӯрон ҳаргиз ба мақсад намерасанд.

БОБИ 10. МО ВА ДУНЁ

1. МО ВА КҶДАКОНИ ҶАҶОН

Машки 430. Расмро бодикқат тамошо кунед ва ба саволҳо хатгӣ ҷавоб диҳед.

Дар расм чанд кӯдак тасвир ёфтааст? Чанд писару чанд духтар? Оё онҳо як миллату як наҷоданд? Онҳо ҷӣ кор карда истодаанд? Онҳо дар гирди ҷӣ доира истодаанд? Ба фикри шумо, онҳо кистанд?

Матнро хонед ва бо ёрии омӯзгор маънидод кунед.

СУРУДИ УМУМИҶАҶОНИИ КҶДАКОН

Мо сафед, зарду сурху сиях,
Ҷамаи мо якем, одамеи.
Нури ҷашмони модар-падар,
Субҳи умеди як оламеи.

То ин ки дар рӯи олам дигар
Раҳ набошад ба ҷанги навин,

Даст бо даст дихед, дӯстон,
Давра бандем ба даври замин,

Ҳар яки мо барои ҳаёт
Дорад азму суботи бузург.
Сӯйи фардо гузорад кадам
Ба умеди ҳаёти бузург.

То ин ки дар рӯйи олам дигар
Раҳ набошад ба чанги навин,
Даст бо даст дихед, дӯстон,
Давра бандем ба даври замин.

Беадад гарчи моро забон,
Беадад гарчи моро Ватан,
Мо вале баҳри сулҳи ҷаҳон
Якдилу яктану яксухан.

Ин замон гарчи мо наврасем,
Ҷумла мешавем фардо калон.
Медихад қисмати худ ба мо
Бо дили пур Замину замон.

То ин ки дар рӯйи олам дигар
Раҳ набошад ба чанги навин.
Даст бо даст дихед, дӯстон,
Давра бандем ба даври замин!

Ҷӯра Ҳошимӣ

Машқи 431. Монанди намуна мазмуни шеърро ба наср баргардонед.

Намуна: Мо сиёҳпӯст, сафедпӯст, сурх ва сияҳпӯст бошем ҳам, ҳамаи мо одадем. Нури чашмони падару модарем.

Машқи 432. Мазмуни расм дар кадом мисраъҳо ифода ёфтааст? Ин мисраъҳоро хонед ва нависед.

Машқи 433. Номҳои духтаронаи миллату наҷодҳои гуногунро бурро талаффуз кунед ва нависед.

Натсуми, Чихару, Љенифер, Элизабет, Клеопатра, Лола, Миремб, Ратха, Индира, Вера, Наежда.

Машқи 434. Номҳои писаронаи миллату наҷодҳои гуногунро бурро талаффуз кунед ва нависед.

Хироки, Фирдавс, Киоши, Аллен, Бобби, Гугу, Анан, Биджей, Кумар, Иван, Сергей.

Машқи 435. Шумо бо кӯдакони миллатҳои дигар дӯстӣ пайдо кардан мехоҳед? Ба онҳо номаи дӯстона нависед. Дар нома дар бораи хонавода ва ватани худ маълумот дода, инро аз ӯ низ пурсон шавед.

Намуна: Салом, Чихару (Гугу)! Ман – Фирдавс, аз Тоҷикистон....

2. ҲАМДИЛИЮ ҲАМЗАБОНӢ

Машқи 436. Матро хонед ва мушкилоти ҳамсафаронро осон кунед.

ЯК ПУЛУ САД ҶАВБО

Дар шаҳре чор нафар мардони миллатҳои гуногун бо ҳам вохӯранд: форс, турк, румӣ ва араб. Марде ба онҳо як дирам медиҳад. Онҳо ба ҳамдигар изҳори матлаб* кардан мехоҳанд. Чун ҳамдигарро намефаҳманд, бо ҳам муноқиша мекунанд, яъне ба ғазаб омада ҷанҷол менамоянд. Ниҳоят марди форсизабон мегӯяд: «Барои ин ҷанҷолро бас кардан беҳтараш ба як дирам ангур бихарем». Марди араб розӣ намешаваду мегӯяд: «Не, не, моро фиреб макун, ангур лозим нест, ман инаб* мехоҳам». Инро шунида турк ҷавоб медиҳад: «Ман бошам инаб не, балки узум* мехоҳам». Румӣ бошад мегӯяд: «Биёед, баҳс накунед, ман истофил* мехоҳам».

Дар охир мардони мусофир бо ҳам қаҳрӣ шуданд. Онҳо

ба мусофират баромаданду забонро намедонистанд. Агар дар он чо ягон шахси забондон мебуд, ба онҳо мегуфт:
(Мазмун аз Чалолӣдини Балхӣ)

изхори матлаб – мақсадро баён кардан
инаб – ангур
истофил – ангур
узум – ангур

Машқи 437. Симоҳои матро муайян кунед:

Симои якум –
Симои дуум –
Симои савум –
Симои чорум –
Симои панҷум –

Машқи 438. Имлои «Худамро месанҷам!» Байти зеринро аввал бодикқат хонед. Сипас рӯи онро пӯшида ба дафтар нависед. Навиштаи худро бо китоб муқоиса кунед, Агар ғалат карда бошед, ислоҳ намоед.

Дӯстони якҷиҳатро дур гаштан бок нест,
Об агар садпора гардад, боз бо ҳам ошноост.
Мирзо Абдулқодири Бедил

Машқи 439. «Озмуни хушнависӣ»
Чу гуфтори беҳуда бисёр гашт,
Сухангӯӣ дар анҷуман хор гашт.
Абулқосим Фирдавӣ

То мард сухан нагуфта бошад,
Айбу ҳунараш нуҳуфта бошад.
Саъдии Шерозӣ

Бетамизиҳои мардум аз сухан пайдо шавад,
Пистаи бемағз агар лаб во кунад, расво шавад.

Мирзо Абдулқодири Бедил

дӯстони якчиҳат – дӯстони чонӣ
бок – фоида бим, тарс
анҷуман – маҷлис
нухуфта – ноаён, пинҳон

Машқи 440. Хонед ва шарҳ диҳед.

Агар дар ҷумла мубтадо ё хабар аз дуто зиёд бошад, ме-гӯянд, ки мубтадо ё хабар чида шудааст. Мисол: Фарзона ва Фаридун дар синфи чорум мехонанд. Дар ин ҷумла ду мубтадо ҳаст: Фарзона ва Фаридун. Ҳар ду ҳам ба як савол (Кӣҳо?) ҷавоб мешаванд. Агар дар ҷумла ду мубтадо ояд, дар байни онҳо пайвандаки "ва" мегузоранд. Агар дар ҷумла се мубтадо пайи ҳам ояд, масалан, Фарзона, Фаридун ва Манижа пас аз мубтадои якум, аломати вергул ва пас аз мубтадои дуюм пайвандаки «ва» мегузорем. Ҳар сеяшон ҳам ба як савол (Кӣҳо?) ҷавоб мешаванд.

Машқи 441. Хонед ва нависед. Ба оҳанги хониши ин ҷумлаҳо риоя кунед. Дикқат диҳед, ки аломати вергул пас аз чиҳо гузошта шудааст?

Фарзона ва Фаридун дар синфи чорум мехонанд.

Фарзона, Фаридун ва Манижа дар синфи чорум мехонанд.

Фарзона, Фаридун, Манижа ва Бежан дар синфи чорум мехонанд.

Фарзона, Фаридун, Манижа, Бежан ва Бунафша дар синфи чорум мехонанд.

Фарзона, Фаридун, Манижа, Бежан, Бунафша ва Баҳодур дар синфи чорум мехонанд.

Фарзона, Фаридун, Манижа, Бежан, Бунафша, Баҳодур ва Нисо дар синфи чорум мехонанд.

Машқи 442. **Чумлаҳоро хонед ва нависед. Ба зери аъзои чидаи чумла хат кашед.**

Гулдаста, Фирӯз, Шоҳин ва Шахло бо баҳои аъло ме-
хонанд. Дарсхонаи мо калон, васеъ ва равшан аст. Ман
ба ҳоҳарам ҳикоя, афсона, қисса нақл мекунам. Ростгӯйӣ,
меҳнатдӯстӣ, баодобӣ ва донишмандӣ хислатҳои хубанд.

Машқи 443. **Ба ҷойҳои ҳолӣ муфтадои мувофиқро ёфта нависед.**

Ба оҳанги хониши онҳо диққат диҳед.

_____ ва _____ дӯсти ҷонӣ мебошанд.

_____, _____ ва _____ ба китобхона мераванд.

_____, _____, _____ ва _____ хубии одамро нишон медиҳанд.

Машқи 444. **Ба ҷойҳои ҳолӣ хабарҳои мувофиқро ёфта нави-
сед. Ба оҳанги хониши онҳо диққат диҳед.**

Ман дар мактаб _____ ва _____ .

Ман дар мактаб _____, _____ ва _____ .

Ман дар мактаб _____, _____, _____ ва _____ .

Ман дар мактаб _____, _____ _____ ва _____ .

Машқи 445. **«Кӣ бештар?» Монанди машқҳои боло чумлаи дарозтарин нависед.**

3. ВАРЗИШ – ҚОСИДИ СУЛҲ

Машқи 446. **Қадам навъҳои варзишро медонед? Нависед.**

Намуна: теннис,

Матнро хонед ва дар бораи олимпиада маълумот диҳед.

Дар соҳаи варзиш мусобиқаҳои гуногун баргузор мегарданд. Яке аз машҳуртарин мусобиқаҳо олимпиада ном дорад. Калимаи «Олимпиада» аз номи кӯҳи Олимп воқеъ дар Юнони бостон* ба вуҷуд омадааст. Аввалин бозиҳои варзиш маҳз дар ҳамин кӯҳ баргузор шудаанд. Бозиҳои олимпӣ дар ҳар чор сол як маротиба баргузор мегарданд. Дар ин бозиҳо

варзишгарон аз тамоми гӯшаҳои дунё чамъ омада, аз рӯйи навиҳои гуногуни варзиш қувва меозмоянд.

Ҳадафи* бозиҳои олимпӣ тавассути варзиш барои сулҳу амнияти олам сахм гузоштан аст. Беҳуда намегӯянд, ки вар-

зиш қосиди сулҳ аст. Дар замонҳои пеш ҷанговарон таклиф мекарданд, ки аслиҳаву олоти низомиро як сӯ гузошта, дар майдонҳои варзиш қувваозмоӣ кунанд. Аз рӯйи анъанаҳои олимпӣ

дар вақти баргузори олимпиада сулҳу осоиштагӣ дар тамоми олам бояд ҳукмфармо бошад.

Олимпиада дорои нишон ва парчам аст. Дар нишону парчами олимпӣ панҷ ҳалқаи рангаи ба ҳам пайваст тасвир ёфтаанд, ки ифодагари рамзи панҷ қитъаи олам мебошанд: ранги кабуд рамзи Аврупо, сиёҳ – рамзи Африқо, сурх – рамзи Амрико, зард – рамзи Осиё ва сабз – рамзи Австралия. Ба ҳам пайваст будани ҳалқаҳо маънои сулҳу дӯстии байни халқу наҷодҳои қитъаҳои олам аст. Ҳар як кумитаи олимпии миллии дар парчам ғайр аз панҷ ҳалқаи асосӣ боз рамзи кишвари худро дорад. Рамзи Кумитаи олимпии Тоҷикистон кӯҳ бо панҷ ҳалқаи олимпӣ ва се ранг (сурх, сафед, сабз) рангҳои парчами миллии Тоҷикистон аст.

Бозиҳои олимпӣ маросим ва анъанаҳои махсус доранд. Олимпиада бо барафрӯхта шудани парчам ва

фурӯзон шудани машъали олимпӣ оғоз мегардад. Сипас ягон варзишгари номдор савганд ёд мекунад.

Мусобиқаҳо оғоз мешаванд. Варзишгароне, ки се ҷойи аввалро ишғол мекунад, бо медалҳои тилло, нуқра ва биринҷӣ сарфароз мегарданд. Дар вақти супоридани медалҳо парчамҳои миллии кишварҳои ғолибони мусобиқа барафрохта мешаванд. Ба ифтихори варзишгаре, ки ҷойи аввалро мегирад, суруди миллии давлаташ садо медиҳад.

Варзишгарони Тоҷикистон низ дар бозиҳои олимпӣ иштирок намуда, соҳиби ҷойҳои сазовор мешаванд. Ҳар қадар ҷавонони мо бештар ба варзиш машғул шаванд ва дар мусобиқаҳои ҷаҳонӣ иштирок намоянд, ҳамон қадар миллату давлати мо дар ҷаҳон машҳур мешавад.

Юнони бостон – Юнони қадимӣ ҳадаф – мақсад

1. Машҳуртарин мусобиқаҳои варзиш чӣ ном доранд?
2. Калимаи «олимпиада» аз кучо пайдо шудааст?
3. Бозиҳои олимпӣ кай баргузор мегарданд?
4. Ҷаро варзишро «қосиди сулҳ» мегӯянд?
5. Олимпиада чӣ ҳел рамз дорад?
6. Панҷ ҳалқаи ранга чиро ифода мекунад?
7. Пайваст будани онҳо чӣ маънӣ дорад?
8. Кумитаи олимпии Тоҷикистон чӣ ҳел рамз дорад?
9. Олимпиада чӣ гуна оғоз меёбад?
10. Ба ғолибон чӣ месупоранд?
11. Ба ифтихори кӣ суруди миллии давлаташ садо медиҳад?
12. Оё варзишгарони тоҷик дар бозиҳои олимпӣ иштирок кардаанд?
13. Кадом варзишгарони Тоҷикистонро медонед?
14. Кадом варзишгарони ҷаҳонро медонед?

Машқи 447. Навъҳои варзиш тобистона ва зимистона мешаванд. Номи онҳоро дар ду қатор нависед.

1. Бозиҳои варзиши тобигона: футбол, ...
2. Бозиҳои варзиши зимистона: яхмолақбозӣ, ...

Футбол, рақси рӯи ях, баскетбол, лижаронӣ, шиноварӣ, хоккей, камонварӣ, вазнбардорӣ, гурзпартоӣ, чанатозӣ, биатлон.

Машқи 448. Хонед ва нависед. Дар бораи варзишгарони машҳури тоҷик маълумот диҳед.

Халқи тоҷик аз замонҳои қадим ба варзиш ва обутоби бадан машғул буд. Чавонон чавгонбозӣ, асптозӣ, гурзпартоӣ ва ғӯштингири мекарданд. Ин анъанаи неки аҷдодонамонро варзишгарони мо идома медиҳанд. Зебуннисо Рустамова, Саидмуъмин Раҳимов, Расул Боқиев, Мавзуна Чориева, Дилшод Назаров дар бозиҳои олимпӣ қаҳрамон ва сазовори медалҳои олимпӣ шудаанд.

Машқи 449. Интихобан дар бораи қоидаҳои ягон навъи бозии варзиш шифоҳӣ ҳикоя тартиб диҳед.

Имлои «Худамро месанҷам!»

Ранги кабуд рамзи Аврупо, сиёҳ – рамзи Африко, сурх – рамзи Амрико, зард – рамзи Осиё ва сабз – рамзи Австралия.

Машқи 450. Дар бораи навъи варзиши дӯстдоштаи худ шифоҳӣ ҳикоя кунед.

4. АҲАМИЯТИ ЗАБОНОМУЗӢ

Матнро хонед ва аз номи шахси сеюми танҳо нақл кунед.

... Дар рӯи сахн ҷойи нишасти ман дар паҳлуи Пирак рост омад. Ман ки ҳамеша дар пайи ёфтани касони байтдон будам, бо Пирак гапзанон карда дар омади суҳан аз вай:

- Ту ягон байт медонӣ? – ғӯён пурсидам.
- Агар медонистам, чӣ буд? – гуфта пурсид ӯ дар ҷавоби ман.
- Агар байт аз ёд медонистӣ, байтбарак мекардем, – гуфтам ман.

– Не, ман байт-майт намедонам, – гуфт \bar{u} ... ва илова карда аз ман пурсид:

– Магар ту байт медонӣ?

– Якчанд байт медонам, – гуфтам ман.

Бо ин ҷавоби ман дар чехраи \bar{u} як сурхии шармгинона, ки дар айни ҳол як навъ рашки бачагонаро ифода мекард, пайдо шуд ва монанди бачагони 4-5-сола, ки бозичаҳои худро ба ҳамдигар «чиз-чизак»-кунон намоиш медиҳанд, бо як оҳанги мағрурона гуфт:

– Ман як чизро медонам, ки ту намедонӣ.

– Чӣ чиз будааст он? – гӯён пурсидам ман бо оҳанги та-аҷҷубомез*. Мумкин буд, ки \bar{u} на як чиз, балки бисёр чизхоро донад, ки ман надонам. Аммо надониستاني маро \bar{u} аз кучо медонист.

– Ман забони урусиро медонам, – гуфт бо ҳамон гурури аввалиаш... Ба \bar{u} гуфтам:

– Канӣ, бо забони русӣ гап зан, шунавам, ки он забон чӣ гуна мешудааст?

– Русхо соатро «час» мегӯянд, – гуфт \bar{u} .

– Боз чихоро медонӣ? – пурсидам ман.

– Боз чанд гап медонам, ки ҳоло дар ёдам нест, – гуфт \bar{u} , – дар коғаз навишта мондаам. Ту ягон вақт ба хучраи ман даро, хонда медиҳам.

Ман ҳамон рӯз баъд аз шом ба хучраи \bar{u} даромадам.

Пирак маро ба рӯи хучра гузаронида, дар рӯ ба рӯи худаш – дар кодоки сандалӣ шинонд ва бе ҳеч муқаддима аз тахти кӯрпачае, ки бар рӯи вай нишаста буд, коғазро баровард...

– Хонда бин, забони русиро ёд мегири. ...

Ман коғазро ба пеши \bar{u} гузошта:

– Канӣ, худат хон, – гуфтам...

– Ледина – ях... часы – соат... хлеб – нон.

Ман аз забони \bar{u} ин калимаҳоро омӯхта, аммо, монанди он ки шеъри тоҷикӣ мехонда бошам, бурротар карда гуфтам:

– Ледина – ях... часы – соат... хлеб – нон.

Бо шунидани ин суҳанҳо аз забони ман дар чеҳраи ҳамсуҳбатам як шуълаи шодӣ нурафкан шуд.

таачҷубомез – бо хайрат

1. Дар матн суҳан дар бораи кихо меравад?
2. Онҳо дар бораи чӣ суҳбат мекарданд?
3. Пирак калимаҳои дар қоғаз навишташро дар кучо нигоҳ медошт?
4. Дар қоғаз кадом калимаҳо навишта шуда буданд?
5. Барои чӣ Пирак хурсанд шуд?
6. Оё бо дониستاني чанд калима «забонро медонам» гуфтанд дуруст аст? Барои чӣ?
7. Шумо кадом забонхоро медонед?
8. Забондонӣ чӣ аҳамият дорад?

Машқи 451. Аз фанни забони русӣ матнро ба хотир оварда, мазмунашро нақл кунед. Фикри асосии онро муайян кунед.

Машқи 452. Аз фанни забони англисӣ матнро ба хотир оварда, мазмунашро гӯед. Фикри асосии онро муайян кунед.

Машқи 453. Монанди намуна забони модарии миллатхоро муайян карда нависед.

Миллатҳо: рус, немис, ҳинду, араб, англис ...

Забони модарии русҳо забони русӣ аст.

Машқи 454. Тарзи навишт ва талаффузи баъзе ному насабҳо фарқ мекунад.

Менависем
Смирнов

Мехонем
Смирноф

Тихонов

Тихоноф

Чехов

Чехоф

Навишту талаффузи баъзе насабҳои тоҷикие, ки бо пасвандҳои **-ов**, **-ев** сохта шудаанд, фарқ мекунад.

Менависем

Мехонем

Аҳмадов

Аҳмадуф

Дӯстов

Дӯстуф

Раҷабов

Раҷабуф

Машқи 455. Гарзи навишт ва талаффузи ному насабҳоеро, ки бо пасвандҳои **-ов**, **-ев** сохта шудаанд машқ кунед.

5. МАРДИ ДАРВЕШ ВА МҶРЧА

Матро хонед ва мазмунашро муфассал, мухтасар ё интихобӣ нақл кунед.

Марди дарвеш* барои хариди гандум ба бозор омад. Дид, ки пиразане халтаи гандум мефурӯшад.

– Салом, хонум*!

– Салом!

– Қимати халтаи гандум чанд аст?

– Ду танга.

Онҳо хеле савдо карданд ва дарвеш бо нархи мувофиқ халтаи гандумро харид ва ба сари шона партофта, ба хона овард.

Зану бачаҳояш зуд чодар густурданду гандумро рӯйи он тунук карданд. Ногоҳ аз миёни донаҳои гандум мӯрчае давида баромад.

Бачаҳо якбора фарёд карданд.

– Мӯрча! Мӯрча!

Дарвеш мӯрчаро бо эҳтиёт рӯйи каф гирифтун хеле нигоҳ кард ва охи сард кашид.

Зани дарвеш бо таачҷуб* пурсид:

– Чаро оҳ кашидед? Чӣ шуд?

Дарвеш мӯрчаи рӯйи кафашро нишон дода гуфт:
– Ин мӯрчаро ман аз хонаву дараши дур кардам.
Бачаҳо пурсиданд:
– Чӣ тавр дур кардед?
Зан ҳам саволи бачаҳоро такрор кард:
– Чӣ тарз дур кардед?
Дарвеш андешамандона* ҷавоб дод:
– Ин мӯрча наздикони худро дорад, хона дорад, мумкин
бачаҳои хурдсол ҳам дошта бошад.
Зан гуфт:
– Хайр, чӣ?
Дарвеш пурсид:
– Чаро “Хайр, чӣ?” мегӯӣ? Ин мӯрча барои дон аз хона
баромад. Бачагонаш шояд бозгашти вайро инизоранд,
гуруснаву ташнаанд.
Зан ғамгин шуд:
– Хайр, чӣ кор мекунем?
Дарвеш бо қатъият* гуфт:
– Ба бозор меравем, пиразани гандумфурӯшро меёбем.
Зан бетоқатона пурсид:
– Баъд, чӣ?
Дарвеш гуфт:
– Бо пиразан ба деҳаашон меравем, хирманашонро
меёбем ва мӯрчаро ҳамон ҷо сар мемишем, то ба хонааш, ба
пеши наздиконаш баргардад.
Зану бачаҳои дарвеш ҳайрон-ҳайрон ба ӯ нигоҳ мекарданд
ва намедонистанд, ки чӣ гӯянд.
Байт:
Даруни фурӯмондагон* шод кун,
Зи рӯзи фурӯмондагӣ ёд кун.

*(Аз ҳикояҳои “Бӯстон”-и Саъдии Шерозӣ.
Бозгӯӣи Гулназар)*

дарвеш – нодор, бенаво; кашшоқ, фақир.
хонум – унвони эҳтиромӣ, ки ба номи занон илова карда ё вақти мууроҷиат ба онон гуфта мешавад.
андешамандона – фикр карда
бо таачҷуб – бо ҳайронӣ
бо қатъият – бо устуворию матонат
фурӯмондагон – бечорагон, дармондагон

1. Марди дарвеш ба кучо омад?
2. Вай аз бозор чӣ харид?
3. Гандумро бо кадом нарх харид?
4. Дар хона чӣ ҳодиса рух дод?
5. Оё марди дарвеш аз дидани мӯрча хурсанд буд? Чаро?
6. Марди дарвеш чӣ чора андешид?
7. Зани сайёд чӣ гуфт?
8. Ба фикри шумо, оё мӯрча хонаи худро меёбад?
Чаро ин тавр фикр мекунад?
9. Оё рафтори марди дарвеш дуруст буд? Чаро?
10. Агар шумо мебудед, чӣ кор мекардед?
11. Фикри асосии матн аз чӣ иборат аст?

Машқи 456. Дар мавзӯи “Ғамхорӣ ба ҷонварақон” шифоҳӣ хикоя тартиб диҳед.

Хикояро ин тавр оғоз кунед: Рӯзе ман аз роҳ мегузаштам ки,

Машқи 457. Калимаҳоро ба гурӯҳҳо ҷудо карда нависед.

Дарвеш, вай, мӯрча, ман, гуфт, гурусна, мо, пурсид, хурдсол, гуфт, ӯ, бачаҳо, зан.

Исм	Феъл	Сифат	Ҷонишинҳои шахсӣ

Машқи 458. Ба ҷойи исмҳои сутуни якум дар сутуни дуюм ҷонишинҳои шахсии мувофиқро гузошта нависед.

1. Дарвеш аз бозор як халта гандум харид. халтаи гандумро ба хона овард.

2. Зану бачахоҷаш зуд чодар густурданду гандумро рӯйи он тунук карданд. ... дар миёни гандум мӯрчаро диданд.

Машқи 459. Ба ҷойи нуктаҳо мубтадо ва хабарҳои мувофиқро гузошта нависед.

1. ... дар варзишгоҳ

2. ... дар саҳро

3. ... дар кӯча

4. ... дар мактаб

Калимаҳо барои истифода:

Меҳрафзун, омӯзгор, машқ мекард, кор мекунад, оху, медавид, бозӣ кард, Ҳамида.

Машқи 460. Мавқеи аломати вергулу пайвандаки «ва»-ро дар ҷумлаи чидаъзо ба хотир оред. Ба ҷойи нуктаҳо аломати вергул ё пайвандаки ва гузошта ҷумлаҳо нависед.

Азиз қоматбаланд ... гандумгун... хушқбадан... камриш буд. Ҳамеша табассум карда меистод. ӯ ширинсухан... гармсӯхбат... нармгуфтор буд. Дар сӯхбати одӣ ҳам ҳамеша нозуқиҳои забони тоҷикиро бомаҳорат... бо тарзи табиӣ кор мефармуд.

Садриддин Айни

Саволнома (Ҷавобҳоро дар дафтар нависед.)

1. Ҷумлаҳо пурра кунед (ба ҷойҳои холи калимаҳои мувофиқ гузоред).

А. Марди дарвеш барои хариди гандум ба _____ омад.

Б. Дарвеш мӯрчаи _____ кафашро нишон дод.

2. Дар кадом қатор симои асосии матн оварда шудааст?

А. Фарзандони дарвеш

Б. Зани дарвеш

В. Марди дарвеш

Г. Зани гандумфурӯш

3. Марди дарвеш аз бозор чӣ харид?

- А. гандум
- Б. як халта гандум
- В. як ҷувол гандум
- Г. як миқдор гандум

4. Марди дарвеш гандумро бо кадом нарх харид?

- А. ба ду танга
- Б. бо нархи арзон
- В. бо нархи мувофиқ
- Г. ба як танга

5. Хислати марди дарвеш дар кадом қатор дуруст оварда шудааст?

- А. раҳмдил
- Б. боинсоф
- В. хайрхоҳ
- Г. накукор

6. Фикри асосии матнро муайян кунед

- А. Дӯстонатро танҳо нагузор.
- Б. Ба ҳама некӣ кун.
- В. Дили бечорагонро шод кун.
- Г. Барои дӯстон ҷонро фидо кун.

**6. НАМУНАИ АДАБИЁТИ ҶАҲОНӢ. ШАРЛ ПЕРРО
«КУЛОҲСУРҲАК»**

Матнро хонед ва гӯед, ки барои чӣ дарахтбуррон гургро куштанд.

КУЛОҲСУРҲАК

Буд, набуд, дар як деҳа зане буд. Вай як духтараки хурдакак дошт. Рӯзе зан ба духтарчааш як кулоҳи сурх харида, дод. Духтарак он кулоҳро чунон нағз дид, ки ҳеҷ вақт аз сараш намегирифт. Бинобар ин номи ӯро Кулоҳсурхак монданд.

Як рӯз модараш чанд дона санбӯсаро пухту ўро ҷеғ зад:

– Кулоҳсурхаки ман, ин ҷо биё, ана ин санбӯса ва ин як хурмача равғанро ба хонаи бибият бару фаҳм, ки аҳволаш чӣ тарз аст. Кулоҳсурхак даррав санбӯсаю равғанро гирифта, ба тарафи хонаи бибияш – ба деҳаи дигар равон шуд. Дар беша банохост аз пешаш як гург баромад. Гург Кулоҳсурхакро хӯрданӣ шуд, лекин натавонист, чунки дар ҳамон наздикӣ як тӯда дарахтбуррон кор карда истода буданд. Гург аз вай пурсид:

– Кулоҳсурхак, кучо рафта истодаӣ?

– Ман ба назди бибиям рафта истодаам, ба бибиям санбӯса ва як хурмача равған мебарам, – гуфт вай.

– Хонаи бибият аз ин ҷо дур? – пурсид гург.

– Бисёр дур аст, – гуфт дар ҷавоб Кулоҳсурхак, – дар ақиби ҳо-ҳамон осиеби дар пеш будагӣ.

– Медонӣ? – гуфт гург. – Ман ҳам ба пеши бибият меравам. Аммо ман аз ин роҳ, ту аз онаш меравӣ: мебинем, ки кадомамон пештар мерасем. Гург ба як роҳи кӯтоҳ даромада, бо тамоми қуваташ давид, аммо Кулоҳсурхак бо роҳи дарозтар равон шуд. Вай рафта истода дар роҳ аз шохҳои пасти дарахти чормағз чормағз ғундошт, аз замин гулҳо чид, аз ақиби сӯзанакҳо ва шабпаракҳо давид. Ҳанӯз ба ними роҳ нарасида буд ки, гург кайҳо ба хонаи кампир расида, дари ўро мезад:

– Кист? – пурсид кампир.

– Ман – наберачаатон, Кулоҳсурхак, ба шумо санбӯса ва як хурмача равған овардам, – гуфт гург бо овози маҳин*. Кампир бемор шудаву хоб карда буд. Овози гургро шунида, гумон кард, ки Кулоҳсурхак омадааст ва гуфт:

– Аз ҳалқааш кашида баъд дарро тела деҳ, кушода мешавад. Гург ҳамчунин кард, дар кушода шуд. Гург худахро ба болои кампир партофта, дар як нафас ўро хӯрд. Баъд гург дари хонаро маҳкам карду либоси кампирро пӯшида, ба ҷойи хоби кампир даромада, дароз кашид ва омадани Кулоҳсурхакро мунтазир шуд. Кулоҳсурхак расида омад ва дарро зад: «Тук-тук-тук!»

– Кист вай? – пурсид гург.

Кулоҳсурхак овози гафси гургро шунида, аввал тарсид, аммо баъд «Эҳтимол бибиям зуком шуда бошад,» – гуфта фикр карду ҷавоб дод:

– Ман омадам, наберачаатон – Кулоҳсурхак, ба шумо санбӯса ва як хурмача равған овардам.

Гург фарёд зад:

– Аз ҳалқааш кашида тела деҳ, дар кушода мешавад.

Кулоҳсурхак ҳамчунин кард, дар кушода шуд. Вақте ки вай даромад, гург ҳама ҷояшро то болои бинияш бо кӯрпа панаҳ кард, то ки духтарак ӯро нашиносад, баъд гуфт:

– Санбӯсаву равғанро ба ягон ҷой мону худат омада, ба паҳлуи ман хоб кун, ки дар роҳ монда шудагистӣ!

Кулоҳсурхак ба паҳлуи гург даромада, дароз кашиду гуфт:

– Бибиҷон, чаро дастҳои шумо ин қадар дароз-дароз?

– Набераҷон, инҳо барои ҳамин дароз-дароз, ки туро хубтар ба канор бигирам.

– Бибиҷон, чаро гӯшҳои шумо ин қадар калон-калон?

– Набераҷон, инҳо барои ҳамин калон-калонанд, ки суханҳои туро хубтар бишнавам.

– Бибиҷон, чаро чашмони шумо ин қадар калон-калон?

– Набераҷон, инҳо барои ҳамин калон-калон, ки туро хубтар бубинам.

– Бибиҷон, чаро дандонҳои шумо ин қадар дароз-дароз?

– Инҳо барои ҳамин дароз-дарозанд, ки туро бихӯрам!

Гург бо ҳамин гапҳо худаширо ба болои Кулоҳсурхак андохту ӯро хӯрд.

Дар ҳамин вақт аз пеши хонаи кампир дарахтбуррон мегузаштанд. Онҳо овози гулғуларо шуниданду давида ба хона даромаданд ва гургро кушта шикамашро ҷок карданд.

Аз даруни он Кулоҳсурхак ва бибияш саломат баромаданд.

(Тарҷумаи Абдусалом Деҳотӣ)

1. Барои чӣ дарахтбуррон гургро куштанд?
2. Барои чӣ гург духтаракро хӯрд?

3. Барои чӣ гург либоси бибияшро пӯшид?
4. Барои чӣ гург бибиро хӯрд?
5. Барои чӣ гург хонаи бибиро ёфт?
6. Барои чӣ бибӣ дарро кушод?
7. Барои чӣ гург пештар ба хонаи бибӣ расид?
8. Барои чӣ Кулоҳсурхак самти хонаи бибияшро гуфт?
9. Барои чӣ Кулоҳсурхак бо гург вохӯрд?
10. Барои чӣ Кулоҳсурхак ба роҳи беша мерафт?
11. Барои чӣ ба хонаи бибияш равон шуд?
12. Барои чӣ модараш ӯро фарёд кард?
13. Барои чӣ ӯро Кулоҳсурхак ном карданд?

1. Мазмуни афсонаро муфассал ва мухтасар нақл кунед
2. Дар нақши гург ва Кулоҳсурхак бозӣ кунед. Ба оҳанги гуфтори гург ва Кулоҳсурхак риоя намоед.

3. Кулоҳсурхак аз шохҳои пасти дарахти чормағз чормағз ғундошт, аз замин гулҳо чид, аз ақибӣ сӯзанакҳо ва шабпаракҳо давид. Ин ҳаракатҳои Кулоҳсурхакро бо имову ишора нишон диҳед.

4. Агар Кулоҳсурхак ҳангоми аз чангал гузаштан суруд месароид, ба фикри шумо, кадом сурудро замзама мекард. Агар шумо мебудед, кадом сурудро замзама мекардед?

5. Нақшаи ҳаракати гург ва Кулоҳсурхакро тасвир кунед.
6. Расми гург ва Кулоҳсурхакро тасвир кунед.
7. Аз рӯйи мазмуни афсона китобча созед.

8. Агар шумо мебудед, кадом қисми афсонаро тағйир меод? Чӣ тарз?

Машқи 461. Тартиб додани муколама. Агар дар ҳикояи «Кулоҳсурхак» ба чойи гург шер, рӯбоҳ ё хирс мешуд, Кулоҳсурхак бо онҳо чӣ гуна муколама мекард. Нависед.

Намуна:

Кулоҳсурхак ба паҳлуи шер даромада, дароз кашиду гуфт:

– Бибичон, чаро гардани шумо ин қадар мӯйҳои дароз-дароз дорад?

– Набераҷон, инҳо барои ҳамин дароз-дароз, ки ту саратро болои он гузошта бароҳат хоб рави.

Машқи 462. Ба ҷойҳои ҳолӣ аломати вергул ё пайвандаки "ва" гузошта нависед.

Ман ба шумо санбӯса ___ як хурмача равған овардам.

Вай рафта истода дар роҳ аз шохҳои пасти дарахт чормағз ғундошт_ аз замин гулҳо чид__ аз ақиби сӯзанакҳо __ шабпаракҳо давид.

Машқи 463. Қисми аввали афсонаро хонед. Онро тарзе давом диҳед, ки гург хонаи бибиро ёфта натавонад.

Буд, набуд як духтарак буд. Номи ӯ Кулоҳсурхак буд. Рӯзе вай ба хабаргирии бибӣ рафт. Дар роҳи беша аз пешаш як гург баромад. Гург аз ӯ пурсид: «Ба кучо меравӣ?» Кулоҳсурхак гуфт, ки ба хонаи бибияш меравад. Гург дар кучо будани хонаи бибияшро пурсид. Кулоҳсурхак ...

Саволнома (Ҷавобҳоро дар дафтар нависед.)

1. Ба ҷойҳои ҳолӣ ҷонишинҳои шахсии мувофиқро гузошта нависед.

а) Буд, набуд як духтарак буд. Номи ___ Кулоҳсурхак буд.

б) – Бибичон, чаро дастҳои ___ ин қадар дароз-дароз?

в) – Набераҷон, инҳо барои ҳамин дароз-дароз, ки _____ хубтар ба канор бигирам.

2. Ба ҷойҳои ҳолӣ хабарҳои мувофиқро гузошта нависед.

– Кулоҳсурхак, кучо рафта _____?

– Ман ба назди бибиям _____, – гуфт вай.

3. Дар қадом қатор симоҳои асосии матн оварда шудаанд?

А. Кулоҳсурхак ва модар

Б. Кулоҳсурхак ва гург

- В. Кулоҳсурхак ва бибӣ
- Г. Гург ва дарахтбуррон

4. Воқеаи асосӣ дар кучо рӯй дода буд?

- А. Дар хонаи бибӣ
- Б. Дар сахро
- В. Дар беша
- Г. Дар хонаи модар

5. Барои чӣ гург пештар ба хонаи бибӣ расид?

- А. Гург ба як роҳи кӯтоҳ даромада бо тамоми қувваташ давид,
- Б. Кулоҳсурхак оҳиста-оҳиста роҳ рафт.
- В. Гург, ки калон буд, қадамҳои калон-калон монда роҳ рафт.
- Г. Кулоҳсурхак дар роҳ чормағз ғундошт, гул чид, аз ақиби сӯзанакҳо давид.

6. Дар ҷумлаи «Гург бо овози маҳин гуфт» ибораи «овози маҳин» чӣ маъно дорад?

- А. овози дурушт
- Б. овози пасту форам
- В. овози баланду дурушт
- Г. овози форам

7. Пайдарҳамии дурусти мазмуни афсонаро муайян кунед (дар сутуни якум рақамҳои мувофиқро гузоред).

	Кулоҳсурхак барои хабаргирии бибӣ рафт.
	Гург бибии Кулоҳсурхакро хӯрда, либосҳои ўро пӯшид.
	Модар ба духтарчааш кулоҳи сурх харид.
	Дарахтбуррон Кулоҳсурхак ва бибияшро озод карданд.
	Кулоҳсурхак бо гург вохӯрд ва роҳи хонаи бибияшро нишон дод.

8. Мазмуни асосии афсона дар кадом ҷумлаҳо ифода ёфтааст?

- А. Ба мактаб ё хона бо кӯчаҳои серодам равед.
- Б. Ҳамеша ба хабаргирии бибӣ равед.
- В. Ба шахсони бегона бовар накунад.
- Г. Худро аз ҳайвоноти ваҳшӣ муҳофизат кунад

7. НАМУНАИ АДАБИЁТИ ҶАҲОНӢ. «МОҲИИ ЗАРРИН»

Афсонаро хонед. Мазмунашро муфассал ва мухтасар нақл кунед

МОҲИИ ЗАРРИН (Қиссаи мардуми Ҳиндустон)

Дар соҳили дарёи бузурге дар кулбаи кӯҳнаву фарсудае пиру кампире зиндагӣ мекарданд. Онҳо ниҳоят кашшоқона* умр ба сар мебуданд. Пирамард ҳар рӯз барои моҳигирӣ мерафт. Кампир моҳӣ мепухт. Онҳо ҳамин тавр рӯз мегузаронданд.

Боре пирамард тӯри худро аз об кашиданӣ шуда ҳис кард, ки тӯр хеле вазнин аст. Бо тамоми қувват тӯрро кашада, ба соҳил баровард. Дар тӯр моҳии калони заррин мебурахшид. Моҳии заррин ба забон омада, гуфт:

– Маро накуш, пирамард, ба хонаат набар. Маро ба дарё сар деҳ ва ҳар чизеро ки хоҳӣ, аз ман талаб намо.

– Аз ту чӣ талаб кунам, Моҳии заррин? – гуфт пирамард. Ман на хона дорам на як каф биринҷ, ки гуруснагиамро рафӣ

намоям, на либос, ки танамро пӯшонам.

Моҳӣ гуфт:

– Ба хотири чамъ ба хонаат рав. Ту акнун ҳам хона, ҳам хӯрок ва ҳам либос дорӣ.

Пирамард моҳиро ба дарё сар дод ва ба манзилаш баргашт. Омаду хонаашро нашинохт. Ба ҷойи кулбаи хасин иморати зебою мустаҳками ҷӯбин меистод, дар дохили хона барои меҳмонон мизҳои қатор, дар болои мизҳо табақҳои пур аз биринҷ меистоданд. Либосҳои наву зебо рахт задагӣ буданд.

Пирамард ба кампираш гуфт:

– Дидӣ, кампир, бахти мо хандид! Пештар мо ҳеҷ чиз надоштем. Ҳоло ҳама чиз дорем. Ба Моҳии заррин, ки имрӯз ба тӯри ман афтод, ташаккур бигӯ!

Кампир сухани шавҳарашро шунида, оҳ кашида, гуфт:

– Оҳ мӯйсафед, мӯйсафед! Мӯйҳоят сафед шуда бошанд ҳам, мисли кӯдак ақл надорӣ. Ин ҷӣ хоҳише буд, ки ту аз моҳӣ кардӣ?! Зуд баргарду ба назди моҳӣ рав. Аз ӯ панҷ хизматгор ва хонае талаб кун, ки дар он шоҳ зиндагӣ карда тавонад. Бигзор он хона аз хазинаҳои пур аз симу зар, дар сахни хавлӣ аспу ароба қатору оғилҳо аз гову барзагов пур бошанд. Ва боз хоҳиш кун, ки туро ҳоким эълон кунад.

Пирамард майли рафтан надошт, вале бо кампираш баҳс карда натавонист.

Ба лаби дарё омаду дар соҳил нишаст ва моҳиро фарёд кард:

– Аз об баро, Моҳии заррин! Ба наздам биё, моҳии сеҳрофарин!* Баъд аз лаҳзае оби дарё тира гашту аз қаъри он Моҳии заррин баромада, ба пирамард нигарист.

– Гӯш кун, Моҳии заррин, – гуфт мӯйсафед, – ман аз ту молу мулки зиёд гирифтаам, вале занам норозӣ аст, мехоҳад, ки ту маро ҳоким таъин кунӣ. Дигар хоҳишҳои кампирро гуфт.

Моҳии заррин суханони пирамардро гӯш карду гуфт:

– Бигзор ҳамин тавр шавад!

Моҳӣ инро гуфту зери дарё рафт.

Пирамард ба хонааш баргашт. Дид, ки ҳама мардуми гир-

ду атроф чамъ шудаанду дар даст карнаю сурнай, гулчанбару тухфаҳо доранд. Нақора заданду карнаю сурнай навохтанд, пирамардро ба тахти равон шинонданд, ба китф бардошта ба хонааш дароварданд. Он хона не, қаср буд.

Пиру кампир акнун хушу хурсандона умр ба сар мебурданд. Як моҳ нагузашта, кампир боз ба пирамард часпид:

Зуд ба назди моҳӣ раву гӯй, ки, туро шоҳи чаҳон эълон кунад! Раву гӯй, ки, агар ин корро накунад, худам наздаш мераваму ҷанҷол мекунам.

– Ман намеравам, – гуфт пирамард. – Аллакай аз ёд баровардӣ, ки чӣ хел зиндагӣ мекардем?

Пирамард дуру дароз баҳс кард, вале пиразан қабул накарда, бо исрор* мӯйсафедро назди моҳӣ фиристод.

Пирамард омаду дар лаби дарё нишаста, нидо* баровард:

– Аз об баро, Моҳии заррин! Ба наздам биё, моҳии сеҳрофарин!

Пирамард як бор, ду бор ва се бор нидо баровард, вале моҳӣ аз қаъри дарё набаромад.

Мӯйсафед хеле мунтазир шуда нишаст ва баъд оҳи вазнине кашида, ба хона баргашт. Дар ҷойи қасри боҳашамат боз ҳамон кулбаи вайрона истодаасту дар дохили он кампири ҷандапӯшу ифлос.

Пирамард ба ӯ нигоҳ карда гуфт:

– Эҳ занак, занак... Охир ба ту гуфта будам, ки «Нафси бад – балои ҷон». Хасисию баднафсӣ кунӣ, моли доштаатро низ аз даст медиҳӣ.

қашшоқона – камбағалона

сеҳрофарин – муъҷизаофар

нидо – садо, фарёд

1. Пиру кампир дар кучо зиндагӣ мекарданд??
2. Онҳо аз кадом ҳисоб рӯз мегузaronанд?
3. Боре бо мӯйсафед чӣ воқеа рух дод?

4. Ин воқеа дар кучо рух дод?
5. Мӯйсафед аз моҳии заррин чӣ талаб кард?
6. Чаро мӯйсафед аз моҳии заррин хона, биринч ва либос талаб кард?
7. Афсона чӣ тавр ба охир расид?
8. Мазмуни асосии матн кадом мавзӯро дар бар мегирад?

1. Мазмуни афсонаро муфассал ва мухтасар нақл кунед
2. Дар нақши Пирамард, Кампир ва Моҳии заррин бозӣ кунед. Ба оҳанги гуфтори онҳо риоя намоед.
3. Пирамард ба лаби дарё омаду дар соҳил нишаст ва моҳиро фарёд кард. Ин ҳаракатҳои Пирамардро бо имову ишора нишон диҳед.
4. Агар Пирамард ҳангоми моҳигирӣ сурудеро зери лаб месароид, ба фикри шумо кадом сурудро замзама мекард. Агар шумо мебудед, кадом сурудро замзама мекардед?
5. Ба фикри шумо, Моҳии заррин чӣ гуна аст? Расми Моҳии зарринро тасвир кунед.
6. Агар шумо нависанда мебудед, кадом қисми афсонаро тағйир медедед? Чӣ тарз?

Машқи 464. Агар шумо ба ҷойи Пирамард ва Моҳии заррин мебудед, чӣ гуна саволу ҷавоб мекардед? Муколамаи хурд (се саволу ҷавоб) тартиб дода нависед.

Машқи 465. Машқи навиштани орзуҳо.

а) Агар ба ҷойи Пирамард мебудед, чӣ хоҳиш мекардед? Се орзуи худро нависед.

- 1.....
- 2.....
- 3.....

Машқи 466. Мавқеи аломати вергулу пайвандаки «ва»-ро дар чумлаи чидааъзо ба хотир оред. Ба чойҳои ҳолӣ аломати вергул ё пайвандаки «ва» гузошта, чумлаҳоро нависед.

Чамъомаде дар шаҳри Брест ҳеҷ аз ёдам намеравад. Дар интиҳои суханронихо Маҳмудҷон бо талаби ҳозирон ба шеър-хонӣ даромад.

Аз Рӯдакӣ, Саъдӣ, Ибни Сино, Ҳофиз, Хайём, Ҷалолиддини Балхӣ ғазалҳо, қитъаҳо, рубоӣёт мехонд.

Машқи 467. Хонед. Чумлаҳоеро, ки аъзои чида доранд, нависед.

Суратҳои китоб ба ман завқи беандоза мебахшиданд. Ман кӯшиш мекардам, он ҳайвоноти ёбӣ ва мурғони аҷоибро зинда тасаввур кунам. Он гоҳ даводави онҳо, парвози онҳо, ҷанги онҳо ба назарам меомад. Наъраи ҳайвонот, хониши мурғон, шав-шави ҷангалҳо ба гӯшам мерасид. Дар ҳаёлам манзараҳои олами ношинос тасвир меёфтанд.

Дӯстдории китоб ва орзуи китобхоншавӣ дар дилам саҳттар чой гирифт.

Сотим Улугзода

Машқи 468. Озмуни «Чумлаи дарозтарин!» Орзуҳои худро нависед.

Намуна:

Ман орзу дорам, ки Моҳии тилло ба ман,, ва тухфа кунад.

Саволнома (Ҷавобҳоро дар дафтар нависед.)

1. Ба чойҳои ҳолӣ аломати вергул ва пайвандаки «ва» гузошта нависед.

а) Дирӯз ба хонаи мо бобо – бибӣ – хола – амакам омада буданд.

б) Боғбон побел мекунад – ниҳол мешинонад – об медиҳад.

в) Дар маҷлис омӯзгорон – хонандагон – меҳмонон иштирок доштанд.

2. Дар чумлаи зерин ба ҷойи аломати вергул кадом пайвандакро истифода кардан мумкин аст?

Мо рӯзнома, маҷалла мехонем.

А. ва

Б. ки

В. вақте ки

Г. агар

3. Дар кадом қатор симоҳои асосии матн оварда шудаанд?

А. Пир, Кампир, Моҳии заррин

Б. Пиру кампир

В. Моҳии заррин ва Кампир

Г. Пир ва Моҳии заррин

4. Ҷаро мӯйсафед ба назди баҳр рафт?

А. барои тамошо

Б. барои об

В. барои моҳигирӣ

Г. барои дамгирӣ

5. Барои ҷӣ Моҳии заррин дигар ба назди мӯйсафед набаромад? (Нависед)

Моҳии заррин ба назди Пирамард барои он набаромад, ки

6. Ба мазмуни ҳикоя кадом мақол мувофиқ аст?

А. Одамиро ақл мебояд, на зар.

Б. Бисёр талаб макун, ба кам зор шавӣ.

В. Оқил ду бор фиреб намехӯрад.

Г. Ҷӯянда ёбанда аст.

БОБИ 11. ЧАШМА ВА ДАРЁҲОИ ТОҶИКИСТОН

1. ЧАШМА

Афсонаро хонед ва мазмунашро нақл кунед.

Буд, набуд як чашма буд. Боре вай ба саёҳат, ба чустучӯйи водӣ баромад. Вай се шабу се рӯз роҳ паймуда, ба лаби ғоре расид. Каме дам гирифт. Баъд ба даруни ғор нигарист. Қаъри ғор бепоён буд.

– Ӯх, – гуфт, – ин қадар чуқур!

Аз даруни ғор овоз баромад.

– Кист он чо?

– Ман, – гуфт Чашма.

– Ҳой, Чашма. Биё, ман солҳо туро интизор будам.

– Ту кистӣ? – пурсид Чашма.

– Ман Водиям, – гуфт Ғор Чашмаро фиреб дода.

– Омадани туро қайҳо боз интизорӣ мекашидам.

– О, ба ман гуфта буданд, ки Водӣ васеъ аст ва осмони каб-кабуд дорад. Ту бошӣ дар як ҷойи тангу торӣ. Маро фиреб макун, аз раҳам намон.

– Аҷаб сода будай. Аз баландӣ дар назарат ин чо тангу торик менамояд. Аввал фуномада, бин, ҷӣ қадар васеъ аст, осмонаш каб-кабуд. Фиреб намедихам. Дар дунё аз ман дида касе ростқавл нест.

Ҳамин тавр, Ғор Чашмаро фиреб дод. Чашма розӣ шуд ва ба поён фуромад.

Ғор қоҳ-қоҳ хандид.

Ҳаво сард буд. Чашма аз хунукӣ меларзид. Қариб буд, ки ях кунад.

– Не, ман дар ин чо намеистам, меравам.

Чашма зӯр зад, ки барояд, вале натавонист. Ғор хандида гуфт:

– Аз ин чо касе то имрӯз берун набаромадааст, зӯри беҳуда мазан.

– Оҳ, фиребгар! – гуфт Чашма ва аз ғаму ғусса гирия кард. Се шабу се рӯз гирия кард. Чашмонаш суп-сурх шуданд.

Ғор ба ӯ гуфт:

– Гирия суд надорад, ба ман таслим шаву ором зиндагӣ кун.

– Не, – гуфт, – ҳеч гоҳ таслим намешавам. Мемураму таслим намешавам.

Аз байн солҳои зиёде гузаштанд. Муборизаи Чашмаю Ғор давом мекард. Боре замин чунбид, саҳт чунбид. Ғор ба зилзила тоб наовард, фурӯ рафт. Чашма боло баромад. Ҳамон роҳи аввалаашро давом дод. Пас аз ҳафт шабу ҳафт рӯз ба Водӣ расид. Дар ин чо аз беобӣ сабзаҳо хазон гашта, гулҳо пажмурда шуда буданд. Чашма зуд ба онҳо об дод. Сабзаҳо хестанд, гулҳо шукуфтанд.

Ана, ҳамин тавр пас аз чандин сол Чашмаю Водӣ ба муроду мақсадашон расиданд, мо ҳам орзу дорем, ки шумо ҳам ба муроду мақсад бирасед.

1. Чашма дар кучо зиндагонӣ мекард?
2. Дар сари чорроҳа чӣ навишта шуда буд?
3. Чашма ба кадом тараф раҳсипор шуд?
4. Барои чӣ Чашма ба суҳанони Ғор бовар кард?
5. Барои чӣ Ғор хандид?
6. Ғор ҳам механдад?

7. Чаро Чашма ғорро «фиребгар» гуфт?
8. Оё ғор фиреб карда метавонад?
9. Чашмаю Ғор барои чӣ баҳс мекарданд?
10. Чӣ тарз Чашма ва Водӣ бо ҳам вохӯрданд?
11. Чаро Чашма гирия кард?
12. Магар Чашма ҳам мегирияд?
13. Чаро ҳарфҳои аввали Чашма, Водӣ ва Ғор калонанд?
14. Фикри асосии матн аз чӣ иборат аст?

Афсонаро дар нақши Чашма ва Ғор хонед.

Машқи 469. Мисолҳои афсонаи «Чашма»-ро бо хусусиятҳои афсона мувофиқа карда, хулосатонро гӯед.
Мувофиқа кунед.

1. Ҳамеша қувваи некӣ бар бадӣ А) Буд, набуд...
ғолиб меояд.
2. Афсона ин тавр оғоз меёбад: Б) –Ман водиям, – гуфт Ғор,
.... Чашмаро фиреб дода. Баъд
Чашма аз ғаму ғусса гирия кард.
3. Унсурҳои табиат монанди В) Чашма – рамзи некӣ.
одамон рафтор мекунанд. Ғор – рамзи бадӣ.
4. Қувваи некию бадӣ бо ҳам Г) Чашмаю Водӣ ба муроду
мубориза мебаранд. мақсадашон расиданд.

Машқи 470. Калимаҳои «содай», «будай»-ро беғалат талаффуз кунед ва бо онҳо чумлаҳо тартиб диҳед.

Машқи 471. Ба саволҳои сутуни якум дар сутуни дуюм ҷавоб нависед.

Симоҳои афсона кӣҳоянд?	
Ҳодиса дар кучо рух дод?	

Воқеаи афсона кай рӯй дод?	
Барои чӣ афсона ба шумо маъқул шуд (нашуд)?	

Машқи 472. Ҳамроҳи омӯзгор пандҳои сутуни дуҷумро маъни-
дод кунед. Ба гуфтору рафтори симоҳои афсона аз сутуни
дуҷум панди мувофиқ интихоб карда нависед.

Чашма Бародар он бувад, ки рӯзи саҳтӣ
Туро ёрӣ кунад дар тангдастӣ.
Носири Хусрав

Водӣ Ҳар ки кирдори бад раво бинад,
Худ зи кирдори бад ҷазо бинад.
Амир Хусрави Деҳлавӣ

Ғор Навмед набояд шудан аз гардиши айём,
Ҳар шом, ки ояд, зи пайи он саҳаре ҳаст.
Зебуннисо

2. ОБИ ДУШАНБЕ

Оё шумо ягон бор чорӣ шудани дарё, кӯл ё чӯйборро му-
шоҳида кардаед? – пурсид устод.

Манижа гуфт:

– Обро сайёҳ мегӯянд. Мо – чанд нафар ҳамсинфон аз қа-
фои оби чӯйбор рафта-рафта, охирашро наёфта, монда шуда
баргаштем. Аммо вай саёҳати бузурги худро давом дода, си-
мояшро тағйир медиҳад, гоҳо ба буғи сабуки шаффоф, гоҳо
ба қатраҳои хурди об, гоҳо ба ях мубаддал мегардад. Вай
хеле боғайрат ва доим аз паси корест.

Устод аз ҷавоби шогирд хурсанд шуда гуфт:

– Бале, духтарам, обро дар ҳар замон васф кардаанд.

Шеърро ифоданок хонед.

ОБИ ДУШАНБЕ

Аз кӯҳи баланд аст равон оби Душанбе,
Тар карда лаби ташналабон оби Душанбе.
Ҳарчанд ки чорист ба сад асру замонҳо,
Бо ёди Ватан монда чавон оби Душанбе.

То дашти калон сарсари санг аст равона,
Аз мағзи дара «махмил»-и танг аст равона.
Ҳар қатраи худ то ба ҳама ҳалқ расонад,
Бе монетаҳо толиби* чанг аст равона.

Дар соҳили он манзили ман ҷой гирифтаст,
Як боғу чаманзор саропой гирифтаст.
Бо оби Душанбе шуда ҳамсоия наздик,
Ҷо аз чигари мамлакати бой гирифтаст.

Мирзо Турсунзода

махмил – қачова (сандуқи болокушодае, ки онро ба ду тарафи асп ё шутур баста, дар он нишаста ба сафар мерафтаанд)

муқимӣ – сокини доимӣ, таҳҷойӣ, маҳаллӣ

Устод аз шогирдон дар бораи шеър пурсид:

– Бежан, ба ту кадом банди шеър маъқул шуд?

– Ба ман ҳамаи бандҳои шеър маъқул шуданд. Меҳоҳам,
банди охири онро аз ёд гӯям.

Пас умри ману оби Душанбест муқимӣ*,

Дар кишвари ман зиндагию зист муқимӣ.

Монанди мани шоири дилдодаи ин об

Дар рӯи ҷаҳон боз дигар кист муқимӣ?

– Бежан, ба фикрат, дар ин банди шеър шоир чиро дар
назар доштааст?

– Ба фикри ман, дар ин ҷо шоир умри худро ба оби равон
монанд кардааст. Ў гуфтааст, ки умри шоир ҳам доимист.
Агар шоир шеърҳои пурмазмун ва ба дили одам наздик эҷод
кунад, умри ӯ ҷовидонист, чунки шоирро дар ҳар даври за-
мон ба некӣ ёд мекунанд, – ҷавоб дод Бежан.

Монанди Бежан бандҳои якуму дуҷуми шеърро маънидод кунед.

Машқи 473. Аз рӯйи мазмуни банди зерини шеър чор ҷумла нависед.

Аз кӯҳи баланд аст равон оби Душанбе,
Тар карда лаби ташналабон оби Душанбе.
Ҳарчанд ки чорист ба сад асру замонҳо,
Бо ёди Ватан монда ҷавон оби Душанбе.

Намуна:

1. Дарёи Душанбе аз кӯҳи баланд равон аст.

Машқи 474. Озмуни босуръатнависӣ. Яке аз бандҳои шеъри «Оби Душанбе»-ро босуръат, зебо ва бегалат нависед.

- Дафтари худро бо шарикатон иваз кунед.
- Бисанҷед.
- Ғалатҳоро ислоҳ кунед.

Машқи 475. Дар бораи тоза нигоҳ доштан ва истифодаи сарфакоронаи об фикри худро шифоҳӣ баён кунед.

Машқи 476. Дар бораи чашма (дарё, кӯл, канал, фаввора)-ҳои маҳаллаи худ ҳикояи хурд нависед. Дар ҳикоя муносибати худро ифода кунед.

3. ОБ – МУЪЦИЗАИ ҲАЁТ

Матнро хонед. Дар бораи обҳои Тоҷикистон маълумот диҳед.

Об дар қатори нури офтоб, ҳаво ва хок асоси зиндагонист. Мардум беҳуда онро сарвати худодод, обу ободонӣ намегӯяд ва обро муъҷизаи табиат ҳисоб мекунанд. Аз чор се ҳиссаи сатҳи кураи Заминро табақоти об ташкил медиҳад.

Об хусусияте дорад ки, агар ифлос шавад, ҳудаи худро тоза мекунад. Агар ифлосии об аз меъёр гузарад, дигар об

худашро поку тоза карда наметавонад. Тоҷикистони мо бо захираҳои обаш дар ҷаҳон ҷойи ҳаштумро ишғол мекунад. Тоҷикистон дарёҳои зиёде дорад. Дарёҳо асосан ба ҳавзаи дарёҳои Аму, Сир, Зарафшон ва Панҷ мансубанд. Дар Тоҷикистон қариб 1300 кӯл ҳаст. Аксарияти онҳо дар Помир ва кӯҳистони Зарафшону Ҳисор воқеъ гардидаанд.

Дар Тоҷикистон чашмаҳои оби зулол хеле бисёранд. Чашмаҳои Чилучорчашмаи Шаҳритӯс, Сарчашмаи Кӯлоб, Ҳафтчашмаи Файзобод, Хучи болои Ҳисор, Чашмаи Нияти Панҷакент, Чашмаи Лангари моҳиёни Исфара, Чашмаи Чинори Ашт, Чашмаҳои Чорукдарон, Учбоғ, Қозибибӣ (дар кӯҳи Муғул), Ҳавзи моҳиёни Истаравшан, Сарчашмаи Рӯшон ва ғайра бо оби ширини нӯшиданишон ном баровардаанд.

Обҳои минералӣ ва гарму ҷӯшонро бо мақсади муолиҷа, ҳамчун нӯшокӣ, барои гарм кардани биноҳои истиқомативу гармхонаҳо ва истихроҷи маъдан истифода бурдан мумкин аст. Чашмаҳои маъдани Ҳоҷаобигарм, Гармчашма, Шоҳамбарӣ, Ҳавотоғ, Ҳоҷасангхок (Анзоб) дар Тоҷикистон ва берун аз он шуҳрат пайдо кардаанд.

Дар Тоҷикистон чашмасор бисёр аст. Мо бояд ин чашмаҳоро нигоҳубин кунем, дар атрофи онҳо дарахту буттаҳои шинонида, тоза нигоҳ дорем.

Мо дар ҳама ҷо бо ифтихор Тоҷикистонро сарчашмаи обҳои Осӣи Марказӣ мегӯем. Ва имрӯз мебояд мутобиқи ҳамин ифтихор аз он самаранок ва оқилона истифода барем. Захираҳои об ва тозагии онро ҳифз кунем, ба қадри дарё, кӯлу чашмаҳои худ бирасем.

Рауф Баротов

1. Чанд ҳиссаи заминро об ташкил мекунад?
2. Тоҷикистон аз ҷиҳати захираҳои об дар ҷаҳон ҷойи чандумро ишғол мекунад?
3. Обҳои минералӣ ва гарму ҷӯшонро бо кадом мақсад истифода мекунанд?

Машқи 477. Матнро хонед. Номи чашмаҳои оби зулоли Тоҷикистонро нависед.

Машқи 478. Матнро хонед. Номи дарё ва кӯлҳои Тоҷикистонро нависед.

Машқи 479. Матнро хонед. Номи чашмаҳои маъдани Тоҷикистонро нависед.

Машқи 480. Имлои дунафарӣ

Дарёи сероб ва тезчараёни Вахш дар Пули Сангин аз тангно мегузарад. Мегӯянд, ки дар вақташ саворон асп давонда, аз он pariда мегузаштанд. Роҳи Душанбе – Кӯлоб аз ҳамин ҷо мегузашт ва худи ман борҳо аз болои пул гузашта, дар поён – дар байни сангҳои хоро хурӯшида, чӯшида равон шудани Вахшро дидаам. Ҳоло он пул ва он дарёи хурӯшон нест.

Дасти заҳмат Ваҳши ваҳширо маҷбур кард, ки роҳи худашро дигар кунад ва аз даруни нақб гузашта равад.

Ҷалол Иқромӣ.

Машқи 481. Матнро хонед ва ба ҷойҳои холи аломати вергул гузошта нависед. Сабаби аломати вергул гузоштанро шарҳ диҳед.

Ид. Баҳор онро бо гилеми сабз _ сабзаҳои навхез_ хуршеди тобон _ муғчаҳои ҳосилдеҳи дарахтон пешвоз гирифт.

Фақат дар миёнҷойи баъзе кӯчаҳо кӯлмакҳо, ки ҷон ба рамақашон омадааст, бо тобиши хуршеди баҳорон мубориза мебуданд, аз гарданфурорӣ саркашӣ мекарданд.

Боди форам _ моҳтоб деҳаро зинда, мардумро бедор карда буданд.

Ҳаким Карим

Машқи 482. Яке аз мавзӯҳои интиҳоб намуда, дар бораи он ба тарзи шифоҳӣ ҳикоя тартиб диҳед.

Мавзӯҳо:

- Об манбаи ҳаёт аст!
- Барои чӣ обро бояд сарфакорона истифода барем?
- Барои чӣ обро бояд тоза нигоҳ дорем?
- Агар бинам, ки обро ифлос мекунам...
- Ман оби чашма, чӯйборро чӣ тавр эҳтиёт мекунам?
- Чаро оби ифлосро манбаи бемориҳои сироятӣ мегӯянд?

Машқи 483. Ҳикояхоеро, ки шифоҳӣ тартиб додаед, нависед.

Машқи 484. Дар бораи дарси имрӯза бо аҳли хонавода суҳбат кунед. Бо онҳо маслиҳат намуда, рӯйхати амалхоро барои тоза нигоҳ доштани об тартиб диҳед.

Намуна:

1. Ҳаргиз ба об порутӯдахоро напартоед.
2.

4. ОБ АЗ КУЧО МЕОЯД?

- Манижа, намедонӣ, об аз кучо меояд? – пурсид Бежан.
- Об аз кубур меояд, – ҷавоб дод Манижа.
- Ба кубур об аз кучо меояд? – боз пурсид Бежан.
- Намедонам, – гуфт Манижа, – шояд аз ягон чӯйбор ояд.

Агар аз шумо пурсанд, чӣ мегӯед? Дарсҳои табиатшиносиро ба хотир оварда, гӯед, ки об аз кучо меояд.

Қисмҳои ҳикояро дар гурӯҳҳо хонед ва мазмунашро нақл кунед.

I

Имрӯз аз сахар ҳаво хеле гарм буд. Дар ҳавои гарм аз ҳама машғулияти форамтар чист? Албатта, оббозӣ! Самад монанди ҳаррӯза ба ҳавлии Асад омад. Аммо дар чӯй об на-

буд. Бинобар ин онҳо дар болои реги нами чӯй нишаста, ба бозӣ машғул шуданд. Дар болои рег кӯчаҳои нав, каналу чӯйборҳои нав месохтанд.

Аз байн қариб як соат гузашт. Ногоҳ шилдир-шилдири об ба гӯш расид. Асаду Самад ҳар ду беихтиёр ба ақиб нигоҳ карданд.

– Об омад! Об омад! – хурсандона фарёд карданд онҳо ва зуд куртаҳои худро кашида дарун-даруни об давидан гирифтанд.

Рӯзи дигар ба чӯй об наомад. Офтоб ба қиём омада, ҳаво гарм шуд. Асаду Самад ташна монда, ба айвон даромаданд, чашмонашон ба ниҳолчаи себ афтод, ки баргҳояш пажмурда-намо метофт.

– Ба он ниҳол об диҳем-чӣ? – ба ангушт ишора кард Самад, – бечора дар зери офтоби сӯзон хуб ташна мондагист.

Асад зуд сатилчаеро ёфта, об овард ва ҳар ду ба назди ниҳол рафтанд.

– Даҳони ниҳол дар кучояш? – пурсид Асад.

– Даҳони ниҳол дар пояш, – ҷавоб дод Самад.

– Аз ин мебарояд, ки даҳони ту ҳам дар поят будааст, – бо тамасхур гуфт Асад.

– Хайр, даҳони ниҳол дар кучо?

– Даҳон ҳама вақт дар сар мешавад. Даҳони одам, гурба, сағ, мурғ дар кучо? Дар сарашон. Ҳамаи онҳо сарашонро ҳам карда об мехӯранд.

– Хайр, ниҳол чӣ хел карда об мехӯрад?

Асад андаке хаёл карду ҷавоб дод:

– Ниҳол аз борон об мехӯрад. Вай даҳонашро кушода ба осмон нигоҳ карда меистад. Ҳоло борон ки нест, бечора ташна мондааст.

– Биё, набошад, сарашро ҳам карда об медихем.

II

Онҳо дукаса ниҳолро ҳам карданӣ шуданд. Аммо вай хеле боқувват буд ва ҳам шудан намехост.

– Ист, – гуфт Асад, – ман ҳисобашро ёфтаам, – ва зуд ба танаи ниҳол дудафта часпида баромадан гирифт.

Ҳар қадаре ки ӯ болотар мебаромад, ниҳол ба ҳамон андоза ба замин ҳам мешуд. Оқибат сари ниҳол омада, ба замин расид.

– Даҳонашро ёфтӣ? – пурсид Асад ниҳолро бо вазни худ дошта истода.

– Даҳонаш нест-ку... фақат шоҳу барг.

Дар ҳамин вақт модари Асад давида омада, фарёд кард:

– Ин чӣ хунари нав-а? Акнун ниҳолшиканӣ баромад-чӣ?

Асад зуд ниҳолро сар дода, ду-се қадам ақиб рафт. Ниҳол рост шуд.

– Мо ниҳолро шикастанӣ не, об доданӣ, – узрхоҳона шарҳ дод Самад.

– Даҳони ниҳолро ба об наздик карданӣ будем, – илова кард Асад.

Аз ин ҷавоб дар рӯйи модари Асад табассум давид.

– Даҳони ниҳол дар сараш не, балки пояш, дар решааш, – гуфт ӯ.

Агар об доданӣ бошад, ба бешаш об резед. Дигар ниҳолро ҳам накунад. – Модар аз паси кори худ рафт.

Бачаҳо ба зери ниҳол об рехта, ба хӯроки нисфирӯзӣ рафтанд.

Ш

Дар ҳавои гарм, вақте ки одам шӯрбои гарм мехӯрад, ҳаво аз будаш гармтар менамояд. Бинобар ин пас аз хӯрдани шӯрбо Самад гуфт:

– Агар об меомад, як оббозӣ мекардем.

– Биё, об кушода мебиёму оббозӣ мекунем.

– Аз кучо?

– Аз ҳавлии Тохирбобо.

Вақте ки Асаду Самад ба ҳавлии Тохирбобо даромаданд, вай дар болои суфаи таги тоқ чой хӯрда менишаст. Ӯ бачаҳоро дида зуд аз мақсади онҳо пай бурд:

- Ҳа, барои обкушой омадед?
- Ҳа, барои обкушой.
- Имрӯз об наомад.
- Об аз кучо меояд? – ҳайрон шуда пурсид Асад. Ӯ гумон мекард, ки сари об ҳавлии Тохирбобо аст.
- Об аз ҳавлии Бурҳони бихӣ меояд.
- Лаб-лаби чӯй рафтани гиред, меёбед, – ҷавоб дод Тохирбобо.

Бачаҳо дарун-даруни чӯ рафтани гирифтани ва ба ҳавлие расидани, ки аз рӯи гуфти Тохирбобо ин ҳавлии Бурҳони бихӣ буд.

Бурҳони бихӣ! Шояд ҳавлии ин одам бихизор бошад ё ба бихипарварӣ ном баровардааст ки, ба охири номи ӯ калимаи «бихӣ»-ро ҳамроҳ карда буданд.

Ба ҳавлии Бурҳони бихӣ аз обмӯрии поёни боғ даромадан мумкин буд. Асад бачаи харобак ва қамиш барин борику дароз буд. Самад бошад, баръакс тарбуз барин лӯб-лӯндаи фарбех. Вақте ки Самад аз обмӯрӣ гузаштани шуд, масъала ранги дигар гирифт. Ӯ дар обмӯрӣ дармонд. Асад ёрӣ додани шуда дасти Самадро дошта кашола кардан гирифт. Аммо Самад чун пӯки* ба даҳони шиша задашуда ночунбон шуда монд. Акнун вай на ба берун баромада метавонисту на ба боғ даромада.

IV

Обмӯрӣ гӯё ӯро аз чор тараф бо тамоми қувва фишор меод. Самад ба гира даромад.

Соҳиби боғ – Бурҳони бихӣ, бохабар шуда, давида омад. Вай аввал Асадро дида, ба дӯғу пӯписа сар кард.

- Ҳо, шайтони дупо, ба анҷирдуздӣ омадӣ? Ту писари кӣ?
 - Не, амак, мо барои обкушой омадем. Самад дармонд.
 - Ана! – Асад ростии гапро гуфта, Самадро нишон дод.
- Бурҳони бихӣ ба аҳволи Самад қоҳ-қоҳ зада хандиду сонӣ

рафта, як чӯби обмӯриро андаке бардошта, Самадро кашола карда гирифт.

Бурхони бихӣ Асаду Самадро бо анчир зиёфат карду гуфт, ки анор пазад, ба анорхӯрӣ биёянд.

– Амак, – далер шуда ба сари мақсад омад Асад, – дар хавлии шумо об нест-ку? Об аз кучо меояд?

– Об аз таги Шохтут меояд. Ачаб не, дар он чо ба пахтазор баста бошанд.

Бачаҳо вақте ки аз хавлии Бурхони бихӣ берун мебаромаданд, ба хогири Самад расид, ки ин одамро Бурхони бихӣ мегӯянд. Аммо онҳо дар боғи ӯ бихиро надиданд. Бинобар он беихтиёр пурсиданд:

– Амак, бихӣ кай мепазад?

Якбора Бурхони бихӣ қариб девона шуд. Ӯ бо анчирҳои дар дасташ буда ба сару рӯи бачаҳо зада, бо ҳақорату дашном ба тарафи онҳо давид. Бачаҳо гурехта халос шуданд.

Бурхонамак аз хурдӣ бихиро бад меид. Ҳар касе бихӣ хӯрад, баданаш вижжос зада мерафт. Аммо дар хавлиашон ду бех бихӣ буд, ки падараш шинонда буд. Рафиқонаш дар суҳбату ҷамъомадҳо даркору нодаркор бихиро ном мегиританд. Вақте ки бихӣ мепухт, бачаҳо ё одамони аз он сир беҳабарро ба назди Бурхон мефиристиданд, ки бихӣ пурсанд. Кор ба чое расид, ки Бурхон ду бех бихии худро решақан карда партофт ва бо ҳамин лақаби «Бихӣ» ба ӯ часпида монд.

V

Бачаҳо лаб-лаби чӯ ба тарафи Шохтут раҳсипор шуданд. Таги Шохтут ҷойи хеле аҷоиб будааст. Аз зери шохтути калони сершоҳу барг се чӯй ба се тараф мерафт. Дар як тараф хавзи пуроб ва дуртар аз он мазорчае буд, ки дар болои он шохи гӯсфанди ёбоиро монда буданд. Лаб-лаби чӯй се пайраҳа буд.

Дар чӯй об набуд. Мазаи шохтут ва анор қариб як хел аст. Кадоме аз онҳоро одам бинад, даҳонаш об мекушояд. Асаду Самад шохтутҳои рехтаро чида хӯрдан гирифтанд.

Барои чӣ ба таги Шохтут омадани худро бачаҳо фаромӯш карда буданд. Аммо каландчаро ёфта, об ба хотири Асад омад.

– Дар ин ҷо ҳам об нест-ку.

– Агар лаб-лаби чӯй рафтани гирем, ба сари об мерасем, – гуфт Самад.

– Хайр, пагоҳ ба обкушоӣ меравем ё бо ҳамин тамом? – пурсид Асад.

– Албатта меравем. Аммо ба ҳеч кас гап назан. Набошад, намомонанд.

Бачаҳо пинҳонӣ забон як карданд.

Он ҷоеро, ки чӯйи калон ба ду тақсим мешавад, душоҳ меноманд. Аз рӯйи шуниди Асаду Самад, об аз ҳамин душоҳ меомад, аммо, вақте ки бачаҳо ба ин ҷо омаданд, об набуд.

Бачаҳо дарун-даруни чӯй боло рафтани гирифтанд. Онҳо ба сӯйи канал мерафтанд.

Аминҷон Шукӯҳӣ

пӯк – сарпӯши шиша

обмӯрӣ – ҷойи гузариши об дар зери девор

1. Симоҳои асосии матн кӣоянд?
2. Онҳо чӣ тарз ба ниҳол об додани шуданд?
3. Тарзи дуруст об додани ниҳолро кӣ нишон дод?
4. Дар ҷустуҷӯи об онҳо ба хавлии кӣ рафтанд?
5. Тоҳирбобо ба онҳо чӣ маслиҳат дод?
6. Кадоме аз онҳо дар обмӯрӣ дармонд?
7. Ёро кӣ халос кард?
8. Ҷаро Бурҳони бихӣ мегуфтанд?
9. Асаду Самад ба кучоҳо рафтанд?
10. Оё Асаду Самад аз кучо омадани обро фаҳмиданд?
11. Шумо медонед, ки об аз кучо меояд?

Машқи 485. Имлои дунафарӣ. Сархати аввали қисми панҷуми матни «Об аз кучо меояд?»-ро ёбед ва имло нависед. Хонандаи А баён мекунад, хонандаи Б менависад ва баръакс.

Машқи 486. «Кӣ зуд ва беҳато менависад?». Ду сархати охири матро нависед.

Машқи 487. Аз калимаҳои *об, инсон, ғоида, табиат* истифода карда як ҳикоячаи хурдакак (4-5 ҷумла) нависед.

Машқи 488. Ба ҷойи калимаҳои ишорашуда калимаҳои ҳаммаъноро нависед.

1. Қалби модарро наранҷонед. 2. Ҷӯраи Зулфиқор соатсоз аст. 3. Дар осмон ахтарон медурахшанд. 4. Одам бояд табиатро эҳтиёт кунад.

КАЛИДИ «САВОЛНОМА»

Рақами боб	Номи дарсҳо	Ҷавобҳо
Боби 1.	Бӯйи Ватан	1-В; 2-Г; 3-А; 4-В.
	Мушт ва ангушт	1а як, дах б) ангушт, мушт; 2-А; 3 - тирамоҳи зарнисор, дӯсти ҷонӣ, давраи баҷағӣ, кишти тирамоҳӣ, офтоби оламоро; 4-Г; 5-В; 6-Б.
	Низоъ бадбахтӣ меораду дӯстӣ муъҷиза меофарад	1- ман, об, гармӣ; 2-А; 3-В; 4-В; 5-Г.
Боби 2.	Як рӯзи тирамоҳ	1 а) бобо; б) «Опел»; 2-А; 3-Г; 4-Б; 5-Б; 6-Г; 7-В.
Боби 3.	Дӯстон оинаи якдигаранд	1-Б; 2-В; 3-Г; 4-А; 5-Б 6-Г, 7-Б
	Миралӣ ва Мирвалӣ	1 а) ҳамсин; б) ҳамсоя; 2-Б; 3-В; 4-Г; 5-А; 6-Б; 7-1 А, В, Д; 2-Б, Г, F; 8-А
	Агар дӯстат нафаҳмад...	1-В; 2-Г; 3-Б; 4-Г; 5-2, 3, 5, 1, 4; 6-1Б, 2В, 3А; 7-Б
Боби 4	Забонгумкарда	1 а)-забони модарӣ б) забони модарии; 2-В; 3-Б

	Сухан дониста гӯй!	1-ҳалқа-ҳалқа, камоншакл, шуъла; 2-1В, 2А, 3Б; 4Ғ, 5Г; 3-Б;
	Ҳикояти нобино	1а) -месабзад; б)- месабзанд; 2-1БГ, 2АВ; 3-В; 4-А; 5-А; 6-Г; 7- 2, 4, 1, 3; 8-А
	Аъзои бехтарин ва бадтарин	1-А; 2-В; 3-Б; 4-В; 5-Б
Боби 5	Нусратулло Махсум	1а) -шавӣ, б) зебо; 2-Б, 3-В; 4-В; 5-Г
	Малика Собирова	1- чакқон; 2-Б; 3-1Б, 2А, 3Г, 4В; 4-Б
	Абӯабдуллоҳ Рӯдакӣ	1 а) -ин, -ӣ; б) -ин; 2-А; 3-Г; 4-В; 5-Б; 6-А; 7-1Г, 2А, 3Ғ; 4Б, 5В
	Зебуннисо Рустамова	1 а) варзиш, б) Тоҷикистон; 2-Г; 3-В; 4-Б; 5-Г; 6-1В, 2Г, 3Б, 4А; 7-Б,В
Боби 6.	Чаро барф сафед аст?	1- бухор, яхпораи, вазнин; 2-Б; 3-А; 4-В
Боби 7.	Одоби меҳмондорӣ	1-А; 2-Г; 3-Б; 4-В; 5-Г; 6-1В, 2А, 3Б; 7-А
	Ёди Ватан	1 а) буридан; б) най; 2-А; 3-Б; 4-В; 5-А
	Мо ва оинаи нилгун	1-А; 2-1В, 2А, 3Б
Боби 8	Дӯстрӯякони модар	1- (.), (?), (!); 2- А; 3-Г; 4-Б; 5-А; 6-В; 7-В; 8-2, 4, 1, 5, 3; 9-Б
Боби 9.	Суруди одам	1-Б; 2-4, 3, 2, 1; 3-Г
	Роботҳо	1-А; 2-Г; 3-Б; 4-В; 5-В
	Точмаҳал	1- Шохҷаҳон, Мумтозмаҳал; 2-А; 3-Б; 4-А; 5-Г; 6-А
	Мардӣ набувад фитодро пой задан	1 а) накарданд, хандиданд; б) надоданд; 2-1Б, 2Г, 3А, 4В; 3-Б; 4-Г; 5-А; 6-Б; 7-В; 8-4, 2, 3, 5, 1; 9-В
	Ҳуччати махфӣ	1-В; 2-Б; 3-А; 4-Б
Боби 10.	Марди дарвеш ва мӯрча	1а- бозор; 1б-рӯйи; 2-В; 3-Б; 4-В; 5-А; 6-В
	Кулоҳсурхак	1а) -ӯ; б)-шумо; в)-туро; 2- истодаӣ, рафта истодаам; 3-Б; 4-А; 5-А,Г; 6-Б; 7-2,4, 1, 5, 3; 8-А, В
	Моҳии заррин	2-А; 3-А; 4-В; 6-Б

МУНДАРИЧА

БОБИ 1. ВАТАН. ВАҲДАТ ВА ИФТИХОРИ МИЛЛӢ

1. Дарси сулҳ.....	4
2. Таътили тобистона чӣ тарз гузашт?.....	6
3. Ватан сар мешавад аз гоҳвора.....	9
4. Ватан.....	11
5. Тасвири Ватан аз нигоҳи нависанда. Бӯи Ватан.....	14
6. Шаҳру ноҳияҳои Ватан.....	17
7. Сайру саёҳат ба шаҳру ноҳияҳои дигар.....	20
8. Ваҳдати мо. Суруди ваҳдат.....	24
9. Ваҳдат.....	26
10. Ангушт ва мушт.....	26
11. Низоъ бадбахтӣ меораду дӯстӣ муъчиза меофарад. Чӯйча ва Офтоб.....	30

БОБИ 2.ТИРАМОҲИ ТОҶИКИСТОН

1. Васфи тирамоҳ аз нигоҳи олимон, Фасли тирамоҳ кай оғоз меёбад?.....	35
2. Васфи тирамоҳ аз нигоҳи шоир. Хони эҳсон.....	39
3. Васфи тирамоҳ аз нигоҳи шоир, Баргҳои тиллоӣ.....	41
4. Ташаккур бар ту бодо, устодам!.....	44
5. Нависанда тирамоҳро чӣ гуна тасвир мекунад? Сайри шоир.....	45
6. Нависанда тирамоҳро чӣ гуна тасвир мекунад? Як рӯзи тира- моҳ.....	47
7. Муносибати мо ба табиат. Табиат намебахшад!.....	53
8. Чашни Меҳргон.....	55

БОБИ 3. ДӢСТӢ

1. Дӯстони ҷонӣ, нонӣ ва забонӣ.....	58
2. Дӯстон оинаи якдигаранд.....	59
3. Дӯстро дар сафар бояд шинохт!.....	64

4. Дӯст ё бародар.....	67
5. Агар дӯстат туро нафаҳмад.....	72

БОБИ 4. ЗАБОНИ МОДАРӢ ВА ОДОБИ СУХАНГӢЙӢ

1. Забонгумкарда.....	79
2. Сухан доништа гӢй, Ман зебоям.....	82
3. Сухани хуш морро аз хонааш берун мебарорад.....	87
4. Чароғ барои кӯрдилон, Ҳикояти нобино.....	90
5. Аъзои беҳтарин ва бадтарин.....	94
6. Дӯсти одам ҳам – забон,.....	97
7. Таъриф ё дурӯғ.....	101
8. Кадом суханҳоро бояд фаромӯш накунем?.....	103
9. Кадом суханҳоро бояд фаромӯш кунем?.....	109

БОБИ 5. МО ҲАМ ҚАҲРАМОН МЕШАВЕМ!

1. Чӣ хел машҳур шавем? Ном.....	114
2. Садриддин Айнӣ.....	116
3. Китоби "Тоҷикон" дар бораи чист?.....	120
4. Мирзо Турсунзода, Дӯстонро гум макун.....	125
5. Нусратулло дар овони кӯдакӣ чӣ меҳонд?.....	127
6. Шириншоҳи Шоҳтемур, Шириншоҳи Қаҳрамон.....	133
7. Малика Собирова.....	136
8. Табиб, олим ва шоири тавоно.....	140
9. Абӯабдуллоҳи Рӯдакӣ.....	143
10. Абулқосими Фирдавсӣ.....	150
11. Зебуннисо.....	153

БОБИ 6. ЗИМИСТОН

1. Нависанда зимистонро чӣ гуна тасвир мекунад?.....	158
2. Олим зимистонро чӣ гуна тасвир мекунад, Чаро барф сафед аст?.....	159

3. Маросими "Барфӣ."	162
4. Чашни Сада	166

БОБИ 7. РАСМУ ОИНҶОИ МО

1. Нияти нек	168
2. Эҳтироми падару модар ва калонсолон	172
3. "Ту" ва "Шумо"	174
4. Одоби меҳмондорӣ, Хона дар хона	176
5. Ҳар касеро баҳри коре сохтаанд	181
6. Хунарҳои мардумӣ	183
7. Ёди Ватан	185
8. Мо ва оинаи нилгун	189
9. Китобхона	192
10. Театр. Биё, ба театр меравем	195
11. Биё, ба осорхона биравем!	199
12. Зодрӯз, Рӯзи таваллуди бибӣ	203

БОБИ 8. ҚАДАМИ НЕКИ БАҲОР

1. Баҳорон шуд!	206
2. Чӣ манзараи зебо!	208
3. Дустрӯякони модар	210
4. Модар	216
5. Ҳодисаҳои фасли баҳор	218
6. Чашни Наврӯз. Наврӯз – иди баҳор	221
7. Маросими гулгардонӣ	228

БОБИ 9. БУЗУРГИИ ИНСОН

1. Суруди одам	233
2. Суруди одам (давомаш)	238
3. Одамон чӣ тавр кори худро осон мекунанд?	242

4. Дастовардҳои илму техника. Аз «Гилеми паррон» то фатҳи коинот.....	246
5. Дастовардҳои илму техника.....	249
6. Муъҷизаи нахустини олам.....	253
7. Тоҷмаҳал.....	256
8. Моҳигир ва чин.....	261
9. Ҳақиқати талх.....	264
10. Машқи навиштани ҳикоя.....	269
11. Мардӣ набувад фитодаро пой задан. Чӯбак.....	270
12. Орзуҳои ширин. Бачагиам бекасу танҳо гузашт.....	275
13. Хучраи маҳфӣ.....	277

БОБИ 10. МО ВА ДУНЁ

1. Мо ва кӯдакони ҷаҳон.....	281
2. Ҳамдилию ҳамзабонӣ. Як пулу сад ғавғо.....	283
3. Варзиш–қосиди сулҳ.....	286
4. Аҳамияти забонамӯзӣ.....	289
5. Марди дарвеш ва мӯрча.....	292
6. Намунаи адабиёти ҷаҳонӣ. Шарл Перро «Кулоҳсурхак»...296	
7. Намунаи адабиёти ҷаҳонӣ. «Моҳии заррин».....	302

БОБИ 11. ЧАШМА ВА ДАРЁҲОИ ТОҶИКИСТОН

1. Чашма.....	308
2. Оби Душанбе.....	311
3. Об – муъҷизаи ҳаёт.....	313
4. Об аз кучо меояд?	316
Калиди "Саволнома"	322

**ЗИЁЕВ МУҲИДДИН, ОЛИМОВА ФАРОСАТ,
ЗООЛИШОЕВА БИБИНАСРИН**

ЗАБОНИ МОДАРӢ

**Китоби дарсӣ барои синфи 4-уми
муассисаҳои таҳсилоти умумӣ**

Муҳаррир	Б. Камолиддинов
Мусахҳех	М. Саидова
Муҳаррири техникӣ	Н. Салоҳиддинзода
Тарроҳ	М. Аъзамқулова

Ба матбаа 01.03.2018 супорида шуд.
Ба чоп 30.03.2018 иҷозат дода шуд. Коғази офсет.
Чопи офсет. Андоза 70x90^{1/16}. Ҷузъи чопӣ 20,5.
Адади нашр 200 000 нусха. Супориши №80/2018.

Муассисаи нашриявии «Маориф»-и
Вазорати маориф ва илми Ҷумҳурии Тоҷикистон.
734024, ш. Душанбе, кӯчаи Аҳмади Дониш, 50.
Тел.: 222-14-66. E-mail: najmiddin64@mail.ru

Дар матбааи ҶДММ «ЭР-граф» ба таъб расидааст.
734036, ш. Душанбе, кӯчаи Р. Набиев, 218.
Тел.: 227-39-92. E-mail: r-graph@mail.ru